E. 39. T F.

Lit 180
M — 137

R.2
1/12

Est. 39. Tab. F

HONOR
CONSTANTIA
DIGNITAS
LIBER QVARTVS
VRBIVM PRÆ
CIPVARVM TO
TIVS MVNDI.
PAX
IVSTITIA
SAPIENTIA

IN FRONTISPICIVM
THEATRI QVARTI VRBIVM
GEORGII BRAVNII AGRIPPINATIS.

QVAE DEA, quisve DEVS, solio sublimis in alto,
Festa coronato vertice sertа gerit?
Maiestas comi quanta est residentis in ore?
Aurea & augustum tollit ad astra caput?
Fallor, an hic ille est MARIVS sacraria Romæ
Cum VIRTVTE cui, iunctа q. templa dedit?
Non, non; verè ipse est: neq. me sententia fallit:
Agnosco faciem, agnaq. membra DEO.
Est HONOR, est, inquam, hic VIRTVTIS filius; & cui
Est genitor CONSTANS DIGNA se in arte LABOR.
Abnio quondam quem nutriuêre sub antro
In manibus Diuæ Tresq. Nouemq. suis.
Missa cui cœlo sese SAPIENTIA ab alto
Indidit, & diæ INDVSTRIA mentis opus.
PACIS alumna THEMIS cui ridens sponte decorum,
Largita officij est munus onusq. sui,
Quæ si FRONTEM huius LIBRI cur ornet imago
Quæris, ea an causas res habeat q. suas?
Quærendi vt factas, quis q. es compendium; & illa
Aptius esse loco huic vt fateare nihil:
Scire licet, LIBRVM te ex ordine cernere QVARTVM
Oppida qui mundi nobiliora refert,
ORBIS quiq. VRBES, vt quæq. est maxima rebus
Omnibus hic pietas posse videre dabit.
Oppida quæ cùm non condantur, condita longum
Fortibus aut durent inuidiosa viris.
Deparuis fiant vel florentissima, quàm cum
AVIRTVTE præsit nobilitatus HONOS;
Atq. vbi PACI almæ sua scita & commoda constant;
Debitus & THEMIDI est cum pietate locus:
VRBES quid LIBRVM par erat sermone loquentem,
Et cœlo scalptis à meliore notis;
Quid librum hunc, inquam, par erat præferre, magis quàm
Artes, VRBS per quas demum in HONORE suo est?
Hæc igitur voluit, per quæ florere videmus
OPPIDA, & in summis luxuriare bonis;
Hæc AVCTOR voluit, ceu TVTELARIA in ipso
LIMINE, & in PORTIS NVMINA stare suis.
Quo melius si quid fieri quis posse putabit,
Huic per me MENTI fas dare tura bonæ est.
Et per mentem ipsam hanc, Tragica hæc quid sæcula poscunt
Nostra, nag. innumeris undiq. fœta malis:
Quam non vocem modo vt, & scriptis admoneamur,
Artifici inci, so verùm etiam ære manu,
Si non de nobis rectè omnis cura recessit,
Cuncta viuet q. vno perdere regna modo:
Ignis quæ neq. dum, nuero hosticus hausit:
Quæq. vtroq. solent lædere pelus aquæ.
Summa rei passim vt tantum tradatur ijs, qui
Liberi auaritia ac ambitione sient.
Mandentur q. animi instructis SAPIENTIA HONORES,
Quiq. pie ante alios SEDVLITATE vigent?
Pro quibus ô MORES: ô TEMPORA sæpe videmus
Nescio quem primum poscere in VRBE locum:
Compotem & indomitem fieri AMBITIONIS opum vi
Sola, vna generis vel ratione sui:
Non vacuum tantum ijs, quis diximus artibus VRBES
Seruari, superi & surgere ad Astra poli:
Sed qui, pro dolor, his sit moribus insuper VRBES
Perdere vti paruo tempore mille queat.
Quæ cum cernamus quantum bona publica lædant:
Materiam vt nostris sufficiant q. malis:
Quamq. eadem crescant magis in momenta magis q.
Iudicia hæc, quæ nil iudicij instar habent:
Non ijs admoniti tot iam respicimus, annis,
Aut dominos rerum hæc cura remordet adhuc?
Quin tandem, ô tandem, vos, Orbis numina, Reges:
Vos saltem, in quorum Terra Fretum q. manus est:
Obuiam huic, huic ite malo, ne præmia inertes
Hæc rapiant, doctis quæ soluenda viris.
Hanc dico, hanc auferte luem, quæ peste timendum
Censeo cuig. sua in nil ditione magis
Et saxo redeant illa aurea sæcula nobis,
Pagina quæ totiens laudat & optat anus.
Faxo quæ nunc est ferro violentior, ætas,
Mores ipsa odio occæptet habere suos:
Qualia Saturno, & celebrat sub rege vetustas,
Qualia sub q. pio regna fuisse Numa.
Talia ad occasum sit solis, solus ab ortu
Imperia, & vil sit Iustitiæ arte prius,
Et non, quos vasti penes est custodia mundi,
Hæc optat regnis otia quisq. suis.
Tunc ô, sed parco in Dominos, quia dicere tutum
Non est subiectis, altaq. verba loqui,
Parco, & quicquid id est: horum quodcunq. futurum est:
Seu quod tecum optem: siue, quod heu vereor:
Laudo tamen tua consilia ô clarissime BRAVNI;
Virtute hac mactum & te cupio esse tua.
Fiat, non fiat, fieri quod debet: abunde
Officio tu, Dijs, functus, amice, pio es.
Omnia BRAVNIVM & hinc memor abunt sæcla nepotum:
Vt nunc est cunctis laus tua in ore bonis.
Quis ego dum tecum placeam, vir maxime longum
Flere, suas iubeo & res sibi habere malos.

FRANCISCVS MODIVS BRVGENSIS F. IN AGRIPpina Vbiorum Colonia.

SERENISSIMO ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. ALBERTO ARCHIDVCI AVSTRIAE, DVCI BVRGVNDIAE, STIRIAE, CARINTHIAE, VVIRTENBERGAE, BRABANTIAE, LVTZENBVRGI, GELDRIAE, &c. COMITI HABSBVRGENSI, FLANDRIAE, TYROLIS, ARTESIAE, HANNONIAE, HOLLANDIAE, ZELANDIAE, &c. DOMINO FRISIAE ET TRANSISVLANIAE, &c. DOMINO MEO CLEMENTISSIMO,

GEORGIVS BRAVNIVS
AGRIPPINAS, DEDICAT
CONSECRATQVE.
HÆREDITIS PIROVANÆ

IN THEATRVM VRBIVM GEORGII BRAVNII AGRIPPINATIS.

PALLAS BRAVNIO.

DOcte vir, Actæis mihi commemorande cothurnis,
Sic Graijs palmam præripis ergo meis?
Germanos Graia perfundis luce, Mineruam
Instituens artis mutua dona dare.
Perge, nec inuideo, post te mihi nemo secundus,
Et maior nemo te nisi Pallas erit.
Hoc studium obsideat mentis penetralia doctæ,
Viuere non fato nobiliore potes.
Concharum mihi nexus erit & vincula tecum,
Si quid & hoc nexu iunctius esse potest.
Ecce domus ego Diua tuæ iunctissima limax;
Nil potius nostris nexibus esse potest.
Quas ego condidero terris & portubus arces,
Strato quas vrbes condidero q́ue mari,
Finge, coloratis illas & cude papyris,
Et rebus titulos adde diserte suos.
BRAVNIA sic ego Pallas ero, tu Braunius autem
Palladius: Musis impero, tuq́ue vacas.

Guilhelmus Salsmannus Agrippinas.

GEORGIVS BRAVN COLONIENSIS BENEVOLIS LECTORIBVS S. D:

EXhibemus hic Vrbium præcipuarum Theatrum, Lectores benevoli; ad cuius editionem, præstantissimi viri ex remotis mundi regionibus, diuersas Vrbium icones, aliaq́ue, ad communem studiorum promotionem, humaniter transmittendo, doctissimis literis multisq́ue rationibus nos propemodum inuitos compulerunt. Quorum auctoritate, cum in hoc publicum Orbis Theatrum, inducti & pertracti simus, libet hic quædam de primis vrbium initijs, progressu, & fatali quarundam interitu, pro consuetudine nostra præfari.

Ex naturali ratiocinatione constat, cum frequens hominum multitudo nondum esset collecta, nec agricultura, nec pecuariæ, nec architecturæ, nec opificũ artes extarent, in speluncis ac terræ visceribus, quæ nulla adhuc industria vel auaritia, sed casus & natura aperuerant, primùm agrestem, & eam quidem rudem ac simplicem, hoc est, innocentem ac iustam vitam, homines vixisse. Quia sub dio frigidas transigere noctes, natura iudicabat incommodum. In istis verò, ferarum ac pecudum potiùs, quàm hominum latibulis, numero ac familijs aucti, ad loca capaciora progressi, contra intemperiem & iniuriam aëris, naturali ductu, defensionem quærentes, hirundinum & auium solertiam sunt imitati, exstipula, arundine, aclu to, tuguria quædam, rudi structura, excitantes, ex fronde, cespite, vel arundine contra tempestates, tecto, lutea sua pallatia concluserunt. Ob auctiorem deinde sobolem, & continuatam generis propagationem, familiæ se diuidentes, in plures casas tanquam in colonias diuersas prodierunt, vbi naturæ ductus, plurium ædificiorum rationem suppeditauit, quæ securitatis ac defensionis gratia, diuersas habitationes, vicinitates, ac vicos excitauit. Vnde Architectura, Agricultura, Pecuaria, limitum distinctiones, villaticæ, & agrestes pastiones sunt natę. Hinc litis nomen, à dimotis, vel transgressis limitibus, & contentionum seminarium est ortum. Et prima illa aurea ætas, quæ in primis vitæ humanæ rudimentis sponte sua, sola virtute regnante, sine vitiorum lue, sine lege, fidem, rectumq́ue colebat, splendidum cõiuiatorum apparatum, & vestimentorum luxum ignorauit, sed quæ alimenta primùm terra spontaneo beneficio suo, postea rudi & incondita agricultura, adiuta, suppeditabat, ad arcẽdam famem ac sitim parcè, & pro necessitate tantum sumebat. Hæc inquam, aurea ætas, simplicitatis & iustitiæ sole declinante, in deteriorem, argenteam tamen prolem, est immutata. Crescente verò multitudine, cùm cõtra peioris ætatis; quam aheneã vocant, corruptelas, sui conseruandi & tutandi studio, quod natura omnibus ingenerauit; frequẽtiores familiæ collectæ, consilio, industria, & mutuis præsidijs consociatis animis se munire cœpissent, eiues, à coeundo dicti, Opidum, opis gratia, rudi quidem, sed firmiore structura, ędificare cœperunt: Quæ post aliquot deinde temporum spacia ex cultiore structura vrbs nuncupata fuit, In qua ciuitas legum & religionis vinculo colligata, ab aliorũ iniurijs se defenderet. Hinc Plato lib. 3. de legib. omnes disciplinæ & politiæ ordines ex naturæ fontibus manasse, patefecit. Ita, ex naturę ductu, imperandi & parendi ratio, Imperium, dico, est natum. Sine quo, vt Cicero tertio de legibus, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominũ vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest. Ipsa quippe natura dictare videtur, vt parẽtes imperent natis, generosi & nobiles ignobilibus, sapientes imprudentib. & ignaris. Itaque idẽ Plato eodem de legib. lib. asserit, Cùm Deus formaret homines, quicunque ad imperandum idonei sunt, ijs aurum in ipsorũ generatione admiscuit, propterea honoratissimi sunt. Illis autem, qui ad auxiliandum, argentum indidit: Ferrum deniq; & æs, agricolis, cæterisq; opificibus. Indicans, naturã & eius auctorem Deum, harum varietatum indidisse semina. Summa enim Dei bonitas & infinita sapientia, qua cuncta in gubernatione mundi disponit suauiter, omni sæculo, quosdã excitauit præcipuos viros, qui ingenij & prudentię acumine, virtutumq́; actionibus auctoritatem sibi comparantes, cęteris, ad politicas societates ineundas, & pacificè conseruandas, veluti quædam numina, præluceret. Talem olim celebrarunt poẽtæ Iouis filium Argiuorum Regem APIM, qui rudium Aegyptiorum misertus, relicto pro-

prio regno, eos omnem pietatem, iustitiam, prudentiam & agriculturam docuit. Talē Mauritanię regem ATLANTEM, qui Astronomiam docuit, & proinde cælum humeris sustinuisse fingitur. Talem ORPHEVM, qui bruta animantia, atq; ipsa etiam saxa, cytharæ cantu, hoc est, rudes & agrestes populos, eloquenti oratione, ad moderatam vitam, ad vrbes cōdendas atq; colendas pertraxit. Talem etiam HERCVLEM illum Libycum, cuius operam in monstris domandis, hoc est, populum à tyrannorum seuitia liberando commendarunt. Tales multi successerunt alij, qui virtutis & patriæ amantes, incautum popellum ab externa & domestica vi, & ab influentium hostium petulantia, & prædationib. defenderent. Ex taliū heroum officina, Magistratus, Nobiles, Principes & Reges orti sunt, quos virtutis studium, honoris etiam & immortalitatis appetitus generosos, & magis inclytos reddidit, quorum egregia consilia, victorias, bella, & heroica facta, ante literarum & historiarum vsum, seniores iunioribus rythmis, & cantilenis, narrare solebant, (quod Tacitus apud priscos Germanos, dum Romanis nondum parérent, vsitatum fuisse perhibet : & hoc etiam tempore, apud barbaras gentes, Turcas, Tartaros, & Scythas obseruatur:) Quando deinde humanam industriam, artium vsus magis polire cœpit, successerunt carminibus historiæ, historijs imagines, statuæ, monumenta, clypei, saxa, inscriptiones, pyramides, numismata, quibus exempla & præmia virtutum & scelerum pœnæ, ciuibus ad honestas actiones colendas, proponebantur.

Sed & præter naturæ & rationis instinctum, vrbanarum & ciuilium societatum inuentrix, ipsa fuit necessitas; Homo enim multis ad benè viuendum indiget, & propterea ad socialem vitam propendet, quià ad eam quāsi natus videatur, quod cùm Aristoteles multis argumentis ostēdat, tum eo maximè, quoniam solus is ex omnibus animantibus particeps est, composq́ue sermonis, quo fit, vt ille ad cœtus & congregationes aptus sit magis, quàm apes, formicæ, aut vllæ bestię congregabiles. Tam arctum enim est societatis humanę vinculū, linguæ & sermonis communio, vt, dicente D. Augustino lib. 19. de ciuit. Dei cap. 7. libentius sit homo cum cane suo, quàm homine alieno. Itaq;, cùm in ciuili societate mutuis colloquijs, prudentia, consensu, consilio, & conspiratione multorum, homo suis, & suorum necessitatibus succurrere, mala auertere, & ex impotenti ac debili, firmus ac potens, publicisq; vsibus ad communem defensionem idoneus constitui possit : Hinc ciuiles societates homo vehementer amat, quarum beneficio homines singuli, qui separatim consilij inopes, impotētes, ac debiles certis vrbanorum fœderū vinculis, quæ virtutis & prudentiæ ansis cohærent, vnū quasi magnum, validum, ac potentem hominem constituunt, qui non tantum intra vnius opidi muros domi, varia à se arceat incommoda, sed procul etiam foris terra, mariq; dominetur.

Tales autem societates vel sunt vnius vrbis, vel in alios quoque populos foris excrescunt, qui certis pactorum legumq́ue fœderibus in vnius quasi imperij & Reipub. formam coaluerunt : In qua sunt mutua & confœderata hominum in diuersis locis existentium auxilia. Quemadmodum enim qualitates diuersæ bonam corporum constitutionem & sanitatem conseruant : Ita politica mixtura omnes æque in vna ciuitate; pro sua conditione in bono & commodo statū defendit. Cuius quidem politiæ harmonia & constitutione contingit, vt, cum alij ad alia sint apti, ex multis consociatis ciuibus diuersorumq́ue consiliorum communicatione, quasi vnus vir prudēs formetur, & constituatur, qui vniuersam deinde societatem in vnitate & concordia conseruans, in finem bonum gubernet & dirigat. Hoc Cicero lib. de Repub. commemorat . Sicut in fidibus & tibijs ac cantu ipso ac vocibus, concentus quidam tenendus est ex distinctis sonis, quem immutatū ac discrepantem aures eruditæ ferre non possunt , isq́ue concentus ex dissimillimarum vocum moderatione tamen concors efficitur & congruens; sic ex summis ac mediis, & infimis interiectis ordinibus vt sonis moderata ratione ciuitatem concentu dissimiliorum concinere: &, quæ harmonia à musicis dicitur in cantu, eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum omni in reipub. vinculum incolumitatis; eamq́ue pacto nullo sine iustitia esse posse.

Ex ciuilibus porro societatibus quas partim naturæ, partim necessitatis ratio ; Deo ita ordinante, collegit, variæ gubernationes, & distinctæ politiarum formæ, regna, imperia, nobilium, & primatum dignitates, populi & plebeorum distinctiones sunt ortæ . Quædam enim Respub. prudentia & virtute vnius gubernatoris, Monarchæ vel Regis ad communē populi salutem reguntur. Quædam primorum & optimorum in communitate virorum simili prudentiæ fine gubernantur. Quædam populari imperio, legum & bonarum consuetudinum obseruatione moderato subsunt, Variæ namque diuersarum gentium & temporū conditiones, diuersorum imperiorum rationes admittunt, quæ omnes certis legibus cōseruentur, necesse est. Illæ enim salus & vincula vrbium existunt.

Legitimum vnius imperium, quod monarchæ & regium est, optimum communi iudicio iudicatur, quià vnico totius vniuersi gubernatori correspondeat: Vnde diuinum censetur, quando potentia cum modestia & pietate, hoc est, vera prudentia coniuncta, non permittit, vt licentia corrumpat Monarcham; sed, ad bonum publicum, vt vnus deus, vnus sol ciuibus prælucet. Hinc talis Monarcha Platoni, in Politicis, deus aliquis humanus est.

Nec minus optimatum, paucorum nimirum imperium, existimatur illustre, cùm plura beneficia subdita à multorum, quàm ab vnius prudentia expectare possint. (Nec enim temere vulgò dicitur, plures oculos clarius videre, quàm vnum.) Est hoc minus tyrannidi, & mutationi obnoxium; Iuuentutem ad honestatis studia ardentiùs inuitat; Cùm videant & intelligant iuuenes, in hoc optimatum imperio, solam virtutem, rerum experientiam & prudentiam, aditum ad publicas dignitates parare, emi & comparari potestatem virtute. Honorum & gloriæ cupiditas omnibus & maximè ijs innata videtur, qui opibus aucti, aliqua experientia se ornatos iudicant, quorum in magna Republica multi inueniuntur , eorum autem , si plures simul ad gubernacula vrbium admittantur , paci, & tranquillitati publicæ benè consuletur . Ità enim pauciores ab honorum dignitatibus se excludi conquerentur.

Hæc autem optimatum Respublica quamdiu cupiditatibus suis priuatis non inseruit, optima ad communitatum conseruationem censetur: ne verò, talibus subiaceret affectibus, Romani olim diligenter curârunt, qui patritium hominem curiâ iudicabant indignum, si ad decem vsque argenti libras diues esse voluisset, &, dum cordatos & incorruptos tantum ad magistratus deligebant, non despiciebent pauperes, quos ab aratro pertrahebant ad fasces, & illustrandi habitu seculari, illis fortasse ipsis, quas assumpturi erant imperialibus togis madidum sudore puluerem detergerent . Tuncilli pauperes magistratus opulentam Rempublicam habebant, nunc diues potestas frequenter pauperem facit esse Rempublicā. Carthaginenses tamen fieri non posse crediderunt, vt is benè publica munera tractaret, qui inops est aut egenus. Melius dixissent: Fieri non posse, vt is bene magistratum gerat, qui auaritia laborat: egenus enim expleri potest, auarus nunquam.

Nec populare etiam imperium sua laude & elogio caret : Cùm enim in eo, qui cæteris pares, ex populi præscripto, & lege omnibus probata, cuncta gubernent, & per eam ipsam gubernationem libertati ac commodo publico studendo, sibi ipsis, suisq́ue & paribus vtiles existant; Tum, ex populi imperio, in quod ius suum, omnium consensione, tribus, societates, & confraternitates plebis transtulerunt, incolumitas communitatis dependet. In qua quidem gubernatione , si magistratus vitio aliquo corruptus, aberret, certe , corruptelæ, & imprudentiæ suæ pœnas, in popularibus suis & ipse luit . Ità partim virtutis, partim popularis & in agnatos affectio, partim populi metus, tale imperium in officio conseruat.

Iam autem commemoratæ ciuilium imperiorum formæ, commodā interdum commixtione iunguntur, vt ex duabus vel omnibus vna fiat: Vnde non minus solidum imperij genus, quàm ex prioribus separatim emergit. Dum enim optimatum potestas ad vnius Regis, vel Monarchæ gubernationem accēdit , & venerabilis patritiorum senatorum cœtus, prudentia, & consilio suo, ducem vel principem suum tuetur, & cum eo simul de communi ciuium salute consultat, Certè, vsu & experientia edocti sumus, ciues libentiùs acceptare leges, & statuta ex multorum prudentia, quàm ex vnius voluntate prolata. Quin & tutiùs sibi iudicant, patres, & patritios suos cum principe pro Reipub. salute cōspirare, quià hac ratione omni periculo & metu liberantur, ne summa potestas, vel in imprudentiā vel in tyrannidem degeneret. Nam absoluta vnius voluntas, quæ aliorum prudentia non fulcitur, & regitur, in tyrannidem faciliùs dilabitur. Quod D. Hieronymus considerasse videtur. Quando Britanniam fertilem tyrannorum scribit, quia, quot in ea insula ciuitates, tot etiam reges erant. Vt Ioannes Troinus, lib. 1. de Britannię origine & antiquitatibus refert. Quin & Reges, Monarchæ & Principes ipsi subditorū animos certiore amoris & obseruantiæ vinculo, hoc gubernandi modo, quod consilio adhibito, instituitur, sibi obstringunt; quādo intelligunt, principem, Patritiorum & Senatorum adhibito consilio, imperium suum cū Reipub. salubri temperamento miscere. Hac ratione, Titus, Vespasianus, Traianus, Adrianus, bonorum principum titulos, & elogia sunt consequuti, quià Senatus maiestatem cōseruantes, de publicis rebus ad patres conscriptos retulerunt. Hinc elegāter Plutarchus, Senatum, in vrbibus cordis locum obtinere scribit, Qui à senectute deducitur. Vtilis enim & nobilis est cœtus Senum, qui emeriti à vulgarib. officijs, ad consilij & regiminis officium transeunt, & in marcido cor-

do corpore exerunt mentis vires, eo magis sapientiæ apti negotijs, quo ab appetitu sensuum minus grauantur. & in exercitijs corporis minus possunt. Quorum consilia, arma sunt, & hastæ iuuenũ. Tyranni verò, Caligula, Nero, Maximinus, quibonos semper metuũt, Senatus auctoritate contempta, eruditione, & prudentia excellẽtes viros, Patritios, & Senatores occiderũt, vt turpitudinum suarum censoribus sublatis, Rempub. licentiùs supprimerent.

Sed & alia mixtura, aliam Reipub. formam parit, dum nobiles & optimates cum populo coniuncti, vrbes & ciuitates gubernant. Et sic Senatus populique potestas æqualis existit & tam senatus consulta quàm plebiscita ad publicam tranquillitatem lata, seruantur.

Atq; istę quidem diuersæ imperiorum formæ, ex vrbium & ciuilium societatum cœtu, inspirante Deo, prodierunt. Cùm enim homo ad societatem & cõmunem vitam, ob varias necessitates suas, quasi impellatur: Deus congregationum, in quibus verum colitur numẽ, amans, omnibus sæculis prudentia & virtute illustres excitauit, qui humanos cœtus legum & religionis officio, in concordia retinendo, verum bonum in congregationes & familias infunderent. Imò, has diuersorum imperiorum formas, ipsi naturæ & dispositioni humanę ab origine impressit: quod manifestum erit, si membra omnia exploremus, ex quibus perfectum Reipub. corpus consistit.

Plato, sex hominum genera, ad vrbis perfectionem necessaria commemorat, Agricolas, Opifices, Milites, Mercatores, Iudices, &, rerum sacrarum ministros. Hæc autem Reip. mẽbra, interioribus animi facultatibus accurata harmoniâ, correspondẽt. Ratio, sincerè iudicando, cuncta dirigit, & iudicis munere, in domestica hominis repub. fungitur. Volũtas homini benè cupit, & quasi militari præsidio eam communit, omnesq; ab ea iniurias propulsat. Mercatores, hominum genus auarũ, quæstui operã nauans, necessaria cõmunitati procurat, quibus proinde agricolas atq; opifices coniungimus, hi cupiditatibus & appetitionibus sensuum correspondent. Mens deniq; cunctis animi facultatibus, velut regina & domina præest, quam Religioni tribuimus. Quæ meritò sal & anima vrbium, & ciuilium societatũ dicitur, quia in omni Rep. primum est, rerum diuinarum curatio: Quarum obseruantia naturæ instinctu, humanos animos occupauit. Nulla enim natio, siue græca, siue latina, siue culta, siue barbara, vnquam inuenta est, quæ vllam Reipub. formã, sine alicuius numinis & Religionis cultu instituit. &, quæ non firmiter sibi persuasit, Religionis suę cultũ à Deo aliquo proficisci. Nulla, inquit Cicero, gens est tam fera, nulla tam immanis, cuius mentem nõ imbuerit deorum colendorum opinio. Omnes enim, vt idem actione v. in Verrẽ inquit, religione mouentur, & deos patrios, quos à maioribus acceperunt, colendos diligenter, & retinendos arbitrantur, Numa Pompilius, per Religionem, ferocem populum Romanũ compescuit. Apud Lacedemonios Licurgus, leges suas auctoritate muniuit, cum ab Apolline Delphico eas profectas, diuulgaret. Minos, Cretensibus suas à Ioue, Zeleutus, Locrensibus suas à Minerua traditas. Mahometes Alcorani præcepta per Gabrielẽ Archangelum cœlitùs delata, Turcis persuasit, Aristoteles lib. Polyticorum 7. cap. 8. hæc vrbis necessaria recensẽt, Alimẽta, artes, arma, ad publicos & priuatos vsus pecuniam, &, quod ad Deorum cultum pertinet, quod sacerdotium, sacrificium que vocatur. Plutarchus aduersus Colotẽ scribit: Si terras omnes peragres, inuenire poteris vrbem, muris, literis, regibus, domibus, opibus, numismate carentem, sed, quæ precibus, quę iureiurando non vtatur, quæ non bonorũ causa sacrificet, quæ non sacris mala auertere nitatur, nemo vidit. Apud Aegyptios Regis Magni, Magni sapientis, magniq́ue sacerdotis personam vnus sustinebat, nec licebat cuipiã sine sacerdotio & religione imperare. Noẽ cum domesticis suis ex mandato Domini, ad propagationẽ generis humani, & ad omnem plantandam instituendamq́; Rempu. progrediens, à Religione, & cultu diuino, tanti operis sumpsit initium, statim enim ædificato altari, holocausta Deo offert. Ita & ad primas Christianorũ ciuiles congregationes stabiliendas, Altaria eriguntur, & vel Metropolitanæ, vel Cathedrales cõstituuntur Ecclesiasticę Cathedræ, ex quibus per Religionem, Politiæ stabilimentũ, hoc est veram iustitiã, primariæ vrbes percipiũt. Per quas deinde vicinæ prouinciæ perpetuo vnionis & successionis nexu, per Religionis cultũ, in veneratione vnius numinis confirmatæ, quasi in Dei ciuitatem eleuantur, dum formã, spiritum, verum bonum, & vnitatis doctrinam ab vno fonte, per pacis & vnitatis alueum hauriunt.

Atque hæc quidem de tribus Reipub. bonis, & ritè institutis gubernandi formis, proistius præfationis ratione dicta sufficiant. Sequitur, vt etiam trium viciosarum conditiones, simili breuitate, explicemus.

Monarchæ, Regis, & vnius imperium, dum libertati, & publico subditorum bono studet, cum diuina totius vniuersi gubernatione, magnam similitudinem habet. Ac verum consequitur finem, in quem à Deo Regum potestas est instituta, nimirum, vt iudicet populum, & pau-

& pauperes populi in æquitate, saluos faciat filios pauperũ, & seruet eos innocuos, à temeritate, calumnia, & suppressione potentũ. Psa. 71. Verùm vbi gubernator hic vnicus, violenter subditis imperans, boni priuati, & cupiditatũ suarum studio implicatur, & alijs viciosarum affectionum harpijs ac beluis stipatus, in vrbium & politiarum theatrum procedens, cuncta libidine priuata, non æquitate & ratione definit; Dum populum tyrannorum suorum potentiæ & voluntàti permittit, quorum deinde pascua fiunt pauperes veluti venatio leonum onagri in solitudine. Eccl. 13. O infœlicem, tali duce & tyranno, Rempub.

Similis gubernationis facies, & ciuium pressura existit, quando paucorum potestas, sine lege, sine virtute ac discretione, ambitiosè imperans, cuncta ad priuata studia dirigit. Tunc simul multi tyranni, vnam rempub. grauant, omniumq; fortunis, velut hydra; varijs instructa faucibus, inhiant.

Popularis verò status, quando & is à verò bonæ gubernationis fine, qui libertas est, & bonum commune, in vicium declinat; tum & is valdè noxius & periculosus, non Respub. sed perturbata confusio dici meretur. Quià effrenis, sine legibus, insolens, in licentiam labitur, omnem honestatem priuatis bonis, & cupiditatibus postponit, mobilis, incõstans, & quasi indomita procella seditionis turbine vrbes perturbat, conuellit & concutit. Non est iudicium, inquit Cicero, consilium, ratio, discretio in vulgo.

Porrò, vt internas animi facultates, diuersis politiarum formis, aptà harmonia conuenire deduximus, ita viciosos hominis affectus, vrbẽ malè cõstitutam, non dissimili ratione repræsentare inueniemus. Vbi enim reitantum priuatæ studium, auaritiæ, vel munerum sitis, Regem vel magistratũ inuadit, ibi statim his affectibus digni satellites admittuntur. Ministerium prębent oculi & manus ad munera, & oculi geruntur in manibus ad artificiosam rapinam, ad enormes & illicitas exactiones, quæ ad inopiam adigunt plebem. Aures facilẽ, quià lucrosum præbent auditum, diuersarum gentium populis, vt in ciuilem societatẽ admissæ, inquilinorum integritatem, ritibus, & opinionib. peregrinis inficiant. Ex quib. quidẽ principijs, animi regina, mens, in gubernatore, ita sensim intoxicatur, vt parum admodum de primario vrbis vinculo, quod est religio, & pietas, sollicita; licet vnam, pro consuetudine colat, qualescunque tamen alias irrepere, sine cura permittat. Quarum professores, domestica cõsuetudine, & serpentina calliditatẽ, vt cancer, per multa communitatis mẽbra longiùs proserpentes, turbulenta negocia ipsi deinde magistratui mouent. Adeo, vt tandem vna cum ciuibus communi interitu, temeritatis, & imprudentiæ suæ pœnas luat, & male mulctetur. Nam vt eleganter apud Dionem Cassium, extat. In vrbes noua numina introducẽtes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde commutationes, seditiones, conciliabula existunt, res profecto minimè conducibilis Principatui.

Has autem Reipub. non benè constitutæ rationes, paulo explicatiùs, sed tamen breuiter deducemus. Statim post Noë tempora, primo humanæ propagationis initio, viciata Chami prosapia in malæ Reipub. & tyrannidis ortu, vim & operationem suam exercere, & ostẽdere cœpit, quando Nembrodum, robustum ante faciem dei sui venatorẽ & gigantem, in perniciem subditorum edidit, quos linguarum confusione dissipatos vidit, qui ex pietatis & iustitiæ tramite, in tyrannidem & impietatem prolapsus, violentarum manuum potentię tãtum confidit, vt iustos & vindices diuinæ maiestatis oculos non timens, homines tanquam feras, venator tractaret, cũ venatorum genio, lucrũ & voluptatẽ ex gubernationis & magistratus sui venatione captans: Imò, ad tantam etiam impietatem deueniens, vt ipsum Deum ex altis cœlorum sedibus, Babylonicæ turris ædificatione deturbare, & diluuij, vel simílem diuini numinis vindictam, superare conaretur. Quod turbulenta oratione declarauit, quæ apud Iosephum, extat, primo Iudaicarum antiquitatum lib. cap. 4. Hic gigas est dictus, quià crudelis & ferox, ius omne in manibus, non in vera ratione constituens, vt venator, prędæ & voluptatis expectatione, magistratum adijt. Fit hoc nonnunquam ex iusta permissione diuina, vt ex cap. 14. Esaiæ constat, Infernus, inquit, subter te conturbatus est in occursum aduentus tui, suscitauit tibi gigantes omnes principes terræ.

Tales, scribit in Gigantomachia Becanus, sunt omnes principes, magistratus & Reges, qui in gubernatione sua ostendunt, non rationem se, & æquitatem sequi, sed libidinẽ suam, & animi perturbationes, ira, auaritia, dolore, vindicta, & alijs morbis à recto se abripi sinẽtes qui non amplius reges, sed gigantes appellari merentur, eò, quòd potentiam suam non ratione, sed manibus suis dimetiantur. Sunt verò & sub ipsis regibus consiliarij nõ rarò, qui prætextu iustitiæ, regum manibus abutuntur, atq; eas longè lateq́;, tanquam harpagonas extendunt, ad ea, volunt, domum suam conuerrenda, atq; rapienda, eaq́; de causa meritò gigantes nuncupandi, atq; regibus ac populo pestilentes, eò, quod horum culpa, maxima frequenter

imperia, summas perpetiantur calamitates, & nonnunquam etiam supremam euersionem.

De tali Vrbium & Rerumpublic. statu Saluianus Massilienſis, vir sanctus, inter multa alia sic scribit. Tunc, quid aliud est dignitas sublimium, quàm proscriptio ciuitatum; Aut, quid aliud superiorum præfectura, quàm præda. Nulla siquidem maior pauperculorum est depopulatio, quàm talis potestas. Tunc honor à paucis emitur, vt subditorũ vastatione soluatur, Reddunt miseri dignitatum precia, quas non emunt, commercia nesciunt, & solutionem sciunt: Vt pauci illustrentur, subditi depauperantur, vnius honor multorum excidium est. Nam illud latrocinium an scelus, quis dignè eloqui possit, quod, cùm Romana Respub. vel iam mortua, vel certè extremum spiritũ agens, in ea parte, qua adhuc viuere videbatur, tributorum vinculis, quasi prædonũ manibus strãgulata moriatur. Tunc plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica, peculiaris est præda, qui fiscalis debitos titulos faciũt quæstus esse priuatos. Tunc in municipijs, vicis, ac vrbibus quot sunt Curiales, tot sunt tyrãni qui ex actionis publicæ nomen, in quæstus proprij emulumenta vertũt, & indictiones tributarias, prædas suas faciunt. Tunc decernunt potẽtes, quod soluant pauperes, decernit gratia diuitũ, quod peudat turba miserorum. Atq; hæc quidem Saluianus, hactenus, qui etiã in tantã sęuitiam Romanorum exactiones procedere asserit, vt multi subditorum, & nõ obscuris natalibus editi, & liberaliter instituti, ad hostes confugiant, ne persequutionis publicę afflictione moriantur, quærentes scilicet apud barbaros Romanã humanitatem, quià apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non possunt. Et quamuis ab ijs, ad quos confugiunt, discrepent ritu, discrepent lingua, malunt tamen in barbaris pati cultum dissimilem, quàm in Romanis iustitiam sæuientẽ. Subditis sanè grauissimum est, auctore Platone, huiusmodi canes à pastoribus nutriri, auxilio futuris ad gregis custodiam, & eius saluti inuigilaturos, qui aut famis, aut prauæ cuiuspiam consuetudinis intemperantia, immaniter in gregem sæuiant, vt lupi. Quemadmodum Tiberio, Dalamtarum dux Bato, defectionis causam suscitanti, respondit, culpam in ipsos Romanos deriuans, quod ad gregis custodiam, non canes, pastoresúe, sed lupos mitterent.

Alterã diximus inclinantis Reipub. causam, quando Princeps, ob considerationes & causas priuatas, in exteris & peregrinis gentibus, in cœtum suorum ciuium recipiendis, nimis est facilis, quorum mores, & religio non conueniunt, vnde mentium & animorũm auersio nascitur, ex quà deinde turbæ & factiones emergunt; qnæ nunc maximè augentur, quando exteri in communionem & societates ciuium admissi, indigenarum multos ad se pertrahũt, ad officia & dignitates aspirant, cœtus & congregationes separatas, contra iuris ciuilis dispositionem instituunt, & legitimo Magistratui, negotia mouent, vt difficilius deinde ab instituto, vel loco pellantur, quàm ante non admissi fuissent. Certè, constantes, & cordati in Republi. ciues, magnas ob causas talium cohabitationem improbant, vt, qui non ignorent noxias in Rempubl. mutationes, morum & vitæ corruptelas, per exterarum gentium cohabitationem, in vulgus, ad nouitates propensum, introduci. Hinc, nõ sine causa Romani florente Repub. curarũt, vt, quas imperio, suæque potestati nationes subiecissent, illæ sermonem latinum in primis addiscerent, quo non tam ad propagationem nominis Romani spectarunt, quàm, vt hoc sermonis vinculo, in quo, ad societatem ineundã, non minima vis est, ad vnionem astringerẽtur. Lacedemonij & Thebani, legibus Licurgi addicti, ciuitatis ius vrbisque vsum peregrinis interdixerunt: eosq; armis victos, ab omni sua Repub. tanquã alienos, arcebant. Habebãtur enim illa ætate peregrini, versuti, rerum exploratores, infideles, & optimorum morum corruptores, eoque eos, sicut & aduenas Spartæ, in suam vel ciuitatem vel commercium non admittebant. Nec ferebant discedentes suos ciues apud exteros, vel peregrinos vitam agere, idq; proposito capitis supplicio, ne conceptas & imbutas à peregrino versutias, & dolos malos ac reliqua vicia, reuersi, in suas infunderent ciuitates, & rectam disciplinæ veteris legem, turpissimis moribus conspurcarent.

Neq; verò Hospitalitatis decus & meritum in Repub. perit, quæ quosdã à se exteros, vel inquietos etiam ciues, iusto delectu, repellit, Ad honestatem quippe, & vtilitatẽ Reipub. ad Christianam etiam disciplinam pertinet, peregrinos, humana ope destitutos, christiana pietate iuuare: sed eorum maxima habenda est ratio, quos in domum & ciuium tuorũ societatem recipias, ne anguem, ne leonem ad tuam, & tuorum perniciem in sinu fouendo, hospitalitatem in te, & in tuos crudelem & impiam exerceas. Cicero, libro 1. & 2. Officiorum hospitalitatem commendans, Valde inquit decorum, patere domus illustrium hominum, sed illustribus & bonis hospitibus, & illis, qui nihil de alieno inquirũt, & minimè in aliena Rep. solliciti sunt, & curiosi.

Tertia verò, & ea quidem præsentissima ac valdè contagiosa Rerumpub. ac vrbium pestis est, non

est, non vna numinis, ac pietatis ratio; Religionis in vno Regnõ, intrà vnius vrbis mœnia diuersitas, quæ, cùm voluntatis, mentium, & animorum affectum in ciuium societate rumpat, hinc concordiam ciuilem turbat, dissociat, & dismembrat, vnde factiones, cõtraria plebis in vna vrbe studia, legitimi magistratus contemptus, odium, partesque diuersæ emergunt, quæ non tantum cum magistratus sui Religione, sed cum alijs quoq; in eadem ciuitate factionibus, sibi, & magistratui contrarijs, & æque nouis, nihil cupiunt capere commune. Quarum sermonibus, vsu, consuetudine, & cõtagio, incauta plebs decepta, ac in varias opiniones imprudenti zelo pertracta, non tantum Principis ac Magistratus sui, & conciuium Religionẽ, vt impiam & abominandam despicit, sed nouas, nouorum & diuersorum à se cœtum ac Religiones, vt falsas, contemnit, Et ita, dum singuli, suam, vt iustam ac veram defendunt, tã infensis suarum partiũ studijs digladiãtur, quod vnitatis & veræ pietatis spiritu se destitutos, eo ipso, demonstrent. Turca in eo, nobis Christianis prudentior, qui nullam de sua Religione disputationem publicè, vel priuatim admittit; Græcorum & Vngarorum in Religione dissidijs doctus, quãtam calamitatem eius diuersitas Regnis & ciuitatibus adferat. Quod nostra etiam Germania infelix deplorat, & sentiet, suo tempore, eodem contagio infecta Gallia. Pernicioſissimi certè Reipub. nostræ Christianæ Gigantes, qui mendacibus & falsis opinionibus vrbium animã, mentes videlicet ciuium oppugnando, inficiunt, à Magistratu separant, ac tandem eo impellunt, vt imperitum ac miserum vulgus, velut Cyclopes, mentis ac rationis oculo destitutus, arreptis armis, Potestatem, hoc est, Dei ordinationem, atque ita, Deum ipsum, quemadmodum Nembrodi Gigantes, oppugnet. Hinc seditionum formidabilis oritur belua, cuius pars vna deuorat alteram, donec florentes vrbes, Regna, & Imperia tandem corruant, ac funditùs pereant. Quod multis Asiæ, Africæ, & Europæ ciuitatibus euenisse, ex historiarum monumentis seruere placet: Vt discant vrbes, quę nunc sunt potentes & ample, non in fortitudine sua, sed in Domino confidere, qui nisi eas custodierit, frustra omnes illorum conatus laborant, & frustra vigilant, qui eas custodiunt.

Vbi nunc EPHESVS, Asiæ totius Metropolis tam multis prophanarum & Ecclesiasticarum celebrata historijs? Vbi ANTIOCHIA nobilissima Syriæ vrbs, quæ Patriarcham, & subillo decem & quatuor Metropolitanos habuit, D. Petrum Apostolum, Ignatium, Ioannem Chrysostomum, multosque alios, celeberrimi nominis Episcopos. Et in qua prima Christiani nominis appellatio est orta? HIEROSOLYMAE, Palestinæ Metropolis, quàm exiguæ nunc supersunt reliquiæ, quam Deus politiâ legis veteris, & IESVS, saluator noster doctrina sua, & Apostolorum præsentia beauit: quam Plinius nobilissimam totius Orientis vrbem nuncupat. CARTHAGINIS ruinæ, stupenda est memoria, quæ vniuersam penè Africam, suo continebat imperio. Nunc tantę vrbis solum camposq; tantum conspicimus, vbi illa fuit. Hæ autem vrbes hanc potissimum ob causam perierunt, quia ciues nouæ doctrinæ Pauli Samosateni, Nestorij, Arrij aurem præbentes, mutuis & domesticis dissidijs diuisi, in barbarorum potestatem peruenerunt, quorum nunc seruitute premuntur.

Quin etiam complures aliæ, non minus opulentæ, alijs ex causis, permittente Deo, funditùs deletæ sunt & euersæ. Hippacis Massiliorum Regiæ vrbes SIGA & TAMAE, à Romanis dirutæ, vbi olim sitæ fuerint, nunc quasi ignoratur. Historiarum monimenta produnt, trecentas ciuitates à Tyrijs ædificatas, quas Oceanus Atlanticus alluebat, quarum nũc paucæ in ijs oris supersunt, Prouincia. Thesmena enumerabat quadraginta duas vrbes, quas omnes Iosephus Marochi Rex, solo æquauit. Cyrenensiũ Libiæ regio, ad solitudinẽ propè est redacta, & CYRENE ipsa, ingentium Regum sedes, nullibi apparet. In Aegypto desertæ sunt illę THEBAE quibus centum portæ erant, ac singulis portis equites ducenti ad custodiam. Ità, vt illam tuerentur equitum viginti millia ad ipsas portas oberrantium. Iacent TANAIS, HELIOPOLIS, BVBASTVS, celeberrimæ Regum ciuitates. Ipsa denique ALEXANDRIA nihil aliud nunc habet, nisi ruinas. MEROE Aethiopum Regia nullibi apparet, quæ, vt Plinius scribit, dabat armatorum ducenta quinquaginta millia, artificũ quadraginta millia alebat. BABILONIS, SELEVCIAE & NINI quarum incredibilem magnitudinem omnes prædicant, leuia tantum supersunt vestigia. TIRI, SIDONISQVE, olim Respub. florentissimæ & potentissimæ, quæ Europam atque Africam Colonijs repleuerunt: modò vix solum manet. Dirutum est SVSAN, Cuius Regi Assuero, centum viginti septem Prouinciæ obediebant. Incensa est ab Alexandro, PERSEPOLIS, imperij Persici caput. Euersæ sunt etiam NICOMEDIA, Bithimorum, MAZARA Cappadocum. SARDIS, Lidorum. SINOPE Ponticorum Regum magnificentissimæ sedes. PERGAMVM, Regia Attalicorum, quorum opes loco prouerbij fuerunt, nullo est loco. CYZICVS, quæ nauibus quadringẽtis aduersus Mitridatẽ pugnauit, tribusq; armamentarijs erat instructa, nullo nũc

est gra-

est gradu. Quid hic TROIAM commemorem, quæ vel excidio duntaxat suo nobilitata est? Quid CVMAS, Aeolum, Metropolim, MILETVM? Quid COLOPHONA, quæ maritimis atq; equestribus quondam copijs ita valebat, &, à quibus illa stetisset, ab ijsdem indubitata staret victoria: Quid SMIRNA, quam vocat Asiæ pulcherrimam Strabo? Vbi nunc illa PHOCAEA Ionum ciuitas primaria, quæ adeò floruit, vt Adriæ Tyrrheniæ Iberiæq; multas terras, Tartessum cœperit, Massiliam condiderit, & alias alibi ciuitates, quod Herodotus & Strabo narrant.

Hem, quot & quantę calamitates oppresserunt Prouinciarum Reginam Græciam, quantis illa ruinis obruta, miserrimè iacet; Vbi nunc ORCHOMENOS, cuius opulentia prouerbio locum fecit apud Homerũ. MEGALOPOLIS, MEGARA, ATHENAE, SPARTA, CORINTHVS, ARGI, MICENIAE, THEBAE, quæ propè toti quondam Græciæ imperitabant? ATGNOSSVS Regia Menois, Cretæq; Metropolis, ingens, vt ait Homerus, vnde illa Cycladas insulas, cunctas Græciæ maritimas oras, Italiæque, & Asiæ multas imperio continebat: quod Thucidides lib. 1. histor. Strabo, & Herodotus narrant, modo est deleta.

Post vrbem conditam diruta sunt in sola Italia supra vrbes trecentas, quarum aliquæ habitantium frequentia, ædificiorum magnificentia, & statuarum multitudine Romanæ non cesserunt, vt ARGYRIPA, SIBARIS, CANVSIVM, GROTO, VEII, SPINA, AGYLLA, ALBA Romæ parens, & quædam vicinæ aliæ, Ex quarum ruinis, vnica Roma crescret. VVLSINVM, potentissima Etruriæ vrbs, cuius tanta erat olim magnificentia, vt duo millia statuarum inde sint Romam asportata. Vnde Plin. lib. 34. cap. 7. Zonaras, & Oros. lib. 4. c. 5. referunt, Romanis obiectum, non aliam fuisse causam, vt tantam exscinderent vrbẽ, quàm vt statuis huiusmodi Romam exornarent.

IN HISPANIA, de Bœtica, siue Andalusia tantum illud commemorabimus, quod, cùm eius Prouinciæ caput Hispalis, expulsis Barbaris, à Ferdinando Rege, in fidem reciperetur, vrbibus & vicis à Plinio enumeratis, centum pagorum millia in Hispaleñ agro accersita fuerint, qui nũc pro maiore parte desolati sunt. Sed & periit ITALICENSIS, ab Italica nobilissima Romanorum, non tam ciuium, quàm Imperatorum Colonia, quæ ad sextũ lapidem ab Hispali trans Betim sita, Antistite Gerontio Martyre Diuo tutelari venerabilis olim fuit. Dedit hæc Traianum, Hadrianum, & Theodosium, optimos, maximos, & Augustos rerum dominos. Vulgò HISPALIS VETVS appellata, vastissimis etiam ruinis vixdum superstitibus, miserabili humanarum vicissitudinum exemplo, eo magis dolendo, quòd pulcherrimi & amplissimi amphiteatri moles, quæ disiecta supereſt, veteris magnitudinis & nobilitatis memoriam funestiorẽ facit. Scribitur Tiberiũ Gracchũ, subuertisse in Hispania trecentas vrbes. Quod ex Polybio narrat Strabo, &, id, quamuis ipse derideat, libro Geographiæ 3. Florus tamen in Epitome ait, in Celtiberia sola dirutas vrbes à Tiberio centũ quinquaginta. Illud q; certum, Traiano imperãte, à Romanis euersam nobilissimam Lemacenorum vrbem Emporium q;, vt aliqui volunt, Norbæam præterea in Pompeianis, Illiturgium, Castulonem, Carthaginem veterem à Scipione Africano: Numantiam, Iberiam, Bilbilimque abijsdem Romanis, & Saguntum à Carthaginẽsibus, præclarissimas ciuitates solo adæquatas; quæ refert post alios Ioannes Gerundensis, Paralipomenon lib. 1. cap. vlt.

Sed nunc in Germaniam descendamus & Galliam; TREVIRORVM AVGVSTA, omnium vrbium antiquissima est, & SOLITVRRA, quæ sorores & vicinæ à Glareano, & Osvvaldo Molitore, illius Scholiastæ, & alijs Panegiricis nuncupantur. Quià eodem tempore fundatæ, & quia inter illas nullæ erant aliæ vrbes interpositæ. Sed, Deus bone, quo nũc Treuirorum magnificentia concidit, rudera conspiciuntur maiora, quàm ciuium habitationes existant. Simili fato diminuta est TVNGRIS, BONNA, VETERA nunc Santen. Quorum tanta amplitudo fuit, vt attestãte Tacito, duæ legiones in his commodè residere potuerint. Nõ hic commemorabo, quàm multæ Hunnicis, Francicis, Normannicis depopulationibus, euersæ sint, & deletæ. Perijt GELDVBA, post Nouesium quatuor à Rheno miliaribus, insigni Romanorum clade famosa, Villæ saltẽ aliquæ, Gelb nuncupatæ supersunt, quæ antiquum vrbis nomen retinent. Perijt ASCIBVRGVM vrbs magna, quam Tacitus à Germanis constructam asserit, Et itinerarijs inter Nouesium, & vetera castra constituunt. COLONIA TRAIANA, præclari nominis vrbs vsq; adeo deleta est, vt ne vestigium quidẽ supersit. Cuius situ inter Vetera & Vlpia iuuenta ibi inscriptio prodit, M. P. M. id est, Miliare plus minus apud V. L. XXX. Vlpiam legionem trigesimam, quã, perhibente Dione. lib. historiarum LV. Traianus hic collocauit. BATAVODVRVM ad Mosæ & Vahalis confluentiã excisum est, sicut & ARMAMENTARIVM ROMANVM non procul inde in littore Oceani. Batauis, Zelandis & Frisijs ingẽtes sæpe clades Oceanus infert, cuius immanitate, magnę partes,

tes, diuulsis ac dissipatis aggeribus salo oppressæ latẽt. In Frisia cis Fleuum flu. STADA cum insigni tẽplo, asyli priuilegio donato à primo gentis satore, Frisone constructa, nunc maris eluuione absorpta. Quin & hoc tempore, Stauenia, & pleræque Frisiæ vrbes, cõtra indomitum hoc elementum ęgrè sese tuentur. BARDOVICVM, vna ex primis Saxoniæ vrbibus, in vicum redacta, ex cuius ruinis Luneburgum & pleræque aliæ vicinæ creuerunt VVAGRIA, olim VVandalorum, qui VVagri dicebantur, vrbs primaria & populosa, nunc raris habitatoribus vicus est. IVLINVM Pomeraniæ quondam & totius Europæ post Constantinopolim Emporium longe celeberrimum, nunc ità deletum est, vt campus sit; vbi Iulinum fuit VINETA eiusdem Pomeraniæ vrbs quondam amplissima, marinis oppressa fluctibus iacet. Perijt ARCONA, Rugiæ quondam Metropolis. VISBVII Gothorum, NIDROSIAE, Norvegiæ fracta est, & suppressa fortuna. In illa, legibus olim regebatur totiu Oceani nauigatio: In hac Ecclesia erat marmorea S. Olao sacra stupendę magnitudinis, peregrinationib. exterorum valde famosa. Scribit Tacitus lib. de Germanorum moribus, suo tempore ad Rhenum & Danubium, nullã fuisse alicuius nominis vrbem. Vitruuius de Hispania tradit, vrbium structuras, ex arũdine, virgultis, & frondibus constitisse. Refert Iornandus lib. de rebus Geticis, Angliæ Reges & incolas humiles inhabitasse casas ex virgultis & luto cõtextas. Quod si nũc Tacito, Rheni & Danubij tractus describendus, Si Vitruuio Hispania, Iornando Anglia perlustranda foret, & ijdem nunc Asiam, Græciã, & Aegyptum desolatas ac præclaris destitutas vrbibus videretur, An ne in admirationem maximam, imò, ad stupore adigerentur? Nobis, religione Christiana imbutis, pagina sacra, tantarũ mutationũ causam suggerit: Plena est ciuitas iniquitate, itaque adducam pessimos de gẽtibus, qui possidebunt domus eorum. In omnibus habitationibus vestris, domus vestræ desertæ erunt, Ciuitates, quæ nunc habitãtur, desolatæ erunt, terraq; deserta, & scietis, quià ego dominus. Et Esai. cap. 17. Onus Damasci: Ecce Damascus desinet esse ciuitas, & erit sicut aceruus lapidum in ruina.

Hæc quidem à nobis longiùs sunt repetita, vt ex tanta, tantarum vrbium euersione & interitu, intelligeremus, omnia, quæ in mundo videantur admiranda, fluctuãti, ac instabili mutationi esse obnoxia. Nec quidquam sub sole perpetuũ ac diuturnum inueniri. Atq; tam admirandæ vicissitudines, non vrbes tantum & præclaras Respub. quarum iam complures recensuimus, sed & integras prouincias, atq; adeò, latè patentia imperia, regna, & familias, multa temporis diuturnitate attriuerunt, & extinxerunt. Quin eiam notabiles mũdi partes, miras alterationes frequenter patiuntur. Scribit Aristoteles lib. 1. Metereologicorum, Interiores telluris partes, perinde, vt animantium plantarumq; corpora, iuuentutem & senectutẽ suam habere, Possum, inquit, Lactantius, enumerare, quoties repentinis quassatæ motibus vel hiauerint terræ, vel descenderint in abruptum, quoties dimersæ fluctibus & vrbes, & insulæ abierint in profundum; frugiferos campos, paludes inundauerint; flumina & stagna siccauerint; montes etiam, vel deciderint abrupti, vel planis fuerint adęquati: plurimas etiã regiones, & multorum fundamenta montium, latens & internus ignis consumit. Hanc in mundo mutationem & vicissitudinem Aristoteles, Lactantius, Seneca, Ouidius ante multa sæcula accuratè obseruarũt. Omnia, inquit Seneca, tempus edax depascitur, omnia carpit, omnia sede mouet, nil sinit esse diu. Flumina deficiunt, profugũ mare littora siccat. Subsidunt montes & iuga celsa ruunt. Ouidius, vidi ego, inquit, quod fuerat quondam solidissima tellus, Esse fretum, vidi factas ex æquore terras, Et procul à pelago conchæ iacuêre marinę: Et vetus inuenta est in motibus anchora summis: Quodq; fuit campus, vallẽ decursus aquarum Fecit, & illuuie, mõs est deductus in ęquor, AEque paludosa siccis humus aret arenis, Quæq; sitim tulerãt, stagnata paludib. hument. Anglia, Galliæ quondam adhæsit. Sicilia, Italię, Gades Hispaniæ, Nordstrandia Borealis insula, quã Crantzius Frisiam Aquilonarẽ vocat, cum Thietmarsia, olim pars continens fuit, nunc insulæ sunt, à cõtinenti aulsæ. Flumina alueũ & solitum cursum immutarunt. Florentia quondam imperia interierunt. Aegyptij & Persæ, orbis quondã gubernacula tenuerunt. Babylonicum & Assyriorum Imperium celebre fuit, Macedonicũ & Carthaginẽse similiter: quæ & Romanis quondã terrori fuerũt. Sed corruerunt hæc omnia, & in nihilũ redacta iacẽt. Atq; tales quidẽ, & tam horribiles conuersiones, vt infinitã Dei potentiã, ità, humanæ sortis incertitudinẽ patefaciũt, & mortales huius mundi incolas monẽt, vt, cùm nihil perpetuũ ac stabile, sed omnia caduca, varijs fortunæ casibus, & interitui obnoxia cognoscant, cogitationes suas, studia, animum & mentem, quæ re nulla creata satiari potest, ad sublimia & sempiterna bona eleuent, ad solum Deum anhelent. In cuius manu sunt omnia iura regnorum, & omnes fines consistunt.

Et hac quidem ratione, Regna, vrbes, & Respub. manes & labores suos perferunt, fatumque suum, hoc est, ruinã & interitum consequuntur. L. Florus populi Romani & Vrbis Romæ qua-

mæ,quatuor ponit ætates, infantiam tribuit gubernationi Regũ; crescentem verò & adultam,consulibus. Vt enim hominum ætates annorum accessione mutantur, Ita ciuilibus societatibus,florentem,maturam,& senescentem ætatẽ,scriptores alij cum L. Floro attribuunt,senilem,& decrepitam,fatalem vrbium euersionem nuncupantes. Ego iustitiam & vindictam diuinam dixero,quam non fatali,& alieno aliquo casu, sed propria culpa vrbes sentiunt. Fatetur id Cicero,qui Romanam ruinam Africanum ità lamentantẽ introducit. Nostra,inquit,ætas cum Rempub.sicut picturam accepisset egregiam,sed euanescẽtem vetustate,non modo eam coloribus ijsdem,quibus fuerat,renouare neglexit, sed ne id quidem curauit,vt formam tantùm eius,& extrema tanquam lineamenta seruaret. Quid enim manet ex antiquis moribus,quibus ille dixit stare rem Romanam,quos ita obliuione obsoletos videmus,vt non modo non colantur,sed etiam ignorentur? Nam de viris quid dicam? mores enim ipsi perierunt virorum penuria: Cuius tanti mali non modo reddenda ratio nobis,sed etiam tanquam reis capitis,quodammodò dicenda causa est. Nostris enim vicijs, non casu aliquo Rempub. verbo retinemus,re ipsa verò iam pridem amisimus. Hæc quidem Cicero, qui,si doctrinam Christianam gustasset,qua nos,per misericordiã Dei imbuti sumus, Anne, cum Syrach dixisset,Regnum à gente in gentem propter tyrannidem,iniurias,& alia principum ac populi delicta transferri? Et cum Sapiente,Prou.14. Iustitia eleuat gentem; miseros autem facit populos peccatum.

Deus iusto suo iudicio,causas quandoq́, permittit,ob quas vrbes, communitates; & regna,vel domesticis,vel externis bellorum procellis,per afflictionem & paupertatem, ad verã erratorum cognitionem,& deprauatæ vitæ immutationem adigantur. Scribunt & conqueruntur Medici,nouos subinde morbos humana corpora molestare,qui ab Auerroe, Auicenna, Galeno, Hipocrate noti & explicati nunquam fuerunt, ita, vt noua sint excogitanda remedia,quæ his curandis,adhibeant. Consimili modo regnorum, Rerumpublicarum & Vrbium corpora,nouarum & incognitarum factionum virus, infelici fato, frequenter occupat,quorum ne nomina quidem intelligi,& explicari queunt. Meminit Meierus in Flandriæ Annalibus BRIGANDORVM; Prædones fuerunt,qui vsque adeo in Normandia inualuerant, vt licet vno anno decem millia ab Anglis supplicio affecti fuerint,tamen ista fece Regio minimè purgari potuerit. Meminit Lesleus in descriptione Scotiæ FACTORVM,qui vniuersam Scotiam diris modis vexabant. BOAGANDOS Saluianus recenset,non quidem seditiosos,sed, quos cruentorum iudicum tyrannis,ob crebras & intolerabiles exactiones,& seruitutem,quauis morte duriorem,criminosos fecerat, vt abs Romanis ad hostes barbaros deficerent. Meminit BRABANTIO num Annonius; qui in Gallia summæ crudelitatis tyrannidem exercebant. Hæc autem grassatorum genera, quare talia sortita sint nomina,nemo hactenus explicauit. Circa initium imperij Valentiniani iunioris BAGAVDARVM factio Gallias afflixit,Battone duce, rusticis seruisq́: grauiter tumultuantibus. GVELFI & GIBELLINI,quas strages in orbe Christiano ediderint,nemo ferè nescit: qua verò de causa sint ità nominati,non facilè expedieris, nisi dubias coniecturas pro veris principijs velis haberi. Becanus in suis Atuaticis difficillimũ, inquit in factionibus nominum causas inuenire. Quoties his annis proximis,quibus factiones primùm in Frãcia, deinde apud nos in Brabantia ortæ sunt,ingenti publicæ tranquillitatis damno,&, extremo fortasis,ni Deus auertat,exitio christianitatis,disputationũ meminimus,qua causa illę HVGENOTARVM,hæ,GEVSIORVM acceperint nomenclaturã. Etenim eiusmodi absurdas voces,semper ingens aliquod malum portendere iudico: quod Romani etiam crediderunt,dum boni nominis eum esse vellent,quem primùm militiæ adscriberent.

Multa de Repub.& Vrbe bene instituenda à summis & præstantibus viris prudenter sunt excogitata,& ad posteritatem doctissimis scriptis transmissa, quorum commentaria & politica præcepta multi ex Magistratu libenter legunt & amplectuntur,& tamen optatam bonæ Reipub. formam assequi nequeunt,sed cum dolore & gemitu quandoq; tolerare cogũtur,quòd nõ optima consilia in vrbibus suis præualeant,quæ publicam ciuilis societatis pacem perturbent. Quo quidem ipso monemur, vt non nobis,& humanæ tantum prudentię, sed diuini nominis gloriæ omnem bonæ gubernationis honorem adscribamus. Nisi enim dominus custodierit ciuitatem,frustrà vigilat,qui custodit eam. Quod veteres sibi firmiter persuasisse,multis argumentis ostenderunt,quando vallorum & mœniorum,potentię,quibus arces & oppida validè cinxerãt,minimè cõfidentes,numina quædam diuina, & tutelares diuos colebant,quibus aras & templa erigebant,vota,preces,thura pro communitatis conseruatione offerebant. In vrbibus Priapum colebant,Palladem, Mineruam,Iunonẽ, Opẽ, Mercurium,& summũ Deorum Iouem: In Arcium & turrium munitionib. Martem: Prouincias

uincias autem & populos,nunc Herculi,nunc Marti certa religione, & opinione numinis committebant. Vrbes & ciuiles congregationes,per generationis successionem conseruari videbant,ideò in honore & veneratione habuerunt Priapum,Iunonem, & Opem: Illam à iuuando,hanc Opem & Opigenam,quòd implorata,partum iuuaret. Apollini verò, Mineruæ & Palladi,magnos attribuerunt honores,quòd hæc eas,quas condidit vrbes,prudentia,& bona administratione gubernaret: Quia multitudo,nisi prudentia,& vera sapientia dirigatur,diu subsistere nequit. Pallas enim,cùm Troiam fuisset egressa,subducto Palladio, tũ Ilium in hostium potestatem deuenit.

Marti,in montibus & editioribus locis,in portis & munitionibus,cõstitutis aris,sacrificarunt,eò,quòd is,furiosus murorum euersor,censeretur placandus, ne ciuibus obesset,& exitiosam potentiam suam in eos exerceret. Et,quià Germani,gens Martia,ferox ac potens, armis semper assueta,hinc litium & bellorum numen,Martem, vt plurimùm coluerunt, quemadmodum Tacitus,& Plinius referunt. In Hassia,Martpurgum,cum arce,præcelso in loco posita,vrbs nobilis,à Marte denominatur. Itaq; Georgius Sabinus,in suo Hodœporico,eam scribit,Mauortis nomen habente Luneburgi,in magnificam Saxoniæ vrbe,Iulii in celeberrimo quondam Pomeranię emporio,in editiore colle Martis delubrum fuit. In Ducatu Slesvvicensi extra Flensburgũ,supra montẽ, integrum adhuc cernitur Martis delubrũ forma rotunda, Nunc D. Michaelis Sacellũ dicitur, Apud Treuiros manet adhuc vetus appellatio mõtium,inter quos,tanq̃ gemmas speculas, Augusta Treuirorum sita est,vt ab exortu solis imminẽtia iuga,mõs Martis,ab Occasu mons Apollinis eiusq́; pedi appositus vicus,etiã nũc Apollinis vocatur. Et porta,q̃ nunc Simeonis est,olim Marti sacra fuit,per quã ad bella processuri,exibant,& ad campum Martis (planiciẽ huic monti & portæ vicinã) exibant, in quo tyrones ad Martis exercitia erudiebãtur. In Sicãbris,haud procul à Teutoburgẽsi saltu opidum est veteribus, Marti sacrum, Martis lacus,nunc Dinckslacken vulgò dictum, Nam dingen,litigare significat,quod Marti proprium est: Vt etiam furere & insanire,quià furorem,ferocissimo Deorum Marti,tribuunt,quo excãdescens animus ad iram,imò, ad furorem ac rabiem, Martiali,hoc est,cruento vultu,propellitur. Vnde etiam cruentum,amentemq́ue Deum Martem nuncupant. Hinc,quædam Germaniæ loca olim Marti sacra, à furore ac rabie Martis,Tolliates,pòst,à Germanis Dollendorff sunt nuncupata. Vt iuxta Bonam primæ Legionis sedem,pagus est,Marti sacer, Dollendorff. Paulò vlterius in Eiffia Tolliates sunt populi,Dominium est,cui vicus adiacet,cum veteri arce Dollendorff. Quam quidem appellationis causam, furiosum Martem oedisse nuper ibi per doctissimum virum Crisantum Bosium inuenta inscriptio arguit,quæ talis est.

MARTI ET GENIO TOLLIATIVM CLAVDIVS VERINVS
AD PERPETVAM TVTELAM AEDIS TOLLIATIB. DEDIT
XCL. QVAM AEDEM L. MARCIVS SIMLIS DE SVO POSIT.

Martem Deum tutelarem Romanis fuisse,cum Ioue & vesta, M. VVelserus in commentarijs antiquitatum Augustę Vindelicorum tradit, Et Cicero lib. de natura Deorum, Martis, inquit,templa duo,vnum Quirini intra vrbem,prope portam,quasi custodis,& tranquilli. Alterum in Appia via extra vrbem,quasi bellatoris & gradiui. Hinc in prouincijs, & Romanorum colonijs,quæ Vrbis religionem,& mores imitabantur, Martem,eadem veneratione cultum fuisse,& pro Deo tutelari habitum,complura antiquitatis documenta testãtur. Quale est illud in M. VVelseri antiquitatibus.

IN H. DD. DEO MARTI. ET VICTORIAE. CONTVBERNIVM.
MARTICVLTORVM POSVERVNT. V. S. LL. M.

Cimbri,in ATVATICO suo,nunc Antuerpia,extra Arcem,templum Marti consecrarũt, ea parte,qua Neruiorum,Eburonum,& reliquorum Belgarum imperium maximè respicit,Romani Bonnæ,primam Legionem Martis numine,turã & munitã cupientes, in Porta, quæ Vbios respiciebat,& nunc Colonienſis dicitur,sacra Marti Militari fecerunt, Quemadmodum ex antiquissima inscriptione & in loco,per Excellentissimum virum Iacobum Cãpium Collegiatæ Bonnensis Ecclesiæ Decanum longè dignissimum nunc verò Protonotarium & Consiliarium Moguntinum inuenta,& in historicorum gratiam detecta,manifestè constat: Quæ talis est.

I. N. H. DD.
PRO. SALVTE. IMPP.
DIOCLETIANI. ET. MAXIMIANI. AVG. CONSTANTI.
ET. MAXIMIANI. NOB.

CAESS.

CAESS. TEMPLVM. MARTIS.
MILITARIS. VETVSTATE. CO-
LAPSVM. AVR. SINTVS. PRAE-
FEC. IM. S. A. SOLO. RESTI-
TVIT. DIE. XIII. M. OC.
TVSCO. ET. ANVLINO. COS.

Agrippina Colonia Fanum habuit, & Martis Aram supra portam Rhenanam ad ortum. Vnde hoc etiam tempore, is vicus, Ad Martis portam, vulgò Martport vocatur. Ad quam quidem Agrippinensem Martis Aram, Aluus Vitellius pugionem Romà ex voto trãsmisit, quo se Otho Syluius Imperator transfoderat. Apud Romanos namq; more receptum erat, vt Magnatum gladios Dijs suis tutelarib. ac potissimum Marti dedicarent. Refert in Vitellio Suetonius, cùm Imperator designaretur, Diui Iulij gladium delubro Marti detractum, prima gratulatione, oblatum, quod in Agrippina Colonia factum existimo. Ità Sceuinus qui in coniuratione contra Nerorem præcipuus erat, pugionem templo Salutis in Hetruria Fortunæ detractum, veluti magni operis sacrum gestabat.

L. XXX. V. V. Hoc est, Legio trigesima Vlpia Victrix, quæ ad vetera, nunc Santem, ex dispositione Traiani Imperatoris resedit, Martis habuit celebre Fanum, Quod portæ & plateæ eodem Opido, hoc etiam tempore, nomen reliquit. Cuius quidam Votiuam inscriptionem, ad portam Santensem inuentam, Stephanius Pigius, in Hercule suo Prodicio, talem designat.

MARTI.
SACRVM.
EX. VISV
SECVNDINI
VS MARTIVS
L. L. P.

Quemadmodum autem Martem vrbium, Legionum, ac Portarum, Ita Herculem Regionum defensorem, ac limitum custodem Veteres constituerunt. Cui proinde Regionũ sunt dedicata vestibula. Hinc in Gadibus, ad VVest Capellam Zelandiæ, & in Frisijs, Hercules limitaneus colebatur, vbique finium Oceani protector & custos; Ibi siquidem Oceani limites constituebantur. In quorum custodia & defensione, prudentia, & fortitudine maximè opus est, quæ ambæ virtutes Herculi adscribebantur, Sed de Limitaneo isto Hercule plura vide quinto, huius operis folio, vbi Gades occiduæ, describuntur.

Et demum, vrbes & communitates, vt vniuersum Deorum cœtum propitium sibi, & clementem haberent, Pantheon, multis simulachris conspicuũ, erexerunt, & Mercurio statuas sacraq; fecerunt, qui vt Planetarum est medius, ita ipsum Mediatorem & intercessorẽ inter Deos, Deasq; elegerunt. Certè, memorabile est, quod de ferrea Mercurij imagine legitur, inter res stupendas, Galbam Viatorẽ Lucinio Sophistæ retulisse, Treuiri, Gallię nobili ciuitate, visam sibi ferream effigiẽ Mercurij volantis magni ponderis in aëre pendentem, magnetis vi, supra in fornice templi, atq; infra in pauimento ferrum medium æqualiter attrahente.

Atque hic quidem superstitiosus ac falsus falsorum deorum cultus, ex falsa infidelium religione originem traxit, quæ, quando aura diuinæ gratiæ adspirante, per veræ Religionis & iustitiæ solem in vnius veri ac viuentis Dei cultum est immutata (quod temporibus Constãtini magni accidit, cuius edicto, Deorum aræ subuersæ, templa clausa, & Dij in priuatorum ac diuitum ædes sunt relegati.) Tunc aræ, in quibus Dijs ignotis sacra fiebant, in veri Dei cultum sunt immutatæ, & amotis falsorum Deorum simulachris, aræ & templa vni, trinoque Deo consecrata, varijs deinde amicorum Dei, hoc est, beatorum nominibus sunt intitulata. Eum planè ad modum, quo omnes Christiani, per sacramentum Baptismi, vni ac vero Deo consecrati, templa fiunt Dei viuentis, sed diuersa nomina sortiuntur. Quemadmodum igitur olim extra vrbes, in portis, & editioribus locis, Martem, vt vrbis, & cõmunitatis protectorem, infideles colebant, qui in prælijs, & bellorum expeditionibus ipsis opitularetur. Ità, Maiores nostri, primi Christiani, impium Martis cultum detestantes, eius aras Deo vero ac viuo consecrantes, D. Michaelis memoriæ & tutelæ attribuerunt. Qui, vt olim à Deo, Danieli assignatus est Hebreorum Ecclesiæ defensor, ità militantis Christianorum Ecclesiæ aciem, & fluctuantem exercitum, vt Archistrategus, dux, & Præfectus, per gratiam Dei tueretur, atque defenderet. Multarum vrbium christiana ac pia consuetudine ità obseruatum, confirmari potest.

De Martis delubro in Ducatu Slesvicensi, Luneburgi, & Iulini diximus, vbique; S. Michaelis est substituta Ecclesia. Antuerpiæ, templum Martis in S. Michaelis honorem conuersum, prima pastoribus populi sedes fuit. Nunc, magnifica est. S. Michaelis ordinis Præmonstratensium Abbatia. Martis etiam delubrum in monte fuit extra Leodium,

Vbi

Vbi nunc est S. Egidij Canonicorum Regularium Abbatia, D. Michaelis memoria, & Ecclesia celebris. Nota est S. Michaelis historia in monte Gorgano. Bononiæ memoria S. Michaelis in Bosco; In Pedamonte, eiusdem Archangeli phanum excelso in monte Abbatia nobili illustre. In Dalmatia, ad famosum Clissæ propugnaculum arcemque inuictam, in altissima rupe S. Michaelis Archangeli celebre oratorium existit. In nostra Colonien si vicinia, Monasterij Eiffliæ in altissimo monte, olim Marti sacro, nunc D. Michaeli sacellum perantiquum conspicitur. Quin & Bonnæ, vbi Mars Militaris templum antiquitus habuit. Quod Aurelius Sintus Præfectus, Anno ab vrbe condita, 1047. A Christo nato, 297. impensis suis restauravit, ibi nunc Monasterium, & sacrum nobilium Virginum Collegium extat; D. Michaelem & in apice Ecclesiæ, & in aditu templi, vt tutelarem Diuum; & protectorem loci effigiatum exhibens, Aquo vallis Angelorum nuncupatur.

Sed ipsam Agrippinam Coloniam, patriam nobis longè charissimam, ingrediamur; Vbi, quod supra portam Rhenanam Marti consecratum commemorauimus phanum, in oratorium D. Michaelis, auorum pietate, mutatum fuit. Quod nunc, necessitate ità postulante Magistratus auctoritate est amotum, &, ad antiquitatis conseruandam memoriam, duæ constitutæ sunt statuæ, quarum altera Martem, altera S. Michaelem Archangelum repræsentat cùm tali inscriptione.

Aedibus his Phano Martis celeberrima portæ
Astitit, hanc vrbis struxit Agrippa parens.
Addidit illustreis aras, vbi iura ferebant
Bellorum & stabant fixa trophæa Dijs.
Hic gladius magni fuerat suspensus Iuli,
Syluius & quo se foderat ensis Otho.

Porta Michaeli Christo regnante, dicatur
Sanguinei Martis cum simulachra labant,
Ast obscura fuit moles, & inutilis vrbi:
Translatis igitur fit via plana sacris
Vt nam Mauortis sunt dirutа mœnia Portæ
Dextera sic Vrbem seruet ab hoste Dei.

Hanc tutelarem D. Michaelis memoriam Colonien sibus imprimis gratam fuisse, hinc facile constat, quià in diuersis editioribus locis, insignita tãti patroni nomine oratoria, auorũ pietas instituit. Vt in altera Vrbis antiquæ porta, versus meridiẽ ad S. Cecilię Monasterium, vbi editore in loco, S. Michaelis celebre oratorium & cœnobium existit, prout etiã in alia in aliarũ nostrarũ Ecclesiarũ turribus, portis, & testudinibus. Quin & primi summæ & Metropolitanæ ædis fundatores tantæ molis fastigium S. Michaelis Sacello, tanquam colophono claudere, & vtramque campanariam turrim in apice, tanti condeprecatoris oratorio cõiungere statuerunt. Quemadmodum ignographica istius fabricæ sacræ delineatio, hoc ipsum artificiosè demonstrat.

Det Christianorum ciuitatibus, per misericordiam suam Dominus, vt horrendi draconis conatus, quibus almæ pacis, & concordiæ decus ipsis eripere statuit, S. Michaelis, omniũque angelorum tutela, per fortitudinem dei frangantur; Ne verus & vnicus in cœlo Iupiter, commerita in eos fulmina vibrare cogatur: Sed Herculis clauæ Palladis, & Mineruę cõsilia iungant, quò sapientiam diuinam cuncta suauiter disponentẽ, in omnibus gubernationis suæ actionibus sequantur, quò hac ratione Palladem; quæ de Iouis cerebro, hoc est, à vero Deo sincera pietas, & sapientia nata censetur, colentes, ab vno, trinoq; Deo, vrbium suarum protectionem consequantur, vt ciuium suorum mentes, à noxijs opinionibus liberas, non mœniorum tantum fortitudine, sed & animorum consensione stabiles, firmasque conseruent. Et sic tandem, ex hac terrena, in ciuitatem æternam à Deo prædestinatam, in Hierusalem cœlestem, & supernorum ciuium congregationem commigrent, cuius muri ex lapidibus preciosis, portæ, ex margaritis optimis, plateæ ex auro purissimo, in quibus Deus noster regnat. Vbi concives nostri angeli, & beatorum spiritus, quorum cohabitatio perpetua ætantium est exultatio, vbi summa pax, quies & tranquillitas, vbi nullus labor, nullus dolor, nulla paupertas, nec senectus, nec vlla mors, nec nox, nullum ibi cibi desiderium, nullũ sitis incendium, sed cibus & potus omnium, Christi, & sanctæ Trinitatis visio erit, & diuinitatis puro cordis oculo, contemplatio, & assidua lectio, vt ita dicam, libri vitæ, id est, æternę veritatis, & summæ sapientiæ, & verbi Dei, quod est Iesu Christi visio. Ad quam nos perducere dignetur, vnica spes, & exspectatio nostra IESVS CHRISTVS,
qui viuit & regnat Deus, in æterna sæcula,
AMEN.

GVILHELMVS SALSMANNVS GEORGIO BRAVNIO VRBIVM THEATRVM ADORNANTI.

BRAVNI, carmen eris magnum mihi, carminis hæres
Maonij: te Minciadæ præconia Vatis,
Max ima te decet ingenij vis maxima Vena:
Quæ minor est mihi quam mediocris vena, fauore,
Parua, rigata tuo, en, sinuoso voluitur æstu.
Tempus erat, mecum nosti, mihi nosse voluptas,
Cùm primum Latios imitarer voce lepores,
Nestoris audirem cum te puer ore loquentem
Admirans fœcundi oris mirabile flumen.
AEquantem verbis tum maxima pondera rerum
Te vidi, simul obstupui: sic vtilis hora
Quælibet insigni glomerabat fœnore pensum.
Non etenim hærebas, precium non vile sinebas
Temporis esse tui, sed erat preciosius auro;
Vnde tua interitum non vnquam Musa veretur:
Concedet scriptis genium per temporis omnem
Circuitum noua fama tuis & grata vetustas.
Qui modò clarus, eris post funera maior; vt aruo
Mandatum semen glebis vbi putruit actis,
Concepta virtute redit natalibus agris,
Fœnore centeno gratum locupletat arantes.
Gratulor, in grauidis libris tua gloria viuit,
In grauida quercu vixit, quæ heroibus olim,
Caudice de sancto Iouis hinc ab origine prisca
Codex eductus BRAVNI tua dona recludit:
Scriptorem celebrant te magna volumina magnum.
E templis suspensa velut, domibusq; trophæa
Signabant olim tabulis præstantia facta;
Atque hæc semideis post fatum erat altera vita:
Cerno tuas BRAVNI tabulas, diuturnius ære
Hoc opus, & validum magis ætas si quid habebit,
Dum sol exoritur, dum splendent cornua Lunæ.
Tu monstras orbem, redit orbita crebra laboris,
Tu monstras vrbes, vrbana negocia rerum:
Orbis te monstrat, monstraris ab vrbibus, vnde
Laudas, æternum crescens laudaberis inde.
Qui sis paret, & à doctis assurgitur omni,
Iure tibi: spatio quantos anteire relicto
Scriptores valeas, testis res ipsa fidesq;
Congrua: non ornas numerum solummodo scriptor,
Auges & meritum, meritoq; adscriberis astris.
Hoc aliquid cæleste quidem mihi credere fas est,
Quod soleis naturæ ardor miracula rerum
Nos penetrare facit, tandemq; insistere fixis
Sideribus, cælum mens vt cognata reuisat.
Conditor hoc orbis terrarum magne theatri
BRAVNI magne facis, calamus cui tantus, vt orbem,
Vtq; vrbes orbis mensures: linea quanta,
Oppida quæ mundi simul omnia colligit vno
Ductu! ne mirum sit cuiquam, linea tanta est,
Quam trahit vna dies omnisq; irrupta q; semper.
Artificum tibi docta manus, tibi seruit Apellis
Linea, victuros semper d. mensa colores:
Fuluos cælator iussus conferre labores,
Ad tua verba studet formas inducere pictis
Vrbibus, atque situm mundi omniparentis æ ære
Reddit. delitias oculis offundit amœnas,
Quodq; operis vides efficium variantibus, ipsum
Hoc præsens verumq; putat par copia laudis
Est decor, est precium, preciis redimendaq; nullis
Virtus ingenij veris expressa figuris.
Vrbis imago quota est, vrbis te spirat imago
Tota; tibi toties effingeret ære Colossum
Ciuis Erithræis ornato vertice gemmis
Virtutis decora hæc latuerunt, lumine Solis
Concomitante modo perstringunt vndique mundum,
Huius mirantem se clausum mole theatri,
Qui tuus est BRAVNI labor & tua gloria fulgens.
Sic quod principio quasi parturit vmbra Lycei,
Effundit Phœbus radijs imitantibus astra.
Quamuis te tantus labor in diuersa trahebat
Magne virûm, tamen haud vires subduxit amicas,
Nec tibi diminuit vitalem in corpore succum;
Quippe viges Phœbi seruans cum luce iuuentam,
AEtatem studijs fallens & stamina Parcæ.
Diuisit fortuna suis bona sortis alumnis
Singula, te faciunt eadem collecta beatum.
Consiliant multis vitæ felicia labem,
Sed nil dextera sors animo tibi detrahit æquo,
Quin addit potius generosa modestia cultum
Cultibus eximijs: ita sunt felicia vitæ
Fata tuæ, sed quæ Rhamnusia nulla flagellis
A tergo sequitur fasto si criminis vltrix.
Nam Musæ tecum faciunt, & castus Apollo
Innocuos sine labe dies euoluere suadet.
Cura veternosos odit studiosa Minervæ,
Omnia sed facit, vt sensu discriminet acri
Virtutum miles, vitæ ne fluctuet ordo.
Insese, inq; suos suspensa lance tuetur
Mores, ambiguum casu disquirit in omni;
Hinc res ampla tibi culpam non affricat vllam,
Nec sectaris opes, nec opum discrimina sentis:
Otia tutus agis, quæ porro negocia dicas.
Felix illa quies, non à pietate quieta,
Palladioq; foro, atque choro, strepituq; Camœnæ.
Dum sudant alij sub iniquo pondere fului
Plutonis, vinclisq; abdunt crudelibus aurum,
Infelix vetitis dum intendunt lusibus ævum,
Contenti solum vitai ignobilis vmbra;
Aut quam morte magis crudelem dicere vitam
Fas est, dum Venerem, atque inconcessos himenæos,
Sacri homines, intra pollutæ cubilia tractant;
Dum vicos obeunt inter spectacula crebri &
Turbarum sonitus, inter studia impia vulgi;
BRAVNIVS intendit curis feruentia sanctis
Pectora surrectos leuat hinc ad sidera vultus,
Signatq; dat Christi verum spirantia amorem.
Postea succedunt decumana negocia sacris;
Consulit in commune bonum, hæc ad munia quamuis
Haud pronus, conuicit eum tamen ardua moles
Officij, facilemq; parat deuota voluntas:
Quod reliquum, si quid reliqui, tamen esse necessum
Demonstras operum iam iam immortalibus ausis;
Adijcitur libris; hic est post seria ludus.
Horis quid valeat succisa industria parcis,
Quas nolles parcas tamen esse, fluentia monstrant
Scripta, per ingentes dispersa volumina libros
Monstrant. historia mundi complecteris vrbes
Innumeras, sed quæ in numerum rediguntur ab arte,
BRAVNI, docte tua, coyt qua totus in vnum
Orbis, & ingenio tibi se submisit in ævum

Omne tuo, quicquid natura constat, in arctum,
Inq; tuos vsus confert ter maximus orbis
Olim, nunc verò quater idem maximus orbis,
India cum accedit soli supposita cadenti,
Finesque Antipodum & sine limite peruia tellus:
Huc labor applicuit finem tuus, huc tua profert
Scripta simul tecum victura perennis in ævum.
Semita quæ solis, lunæ qui cursus, is idem
Musarum, BRAVNI, est post secula multa tuarum.
Cum Musis hiberna tuis, æstiuaque degis;
Hoc Ver, Autumnusq; tuus, Vertumnus is idem;
Hoc exercitium seruent, moremq; beatum
Ovtinam plures, pauci quos Pallas amauit,
Seruant: è factis exempla probata petuntur,
Euge, tuis, eademq; viris aptissima doctis;
Apropriys exempla petis tu maxime factis,
Supra alios pronus virtuti, artiq; pudicæ.
Insinuas mihi ritè viam; tua limina seruem
Ovtinam, ad similes velox assurgere curas,
Vt fateare bonum me, quamuis longius ex hoc
Differre tetra parem Musæ, Phœbiq; ministrum.
Cum Phœbo tibi Musa dedit præclaras artes;
Huius & huius habes laudes, decus omne: duorum
Tu decus es, laudesq; mihi concede fauorem
Hunc aliquem, atque adeo magnum concesseris et sim
BRAVNIADES, titulo communis amoris, amicus.
Quantæcunque forent vires, tibi dedico, partim
Debeo: tu mihi Musarum non vana parabas
Subsidia, hæ vitæ auxilium quodcunque parauerunt.
Cœperat ingenium prima quasi messis in herba
Efflorere mihi, sed erant quæ multa vetabant:
Continuo ergo pies arrecta cupidine corda,
Sed depressa prius mihi: quis neglectus hic, inquis,
Ac torpor? cole diuinam, ne absiste, poëtam,
Te colet ipsa vicem grauido cum fœnore reddens.
Quod fuit obrusum subito tenuatur acumen:
Prædura ceu cote chalybs, limaq; politur.
Pudet haud igitur, piguit fortassis, ad istam
Militiam te autore dedi quod nomen: habeto
Fructus, quos ferret, voluisti, surculus iste;
Et facias, ramis fiat florentibus arbor.
Scribe potens, felix, vt abhinc sacreris olympo:
Vtque choris nunc es Musarum interstitus, olim
Emeritos Phœbo Musisq; beatior annos
Cum trades, superûm pars & non infima fias.
O BRAVNI patriæ lumen, columenq; tuorum.

ACROSTICHIS.

GRate Deo BRAVNI, non inficiande Camœnis,
E uge, Vbijs magnum condere pergis opus.
O fficium tibi victuras, est pangere chartas:
R eddam pro sacro nunc Helicona choro.
G esto sacra nihil Musis non cedite, tantum
I n studijs studio concelebrate virum.
V rbes Palladias quinto cum fœnore profert:
S ic quoque Georgus Pallade digna facit.

BElla theatra facit: colet officiosa theatris
R arum scena virum, fornice clarus erit.
A mphitheatra cui fient tandem, ista theatra,
V irtutis monstrent vt monimenta nouæ.
N unc est semper erit quod eum transcribet olympo
I ngenium, fruitur quo propiore Deo.
V iuentem inscribet manus illum docta metallis,
S eruabitq; illum floribus herba suis.

Omne

CANTVARIA.

ROMANI, occupantes Britanniam, dum ex Iccio portu traijciunt, proximam quam inuaserunt Regionem, Cantium dixêre, quã Britanni, veteres in ea coloni, Caint, Angh, Kent; nuncuparunt. Dum enim vniuersa hæc insula, certa in regna diuisa fuit, regionibus in ea diuersis, diuersæ nũcupationes sunt attributæ. Et inter septem regna, primum, Cantianũ est, quod ab oriente sole & meridie Oceanũ habet, à septentrione Thamesin flumen; ab occidente verò terminabatur finibus regni Australium Saxonum, ac deniq; toto eo terræ spatio continebatur, quo hodie Cantuariensis & Roceſtrensis, quam Rofensem appellant, diœceses, constant. Primariam in eo vrbẽ Britanni, Caergrãt & Caircant, id est, vrbem Cantij, quam Angli, Canterbary, siue, vt Lelandus, Cantevvarberi, nominant. Olim Durouernum, vel Dorouernum, vt Beda legit, qui & Durouerniã habet. Ponticus Virunnius, abbreuiator Gaufridi Monumetensis, Doroberniã nuncupat, sicut & Segebertus. Vrbs est Archiepiscopalis & Metropolitica, quæ, vt antiquitate, ita peramœna situs iucunditate, multis Angliæ vrbibus, sed & dignitate præfertur. Nam Cantuariensis Archipræsul, totius Angliæ primatum obtinet. Sunt non infimæ sortis scriptores, qui Daruenum Ptolemæi dicunt, eiusque primaria in longum tempus referunt. Sunt, qui eam excitatam scribant à Britanniæ Rege Ludrudibra, siue Rudburdibra, quem Rudubras Polydorus, & Hurdibras, historia manu scripta, legit. De hacita Olaus Magnus: Cantium, inquit, retento veteri nomine, armentis, frumentarijsque agris & virorum ingenijs floret. In eo Cantuaria Metropolis, primario Archiepiscopatu, & D. Thomæ martyris sepulchro memorabilis, XII. miliaribus à mari distans, vbi Dobra, oppidum, antiquitùs Dauernum, excelsa arce & portu celebre, quum in hunc breuissimus à Caletio Gallicè sit traiectus. Sed non desunt, qui Cantuariam, ex antiquis literarum moꝛumentis, Dorouernum fuisse existiment. Hæc quidem ille. Cantuariam autem & magnitudine & ædificiorum splendore & incolarum frequentia, prænobilem Condinensem vrbem ad Tamesin, quondam supersse, multi perhibent. Et licet furiosi Vulcani frequenter sit deformata incommodis, magnificæ tamẽ & egregiæ vrbis formam hic etiam tempore exhibet, duodecim distincta Parecijs, quarum præ cæteris, ædificiorum splendore, & animo obuentionum censu, principatum obtinens, Christi churte, id est, Christi Ecclesia nuncupatur. Prius, phanum erat Romanum, quorum Idola Augustinus Anglorum Apostolus, euertit, & Archiepiscopalem sedem, quæ iam inde ab initio pietatis Christianæ, Lucio Rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, id est, Cantuariam transtulit, & magnificam in ea Ecclesiam, vana infidelium superstitione amota, CHRISTO dedicauit, & in ea Metropolis Pontificis cathedram, locauit. Eius autẽ Ecclesiæ opes, quam religiosa auorum pietas religioni propagandæ, adscripsit, amplas quondam fuisse, vel hinc facilè colligi potest. Quia Guilielmus Rufus, Angliæ Rex, earum magnitudine illectus, Lanfranæ Cantuariensi Archiepiscopo morte sublato, eam Ecclesiam grandi pecunia, plus offerenti, annis aliquot elocarit. Ac deinde, Cantuariensibus & vicinarum Ecclesiarum Proceribus, anno CHRISTI M. C. in exilium plosligatis, annuis eorum prouentibus, priuatum in quæstum conuertens, sæpè dictitârit, Pinguem esse panem CHRISTI, & Regibus præbere delitias. Quibus tamen delitijs, non multo tempore delectatus fuit. Inter venandum quippe, apud Nouæ Foreſtæ saltum, à suo quodam milite, siue casu, siue de industria, sagitta transfixus, perijt. Cantuariensis itaque Ecclesia, siue annuum censum, siue structuræ magnificentiam, siue internum ornatum consideres, singulare huic vrbi ornamentum exhibere solebat. Quæ etiam tymbis, sumptu, & arte affabrè factis, Regibus, Principibusque viris, & Archipræsulibus quietis, & dormitionis domicilium præbebat. In ea quippe humatus quiescit Henricus, eius nominis quartus, Angliæ Rex, eiusque filius Thomas, Clarentiæ Dux: Edouardus VValliæ Princeps, Niger cognominatus, & VIII. Cantij Reges. Anselmus scriptis clarus, & beatorum ordini associatus, Cestriæ, monachorum collegio D. Benedicto deuoto, cœnobium magnis sumptibus construxit, & magnificè dotauit. Thomas Becket Archipræsul Cantuariensis, cuius frequens est & celebris in anglicanis historijs mentio, is, quia Ecclesiastica sua iura defendit, ab Henrico secundo, Angliæ Rege in exilium actus, Senone in Gallia, apud Alexandrum tertium Pontificem Rom. de iniurijs conquestus, ad Pontiniacum cœnobium se contulit. Rex deinde Henricum filium in regni societatem adscitum, Londini à Rogerio Eboracensi Archiepiscopo (absente tum Cantuariense, cuius id muneris fuerat) in Regem coronandum curat. De qua iniuria, Thomas Cantuariensis apud Alexandrum Pontificem conquestus, ita eum mouit, vt is Eboracensi & alijs, qui istiusmodi coronationi interfuissent, sacrorum administratione interdixerit. Thomas autem Cantuariensis, septimo exilij sui anno, reconciliato, vt putabatur; Rege, in Angliam reuersus, coniuratorum gladijs in Ecclesia confossus, moritur, ab Alexandro Pontifice martyrum catalogo adscriptus. Rex per legatos apud Pontificem se de Cantuariensis nece purgat, & Hibernicam expeditionem, cuiusque insulæ dominium Pontificis auctoritate dari sibi postulat. Pontifex legatos, causam de Cantuariensis nece cognituros, in Angliam mittit. Rex iureiurando factum suum purgat, in hoc tantùm se peccasse fassus, quòd ex eius in Cantuariensem simulatè, alijs perpetrandi facinoris occasionem dedisset. Ad quam culpam eluendam expiandamque, ducentos milites ad sacrum bellum in Syriam suis sumptibus se missurum, recepit, ac semet intra triennium eius expeditionis socium, cum alijs Principibus subsequuturum. Quin & legem tulisse dicitur, qua perpetuò cautũ voluit, neminem posterorum Regum in Anglia regium nomen, insigniaque deinceps gesturum, nisi quem Romanus Pontifex ritè iussisset, designasseque. Hæc ex Angliæ Chronico Lilij excerpsimus.

Sed Henricus octauus Angliæ Rex anno M. D. XXXVIII. cum inimicas contra Romanum Põtificem partes suscepisset, Anachoretorum scholas toto regno subuertit omnes, & tam fratrum mendicitatis collegia, quã Archimandritarum opulenta claustra perturbauit. Ornatum etiam insuper, emblemata, & pretiosissima omnia, quibus religionis ergò, Maiores, Reges & Principes arcam, loculum, & monumentum D. Thomæ Bocheti illius olim Cantuariensium Antistitis, Cantuariæ vndique vestiuerant, indidem populo inspectante, auellenda curauit, atque è delubro sustulit, ossaque rogo imposuit, cinerem autem vento traditum, dissipauit.

CANTVARBVRY

Christe church
Ecclesia cathed.

CIVITALIS

Cant
Cathed

Pass

ster ad Londinum

The Castell

CANTVARIA
vrbs fertilis
simae An=
gliae celebris;
Archiepisco=
pati sede,
commendata.

MERIDIE

Archiepiscopat

VRSAO, NVNC OSVNA.

SVNA, quæ Plinio est Vrso, & Genua Vrbanorum, Appio Alexandrino, Orsano. Cæsari verò & Straboni, & eosdem secuto Mario Aretio Syracusano, cæterisque neotericis, Vrsao, opidum est vlterioris Hispaniæ in Turdulis Bæticæ populis, atque in planitie situm: distans à Singilia, quę nunc Antequera, XXX. circiter M.P. ab Astigi, quæ Ecija plus minus: ab Arucci, quæ nunc Moron, octo: Ab Hispali quadringenta; à Corduba, non longè, vti Strabo testatur: cuius verba sunt: Sunt etiam in quibus Pompei liberi debellati Munda, Aregua, Vrsao, & Tucci. Et paulò infrà: Hæ autem omnes, non longè distant à Corduba. Confirmat hæc Aulus Hirtius apud Cæsarem de bello Hispanico; qui etiam Vrsaonem suis verbis reddidit illustriorem, vbi inquit: Cæsar Gadibus rursum ad Hispalim recurrit. Fabius Maximus, qui ab eo relictus erat ad oppugnandum præsidium, tandem vrbem cœpit, ac deinde Vrsaonem proficiscuntur, quod opidum magna munitione tenebatur natura firmissimum. Aqua præterquàm in oppido ipso, nusquam reperiebatur propiùs millia passuum octo, nec habebant ligna & materies ad oppugnandum. Ita necessariò deducebantur nostri, vt à Munda, quam proximè cœperant, materiem illò deportarent. Ex quibus satis liquet, & opidum esse antiquissimum, & fuisse olim maximi momẽti, neque dubium est, Vrsaonem esse eandem, quam nunc corruptè Ossunam Hispani appellant: conueniunt enim Hirtij verba cum situ: A Munda Vrsaonem, vsque vnius diei iter est, opidum aquam nullam habet conterminam, arborum genus similiter, præter oliuarum copiam, nullum, quod procul dubio Pœnorum gens Romanis Hispanisque ad cultum terræ procliuior; post generalem Gothorum & prouinciæ cladem ibidem inseruit. Prætereo fragmenta quædam testacea in opido ipso inuenta, quæ & egomet vidi: in quibus sequentes literæ, luce clarius videbantur; OFF. PATR. VRS. quæ, vel officio patrum Vrsaonis, vel officina Patritiorum Vrsaonis, vel alio quouis modo interpretari possunt. Fiunt enim in hac regione vasa & dolia multa fictilia, eò, quòd gleba terræ ad similia fingenda sit aptissima. Est autem nostro hoc æuo Ducatus caput, & sedes primaria Illustrissimæ Gironum familiæ, quæ relicto titulo Comitum Vreniæ, Ducum Ossunæ anno 1562. Rege nostro Philippo annuente, sibi vendicauit. In hac familia tam antiquitate stirpis, quàm progenitorum rebus benè gestis nobilissima, multi fuêre, quorum nomina adhuc vigent. Inter eos D. Petrus Giron Spatiferorum, D. Iacobi equitum, dum viueret, Præfectus, anno 1472. deuicta Archidona (quod opidum ab Vrsaone in itinere Granatensi fidi stat triginta circiter millia pass.) ab Hẽrico quarto Hispaniæ Rege cũ alijs oppidulis dominio suo eandem adnumerari obtinuit. Post eum Ioannes Tellez Giron eius nominis & familiæ secundus, sumptuosissimum ex candenti marmore erexit templum D. Virgini sacrum, anno ab eius partu, supra sesquimillesimum trigesimo quarto, in eo præter Abbatem, Dignitates, Canonicos, & Portionarios qui Collegium constituunt. Sacellanorum etiam ex patrimonio instituit numerum, qui progenitoribus suis in crypti subterraneo, quod eorum funeribus seruandis sub altari summo extruxit, quotidiè parẽtarent. Id etiam templum Catholicus Princeps, tanta suppellectile, tam aurea quàm argentea, tantisque vestibus aureis, holosericisque diuino cultui necessarijs, ita exornauit, vt meo iudicio, vix habeat in Bætica secundum. Monasteria præterea erexit à fundamentis quàm plurima Diuis scilicet Dominico, Francisco Assisiensi, Augustino, Francisco à Paula (quorum religiosi, Minimi dicuntur (cui erat deuotissimus, Virgini matri de monte Carmelo. Recollectis etiam extra opidum in monte Caluario, & Obseruantibus, singulos erexit conuẽtus. Marta similiter eius coniux virginum fecit Cœnobiũ D. Clarę sacrũ, atq; alia per ditionẽ suã ędificauere Monasteria. Adhęc Xenodochium pauperum omnium asylum, in quo & exposititi infantes, eorum adhuc sumptibus & redditibus aluntur. Nouissimè etiam anno 1549. Academiam extruxêre insignem, in qua omnes ferè scientiæ docentur, nihilque prætermisêre quæ Catholicos & generosos Principes decent, vt Vrsaonem oppidum proauorum sanguine & labore adquisitum, exornarent. Ciuium in opido præter eos, qui literis operam dant tria & amplius millia recensentur, ex annuo quæstu oliuarum frumentorumque ditissimi: est enim eorum ager tam frugum, pecudum etiam & oliuarum abundantissimus, quam aeris salubritate fœlicissimus. Penes rectorem Collegij, Academiæ ius est, qui emeritis studiosis sua largitur præmia. Præfectus opidi, Senatores, & qui in delinquentes animaduertunt lictores, à Ducum arbitrio dependent. In meditullio opidi è regione Academiæ fons est vberioris aquæ. Si quid de Gironum familiæ nobilitate desideretur, legat Hieronymum Gudiel, qui eorum contexuit historiam: mihi enim sufficit, ea quæ de Vrsaone legerim & viderim in medium protulisse.

MARCHENA OLIM MARTIA.

MARTIA, in vlteriore Hispania Turdulorum Bæticæ populorum nobilissimum olim Romanorum Municipium & Colonia, vti ex Saxorum inscriptionibus ibidem repertis, clarius constat paulo immutato nomine, ab Hispanis adhuc Marchena appellatur, fortè à Marco Marcello, cùm Cordubam conderet, vel post eum à Lucio Marcio (qui Gneo Scipione apud Vrsaonem mortuo, secundum Appium Alexandrinum Romanam sequebatur aciem) nomen obtinuit. Lucius Marinæus Siculus, ratione nescio qua, inductus, putat eam esse, quàm Cæsar & Plinius Ateguam vocant. ego eius coniecturam adfirmare non ausim, verba tamen Cæsaris adijcienda censui, qui inquit: Cum animaduerteret aduersarios minimè velle, copijs flumen transductis noctu, iubet ignes ferri magnos, ita firmissimum eius præsidium; Ateguam proficiscitur, quod sciens Pompeius ex profugis. Cordubam se recipit. Hęc verba si exactè animaduertantur, nihil omnino certi indicant: flumẽ enim Martiæ nostræ, propinquius est. Singulis vulgò Xenil dictum, quod in Solorio monte ortum Eliberim & Astigi ciuitates abluit, & iuxta Palmam opidum in Bætim sese exonerat, potuitque exercitum Cæsar tam per Bætim, quàm per Sigilim traducere, & vno die Ateguam proficisci. quinis enim fluuiorum à Martia plus, quàm quatuor leucis non distat. Mea igitur est sententia, Ateguam aliam fuisse, quã eam, quàm nunc Marchenam vocamus, eas tamen paruo itineris interuallo olim distauisse, cùm in hoc regionis tractu nobilissima extructa fuerint à Romanis municipia: tam propter cœli clementiam quàm propter omnium frugum fructuumque luxuriem. Sed valeant incerta hæc, atque ad eius descriptionem transeamus. Est in ea nostro hoc æuo Ducum Arcobrigæ sedes gentilitia qui è Pontiorum à legione, nobilissimo stemmate orti, Marchionatum Gaditanum cum Hispaniæ Rege commutauerũt: atque hoc suum municipium, longo temporum interuallo, ità exornarunt, vt cum vicinis opidis de ciuium frequentia, ædificiorum pulchritudine, messiumque abundantia audeat decertare. Septentrionem versus habet Astigi viginti M.P. à se distans, ad solstitium æstiuum Esteponan, Marchionatu insignem, ad hyemalem Vrsaonem vrasque 8. M.P. à se distantes. In occidentem Hispalim. Situs eius est in colliculo quodam, vbique planities respiciente. Summum eius templum est ad opidi Septentrionem egregia turre exornatum, cui coniunctum est Ducum insigne palatium ad portam, qua itur Astigi, propugnaculis ac turribus per gyrum munitissimum, varia etiam suppellectile à Ducibus, qui frequentius hic viuunt, exornatum. Non longè à Palatio virginum est conuentus, in quo viduæ Ducum aliquãdo religioni sese addicunt. Suburbium habet opido maius ad occasum solis, vbi itur Hispalim, in eo fons est è regione Xenodochij tantam aquæ vehementiam emittens, vt & ciuibus, & eorum animalibus abundè eam suppediret ad restringendam sitim. Id enim in hac Bæticæ Prouinciæ parte adnotaui, quod agri eius quamuis fertilissimi, omninò fontibus, riuulis, aquęductibusque careant, ita, quòd sæpè agricolę laborent aquarum penuria, quæ messem facit ratiorem, atque eam ob causam plerumque opida & pagi videntur extructi, vbi scaturiunt fontes. Ager eius est oliuarum fertilissimus. Ab Astigi enim Martiam vsque, nihil vides iucultum, nihil sterile, nisi densissima vbique olineta & fruges, eorũque messis pro vniuersa Hispania sufficeret, si tempestiuis imbribus rigaretur.

Si Pontiorum egregia facta quis scire aueat, consulat Nebrissensem in sua Catholicorum Regum historia, & abunde desiderio suo satisfactum dicet.

Henricus Kock Gorcomius.

MARCHENA.

G. Hoefnagel

ORCHVNA.

G. Hoefnagel.

MATISCONA.

BVRGVNDICVM solum amplius olim fuit ac latius extensum, vt puta, quod non vnum, sed complura regnà ambitu suo comprehendebat. Primæua quippe amplitudine sua, septem prouincias siue diœceses complectebatur, quæ complures sub se Cathedrales habebant, earum tertia erat Lugdunensis, non quidem Gallia, quæ latius extenditur, sed potius Prouincia contractior. Præest enim Heduensi, Houteun: Matisconensi Masconi: Cabilonensi Chalon: & Lingonensi Langres: Præsulibus Huius nunc Prouinciæ primarias exhibemus vrbes, Matisconem & Cabillinum. Quarum illa, non ijsdem semper est appellata nominibus à Romanis Matiscon, à Gregorio Turonensi & alijs matissane Marliano Mascon, Antonino in suo Itinerario Matisconene Castrum, nuncupatur. Sunt autem, quæ de hac vrbe, in antiquioribus historijs inuenias, tam pauca, vt cum ex Cæsare antiquitatem eius intellexeris, originem certè explicare non possis. Situs eius ad Ararim fluuium, recto & longo tractu porrigitur, qui ex Vogeso monte ortus, Heduos & Sequanos diuidit, hos in Burgundiæ comitatu, illos in Ducatu positos, & in meridiem fluens, Lugduni, Rhodano miscetur. Quæ huic vrbi sæpè inciderunt clades tum Attila, sub Francis, Burgundiam impugnantibus: sub Lothario Ludouici pij filio, sub Ludouico iuniore hæ inquam clades faciunt, vt antiquam eius formam describere non possumus, cùm toties reparata fuerit, vt earum substructionum, quas habuit, vel Cæsare in Gallijs bellum gerente, vel cum Burgundiones in Galliam primùm venerũt, vestigium ferè nullum adpareat. Nec verè de forma qua post illatam à Lothario cladem, restaurata sit, constat. Tantum id notum est quod ab vltima eius restitutione supereſt. Ea restitutio facta est sub Philip. Augusto, Anno salutis M.CC.XXII. cum generosioris animi ciues orsi sunt vrbem nouis mœnijs concludere, & aduersus prædonum incursiones vallo & propugnaculis munire. Sex tunc constituerunt portas, & opidum oratorijs publicis decenter ornarunt. Inter quæ diuorũ Petri & Pauli Ecclesia, in qua sacrorum est Curia, quæ pridem extra vrbem sita erat, vt vrbis murorum veteres ruinæ declarant, quæ inter hanc Ecclesiam, & S. Vincentij cœnobium, à D. Niceta condium, visuntur. Sed istis à Lothario euersis, Diuorum Petri & Pauli Ecclesia diuerso loco restaurata fuit, atque apud eam Canonici & vocant, Regulares collocati: Nec longè ab his, Prochodochion, & cœmiterium publicum. Quod autem hoc D. Petri cœnobium, natura & opere munitum erat, & Carolus Burgundionum Dux Canonicorum fidem suspectam habebat, iussit illud deseri: eoque facto, Canonici receperunt se ad eam vrbis Ecclesiam, quæ ipsorum alioqui iuris, ab ijsdem etiam nunc tenetur, Erat & alia Ecclesia, primi atque sanctioris instituti, Canonicorum quos Regulares vocant. D. Stephani titulo, in colle extra vrbem sita, quæ à Lothario euersa, in Iudæorum postea vsu fuit: ex quo & hodie pons eò pertinens, Iudæorum vocatur. Sed exactis Galliam Iudæis, illa Ecclesia Parœcica & Curialis facta est. Ecclesia autem Cathedralis primo dicata fuit sub nominibus Apostolorum Petri & Bartholomæi, ac martyrum Gerualsij & Prothasij. Sed Galliæ Rex Childebertus, eius nominis primus, quo erat pietatis affectu erga S. Vincentium martyrem, recondiris ibi eius reliquijs, multis eam Ecclesiam beneficijs auxit. Quo euenit, vt, cùm populi quoque affectio ad Regis pietatem accederet, appellaretur hæc D. Vincentij Ecclesia. Sed pulcherrimum apud Matisconios ædificium est Dominicanorum cœnobium, quo loco, ante Comitum erat pallatium à S. Ludouico extructum. Quod cœnobium Hugonotica rabie, anno M. D. LXII. & rursum anno M. D. LXVII. vastatum fuit. Quod idem & minoritarum cœnobio, & iudiciali foro, & collegio, & carceribus, & omnibus ferè vrbis Ecclesijs, pro singulari istius factionis genio, accidit.

CABILLONVM.

CABILLONVM op. Matisconе finitimum in Prouincia Lugdunensi, Ducatu Burgundiæ & Francorum regno situm, nomen retinens, Challons sur saone. Perantiquum esse, ex Cæsare colligitur. Nam, & ipsius in Heduis ad Ararim situm refert, & in eo se collocasse Q. Ciceronem: & P. Sulpitium, vt rei frumentariæ præessent, in suis commentarijs meminit. Sed antiquam eius formam, & primum situm, eo difficilius est ostendere quod frequenter ab ijs, qui muniendi artem profiterentur, multa in eo mutata fuerint. Cùm illud quoque sit controuersum, fuerintne olim id solum Cabillonum, quod hodie scuti forma conclusum, vetustissima quoque habet mœnia; an verò longius eius situs extenderetur. Existimant certè quidam, non solum D. Petri cœnobium, in quo nũc arx constituta est, verum etiam quæ supra eminenti vineta, vrbis mœnibus concluſa fuisset, eique rei veteres, qui illic visuntur, ruinas argumenti esse putant, Alij, contra iudicant. Cabillonum initio, & eam regionem in qua nunc D. Petri cœnobium, diuersarum fuisse iurisdictionum, & postea non tantum id spacij, quod D. Petri cœnobio, & antiquæ vrbi interiectum est, nouam vrbem complexam esse, verùm etiam totum id suburbium, quod à D. Ioanne & antiquo macello nomen habet, & suburbij D. Alexandri bonam portionem. Sed vtcunq; Cabillonum vel amplius olim fuerit, vel minus constat certè, id hodie Cabillonum esse, quod Cæsar ad Ararim positum scribit. Ibi Cathedralis Ecclesia initio consecrata fuit sub nomine D. Stephani, quam Childebertus, primus Galliæ Rex, cùm miserè iacentem atque afflictam offendisset, restaurauit, multisque donauit immunitatibus & priuilegijs, collocatis ibi D. Vincentij reliquijs, quas ex Hispania secum deportarat. Eo factum est, vt Ecclesia D. Stephani appellari desierit, S. Vincentij deinceps nuncupata. Est & alia Ecclesia D. Georgij nomine, in qua & Canonicorum Collegium, & sacrorum vrbis Curia. Ea verò est Ecclesia quæ sola, quo tempore Lotharius Ludouici pij filius. Cabillonum & quatuor eius suburbia vastauit, incendium euadere potuit. Præter Ecclesiam parœcicam seu Curialem, quatuor cœnobia, prioratuum (vt vocant) nomine egregia sanè ac splendida fuerunt; S. Cosmi, quod Cluniacensi, S. Crucis, quod S. Petri Matisconensis vrbis, S. Mariæ quod S. Benigni, apud Diuionenses, & S. Laurentij quod Iusulæ Barbæ apud Lugdunum subditum, & veluti municip ale est. Duo sunt eorum, qui mendicitatem vouerunt cœnobia, Carmelitarum, in D. Ioannis, cui à Macello nomen, & Minoritarum in S. Laurentij, vt illic vocant, suburbio, ab eo Philippo Duce Burgundiæ, cui Boni cognomen fuit extructa. In eo autem suburbio, quod S. Mariæ nuncupatur, extat virginũ cœnobium ordinis Benedictini, quod ante hac à S. Clara nomen habuit. Atque ista quidem de rebus ecclesiasticis. Quod ad statum ciuilem attinet, Cabillonum Comites habuit, & sedes olim Regia fuit Gontrani, & ex inde nundinis, quarum omnimoda esset immunitas, binis ornata, vtrisque ad totum mensem durantibus, alteris ab Augusto mense nuncupatis. Sed Cabillono post magnis affecto cladibus, hæ quoque nundinæ alio translatæ fuerunt. Primo quidem Geneuam, quæ vrbs tum etiam regni Burgundici erat, deinde Lugdunum, vbi nunc quoque habentur. Atqui, nulla tamen huius translationis habita ratione, Cabillonius Nomarcha, vsurpat nundinarũ ac mercatuum magistri nomen, id certè, ne prærogatiuum amittat suorum maiorum: cum neque alioqui Cabillonum, antiquas immunitates amiserit. Nam & hodie, quo anni tempore illæ nundinæ habebantur, nemo Cabillonij apparitor, seu regius, seu alius potest quenquam iure sistere, vel in eius bona manus inijcere. Cabillonij præterea, pairiciorum aliquem sibi vicinum in suæ vrbis Ducem militarem abs sese delectum repræsentant sistuntque, non illi qui nomine Regis vrbi præest, sed vrbis Episcopo. Nam antequam Burgundiæ Duces Cabillonensẽ Comitatum sui iuris fecissent, acceptum a Comite Cabillonensi, Ioanne filio Stephani Comitis Burgundiæ, Salinarum Principis (quod quidẽ accidit anno millesimo, ducẽtesimo, quinquagesimo sexto) Episcopus erat præcipuus vrbis dominus ac patronus, & edicta promulgabantur sub nominibus Episcopi & Comitis: sed Episcopi, honoris & prærogatiui causa, nomẽ præcedebat. Nũc ciuitas, pro dimidia tãtum parte, in dominatu est Episcopi, pro reliqua ipsius Regis. Et Episcopus suum nunc quoque habet in vrbe Nomarchum, & vrbs ipsa in duas diuisa iurisdictiones, partim Curiam habet iudicialem Castelli, quæ Regia est partim Episcopæi, & Canonicorum Cathedralium collegij, in qua Episcopalis ille Nomarcha, ins dicit. Cabillonum olim Remp. habuit optimè institutam, & plateas pro artificium varietate, distinctas eamq; vrbis partem, in qua cerdones agerent à Patriciorum magistratuum simulque Ecclesiasticorum regione, seiunctam. Ciues autem omnes liberos, ex quorum familijs, quæ antiquitate præcellerent, deligebantur ad Reip. administrationem senatores, quibus solis, in conuentibus publicis sententiæ dicendæ auctoritas esset. Nunc, Cabillonij Prætorem, seu, vt vocant Maiorem habent, senatorum vrbis principem; ijsque in causis ciuilibus ius dicit, in ipsius vrbis Prætorio, quod & in alijs Burgundiæ ciuitatibus solenne, atque vsitatum est. Olim autem eiusmodi Maior, potestatem habebat, nõ modo rerum ciuilium, verum etiam criminalium. Sed eam, qui sequuti sunt Nomarchæ sustulerunt. Permultæ sunt Cabillonij Patriciorum ac nobilium Burgundiæ magnificæ domus. Olim enim Burgundiæ Duces, vt plurimùm illic agebant; eoque factum est, vt Cabilloniorum plurimi immunitatibus fruantur, soli nobilitati concessis. Et verò inter cæteros, Gallica lingua vtentes. Cabillonij moribus sunt ornatissimis, atque ob egregiam in conuictu suauitatem, quàm ipsa quoque sermonis elegantia & festiuitas commendat omnium, qui Gallicæ linguæ ornatui studeant longè disertissimi habentur Cabillonum ab attila Hunnorum Principe, vastatum à Gontrano Rege restitutum fuit. Isque in cœnobio illic S. Marcelli conditus, pro dignitate regia, mausolæum habebat, quod Caluiniani, anno millesimo, quingentesimo, sexagesimo secundo, euerterunt. Alia deinde Cabillonij vastatione sequuta, per Lotharium Ludouici pij filium, rursum tamen instaurata vrbs, priores vires & pulchritudinem recepit. Subiecta olim Matisconensium Nomarchiæ, nunc quoque mensurã vini Matisconensi vtitur, alioqui rebus in diuersum mutatis, Nomarchiam propiam habet.

MATISCONA,
Vrbs Mascon: ad
Ararim flu: probe
munitum Burgun:
diae Oppidum
M. D. LXXX.

SAONE

FLV.

CABILLINVM, Indi:
genis, Chalon, vt agri
vberrimi, ita saluberrimi
coeli, ac proinde eximiè
felix Burgundiæ Opp: con:
uehēdis mercimonijs. ob Araris.
cui impēdet vicinitatē idoneū.

SAONE

FLV.

CAMERACVM.

CAMERACVM, ex Pauli Aemilij aliorumque sententia, veterum est Samarobrina, vbi Cæsar totius Galliæ Concilium & Statuum conuentum habere, hyemare, & impedimenta exercitus, obsides ciuitatum, literasque publicas ac frumenta relinquere solebat. Petrus Pricæus, & in Atuaticis suis Becanus, Samarobrinam, non Cameracum, sed Ambianum esse cõtendunt, cùm Samarobrina veterum à Bellouaco, plus, quàm triplo amplius absit, quàm viginti millibus passuum. Hactenus sanè Bellouacum viginti quinque, id est, totidem millibus passuum, quot Cæsar annotauit, ab Ambiano est remotum, ità, vt nihil dubitandum, Ambianum Samarobrinam Ambianorum esse. Sunt rursùs alij, qui cum Bouillo S. Quintini opidum Samarobrinos existimant. Sed penes auctores sit sua quoque defensio. Cameracum sanè Galliæ Belgicæ vrbs, in Ambianis, quæ Cambray, incolis Gallis; Flandris, Cacmerick dicitur. Cameracum Antonino Vrbs ampla est, elegans & munita, ad Scaldim, qui per medium eius labitur, posita, septem milliaribus distans Valencenis, Arcem habet pulchram & validam, à Carolo quinto, constructam in montis vertice, vbi S. Gaugericus Episcopus Cameracensis & Confessor, Euosio Galliarum opido oriundus, quod nunc Euodium dicitur, basilicam ad honorem Dei, titulo & nomine S. Medardi fundârat. Vnde Canonici S. Gaugerici cùm cogerentur templum suum deserere, receperunt se in parochialem Ecclesiam S. Vedasti; vbi in magnifico choro, quem extruxerunt, corpus S. Gaugerici reposuerunt; atq; ità Ecclesia S. Vedasti, dicitur etiam Ecclesia S. Gaugerici. Aedificia domorum priuatarum hic elegantia, tépla & Monasteria miræ structuræ. Sed maximè admiranda vetus & sumptuosa D. Virginis Basilica, quæ est Ecclesia cathedralis & Episcopalis eius loci, cuius iurisdictio & diœcesis, latissimè & in varios tractus se extendit. Vrbs opulenta est mercatoribus & operarijs mechanicis frequens, qui diuersi generis merces, & præcipuè tenuiores lineas telas, magno numero, conficiunt, quæ à loco appellationẽ habent, & varijs remotisque in partibus distrahuntur. Ius habet Castellaniæ, egregiamque iurisdictionem & dominium, quod peculiari nomine Cambresium dicitur, in quo pagi sunt complures, & loca nõ exigui mométi, inter quæ Castrum est Cambresij, sex inde lucis distans, in quo, tanquam loco fatali ad grauissimas Reipub. Christianæ consulationes & inducias, fœderum, ac pacis solenni promulgatione, iam olim celebrato, post atrox, crudele, & diuturnum bellum inter potentissimos orbis principes, pax tanto tempore desiderata, coaluit, quæ Cameracensis à loco dicta est. Cameracum porrò antiquissima est Episcopalis sedes, in qua ab ipso Vandalorum tempore, primus illi præfuit Episcopus Diogenes martyr omni virtutum sanctitatisque genere ornatissimus Presul. Et anno D. XCV. eidem prœrat S. Gaugericus, qui pastorum huius sedis fuit ordine quintus. Quam eandem diuersis temporibus, vitæ & doctrinę, sanctitate præcellentes admodum viri exornarunt. Inter quos Petrus de Aliaco, Parisiensis quondam Gymnasij Cancellarius, inde Cameracensium antistes, ac demùm Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, præceptor Ioannis Gersonis, multorum auctor operum, (inter quæ Dionysius Cartusianus vehementer commendat, quæ sunt de corruptione, de formatione, & multimoda atque extrema ruina Pontificum sui temporis) quę Gesnerus in sua bibliotheca quemadmodum & Odonis Episcopi Cameracensis, latè recenset. Mortuus anno M. CCC. XVI. Hanc vrbis historiam, cum Guicciardinus conscriberet, Cameracensis erat Episcopus Maximilianus, illustri prosapia de Berges oriundus. Cui postèa successit D. Ludouicus de Berlamont, vir omnem ordinem gradumque honoris & dignitatis meritus. Hi Episcopi, politici simul & Ecclesiastici sunt domini, titulo Duces, & Romani Imperij principes.

Hæc vrbs prima fuit à Clodio Comato Francorum Rege, occupata, cùm in Galliam Belgicam transiret, anno CCCC. XLV. longo tempore post, quàm Dani illam exussissent, atque vnà sumptuosum monasterium & pulchrum templum S. Gaugerij Restaurata autem & integritati restituta, Hannoniæ Comitatu compræhensa fuit. Postea verò Imperatores Germani ab hoc dominio separantes ciuitatem liberam, & imperialem fecere. Capta etiam & occupata fuit, à strenuo Flandriæ Comite Balduino Benigno, durante bello, quod ipse, & Dux Lotharingiæ Godefridus gessere cum Imperatore Henrico, eius nominis tertio, cui illam postea exinito pacto, tradidit. Tandem abs Henrico V. commissa fuit custodiæ & protectioni Roberti (tanquam Principis Alostani) cognomento Hierosolymitani, Comitis Flandriæ, qui primus eius pro se suisq; protector fuit. Deinde, prælatio hęc & eminentia confirmata fuit Flandriæ Comitibus ab Imperatore Frederico, anno M. C. LXIV. Theodoro Alsato Flandriam gubernante, nihilominus Franci semper lites mouerunt, iusque prętenderunt in hanc dignitatem, qua etiam frequenter potiri, egregiè eandem defenderunt. Sicut & fecere tempore Philippi Valesij, quo hæc ciuitas obsidione cingebatur ab Imperatore Ludouico Bauaro, & Edoardo tertio eius nominis Rege Angliæ, contra Francos confœderatos, quã tamen non potuere viribus, quantumuis magnis, expugnare. Hæc bella, longo post tempore inter Imperatores Germanos & Franciæ Reges vario successu continuata fuerunt. Porrò, quod memoriæ recentioris est: Maximilianus Austriacus, Romanorum Rex, & Ludouicus XI. in Francia regnans, cùm crudele inter sese bellum gererent Cameracenses malè habiti à Francis, præsidia sua eijciebant, militemque imperialem recipiebant, idem fiebat à Bouchainensibus. Quomodo & Imperator recipiebat Quercetum, aliaque loca vicina à Francis occupata, & præbebat hic Princeps, vigentibus hisce bellis, generosi sui animi & fortitudinis insigne experimentum. Et licet Cameracum esset sub protectione Flandri, neutris tamen adhærebat, suis legibus, priuilegijs, & antiquis consuetudinibus fruens, adeò, vt durantibus inter Francos & Burgundiones bellis, ne ab vno quidem molestaretur, quin potiùs, nunc ab his, modò ab illis frequentabatur, vtriusq; partis summam amicitiam experiens, vsque adeo, vt hęc ciuitas fuerit sępe is locus, in quo conuentus & colloquia pacis, inter prædictos principes habita sint. Talis fuit pacificatio, anno M. D. VIII. Venetorum prędiudicio, atque altero item anno M. D. XXIX. magno Florentinorum incõmodo. Nam anno sequenti, Florentia à Pontifice Clemente & Carolo V. confœderatis, obsessa, fame, ad deditionem & Medicęę familię receptionem cogitur. Cęterum, proximè cum Imperatori Carolo V. de certis quibusdam Francorum transactionibus, cùm esset Landresij, oriretur suspicio, anno M. D. XLIIII. simul atque inde recessissent, Cameracum cum exercitu ingressus est, & prætextu securam reddendi, muniendique ciuitatem contra hostem, aut potius, vt tuto statum suum illic congregaret, castrum ibi munitum extrui curauit, vt superius diximus: priuilegijs & immunitatibus vrbanis, per omnia saluis. Quum verò anno M. D. LIII. Henricus eius nominis primus Rex Francię ad loca, Cameraco vicina, veniret, eamque vrbem sibi deuincere conaretur, re infecta, hostem declarauit, nihil vlterius, quod illi damno aut detrimento esse posset, aggrediens. Cęterum dum plerique anno M. D. LXXX. ex Belgis, rebus Gallicis nimium studiosi, Belgicas Prouincias ad Gallos transferre conabantur. Inter hos Insius Regulus, Cameracensis vrbis ac diœceseos præfectus, qui Cameracum Alenconij prędidijs tradidit, ciuibus & Ecclesiasticis, qui in eius verba iurare nollent, inter quos primus Episcopus, hostiliter exactis. Nunc, Anno M. D. XC. IV. Mense Augusto Nauarrę Regem tanquam Henricum eius nominis quartum, Gallię Regem, intromisit.

CAMBRAY.

Leglise de nre Dame
S. Martin
S. Croix
La maison de la ville
S. Aubert
Les Sepulchre
La Magdalaine
La Citadelle
S. George
L'eglise de S. Francois
Le Palais
Les Frarres
Le fauxbourg de S. George
La porte de S. Sepulchre
Coste de France

HESDINVM.

HESDINVM, nobile in Arteſia Gallo obiectum vallum ac propugnaculum, poſtrato à Cæſareanis eiuſdem nominis opido, occaſione belli inter potentiſsimos Europeos Principes excitatur. Dum enim Franciæ Rex, Franciſcus, mortuo Sfortia Inſubrum, ſiue Mediolanẽſium Duce, vt ſtatum illum occuparet, Allobroges vicinos & Taurinos, armorum ſtrepitu inuaderet, & multa in Italia opida &caperet, & ſollicitè muniret. Tum Imperator Carolus ex Regno Neapolitano Romam properans, indeque in Inſubres pergens, Taurinis confeſtim ſigna intulit. Mox ex togata, in bracatam Galliam ſe conuertens, belgicis etiam ſe copijs munit, & Naſſouius Picardiam flamma ferroque peruaſtat, & quia Peronam, per alium reliquit. Hinc, irritati Galli, Anno M. D. XXXVII. nouis excurſionibus Belgium infeſtabant, nec vllus ferè quot multas dierum hebdomadas fruſtrà oppugnauit, Belgicam hanc tandem expeditio- tranſmittebatur dies, quin præſidia inimica inter ſe leuibus prælijs certarẽt. Et Galli menſe Aprili Heſdinum Arcẽ ceperunt, qua victoria inſoleſcentes, hoſtium ferro flammaque depopulabantur, in quos, cum incredibili celeritate, lectiſſimum exercitum Florentius Burenus duceret, quod ſe viribus impares recognoſcebant, hoſtes Burenarũ copiarum impetum, cedendo euitarunt. Itaque Heſdino arce, quamprimùm recepta, & Fano Pauli, ac Monſtrulo opidis ſecuto Iunio expugnatis. Cæſarem poſtremo Terauanam obſederunt. Sed poſt aliquam obſidionis irritæ moram menſium decem inducias pars vtraque fecit, ea lege, vt pacatis Belgis, in Taurinis nihilominus bellum eſſet.

Sed & hoc tandem Bellum, auctoritate & præſentia Pontificis Pauli III. Niceæ (op. eſt in Galliæ, Italiæque finibus ad mare) quo Imperator ex Hiſpania nauibus traiecerat, Rex, ex Gallia eques aduenerat, ſopitum, & decennales induciæ factæ. Hæ autem ruptæ ſunt, & turbatæ induciæ ob cæſos legatos Gallorum Regis, à Vaſtenſi quadam cuſtodia ad Ficini oſtia, & poſt grauiſſimos motus, pax certis conditionibus, apud Crepeum Valeſiæ ditionis op. coaluit.

Rurſus & iſta pacificatio, ineunte anno M.D.LI. turbatur ob captum à Cæſareanis Dandalotum, ex quo vaporario ignis continuo erupit, quo Italia & Gallia omnis vehementer flagrauit. Tum rurſus, poſt varios fortunæ caſus, Rullus Belga Picardiæ agro vaſtato, Nouioduno, Nella, alijſque opidis captis ac combuſtis; conuerſis ſignis Heſdinum opidum itidem occupat; in victa arce, quam fulminum horrendo iactu concuſſam, & exagitatam, defenſores Galli lucis vſuram, & ſarcinarum incolumitatem depacti, continuo tradiderunt. At Vendomius poſt, Rullanum præſidium, alieniſſimo tempore indidem extrudit.

Denique expugnata à Cæſareanis Terrauana, inde denuo caſtra ad Heſdinum mouentur (quod paulo minus diurno itinere Terrauanæ diſtat opidum) id primo incurſu eſt expugnatum, ſed ſuperabat interim arx non infirma, qua clauſi tenebantur præpotentes Galliæ Principes plurimi. Allobrox igitur, totius exercitus Proimperator, vacuo opido capto (quod ob infirmitatem prædę relinquitur hoſtis, in quo camporum eſt dominatus) arcem, circumductis caſtris vrget, & cuniculis incenſis, longum muri ambitum, & caſtris oppoſiti, obiectique propugnaculi partem, vnà cum defenſoribus inſidentibus, dicto citius ſubuertit, & arcem ipſam expugnat, multi occiſi, capti verò ex præcipuà galliça nobilitate plurimi, & inter alios, ceſus Horatius Farneſius Galliarum Regis gener, & cum delecta nobilitate Gallica, Marchianus Mareſchallus Galliæ captus. Magna profecto fuit iſta temeritas gallicana, omnium iudicio, atque inconſiderantia præceps, tot ac tales Heroes, nulla auxiliorum ſpe, perpuſilli arci concredere, quæ, vt cuniculis non oppugnaretur, ne nimium fuerit obduratura, contra fulminis iactum: quæque haud ita pridem, propter infirmitatem, non multo dierum interuallo, bis capta, ac viciſſim recepta fuerit. Sed caſtigatæ huius temeritatis culpam, ſtudia officiaque Gallorum erga dominos delent, ea ſunt ad ſeruiendum propenſione animorum, omnes, & in his gratiſſima eſt nobilitas, quæ (vbi res ita & tempus poſtulant) vltro ſe Regi offert, in gratiæ & beneficij loco petit officia, & ſummè contendit: vt munera conſequatur militaria. Itaque, mirum nemini videatur, ſi cum ad defendendam Rempub. tum ad ſeruandum decus regni, tanta ſit vbique pace ac bello, Gallicanę nobilitatis frequentia. Eam arcem itidem Cæſariani milites, à fundamentis diruerunt, vt amœniore & aptiore loco ad amnem Cancem, nouam, ſed cognominem, priore longe firmiorem (id, quòd ſecuto anno præſtiterunt) ſtationem ad perpetuam rei memoriam, ipſi conderent, ac inſtaurarent. Quòd quidem breui tempore, ſingulari artificum induſtria, & ſummis laboribus præſtiterunt, excitatis primùm tumultuaria opera foueis & propugnaculis, vbi tanta ebullientium aquarum copia grauabantur, vt molas equinas, quibus eam amouerent, diuerſis locis adhibere debuerint. Nunc foueis, ea & latitudine, & altitudine, muris etiam tam validis Heſdinum cingitur, & propugnaculis ſibi mutuo correſpondentibus firmatur, qui falcones pluteos, colubros, fulmen, & grandinem plumbeam minantes ſuſtineat, vt opidanis timendum non ſit, quòd, quamdiu, commeatus, mutuo animorum conſenſu, & concordia conditus, ipſis erit, facilè in hoſtium ſint poteſtatem venturi. Quam ipſis confidentiam præter munitiones arte factas, naturalis etiam loci ſitus, fouere poteſt. Nam, vna ex parte, ob paluſtria loca, nec militi, nec ignivomis machinis patet acceſſus. Altera autem parte, latiſſimæ foueæ aquis inſtructæ, & munitiſſima valle, hoſtibus obijciuntur, vt Stationi, nomen, quàm optimè conueniat, Et Heſdin fort, merito nuncupetur.

HESDYN FORT

HESDINVM *Oppidum et castrum in expugnabile, bello inter Cæsarea nos et Gallos æstuante, excitatum.*

BETHVNIA.

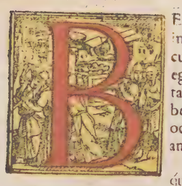

BETHVNIA, nobile in Atrebatibus opidum, annonæ frumentareæ horreum, magnæ olim celebritatis, in Atrebatibus, siue Flandris occiduis, Dominatus, antè quàm in Atrebatium nomen comitatumque, vnà cum alijs, concederet: peculiari nomine Bethunienſis Aduocatia, ipſique Principes Aduocati, hoc eſt, (vt ego quidem interpretor) Futores fiduciarij & patroni Reipub. ſiue ditiunculæ ſuæ, & veluti clientelæ capita, nominabantur. Atque adeò caſtrum (quod miræ antiquitatis & munitiſſimum opus, etiamnum in vrbe Bethunéa viſitur, & à regio Gubernatore inſidetur) tanquam ſtabilem ſedem tenuiſſe videntur, vt hac occaſione, adfluente nimirum incolarum multitudine, & ædificijs circumcircà adiectis, opidũ ipſum (quod anno iam tum 1137. deflagrãs ſe tamen proditur) in eam amplitudinem excreuiſſe meritò debeat conferi.

Quorum certè Aduocatorum auctoritas apud ſummarios Belgicæ Principes, & præclara domi militiæque facinora, hiſtoriarum monimentis, iam ab annis plus minus quingentis, prodita celebrantur.

Nam Robertus, Aduocatus Bethunienſis, anno 1096. Robertum II. Solymum cognomento, Flandriæ Comitem in ſacram reciperandæ Iudææ expeditionem, legitur comitatus: & politicis eiuſdem Comitis per prouinciam inſtitutis, legumque promulgationibus frequentiſſimè interfuiſſe. Alter, cognominis, nepos fortè, An 1164. Philippo Alſatio, in eandem Aſiam Comes, ante geſſit ſpiritus, vt eundem Comitem, vniuerſæ Bethunianæ ditionis pollicitatione inductum, ſolicitationis ergo ſubornarit, ad nuptias inter duos ipſius liberos, totidemque filias Almerici Hieroſol Regis, conciliandas, quamuis id fruſtra fuerit. Deſideratus eſt hic in expeditione ſacra, pari fati genere cum Comite Philippo ſublatus apud Ptolemaidem. Gulielmus Bethunienſis anno 1198. Balduino Comiti, qui conſtantinopolitani nomen poſtea geſſit, ſocius fuit belli aduerſus Gallum. Quod bellum pax Peronenſis eſt conſecuta: qua factum eſt, vt præter alia, Gorga, & quicquid Aduocatus Bethunienſis cis nouam foſſam poſsidebat, Balduino iterum adiudicarentur. Idem Gulielmus, qui le Reus, hoc eſt, Rufus cognomine dictus eſt cum fratre Bartholomæo, An. 1203. eundem Balduinum in orientis expeditionem eſt comitatus. Robertus Gul. Fil. bellica negotia ſub Ferdinando Luſitano Com. Fland. aduerſus Gallum egregiè adminiſtrauit: & prudentia facundiaque memorabili clarus, ad Anglum miſſus eſt pro federe faciundo victus è prelio Dammenſi. Neoportum fugit & id opidi ex publici Concilij decreto, cum 40 equitibus iuſſus cuſtodire, inde denuo à Comite Zantuicum Angliæ præmiſſus, noui federis fuit auſpex. Quibus iniurijs irritatus Ludouicus Regis Galli F. Betuneam occupauit, & poſtmodo Mathildi, viduæ Gulielmi Roberti matri, hac lege reſtituit, vt Danieli Rob. Filio, dominatus is, ad puberem ætatem reſeruaretur patre Rob. aditu poſſeſsione deturbato, qui prelio Bouinenſi captus eſt: & Daniel Callo fidem auxiliumque præſtitit. Robertus, huius. vt conijcio, F. cum fratre Gulielmo anno 1233. in Stratingos, qui populus Bremenſibus id temporis erat attributus hæreticos expediturum cum alijs ſuſcepiſſe traduntur. Qui Gulielmus quidem eques longe probatiſsimus obijt 9. Kal. Septembreis, An. 1243. Iſabellę, pontis Rorardi heræ, coniugi deſiderium ſui luctumque relinquens, cuius fortaſſe an Filius cognominis, fuit is, qui ad pontem Rorardi, in Furnenſibus, victorinas, virgines ſacras, inſtituit an 1271. Robertus autem Bethunienſis Aduocatus, ex Iſabella, Teneramundæ domina, Mathildim ſuſtulit (alijs tamen pater huius, eſt Daniel. alijs Fougardus, vel Focardus.) Guidi Dampetræ Fland. comitis vxorem, quæ paternum maternumque dominatus doti attulit, & Flandricas opes amplificauit, idque circiter an. 1245. Quo ex coniugio natus Robertus, Fland. comes, à materno natalique opido Bethunianus dictus.

Videtur paulo poſt Betunéa in Gallorum dominationem veniſſe. Nam Regi pulchro, in Flandriam contra Guidum Dampetram aduentanti primi omnium Bethunienſes deditionem feciſſe an. 1297. Et præter Inſulas & Duacum, Bethunia ex pacificatione anni 1316. in perpetuum Francicæ ditioni addici iuſta, & bello inter Philipp. Valeſium & Eduard. Anglum flagrante, à Flandris obſeſſa literis proditur. Cognomentum Gentilium in aliquot claris familijs remanſit, vt Ioannes Luceburgius (al Ludouicus) Ioannem Bethunienſem, Rob Barenſis, à Betunéa dicti, Comitis Marlij & Sueſsionum, hæredem procomitem Meldenſem, luculentiſsimè dotatum, vxorem duxerit, quæ ſobrina erat Antonij illius Bethunienſis, qui Siluanectum egregiè aduerſus Ioannem, puellam Gallicanam propugnauit, & captus in arce ſua Auchella à Comite Vindorienſi, plebeio furore eſt interfectus. Tamen inter ancipites belli victoriarumque viciſſitudines, à Flandris comitibus in Namurcenſes cognatos dominatus hic translatus, ſæculo ampliùs, ab iiſdem variè poſſeſſus eſt, poſtquam eundem cum Scluſa, opido Fland. maritimo (quod Margaretæ Malanæ ceſsit Ioannes Namurcæus anno 1365.) permutaſſent, donec Philippus Bonus Dux Burgundiæ nouo iure priſtinam poſſeſsionem reciperauit, adeò vt Carolus eius filius, patre ſuperſtite, Dominum Bethuniæ ſe ſubſcripſerit.

An verò Bethunéa vllo legitimo iure à peculiaribus Atrebateſij Comitibus poſſeſſa ſit, mihi non conſtat. Atrebatenſi tamen corpori, non Flandrico, poſtea acceſsit, quod citrà Liſam ſita, quod flumen Flandriam ab Atrebatibus diſpeſcit. Hodie tertium inter Atrebatias vrbeis locum obtinere videtur, hoc eſt, proximum ab Atrebato & Audomaro poli. Et partim à regio Gubernatore (qui pro tempore, hoc nimirum anno 1566. eſt amplo loco natus, D. Ioannes à Bernemicourt, Tiloij, Douraini, Feruini, Ruiti, &c. Toparcha, vt non modò paternarum ditionũ; ſed huius etiam dignitatis, hæreditatem adiiſſe videatur, & à Catholico Rege plura ornamenta, virtutis, & cum ſuorum, tum patris Franciſci in Rempub. meritorum ergo, in dies exſpectet) partim à municipali magiſtratu (cuius præſidem, & quaſi principem Senatus agit, eidẽ D. Gubernatori cognatione propinquus & tribulis D. Carolus à Benemicourt, Houchueli dominus, vir ingenio ad ſumma quæque munia maximè idoneo, & ædilem, ac quaſi Tribunum pleb. (quem vulgari nomenclatura. Præpoſitũ indigitant) D. & M. Nicolaus à Rebeca, antiqua & nobili proſapia oriundus, homo doctus, & rei antiquariæ experientiſsimus) vniuerſa Reſpub & Bethuneana ditio adminiſtratur. Mercimonijs rei frumentariæ negotiatione, aliarũque rerũ, quæ vitæ humanæ vſui ſunt, & exportari ſolent, varietate, eſt, pro re nata, florentiſsima: Quam ad rem, præter loci ſitumque commoditatem, vti quæ opulentiſsimis Atrebateſij Ciuitatibus, & vberrimis tractibus cincta proximè Flandriã ſpectet: plurimum facit nauigationis facultas, quam fluuiolus Laula, vel la Vietta, quaſi Clotea (interprete Friderico, Lamotio) ex multis riuulis, & ſubinde torrentibus conflatus, ad tertium ab vrbe milliare in Liſam Flandricum exonerans, Bethunienſibus præſtat. Vniuerſa ciuium multitudo duabus paroecijs, ſiue Curijs (præter præiectinos, ſuburbanorum portionem) continetur. Bartholomæana, Canonicorũ Collegio nobilitata; & Vedaſtina, paucis ab hinc annis, ex ſuburbijs in opidum translata.

Hic mihi minimè ſilentio prætermittenda viſa eſt ſodalitas Bethunienſium ea, quam partim ab affectu, partim ab authore; Caritatem Eligianam nominant, qua fortaſſe nihil habet vniuerſa Europa, neque laudabilius, neque reipub. ſalutarius. Græce non malè τῆς εὐφρήτης ab exportandis cadaueribus, ſiue funeribus efferendis, nuncupare poſsis. Quo fit, vt nemo hîc, cui cuimodi ſit conditionis, ſupremo funeris & ſepulchri honore careat. Auctor, ſeu potius ſuaſor huius inſtituti fertur fuiſſe B. Eligius. Vetus ille Flandorum Apoſtolus. Qui anno 1188. eodẽ temporis & horæ articulo, duobus fabris ferrarijs, vni Bethuniæ, alteri, Beuuriaci (inter quæ interuallũ eſt paſſuum ampliùs mille) ſub mortem apparuiſſe; &, vt Cereum illum toto Belgio memoratiſsimum (qui etiamnum viſitur, pompis ſupplicationum ſolennibus circunfertur; & ad ſacra accenditur, neque vlla tamen ſui parte deperit) formarent, admoniſſe proditur. Quam rem, cum diligentiſsima inquiſitione cognouiſſet Rogon D. Præiecti in ſuburbijs Bethun. Prior, ſingulari vitæ ſanctimonia præditus, ſuaſor fuit, vt eiuſmodi ſodalitas, quaſi quædam παρθένος καὶ φιλτρὸς caritatis, & Chriſtianæ in defunctos pietatis alumna, inſtitueretur. Ad cuius legitimam & politicam adminiſtrationẽ, quotannis 21. viri, ex honeſtiſsimo ciuium ordine deliguntur, qui communibus ſuffragijs Præpoſitum, & quatuor viros creant, quos Maiores nominant. qui ſe duces præbeant, & cæteros pro ſua auctoritate ſe ſubſequi cogant in ędium penetralia, inde cadauera exportare, & ſandapila ad ſepulturam efferre, quocunque morbi genere, etiam peſtilenti extincta, modo in ſodalitatem nomina dederint, & intra ſtatos vrbis limites mortui deprehendantur. Et annis iam ab hinc propè quadringentis vſu, & quotidiana periclitatione eſt compertum, nihil vmquam contagionis ex adfectis corporibus contraxiſſe eos, qui tam pium Chriſtianæ caritatis munus exercent. Quod quidem beneficium Bethuniani Ciues, cum immenſa Dei clementiæ, tum aſſiduæ B. Eligij quaſi tutelarij Diui, apud eundem, pro ſe ſuaque ciuitate interceſſioni, meritiſſimo aceptũ referunt.

BETHVNE

S. Vas. Fs in suburbio

Mons de Longuast

L'Annonciation

S. Vast

B. Fox

Turris Conspicuus

S. Bartholomei

Chapelle S. Nicolai

L'hospital S. Iehan

L'hospital S. Georgi

Les fours en bars

Le Chasteau

Prioratus S. Pri

Porte de Marets

La Biette flu.

Moulin d'Anvin

BETHVNAE VR:
BIS ARTESIAE
GENVINA DESCRIP.

S. AVDOMARI.

AVDOMAROPOLIS, vulgò, S. Audmer, alij corruptè legunt S. Omer. recens est in Artesia opidum, initium ac nomen habens à S. Audomaro, natione Germano, non longè à Constantia oriundo, qui Morinis Euangelicus præco fuit, non quidem primus, cùm prima Christianæ fidei syrocinia à Clemente, à Victorino, à Fusciano acceperint, quæ, siue persequutionum tyrannide obliterata, atque deleta, siue temporum, morumque nequitia, velut situ obducta, iterum S. Audomari zelo firmata, & reparata sunt. Qui impulsu Francorum Regis Pippini, & Episcopi Nouiomensis, datur Morinis Episcopus, cuius sanctitate motus Adroaldus, vir diues ac nobilis, castrum, & agrũ Sithiu ipsi donauit, excitando, & constituendo cœnobio. Quo à Bertino, etiam Germano, ædificato, erecta est Ecclesia illa augusta, ac elegans, nomenque S. Audomari à collapsæ religionis ac fidei restauratore, fortita est. Ad quem Bertinus Abbas, patria & ipse Constantiẽsis, cum Mommoleno & Bertrammo, ex Luxouiensi cœnobio, egressi sunt, ad Trinitatis fidem docendam, qui abs Audomaro susceptí, Christianæ legationis officium, continuæ placationis labore, subierunt. Quorum doctrina, populi multitudo ad vicum Sithiu, in quo Bertinus cœnobium ædificauit, collecta, vrbem constituere cœpit, quæ Audomaropolis, siue S. Audomari, in memoriam tanti antistitis, est appellata Fuit autem Sithiu olim vicus celebris, & lutosus portus, in quo, occasione ædificati monasterij, Audomari sanum excreuit, vbi corpus B. Antistitis quiescit, ex monasterio translatum in primariam Ecclesiam, quæ Morinensi detracta, anno quinquagesimo nono erecta est in Cathedralem. Mortuus est autem S. Audomarus, circa annum Christi 695. Et tertio ab ipsius obitu anno discessit quoq; è vita S. Bertinus, fundator Abbatiæ, à quo & nomen fortita est. Ecclesiam habet magnificè, & decenter constructam, & cœnobium celeberrimum. Quod magna pietate, & eruditione viris semper claruit, & ex quo quatuordecim alia monasteria sunt deriuata. Et tam opulenter dotatum est, vt paucæ Abbatiæ aliæ opum affluentia id superent. Præfuêre huic cœnobio semper Abbates, pietate & virtute præstantes, vti & hoc tempore summa cum laude, ibidem Abbatem agit Vedastus de Grenet, succedens Gerardo, ex illustri familia d'Americourt, doctissimo, & vitæ sanctimonia, ac pietate conspicuo viro, optimeque de Repub. merito, qui in posteriore Episcopatuum institutione, per Paulum quartum Pont. Max. deleto Morino, eiusdem vrbis primus Episcopus declaratus est. In quo Episcopatu nunc præsidet Reuerendiss. Dominus Iohannes Six, prius Insulis Flandrorum pastor dignissimus, qui id muneris obiret Iam dictæ Abbatiæ annexus est comitatus de Arkes, qui ab antiquitate, & insigni Castro commendatur, Audomaro distans quarta milliaris parte, & dominium temporale Poperingæ celeberrimi opiduli, non quidem muris cincti, sed valdè populosi.

Vrbs est Audomarana, minuta, habitatoribus frequens, splendidissimis ornata ædificijs, inter quæ Abbæ domicilium excellit, cuius amplissima est iurisdictio. In qua hoc tempore Gubernatorem agit Eustachius de Croy, Comes de Rœuex. Non longè ab hac vrbe lacus est celebris, continuò fluens, qui deinde Aa, vel Ha. fluuio immiscetur. Habet hic lacos adiunctos plurimos, fundos, vti paruas Insulas, & prata virentia arbusculis consita, qui fundi mobiles sunt, perinde, ac si aquis vtrinque insiderent: Ita, vt dicti fundi, vel insulę, loco moueantur, si funem arbusculis alligaueris. Qui tamen fundi, non vsque adeò exigui sunt, quin læta præbeant armentis pascua, quod vt verum, ita admiratione dignum Sub has insulas, recipiunt se pisces tempore hyemis & æstatis, vt à frigorum, & calorum iniuria sese tueantur. Ad hunc lacum, inter alia ædificia, sita, & exstructa est insignis & augusta Abbatia, vulgò Clermartes, ordinis S. Bernardi, cuius & ipse fundator creditur.

Gens Audomarana ingeniosa ac fortis, &, vt ex Oromansaci compositione Becanus deducit, robusta, generosa, ac fortis soboles, quę quicquid agit, ea causa agit, vt virum se præstet. Nam Oromansacos, ea tenuisse loca existimat, quæ in Flandriæ comitatu S. Audomari, Guines & Terauanam opida incolunt. Itaque Atrebates, & Oromansaci sicut Neruijs magnæ constantiæ, virtutisque hominibus, vicini fuere, ita eandem quoque disciplinam obseruârunt, quæ etiamnum gentis eiusdem est indoles.

Mirum, quod Meyerus, de murato, apud Audomaricolos, idiomate, tomo nono, Decadum rerum Flandricarum commemorat. Reperio, inquit in quorundam annalibus, priscos Belgas, Græcè omnes loquutos, tantisper, dum hinc Germani, inde irrumpentes Galli, omnia permiscerent, Græcumque sermonem penitùs confunderent, adeò, vt Belgę Germanicè promiscuè loqui assuescerent, præualente nihilominus Germanica vsque lingua, quam nunc quidam ex nostratibus negligere videri possunt, Gallicè magis studiosi, propter vicinitatem gentis, ac rerum plurimarum commercia Argumento sunt in Morinis Gallicis, permulta pagorum nomina, teutonico omnia illic antiquiùs percrebuisse sermone. In ijs, & Fanum Audomari, celeberrimum opidum, olim haud dubiè merè Flandricum, deinde tamen bilingue, nunc autem in totum ferè Gallicum, ita inualescit ac promouet indies Gallica, protruduturque Rhenum versus lingua Germanica.

Loci occasio nos planè inuitat, vt de Iccio portu hic mentio fiat, cuius frequens apud scriptores est commemoratio, & nos, ad S. Audomari Fanum hunc quondam fuisse, omninò existimemus. Eius Goropius Becanus in suis Aduaticis, hanc deducit, ex vocis etymologia significationem, Iccium promontorium, inquit, medium est Iccij portus, & Gessoriæ pagi nomen, vt videtur, à nauigantibus ex Oceano Hispanico, & Gallico in has angustias adeptum, eò quod Icci, siue vt nunc scribimus, Itgsi, sit, ac si latinè dicas, ego video: vel, quia videlicèt diligenter Pharus illa, quem Aumanum vocant, id est, antiquum monitorium, nautis esset inspicienda, vel, quia ex hoc monte, Britannia clarè cerneretur Hæc quidem, pro suo more, Becanus, cui fortasse Paulus Aemilius non consentiret, qui libro 7. de rebus gestis Francorum Itium, non Icsium legendum, & ab itando deriuari mallet. Sed grauis est eruditorum altercatio, quonam in loco Itius ille portus constituendus veniat. Multi, Cales veteribus Itium fuisse volunt, vt Caletum, quasi Calitium sonet. Alij ad Sluſas Flandriæ, alij ad Bononiam, antiquum, & Romanis historijs notum op. collocant. Alij, Itium Flori Fregellas asseuerare audent. Sed omniũ accuratissimè Abrahamus Ortelius, rationibus euidenter conuincit, ad S. Audomari fanum, Itium portum extitisse, qui in Theatri sui additamento, Artesiam describens, inter cætera, vulgò, inquit, creditur Caletum (qui hodie portus continentis terræ est Britanniæ vicinior) Iccium portum à Cæsare dici: vnde ex Belgio in Britanniam soluerit. Verùm si res penitus inspiciatur, alium fuisse portum videre est Sancti videlicet Audomari opidum, quod olim fuisse Oceani portum, atque sinum maris latissimum, vel prælata littora, quæ ipsam ciuitatem quasi cingunt, demonstrant, aliaque innumera argumenta & antiquitatis vestigia, quæ apertè terram adiacentem salo marique subfuisse (vel nullo loquente) conuincunt, nec non constans in hodiernum diem fama declarat. Quinimò & nomen vetus ipsius ciuitatis, quod Sithieu est (nam S. Audomari recens esse, nemo est qui nesciat) id arguit. Quasi dicas, sinum, vel portum Iccium, ipsumque portum apud Morinos fuisse, quos & Virgilius & Lucanus extremos hominum vocant. Hæc præterea ita se habere, plurimis argumentis, tam ex transitu, quàm reditu Cæsaris ex Britannia, attentus Lector facilè deprehendet. Nec spatium triginta millium passuum aut circiter, quo ibi Insulam à continenti distare describit, quo minus id crediderim impedimento esse potest. Cùm maris æstus (maximè in tanta loci angustia) facilè aut addat aut detrahat, quamuis etiam ipsum maris spacium ibi à terra continenti ad Insulam vsque, non admodum discrepet. Hæc de Iccio portu dicta sufficiant, penes alios iudicium esto.

S. OMER

S. AVDOMARI FANVM. S. Aulmer. Omer. Iccius portus Abrahamo Ortelio, Arteſij vrbs munitiſſima.

1. S. Bertyn
2. S. Margarite
3. S. Thomas
4. S. Aldegunde
5. S. Denis
6 S. Spuicker
7 S. Iehan
8 Les Freres mineurs
9 Les Preſcheurs
10 Le grand Marche
11 La Motte
12 La Porte du Bruyl
13 La Porte S. Croix
14 La Porte Bouleſeine
15 La Porte du hopon
16 La Porte de Liſſe
17 La Porte de l'abbaye
18 Le vieu Marche
19 La Maiſon de la ville

TORNACVM.

TORNACVM, vel Turnacum, siue, vt Becanus in suis Atuaticis, Dornacum, Antonino, Gallię Belgicę vrbs ad Scaldim, in Neruijs sita, incolis Gallis Tournay, Germanis Dorneck, curioso antiquitatis studio, Baganum Ptolemæi videtur. Primam Neruiorum sedem quondam fuisse, præstantissimi Cosmographi probatiq; auctores, magnis rationibus ducti, existimant, vt hinc Tornacenses, antiqua appellatione, Neruios, passim nuncupent. Tanta antiquitate præstans, vt certa illius origo, variè à literatorum turba disputetur. Vero, eorum propinquior videtur esse sententia, qui eam à Neruijs conditam tradunt. In ea Althamerus est, in Tacitum, referens Plutarchum, in vita Cęsaris & Appianum in libro, qui Celticus inscribitur, illius opinionis auctores. Ad quam & illi accedere videntur, qui Tornacum, quasi Turrim, siue arcem Neruiorum dictam, existimant, eò, quod Neruij, Turrim prærat am initio illic erexerint, qua pro speculo vtebantur, eamque in quadam parua insula, Scaldæ fluminis, sitam fuisse, quod vrbem ipsam perfluit, eo in loco, qui antiquæus, & vsque ad annum M.D.XIII. quo arx ab Anglis ædificari cœpta est, & eum quoque locum compræhendit, Castellum vocabatur. Illorum verò opinio, ad monumenta literarum etiam relata à militibus Hostilij Romanorum Regis Tornacum conditam, Hostiliam nuncupatam, ob rebellionum cum fabulis affinitatem habet. Neque enim, ante Cæsaris in Galliam Belgicam aduentum, Neruiorum nomen, nedum illorum opida Romanis nota fuêre; quo nullus ante eorum exercitus peruenerat, quem admodum ex ipsius Commentarijs, ni hic breuitati studendum, manifestè comprobari posset. Becanus in suis Atuaticis, & vocis notatione intelligi vult, Tornacum, non fuisse antiquissimam Neruiorum Curiam, sed primarium aliquod opidum, ante hanc conditam, in Neruijs fuisse. Cùm enim Tornacum, inquit conderetur, videtur Aldenardij (quos antiquiores, & primos Neruios indicat) noui opidi viciniam, hac ipsa voce notauisse, Dornacum vocantes. Dorna enim, tantundem sonat, ac si latinè diceres, plus æquo appropinquo, siue, ferè nimium accedo, vt hinc intelligendum veniat, primarium aliquod opidum fuisse, cuius respectu, hæc nimia vicinia Dornaco conueniret. Eiusmodi enim comparatio, minoris est ad maius, & posterioris ad prius, non è conuerso, si linguæ proprietatem & collationis modum seruemus. Ad quam verò vrbem, quæ antiquiùs fuerit illustrior, Dornacum comparatum, hanc appellationem accepisse dicemus, si non ad ipsum primarium Neruiorum caput, cui super eodem flumine, non longo interuallo imminebat? Et vera sanè eorum fuit sententia, qui nimiam hanc viciniam esse dicebant, vti secuta ætas, luculentissimo argumento comprobauit regionis Principatu, ex Aldenaro, Tornacum translato, vbi iam olim caput est diœceseos Neruiorum. Atque hæc quidem Philosophia Becani, quàm alius post eum scriptor, pari quidem deriuatione, sed diuerso instituto, imitatur, In Neruijs, Tornacus, nunc vrbs, inquit, primaria est, Sed quod sub Iulij Cæsaris aduentum nondum extitisse creditur, quia in suis commentarijs eam nusquam nominet; colligi nõ potest, alioqui cum nulla ibidem nominet, sequeretur etiam, quod dictu absurdum tamen esset, nulla in Neruijs tunc fuisse opida, quos tamen suis finibus & opidis vti, Cæsar iusserit, Extitisse autem id temporis Tornacum, vicum saltem vel opidum, etymologia nominis arguit, si nomina rerum, ex propria cuiusq; vernaculæ linguæ significatione, inquirenda & æstimanda sunt. Tornacus enim, ex duabus simplicibus componitur dictionibus Germanicis, qua lingua Neruios, tum locutos esse, constat, nempe, Doerne id est, spina: & VVyc id est, vicus: ex quibus compositum est, Doernevvyc, sed euphoniæ causa & breuitatis ergò, qua in compositionibus Germani gaudent, dixêre Doernyc quasi spinæ vicus. Sanè Cæsar, vbi Neruios densissimas incoluisse sylvas scribit addit, eos spinetis ac rubis circumflexis & complexis, insimul pro muris vsos esse: sicut & hac tempestate, familia est antiquissimi nominis, quod princeps Antoniæ illis locis gerit, qui se principem Espinoy vocat, quasi dicas, principem spinaium seu spineti, qui Tornacensium longo tempore Senescallus seu protector extitit. Atq; hæc quidem ille. Alij sunt qui scibant, à quodã Turno, Neronis iussu, conditã vel restitutã, nomẽ ab eo accepisse. Alij, iussu quidẽ Neronis cõditã, sed à turri, quã Gũtianus Comes substruxerat, appellationẽ sortitã. Quã quidẽ sẽtentiã Meierus videtur amplexus tomo IIII. rerum Flandricarum. Verùm & hæc sententia multis non sine causa improbatur. Cùm enim Neruij, vt testes sunt Cæsar, Tacitus, Strabo, natio sit Germaniæ, non mutuati fuerint opidorũ suorum appellationes abs gẽte extranea, sed suis ea nuncuparint vocibus, puta Tornac, siue Torneck. Quamuis Flandri & Brabantini, qui à Genuino Germanorum idiomate declinarunt, non Torneck, sed Dornyc vel Dornec pronuntient, pro D. Germanorum T literam vsurpantes Tornacum inter veteres, D. Hieronimus in Epistolis ad Gerontiam scribens, & Antoninus Pius, in Itinerario memorat, sanè ex historia Ecclesiæ Tornacensis adparet, circa annum Domini CC.LXXIV. D. Piatonem, siue Piatum, postquam Carnuti sementem verbi diuini fecisset, Tornacum etiam salutifera doctrina imbuisse institutisq;, religionis veræ ministris, Ecclesiam plantasse, quæ mater Ecclesiarum Flandricarum foret. Cùm igitur Episcopalis sedes illic fuerit initio constituta, hinc facilè colligi potest, eo tempore non vile aliquod fuisse Neruiorum opidum, sed vicinis omnibus celebrius. Quia nimirum antiquissimo Ecclesiæ canone cautum est, Episcopos non in Castellis, aut exiguis opidis, vicis, villisque obscuris, aut solitarijs municipijs, debere constitui, sed ad maiores populos, frequentioresque ciuitates. Neque enim vllum aliud in vicinis locis, quæ Neruiorum fuisse videri possunt, extat, aut vnquam extitisse apparet, tantæ antiquitatis & amplitudinis opidum, aut certe vllius opidi vestigium, in quo ante Cæsaris aduentum, sexcentos Neruiorum senatores habitasse, probabiliter suspicari possemus, aut in quo, tempore Piatonis, cathedra Episcopalis, ex canone Ecclesia, meritò collocari potuerit, siue orientem, siue occidentem spectes. Et si autem, hodie ampliora quædam vicina sunt opida, ab eo tempore vel condita vel aucta, hinc satis manifestè conijci potest. Amplissima profecto & florentissima ciuitas, Tornacũ semper fuit, varijs mercimonijs & negotiationibus abundans, miri ingenij alens artifices, qui quotidie nouas mercium excogitant formas, adeo, quod si quædam mercium species in desuetudinem abierint, nouis, quæ iam in vsu, & gratæ sunt, excogitatis, nunquam desit, quo plebs pauperior artificio nouo victum sibi quærat, Vnde mirandum non est, quod Tornacum tot hostiũ incursiones & rerũ mutationes diuersis temporibus passa, paucis annis post singulas mutationes, pristinũ decus facilè recuperauerit. Potens est non solum ciuium opulentia, sed ipsius etiam vniuersitatis potentia, quæ bona maxima, & censos annuos præ cæteris Belgij ciuitatibus, possidet, at merum imperium, quod Altam iustitiam vocant, suumque magistratum habet exercetq;, excluso Regis officiario. Aedificia habet plurima multo antiquissima, ad eam formam, qua maior ædificiorum pars Coloniæ Agrippinæ conspiciter, & putantur à Romanis in eam rationem restituta. Insignem habet Ecclesiæ Cathedralis Basilicam, in meditullio quasi sitam D. Virgini Mariæ sacram, quinque prælatis turribus, formam crucis Burgundica referentem. Cuius chorus, præ cæteris aliarum Ecclesiarum Cathedralium, Prouinciæ Rhemen. imo totius Belgij, meritò laudatur, cùm ab amplitudine, tùm à summa fornicis eleuatione, & lucis claritate. Officium diuinum nusquam ferè solenniùs peragitur, honestissimis, ab antiquo seruatis cæremonijs. Sunt in ea tres & quadraginta Canonicatus & præbendæ, honestæ sustentationi sufficientes, præter tres præcipuas & aliquot minores dignitates. Sunt quinquaginta & plures, quos vocant, Cappellani, & duodecim Canonicorum Vicarij. Sunt Ecclesiæ Parochiales decem & septem, quarum nouem citra Scaldim, Diœcesis Tornacensis, reliquæ tres vltra Scaldin Diœcesis sunt Cameracensis. Is enim fluuius, vtrunque Diœcesin diuidit. Gens religioni pietatique Christianæ dedita argumento sunt, tot animularum pientissimarum habitationes, conuentus & fundationis, quibus omnis ætatis, sexus, & conditionis hominibus, misericordiæ, pietatisque officia exhibentur, virginibus, viduis, orphanis, peregrinis, emeritis Dei ministris, & quouis morborum genere aduectis. Tanti est hæc ciuitas, vt cum continentibus ædificijs, & loco iurisdictionis proprio, per se constituat vnã Prouinciam Belgij, quę vocem semper habuit in conuẽtu ordinum & Prouinciarum Belgij, non minus ac Brabantia ipsa, Flandriaq; & aliæ maiores Prouinciæ. Aër illic salubris, ac subtilis. Ager circumvicinus, pratis, nemoribusq; abundans, gleba est fertili, tritico quippe ferendo, longe fœcundissimus. Non sunt illic paludes, non aquæ stagnantes, nullę mirices aut terræ steriles. Atque ideo, quamuis non latè se extendat illius territorium, magni tamen eam Principes viri fecêre, vt his nostris temporibus Princeps Parmensis, qui domicilium in ea sibi delegerit. Distat Atrebato Arteſiorum Metropoli XIV. Leucis, Cameraco totidem, Gandauo XII. Hannoniæ montibus IX. Duaco VIII. Insula, & Curtraco V. Tornacum in Regum Francorum potestate fuit, vsque ad annum M.D.XIII. quo Henricus Octauus Angliæ Rex, post aliquot mensium obsidionem, eam sui iuris fecit, qui anno M.D.XVIII. Francisco Francorum Regi, eius nominis primo, certis pactis & conditionibus eandem restituit. Ac demum anno M.D.XXI. ab exercitu Caroli V. Imperatoris, vti Flandriæ Comitis, imperatum facere coacta, Elandriæ rursum asserta est. Nunc, hæreditaria successione, in Philippi Regis Catholici obedientia, hoc anno M.D.LXXXVI. versatur.

TORNACVM

1. L'abaye de S. Martin
2. S. Nicaise
3. S. Marguerite
4. S. Catherine
5. Nôstre dame
6. S. Quentin
7. S. Pia
8. S. Pierr
9. S. Jacques
10. S.te Magdelaine
11. Les seurs de hault
12. L'hospital de la planc
13. Les grises seurs
14. Les repentiers
15. L'hospital S. Jacques
16. L'abaije S. Marc
17. Les Cordeliers
18. L'hospital n. Dame
19. Les Beguines
20. Les Augustins
21. Le Befroij
22. Maison de la Ville
23. S. Brice
24. L'hospital de maruj
25. S. Iehan
26. L'hospital du Chasteau
27. S. Nicolas
28. Seurs des camps
29. Les Croisiers
30. L'amonition du Chas

ALOSTVM.

FLANDRIA vniuersa hodie in tres præcipuas partes diuiditur. In Flandricantem seu Teutonicam, in Gallicantem, & Flandriam Imperatoriam, sic dictam, quod ea pars dudum Romano Imperio subiecta, sub eiusdem etiam tutela fuerit. Hæc autem & Aloſtensis Comitatus dicitur, ab eiusdem nominis in ea oppido, Quod amplum, elegans, munitum, oportuno situm est loco ad fluuium Teneram, vulgo, Dender, (qui in Hannonia ortus principatum Aloſtanum fere decussat, seque in Scaldim Teneramundæ exonerat) Duobus miliaribus Teneramunda, quinque Gandauo; quatuor Bruxella, & sex Mechlinea distans, mercatu floret, &, potissimùm negotiatione lupuli flos est, ad temperaturam cereuisiæ multis cognitus, vnde Aloſti incolæ quæstum haud pœnitendum faciunt. De primis eius initijs, ita Meierus Annalium Flandricarum libro primo. Clodoueus, inquit, Anno Domini CCCCLXXXIX. victo, & interfecto Siagrio Romano, Sueſsiones, & quicquid sub eorum imperio Romani esset iuris, ad Francos transtulit. Quo item anno, Gandenses, pulso Romanorum præsidio, in ius, ditionemque concessere Francorum. Legimus in Belgarum historijs, Gandauum occupatum fuisse à VVandalis, Caroli Principis ductu, circiter annum à partu virginis CCCCXI. Contraque VVandalos, Gandauum tenentes, à Gothis, in Neruijs tunc dominantibus, Aldenardum, & Aloſtum, castella fuisse extructa, locumque à VVandalis dictum Wandt. Ea namque tempestate, tanto numero Germani Rhenum transuerunt, vt Belgicam omnem, aut submotis, aut deuictis incolis occupauerint. Qua de re D. Hieronymus ad Gerontiam scribit. Prima igitur fundatione, Castellum, Aloſtana hæc patria fuit, quæ temporis successu, in elegantem vrbem excreuit, distinctam plateis, ornatam Ecclesijs, murorum, & aquarum ambitu, multisque propugnaculis validè munitam. Est in ea collegiata Canonicorum Ecclesia D. Martino sacra, eleganti structura inchoata, quæ, cum summa D. Petri æde in Vbiorum Metropoli aliquando perficietur. Sunt, & cœnobiticæ societates ibidem, diuersi sexus variæ, vt Carmelitarum, Guilhelmitanorum, Sororum Grisearum, (quas vocant) Nigrarum, & Beginagium. Est & misericordiæ, pietatisque officina, Xenodochium; Domus senatoria perampla, forum spaciosum, nundinis hebdomadalibus celebre. Subditos autem habet CLXX. pagos, dominaturque, & extenditur hæc ditio vsque ad muros ciuitatis Gandensis, portas Aldenardi, & intra suburbia ciuitatis Teneramundæ. Continet præterea Aloſtense territorium, duos principatus: videlicet, Steenhausensem, amplo & populoso pago insignem, qui peculiaris est dominij, Et Gauerensem, ex quo comes Egmondanus Principis titulum obtinet. Quin & ambitu suo Aloſtense territorium, aliquot Baronatus comprehendit, vt Lyehenhe, Neyphem, Sotteghem, Scorisse, & alios. Hoc autem Comitatus titulo, quo Aloſtensis ditio est ornata, salutatur Philippus Hispaniarum Rex, ibidemque inauguratus est, præstitus solenni iuramento. Huic Comitatui coniunctum est territorium VVasiæ & complures pagi, nec non, quatuor officia, vulgo, vier Ambachten/ Quo nomine quatuor adpellantur oppida, vt sunt Hulst, quatuor miliaribus Ruppelmunda distans. Alterum est Axele, paruum quidem, sed amœnum oppidum, miliari cum dimidio Hulsto, & quatuor Gandauo abest. Tertium Bouchouten, duobus miliaribus ab Axele disitum. Quemadmodũ & quartũ Assenede. Ad quæ quidé quatuor officia, respectiuè nonnullæ iurisdictiones, & ditiones spectant. Et, quia vicinæ sunt mari, in ijs passim sal prius crudum, nitore præstans, quemadmodum in Zelandia conficitur. Hic autem Aloſtensis status, cum quatuor officijs conquisitus fuit tempore Henrici quarti, per Balduinum Pium Flandriæ Comitem. Et, qui tractus propriè Comitatus nomine censetur, sub se habet ciuitates Teneramundam; Gerardi Montem; Et territorium Bornheimense, dat Landt van Bornheim. Porro, vt hæc Flandriæ portio omnium fertilissima habetur, ita & in ea Aloſtum excellentium ingeniorum semper patria, & genitrix fuit, qui, dum non domesticis tantum, sed & exteris innotuerunt, Aloſto splendori & ornamento fuere. Hos inter Cornelius Scribonius Grapheus, non vltimam laudem meretur, (cuius perhonorificam mentionem Guiciardinus frequenter facit) qui apud Anuerpienses, secretariatus officio magnificè præfuit, Et in eruditorum ordine, à Philippo Galleo celte depictus, à à Benedicto Ario Montano, tali carmine decoratur.

Magna tuum celebrat Cornelì Antuerpia nomen,
Tradit & immeritis quos habet, hospitibus.

Te ciuem canit illa pium fidumq́, ministrum,
Scribere qui bene seu, publica quæ gerere.

Verùm is, etsi vita functus, in filio tamen Alexandro Grapheo, multi ingenij, & raræ eruditionis viro, renatus videtur, qui poeta est præstans, & tam elegans scriptor, eius vt manus æmulam timere nũquam possit Est & Aloſtensis Nicolaus Stopius, vir literatissimus, & plurimorum auctor operum. Sed & Arnoldus Mermannus, Aloſtensis, scriptor est, & historicus summus, quod illo sanè tractatu sempiterno nominis sui elogio, palam, & probatum fecit, quem de omnium gentium conuersione edidit. In quo, velut in Theatro, aut scena proponit, quibus Apoſtolis, apoſtolicisve viris, quibus Pontificibus Maximis, quibus Imperatoribus, seu Regibus, seu Principibus, prouinciæ quæque ac populi ad Christianam religionem, verumque dei cultum, abdicata superstitione venerint. Itaque huic operi conuenientem titulum fecit, Theatrum conuersionis gentium. Idem etiam Chronicum, atque annales promittit, quibus demonstrer, quando, & quo tempore, hi, atque illi populi à Catholica Christi fide defecerint.

Maiorem autem in modum hæc patria, ortú Petri Aloſtani, pictoris & architecti omnium excellentissimi decoratur, cuius varia extant summi ingenij monumenta. Vertit ex Italico in Gallicum, & Teutonicum, seu Belgicum sermonem librum de Architectura Sebastiani Serlij, cum, qui est de quinque columnarum ordinibus, & aliorum membrorum, siue ornamentorum Etrusco, Dorico, Ionico, Corinthio, Compoſito. Extant enim quinque libri Serlij de Architectura, licet septem quandoque promiserit. Edidit insuper Petrus Aloſtanus etypa, sanè visenda, de vita & moribus Turcarum, quæ Constantinopoli obseruauit, vbi Solimano Turcarum Imperatori, ob raram artis præstantiam, adeò carus fuit, vt Alcorani sui oblitus, ab eo depingi voluerit. Qui eum, de manu sua, annulo, gemma, equis, vestibus, auro, & seruis, regia munificentia auctum honorificè dimisit. Quæ Bruxellæ deinde, in annuas pensiones conuertit. Sed breuiter huius Aloſtani laudes commemorari non possunt, cuius ego genium & manum, quã studiosè adseruo, frequenter demiror. Dominicus Lampsonius, dum celebriores Belgas pictoros carmine commendant, ita Petri Aloſtani commeminit.

Pictor eras, nec eras tantum, Petre, pictor; Aloſtum
Qui facis hac Orbi notius arte tuum:
Multa sed accesit multa ars tibi parta labore,

Cuius opus pulchras ædificare domos.
Serlius hanc Italos, tu Serlide inde bilinguis
Interpres, Belgas, Francigenasq́, doces.

AELST

ALOSTVM,
VRBS FLAN-
DRIAE IMPE
RATORIAE
FIRMISSIMA.

LYRA.

LYRA, nitidissimum peramœnæ Brabantiæ, Episcopatus Anuerpiani oppidum, tam loci natura, quàm arte & opere munitissimum, & maximè, hisce intestinorum motuum temporibus, partim ab Hispanis, partim ab alijs, qui pro diuersa fortunæ, & proditionum occasione eius diuersi possessores fuère, nouis molibus & propugnaculis, vallis & fossis multo magis firmatum est, vt validissimis Brabantiæ ciuitatibus, nunc meritò annumeretur, Duobus Anuerpia, totidem verò Mechlinea miliaribus distans, ad Netam fluuium, à puritate fluxus, ita nominatum, vt Becanus in suis Atuaticis asserit, sitū tam commodo existit, vt vicinis Anuerpianis, Mechlinensibus & Bruxellensibus propitium, plurimùm commodare; offensum, non minus incommodare possit, quod nostra memoria in Geusicis Belgicarum prouinciarum motibus, videmus. Ciuitas est apprimè elegans & amœna; adeò, vt à nobilibus & mercatoribus, quos opum affluentia & rara lucrandi satietas ità beauit, vt à negotiatione abstinere, & à curis & hominum turba remoti, pacatam vitam degere velint, ocij & quietis domicilium vt plurimùm deligatur. Inhabitatores alit natura ad humanitatem, ciuilitatem, & benignitatem factos, crescitque indies, & augetur accessione nouorum ædificiorum, incolarum, & facultatum, ratione vicini Anuerpiani Emporij. Nomen habet (si Becano credimus) ab honore & principatu populi, eò, quòd Dornenses, prima appellatione, non Anuerpiam, sed Lyram euocentur, atque inde tandem Anuerpiam: Ambiuaritorum enim tribunal, in quo de ijs ageretur hominibus, qui Principis patrocinio, (quod feudum nunc vocamus) non essent deuincti, Lyræ fuit. Nundinæ hîc sunt celebres boariæ, vnde opulentissimi sunt ciues, celebranturque hebdomadatim à festo Natiuitatis S. Ioannis Baptistæ, vsque ad S. Martini, Mense Nouembri, quo tẽpore tantus ibi boum mercatus, negotiatioque ac distractio tam frequens, vt fidem excedere videatur, hodieque abundat lanificio, & aliorum opificum mercibus, quin & triuialibus scholis & optima primarum artium traditione, pacis tempore, præstare semper solebat. Forum exhibet tam amplum & elegantissimorum ædificiorum nitore circundatum, vt hoc nomine cum omnibus totius Brabantiæ ciuitatibus certare queat. Habet inter alia monasteria, celebrem Carthusianorum eremum Anuerpia, tempore Martini Rossemij huc translatam. Magnificam etiam Ecclesiam Collegiatam, quę in historijs monasterium dicitur, D. Gummaro sacrum (Qui famosus & Celebris Domini Confessor, gloriosa stirpe exortus est) in Renensi, aut potiùs Riensi prouincia, ad Netam sita, quæ Brabantiæ territorio comprehensa, vulgari sermone dicitur, **het Landt van Ryen**. In ea natale solum habuit **Emblehem**/ qui locus horæ spatio tantum à Lyra distat. Hic, cùm ad limina Apostolorum tenderet, diuina admonitione intra Netæ ambitum iubetur oratorium construere, vbi vitam in multa sanctitate finiuit. In messe, siti deficientibus, baculo terram fodit, & erupit fons largissimæ aquæ, qui adhuc visitur in **Emblehem**. Ecclesiam Lyrensem precibus suis à Nortmannorum barbarie defendisse legitur, qui euersa Mechlinea, ad Monasterium Lyrense venerunt, & in eam ignem iniecerunt, sed Gummarus è cœlo suis meritis contrà eos pugnans, ignem extinxit. Hæc Molanus Indiculo sanctorum Belgij.

Quemadmodum olim à Nortmannis, ità & hoc tempore ab ijs, qui Regi in Brabantia se magnis conatibus opposuerunt, & infausto omine, Geusij dicuntur, graues est Lyra calamitates perpessa, qui eam aliquanto tempore cum præsidio tenuerunt. Donec Anno 1582. Scotus quidam Lechfeldius cognomento Simplex, præfectus præsidij Lyrensis, cùm æs militare sibi debitum diu frustra petiisset, decepto Hietfeldio vrbis Gubernatore, nouo stratagemate Lyram in potestatem Regis Hisp. tradidit. Simulans enim se ad opimam prædam cum suis proficisci, profunda nocte, maximam boum, equorum, & hominum prædam adducens, portam sibi iussit aperiri, apertum est parnum ostiolum, ille hostem insequi fingebat, & nisi maiorem reserarent, fore, vt hostis omnem prædam recipiat. Aperta itaque maiori porta, cæsis excubitoribus, eam occupat, & regios equites, qui insidiis proximi erant, intromittit, qui forum primùm, deinde totum oppidum postridiè Calend. Augusti in suam redigêre potestatem.

Hæc Lyræ occupatio, Regios hostes pessimè vssit, & multis eos incommodis affecit, cùm id oppidum oportuno sit loco situm, ad commeatum omnem Anuerpiensibus, Mechlinienſibus, & Bruxellensibus, hâc aduehi solitum, prohibendum.

Itaque Aldegundus Nouus Antvverpiensium Consul, nouum Stratagema contra Lyranos adornauit, 1584. Sed innotuit oppidi Præfecto, qui re dissimulata, clam insidias circumquaque disposuit, quæ aduenientes proditores interciperent. Res non caruit eventu. Collectæ siquidem copiæ ex Mechlinensi & Herentalensi præsidio, cùm alacri animo Lyram adiolarent, ex improuiso ab insidijs cincti, cæsi, fugatique sunt, qua in pugna filius Elberti Lemini, quem vulgò Longolium vocant, interfectus est.

LIRA, *elegans et amoenum Brabantiae Opp: adeo, vt multorum huius tractus nobilium in ocio degentium, a curis et turba, iucundissimus sit recessus.*

BVSCVM DVCVM.

BVSCVMDVCVM, seu, Sylua Ducis, vulgò, Hertzogen Bosch, vna ex quatuor Brabantiæ ciuitatibus (quarum sex & viginti, vallis fossisque & muris circundatæ recensentur) præcipuis, nomen habet ab amœnissima sylua Ducum Brabantię, sita propè riuulum, multis vtilitatibus oppidanis commendatum. De Esse, distat à Mosa spacio duorum miliarium, à Rauensteinio quatuor. Antvverpia autē duodecim, Ecclesiam habet primariam valdè elegantem, D. Ioanni sacratam, quæ ostris temporibus in Cathedralam est euecta, anno nimirum millesimo quingentesimo quinquagesimo nono, sub Paulo quarto Pontifice, qui pio Philippi Regis desiderio satisfaciens Galliæ Belgiæ dnœceses commodius diuisit, & in ea tres Archiepiscopatus, siue Metropoles erexit, Mechlineam, Camieracum, Vltraiectū, & tredecim Cathedrales sedes, quam trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit. Mechlinenses autem noua Metropolitana nouis episcopatibus præesset Antvverpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iprensi, Reremundensi, &de qua nunc agimus Buscoducensi. Vrbs ipsa validè munita, non tantùm murorum, aquarum & fossarum ambitu, vallis, propugnaculis, & mœnijs, sed mutuo etiam animorum, & eiusdem auitæ Catholicę religionis cōsensu firmissima est. Quare inter magnas, pulchras, fortes populosas, & opulentas Brabantię ciuitates numeratur, quę quatuor haud contemnenda membra sub iurisdictione sua continet, Campiniam videlicet, Peelandiam, Maselandiam, siue Mosę tractum, & Osteruicum, sub quo membro postremo continentur oppida Helmontium. Endehouia, Mega, Rauensteinium & Grauia, cum multis frequenter habitatis pagis. Sed Helmontium, & Endehouia anno millesimo quingentesimo octuagesimo septimo, Mēse Iulio, ab Hollachij & Schenckij militibus vulcani furoribus miserè sunt deformata. Buscoducenses porrò, ingenio sunt comi, blando, ciuili ad comercia, negotiationes & opificia idoneo, Teleficio sanè prestant, ita, vt hic annuè tantum conficiatur telæ, quantum ducentis coronatorum millibus vendi possit. Ad quod quidem opificij genus, aquę vicinę multum conducunt, quibus secreto quodam naturæ beneficio proprium est, vt magis albefaciant, quam vbiuis vllæ aquæ aliæ. Commendatur etiam singularis hic cultrariorum industria, fiuntque acus & aciculæ tanta præstantia & multitudine, vt per vniuersum orbem exportentur. Et licet sylua Ducicolæ ciuiles satis & negotiationi dediti, eoque sint genio cuius Brabanti in vniuersum omnes, de quibus ob innatam gentis hilaritatem vulgò dicitur. Quo natu grandior hoc stultior siue suauior; tamen plus antiquæ & Belgicæ fortitudinis retinuerunt. Hi enim sunt, qui toties negotium facescebāt Iulio Cæsari, priusquam in officio retineri possent, qui postquam in deditionem eius venerant, ac armis iam omnibus exuti & spoliati viderentur, tantam sibi armorum ac lancearum copiam clàm reseruauerant, vt vel fossas ciuitatis ijs implere potuissent. Hi sunt quorum arma non semel sensēre Geldri. Hi sunt, quos Belgicis turbis Regiæ maiestatis rebelles, irrito conatu, sæpè tentarunt. Ex multis, vnicum stratagema, ad perpetuum Buscumducentium laudem commemorare libet. Anno à natiuitate Domini M.D.LXXXV. mensis Ianuarij die decima nona. Philippus Comes de Hohenlo, apud eas statuum partes, quæ sibi ipsis Bruxellæ Geusiorum nuncupationem indiderant, primæ notę potestatisque, cum lectissimis copijs, ijsque per quàm occultè adductis, peditatus quidem vltrà tria millia, equitatus verò ad sex, aut septem turmas, latebat in insidijs (vrbis Busciducis ergò capiendæ extra portam Vuchtensem, quæ spectat versus Anvverpiam, atque per obscuritatem noctis astutissimè completæ erāt viris aggrediendo stratagemati aptissimis binæ ædicula; in quibus diuturnæ excubiæ habentur in ipso vestibulo ante portam prædictam. Quæ cùm de more aperiretur circa horam octauam matutinam, vtque pons versatilis erat demissus, improuiso prosilit hostis, paratissimusque in attonitos ac impares oppidanos impressionem facit: nonnullos opprimit, alij fuga sibi consulunt, nec non opera cuiusdam proditoris excubitori ac custodi cataractæ trabiumque pendularum ibidem (qui præter suum præscriptum iusiurandumque sibi suoque muneri peius cauere aliquo illinc tempore occœperat, isque fons mali potissimum) interceptum prohibitumque est officiū demissionis. Pars hostium supra portam illicò contendit. custos vetulus duris modis accipitur: forte fortuna parsum suę vitę: abstruditurque in opacam quandā turriculam. Tum signo percepto vniuersa manus hostium conuolat versus vrbem: omni impetu irruit, in prima acie sunt quā plurimi tum scutati, tum maiores sclopetarij: propulsisque retrorsum primis hic illic velitatoribus amplas tandem vrbis regiones occupat; à porta quippe prędicta ipsam plateam regiam vsque vicum Postellensem, tum mœnia cum vallo ciuitatis ab vno latere ad plagam orientalem, vsque locum conterminum Cœnobio Cruciferorum: ac ab altero ad occidentalem, omne spatium mœniorum vallique (vna cum vico Hervverensi) vsque portam D. Ioannis, iamque insultant aduersarij altis dirisque minis, nemini parcendum, non sexui, non ætati vlli. Interea conclamatum ad arma, ardescitque tumultus tota vrbe: vnusquisque procurrit certatim hosti obuiam ad pugnam, tumultuariam illam quidem, prout tam repentina necessitas postulabat, sed magnis confidentibusque animis factisque ciuium insignem. Dimicatur confligiturque diutissimè acerrimeque tribus diuersis locis, confertissimè autem omnium ad pontem molendinarum. Hinc porrò labascit audacia hostium: partim quoque fugam decessionemque quærunt, aripiuntque, inciditque semper non infelix casus, quod ille custos cataractę, percipiens forte descendisse istinc milites & custodiam ibi desertam (ex qua causa norunt ipsi) animoque aliquatenus auctior (vti ipsemet refert) quod subsentijsset quoque aduersarios in parte fugam capessere, erepit proditque versutè, ostium loci subitò occludit, ac demittit cataractam ipsasque trabes, præter vnam: minus attendens ad rem præ reliquijs sui terroris. Nescijs omnino huius rei ciuibus decertantibus, qui tandem, inpatientes iniquitatis tam lubricæ sortis atque adeò moræ tam longæ, omnibus locis, vno eodemque tēpore animosissimam incursionum irruptionem in hostes experiuntur, ac faciunt: potiunturque optata victoria. Peringens numeres ipsorum hostium euasit desiliendo è muris per loca vadosa fossarum ciuitatis: pars per aperturam sibi recuperaram perfringendo demissam cataractam: pars per tempestiuiorem sui subductionem recessumque, è quibus fuit & ipse Hohēlous, summatesque alij nonnulli. Quando quidem totius exercitus, ac præsertim copiarum pedestrium pars longè maxima potissimaque sese introdederat: ac quidem tanta, quantum capacitas locorum quousque progressum fuerat, commodè ferre potuit. Comperta sunt numeratò inimicorum (eorumque non paucorum præcipui nominis, auctoritatis ac officij) cadauera paulò minus trecenta: Inter quæ Ferdinandus Truxesius Baro, Gebhardi Truxesij amoti Archiepiscopi Colonientis frater, de quibus pars circiter tertia submersorum. Recesserunt cæteri accepta tam insigni & repulsa clade plurimum inermes, & sicuti fama certò renunciacuit cum numerosa multitudine sauciata, moribunda ac mortua. Funera ciuium fermè quinquaginta: numerus reliquorum ciuium ad illum quasi sesquialter. Trium ferè horarum difficultate omnem reuolutionem aleæ perardui huius certaminis ontigit demùm diffiniri.

T SHERTOGENBOSCH
HADRIANVS BARLANDVS
BVSCVM DVCIS Brabantiæ Opp. ludo litterario et pugnaci populo nobile. Horum arma superiorib. annis haud semel Gelrij sensêre, cum qua gente uario certatum est euentu nostris hominib. In hac vrbe templum est Deiparæ sacrum, opus visendo apparatu.

ROTERODAMVM.

ROTERODAMVM, Fraſmi natalibus nobilitata, ciuitas eſt in Hollandia Septentrionali, quæ olim Friſia occidentalis dicta eſt. Eam à Rathero, qui Francorum Regum ordine XXIII. fuit, circa annum Chriſti, LXX. eſſe conditam, ex Trithemio, vt videtur, in Chronologia ſua adnotauit Ioannes Funckius. Vernacula lingua dicitur **Roterdam**/ cuiuſmodi frequentes ſunt vrbes in ea prouincia, quæ deſinunt in dam, velut Amſterdam, Sparendam, Munckedam, Eedam, Schedam, & Plures aliæ, quæ omnes ad fluminis alicuius obiectum conditæ apparent: Dam enim Hollandica lingua, propriè molem ſignificat, quæ flumini obijcitur, ne prorſum fluat. Sunt, qui Dam interpretentur aggerem, ſed multorum opinione ineptè, vt enim verba diuerſa ſunt, Dicken & Dammen, Ita diuerſa ſunt, agger & moles, quæ his reſpondent. Agger enim propriè maris eſt, & cum transfertur ad flumina, eorum latera tuetur, vt intra alueum ſuum coërceantur. Dam verò vt ad mare nihil pertinet, ita etiam fluminum non latera, ſed frontem duntaxat ſuſtinet. Interdum etiam flumini in tranſuerſum injicitur, ſic vt ipſum flumen heret. Ideoque huiuſmodi pleræquæ ciuitates vel portum habeant, vel traiectum, vel etiam vtrumque. Nomen obtinent potiſsimum vel ex conditore molis, Munckedam, Monachorum moles, & Roterdam, Ratheri moles, vel ex fluuio ipſo cui moles eſt impoſita, vt Amſterdam, moles obiecta fluuio Amſtellæ, & Sparendam, Moles obiecta fluuio Spareno, & Eedam, moles obiecta fluuio Ee, quem Iam nominat VVilhelmus Hermannus Olandus in opere de bello Geldrorum & Hollandorum. Eodem nomine etiam in Friſia celebris foſſa eſt, qua Leouardia nauigatur Docomium, quæ vulgò ibi dicitur **die Ee**/ hoc eſt Ia. Huius ciuitatis occaſione, deprehenditur error Becani, in reuocandis exterarum gentium vocabulis ad Etymologias linguæ Cimbricæ, ſeu Brabanticæ. Eſt, inquit in ſua Hermatena Etham, nomen ſolitudinis, ad quam venerunt filij Iſraël profecti de Socot, eademque dicitur & Sur Exodi 13. Num. 33. Et interpretatur fortitudo eorum, aut vomer, vel aduentus eorum, ſiue figura eorum. Hîc vide, quomodo ludat Becanus, Nominis Etham Etymologiam eandem eſſe aſſerit, quæ eſt nominis Edam. Edam enim hactenus, inquit, in Hollandia opidum eſt, de præſtantiſsimis caſeis ſatis nobile, quod dico, vt quiuis intelligat, vocem nobis hactenus in vſu eſſe, non alio variatam, quam quòd tenuis litera apud Hebræos pro media ponatur, quod ideo minus mirum eſt, quod contra, ac ratio poſtulabat, Tau perpetuò proferant aſpiratum. Hæc ille: Quis igitur iam non credat Etham eiuſdem etymologiæ eſſe cum Eedam? cum tam exili tantum diſcrimine diſcrepent? Et quis proinde viram ſignificationem nominis Etham, non ab Hollandis requirat potius, apud quos hactenus, tot ſcilicet ſæculis, vox hæc incorrupta in vſu eſt, quàm ab Hebræis, qui tametſi modicè, pro ſuo tamen more, eam variarunt? Hoc igitur fundamento iacto, infert Becanus ex etymologia nominis Eedam, quid Etham verè ſignificet: Eſt autem Dam, inquit, agger fluctibus obiectus. Ee verò legitimum, fidum, & iureiurando ſtitutus, æterno ipſius iureiurando fundatus. Hæc hactenus in ſuis Etymologijs Becanus.

Eſt autem Roterodamum opidum, cùm opinione hominum vetus tum ſatis, tum ſplendidum & copioſum, Moſæ flumini propinquum, Schidamo vnico miliari, Gouda verò tribus diſtat, lanificio & panni textura celebre, habens & iuſtum populi numerum, & ſcitè admodum conſtructas ædes, quarum, quæ D. Laurentio ſacra, facilè princeps, & ſplendida eſt, & ſumptuoſa. Ciues opulenti, marina nauigatione celebrem halecum piſcationem, & exteram mercaturam exercent, ab annis plurimis hæreſeos nouitati fauentes, modò Caluinianæ perfidiæ vnà cùm cæteris inuoluti. Conflagratione perierat ciuitas pro magna parte anno 1563 ſed mox erectis longè pulchrioribus quam ante ædificijs, pontem lapideum mitræ magnitudinis ſimul conſtruxerunt. In cuius eminentiori parte, ſuum, Eraſmum lapidea ſtatua, in perpetuum monumentum donarant: quàm Heſperici in exordio Batauici tumultus, qui in Belgicam perduellionem hucuſque durantem exercuit, demoliti ſunt anno 1572.

Hæc partim ex Hermatena Goropij Becani, partim ex illuſtrium Germaniæ ſcriptorum catalogo Cornelij Callidij Chriſopolitani excerptſimus.

ROTTERDAM.

ROTTERODAMVM Hollandiae
in ostio Rotteri fluv. Oppid. Magnitud.
fluv. Dessilerij Erasmi Patria.

GOVDA.

GOVDA, sexta in statibus Hollandiæ ciuitas, vrbs celebris, & secundum nominis sui etymologiam, verè aurea, siue situ & amœnitatem Batani agri, in qua ædificata est, siue multiplicem aquarum commoditatē, qua irrigua passim est, spectes. Vnde Chrysopolim auctor quidam non inelegans patriā hanc suam nuncupat. Hæc circa annum salutis M. CC. LXXII. sub Florentio VVilhelmi Rom. Regis Filio Comite, à quo ciuibus primùm priuilegijs donata, cōdita ad Isalæ fluminis ripā, situ, quàm periucundo excellit, idq; hac, vti constat, occasione, olim quippe, Rhenus alio ostio fluminū maari se coniunxit. Nam ad armamentarium Rom. C. Caligulæ speculū, postea arcem Britonum dictam, in maritimo littore, pago Catthorū, vulgò Cattvvick, ea parte qua Rhenus, modico, vt Plinius loquitur, Aluio, in mare se effundebat, cui proximus antiquo Rheno impositis pagis, Rheinsburg, id est, Burgū Rheni arx, certo indicio flumen huc olim Oceanum petere solere, dubio procul est. Porrò meatum hunc inter mediū inter duo Rheni ostia, Helinum scilicet & Fleum, qui ab opido Rheno, prope Dorestadio à tergo Batauiam, vsque in Oceanū perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructum esse, (vt ait Cornelius Aurelius, Erasmi Rotterodami quondā præceptor in suo de Batauia libro primo) haud semel ex veruttissimis Traiectinorum chronicis legimus: tempore enim Hungeri (qui vndecimus à B. VVillebrordo præsidebat Episcopus) cū Dani iuxta S. Friderici prophetiam Traiectum, totamque Hollandiam hostiliter deuastassent, visæ sunt in cælo stellæ, inter se concurrere, fulgura Iouisque tela, acrius stridere: flumina supra modum augeri, & crescere, quod vtique non tātum ad præsens damna inferre, verum etiam & aliqua significare futura B. Isidorus testatur. Quid multis? rāta Circio diuscule flante, facta est in Cathvvico, versus Leidas maris inundatio, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Sursum quoque Rhenus tum grādi pridem niue perauctus veterem secum Iordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum, qui dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare decessum non haberet, omnes prope egressus ripas, inuadit continentem, mox pecora inuoluens & homines, tristem vbique sui excursus relinquebat imaginem: ità, vt etiam ipsa sit Ambiorum Batua, Deucalionis sæcula lugeret innouata. Tum arbores sylua quæ propter marini gurgitis salsedinem arefactæ, tandem effractis viribus, ventorum turbine sunt disiectę, quas ad hanc quoque diem vidimus, apud veteres aquas alibique e terræ visceribus erui, & in cuniys incisas, sarciendis domorum tectis regulatis coaptari. Hoc igitur mali afflicti, & animo consternati omnes, qui circum circa morabantur Batani scilicet & Traiectini, Batani quoque Hollandi sibi posterisque suis de maiori periculo prouisuri, deliberato diu consulere decreto, vt ab vrbe Dorestado, ab vraque ripa modici amnis, à Rheno deorsum Viennam versus stillantes, (Lecam dicunt) iggeres construerent, & in eo effossis ruderibus manu facto meatu Rheni fluentia deflectere, quo vnanimi studio, ardentique opera, & plurimis denique impensis pro communi vtilitate elaboratum est, & efficaciter absolutum. Hactenus ille. Hinc duo flumina celebria, Leca scilicet & Isala, qui se diuersis meatibus in Mosam exonerant, enata sunt. Itaque cùm non pateret deinceps libera nauigatio, & exitus per intermedium, antiqui Rheni ostium (quod deinceps voluentibus annis obstructum fuit per maris æstum) ad mare per alueos & fossas flumina circumducta sunt, atque eo loci, vbi nunc Gouda, fossa incuruata & flexuosa, quæ etiamnum Gouda appellatur, & oppido nomen dedit, à Rheno Leidensi, ad vitandum mare, & remotiora loca deducta est. Obiecto tamē repagulo, quod vulgo Schlusam vocant, ne fluxu Isalæ cāpi inundarentur. Hac occasione, tuta nauium statio, eo loci orta, vbi teloniū Comitis, & ad telonij defensionē arx habebatur, habitatores & diuersoria aliquot excitata in aggere, & noua coacta societas, tanta demùm incrementa sumpsit, vt palustrium locorū agrestes pertesi, qui varijs locis sparsim habitabāt, ad aggerem situ tutiorem & magis commodum conuenerint, & Ecclesiam suam parochialem, quàm in palustribus propinquam ligneam habebāt, eo transtulerint. Extat eiusdem Ecclesiæ veteris monumentum, quod hodie antiquum cœmiterium appellāt. Ad quod pridie ascensionis domini, in diebus Rogationum solennis processio, de more, celebrari solet. Quæ quidem cōsociata agrestium Batauorum multitudo, loci oportunitate, vsq; adeò, breui tēpore excreuit, vt iustam opidi formā, fossa, ac mœnia locus ipse desideraret, quæ sub Florentio Comite prædicto primùm sunt ædificari cœpta. Deinde verò Blessenses Comites, ex Hannonienſium Comitū stirpe nati (quorum ditionis postmodum Gouda est facta, per hæreditatis diuisionē, cœptam per Ioannem Hannonienſem Comitem, eiusq; fratrē Blessensem, qui Florentio filio Ioannis, masculo hærede deficiente successit) cùm animirum amplitudine, qua se modo visendam exhibet. Cæterùm, propter frequentes fluminis Isalæ inundationes, soluti subinde aquarū vi aggeribus, quæ vastissimo alueo. Rheni fluenta excipiebat fluminis superior decursus, nō procul à Vienna loco, qui hodie appellatur nouus Obex, vulgò Dam. In pago Fresem consensu Ioannis Nassouij, Episcopi Traiectensis, à prædicto Comite Florentio obstructus est. Hinc successu temporis factū, vt à Gouda, vsque ad fluminis superius ostium, circa veteres aquas, Montfortiū Iselstadiū latissimi campi modo conspiciantur, iniecta per inferius ostiū maris estu, paulatim gleba, vbi vastissimus olim alueus fuit, ibi nunc sata & armenta conspiciantur, exiguo relicto fluminis alueo. Hęc autē ciuitas medium quasi locum inter Batauorum munitiones obtinet, celeberrimis vndique, & Florentissimis stipata vrbibus. Nā vno quodā modo intuitu, Veteres aquas, Bellum portum Schonhouiam; VVoudam, Roterodamum, Delfos; Leidam (quam Lugodunū Batauorum Ptolomæū dicere existimāt) facilè intuetur. Pinguissimis vndiq; amœnissimisq; cingitur pascuis, fossatis vndiq; distinctis aquis; herbas pecori noxias ager non alit, nocte dieq; vaccas lacte distentas, sine vllo grauioris incommodi metu, pasci in circuitu videt. Quarū admirabili fœcunditate, omnis frumentorū penuria, vt & per vniuersam Batauiā, vberrimè compensatur. Quanquā & hîc velut in omnib. Hollandiæ Vrbibus frumenta non desint, ostromatina nauigatione id commodi suppeditante. Quemadmodū nec Linū Goudanus ager producit, & tamen præstantissima tela linea abundat. Prout etiam olim, cum Anglia non pannum, sed Lanā mitteret, pannos quoque Laneos, sicuti & in omnibus Hollandiæ Primarijs ciuitatibus concinnabat, & Germanis ac Hispanis subministrabat. Coreum quoque Hircinum in vsum vestium præparabat, priusquā Colonienses illam arcem à Batauis didicissent. Aedificia habet tā priuata quàm publica præcellenti apparatu cōstructa, Perauguſtam in primis & magnificam Ecclesiam, quę vnica in vrbe Parochialis est, & media quasi vrbe tam ampla conspicitur, vt similem, (vnica Harlemensi excepta) non alibi exhibeat Hollādia. Magnitudine enim Metropolitanā Colonienſem Ecclesiam, aliquot pedū mensura excedit, cunctis olim ante conflagrationē propter amplitudinem & ornatum admirationi erat, habebat altaria quinquaginta duo, Campanariam habet turrim altitudine, & pulchritudine præclaram; in qua campanarum harmonia pro temporum festorumq; mutatione, varia modulatione editur. Hanc autē tam conspicuam & amplam Ecclesiam, iam secundùm rabidus deformauit Vulcanus, Anno nimirum 1438. incendio, quod Opido cum Ecclesia erat cōmune. Et anno salutis 1552. fulmine tacta, sola perijt, locis circumquaq; vicinis planè illesis. Post hoc autē postremum incendium, solis Opidanorū impensis, & oblatione annua, quæ dedicationis die, dominica post decollationis S. Ioānis) pendit ur, pristino nitori & magnitudini restituta, intus elegantissimis, præstantissimisq; fenestris vitreis depictis excellēs, quales vix alibi cōspiciuntur similes, quas quidē fenestras Opidani, funesta etiā ętate, quæ in picturas & statuas immaniter sęuit, annua restauratione conseruāt. In foro triangulari Ecclesię Parochiali vicino admodū amplo, vbi ter annuatim celebres habētur nūdinę, insularis & ciuica domus est, quadrato ad normā sexto lapide eleganter cōstructa, cui amplus in circūferentia locus relinquitur: habetq; hęc prętoria sua, sic Iuridicendo & senatus consultis habendis, distincta ornata triclinia, vt pulchriori ordine constitui non possent. Sub ipsa ciuica domo (ascēditur enim ad eā per Gradus lapideos eleganti circūferentia ornatos, vbi edicta & plebiscita publicantur,) in posteriori parte macellū est publicū, elegātissimis fornicibus ornatum, in anteriori armamentarium. Inde concamerata planicies strata, quæ lapideis columnis sustentatur, prætorij annexa, in qua spectante plebe, supplicia de condemnatis sumuntur. Habuit præterea hæc vrbs ante motus hosce publicos & Caluinisticā rabiē, monasteria virorū quatuor, & sex, Virgnū: Xenodochium nunc etiam habet vnū amplissimū, Hospitalia quatuor, & alias pietatis officinas, in quibus viris & fœminis ætate & senio cōfectis, pueris etiam expositis, charitatis & misericordiæ opera præstantur; ltē, oratoria elegantia sex. Et Leprosorium cum Ecclesia extra mœnia. Hęc autē monasteria & oratoria, auorū pietate excitata & fundata, nunc partim sola adæquata, partim direpta in priuatos vsus conuersa, ruinosa sunt & deserta Caluinisticā furia. Quēadmodum & arx Principis, quæ ad Isalæ ripā probe munita fuit, vnica tantum turri relicta, in qua Comitum Hollandię priuilegia conseruantur, quæ certo delectu singulis annis à deputato per Magistratum cōmissario, assignato in hoc annuo sexcētorum florenorum stipēdio, discutiuntur, & reuidentur, ne situ intereant. Habebat præterea Goudo catechisticas scholas, in quibus iuuentus ad pietatē gratis erudiebatur. Sed & iste pietatis officinæ, simul cum omni pietate per Caluinisticam rabiē sunt euersæ. Tanta insuper aeris salubritate Goudani fruuntur, vt rarò pestis grauętur contagio, cui quidē rei, aquæ perpetuo fluxu, atque refluxu remeantes, non mediocriter conducunt. Fluuijs etiam duobus decorantur, Isula nimirū, & eo, qui vrbi cognominis est Gouda. Quorū alter lunę motibus, & Oceani æstu agitatur; Alter, vbi mœnia primū latis & peramplis fossis muniuit, ad mare vsq; placidissimo tractu expatiatur, ac variam negociatoribus cōmoditatē præbet. Magno etiam ciuium quęstu, cereusia Goudę conficitur, qua Hollandicum solum neq; colore, neq; sapore alibi pręstantiorem propinat. Ad bellorum deniq; violentiam propulsandam, & obsidionem auertendam situ & opere Gouda commendatur, cùm maioribus machinis nullas ad eam detur accessus, nisi temporibus hybernis, & ne tum quidem sine magno periculo, in duobus tātum aggeribus, quibus munitissima singulis propugnacula iamdudum obijciuntur. Quin & cataractarum solutione, viginti quatuor horarum tempore, vicinos agros latos inundare potest. Quo accedit, quod foueis maximę & profunditatis, & latitudinis cingatur, quę ab expugnationis metu eam liberant. In his autem foueis, iustæ magnitudinis glebo ex imo ascendere, atque in superficie natare videntur; De quarum conditione, plura in indice.

GOVDA, elegantiß. Hollandiæ Opp. ad Islam amnem, vbi Goudam flu. à quo Oppidum nomen habet, absorbet. 1585.

1. S. Jans Prochie.
2. Casteel afgebroken.
3. Die Craene.
4. Die Sluys.
5. t'Verlaet.
6. Tolhuys.
7. Die nieuwe Sluys buyten der Stadt.
8. t'Rabat.
9. Noot Gods Capelle afgebroken.
10. Ons lieue Vrouwen Cap. afgebroke.
11. S. Barbel Capelle.
12. S. Jacobs Capelle.
13. S. Remigius Capelle afgebroken.
14. Ierusalems Capelle.
15. Minre Broeders Closter, afgeb.
16. Reguliers Closter afgebroken
17. S. Margriten Closter afgebroken.
18. Die arme Fratres.
19. Celle broeders Closter Nu het Schoo
20. S. Caterine Closter.
21. Agneten Closter.
22. S. Mª Magdalenen Closter.
23. S. Clara Cloft.
24. Nonnen opt Goude. Nu Leprosen.
25. Collatie Broeders. Nu H. Ghees
26. Doel Portken
27. S Catharinen Gasthuys.
28. S. Lijsbetten Gasthuys.
29. Onser Vrouwen Gasthuys.
30. De Oude Mannen.
31. Het Verlaetken naer t'Veen.
32. Den Hanenpraey oft de ouerdracht van Turf.
33. De Vischmarckt.
34. De Turfmarckt.

Cleyfweechs
S. Anthonij Cap. afgebroken
S. Clara
Stadthuys
Tsheeren wacht
Pooterts Poorte
S. Iooft Cap.
Vlamingh Parckel
Dycker Poorte
Veer schat poorte
Tol poorte
Flu.
Die yssel

AMORFORTIA.

AMORFORTIA nomen à ciuium amore forti vel vnanimitate fortica, Diœceseos Vltraiectensis vrbs inclyta, quo tempore & à quibus condita sit, Chronica non meminerunt, antiquam tamen esse ex eo constat, quod illius circa annum Domini 1006. sub Henrico II. Imperatore & Ausfrido Comite Trysterbádorum Domino de Haltena 18. Vltraiectensium Episcopo in Annalibus fiat mentio. Paruum initio oppidulum fuisse, ex antiquis mœnibus & fossis liquet, postea verò rebus florentibus noua ciuitate veteri circundata, vehementer est amplificatum. Ferax solum & commodum, amœnumque situm habet. Nam ab Ortu & Meridie, agros, omni frumenti genere fertilissimos, ab Occasu montes, ericetum, sylluas cœduas, ac saltus habet; A Septentrione verò vberrima pascua, quæ à maris Oceani brachio, vno ab vrbe miliari alluuntur. Ex hoc mari per Amisium fluuium nauigabilem omnigenæ merces in vrbem importantur. Vrbs ipsa firmo satis murorum ambitu, duplici fossa & vallo intermedio cingitur, arte tamen potius, quàm natura munita: Ciues aut suo censu viuunt, aut agri cultarum, lanificium & mercaturam exercent: Ius municipale quod vulgò Statta Recht appellatur, Henricus Episcopus Vltraiectens. anno 1259. concessit, Guilielmus postea Episcopus anno 1298. instituit, vt idem ius vsurparent AMORFORTII, quale erat Vltraiectinis. Nundinas habet toto Belgio celebres, quarum duas Guido Episcopus illis anno 1331. donauit. Laudantur AMORFORTII in Historijs à temperantia, prudentia, religione, fidelitate erga suos Principes, fortitudine bellica, liberalitate in pauperes, & erga exules, cæterosq; exteros hospitalitate. Et meritò: Omnis enim luxus tam in conuiuijs, quàm in vestibus, suppellectilibusque, apud AMORFORTIOS est exosus, didicerunt ab auis suis honestè ac parcè epulari, ac vestiri: Quanta verò sub ipsa simplicitate rerum agendarum lateat prudentia; cùm alijs lemporibus, tum maximè in Guesiacis tumultibus claruit. Pietas & religio, hic semper maximo in pretio fuit, fidemque quàm semel à D. VVillebrordo, Bonifacio, Frederico, alijsque huius diœceseos Apostolis acceperunt incolæ, hanc vsque in præsentem diem sertam tectam cõseruarunt, & adhuc clam sub metu Tyrannidis conseruant. Auxit, promouitque plurimum in hac ciuitate religionem M. Gerardus de Groot, qui circa annum 1379. sub Vrbano VI. Papa Dauentriæ, Suollis, Campis, AMORFORTIAE, Amstelrodami, & in vicinis circumquaq; locis concionabatur, & cœnobia multa erigebat. Huius & successoris eius Florentij Radevvyn opera circa idem tempus tria Monasteria, in hac ciuitate sunt ædificata, quibus subsequentibus temporibus & alia tria addita sunt. Est & in vrbis Ecclesia primaria D. Georgio sacra, Collegium Canonicorum, ab Episcopo Ioanne Diestensi anno 1337. fundatum. Sacellum quoq; D. Virginis in omnibus vicinis regionibus notissimum, quod nostris adhuc temporibus, ab innumeris peregrinis frequentatur, ob maxima qua Deus ibidem per statuam B. Mariæ, anno 1444. (vt scribit Ioannes Gallus Mommandiensis) in aqua inuentam, quotidie miracula operatur. Fidelitatem erga suos Principes AMORFORTII diuersis temporibus & casibus exhibuerunt: Vltraiectenses enim sæpius suos Episcopos reiecerunt, quos AMORFORTII semper benignè ac liberaliter exceperunt, & in suas sedes restituerunt: Sic Assuerum Culeburganum anno 1436. ab Vltraiectensibus repudiatum: sic Diepholdium anno 1448. ab ijsdem contra fœdus ante 12. annos initum (quo se Episcopum suum contra Concilium Basileense VValramum de Moers Archiepiscopum Colonien sem & Monasterien sem defensuros iurauerant) pulsum, vrbe capta vnà cum D. Iacobo de Gaesbeec, restituerunt. In captiuitate hac D. de Gaesbeec Episcopo coactus est cedere VVicoduro sladio, & Abcouda, quàm fortunam Diœceseos Amorfortijs acceptam ferre debet. Sensit & horum fidelitatem Dauid nothus Philippi Burgundiæ Ducis; Sensit etiam eo magis Henricus Palatinus anno 1528. ab Amorfortijs in ciuitatem Vltraiectensem vnde eiectus erat, armata manu reductus. Maiorem etiam obedientiam, & fidelitatem in Amorfortijs reperit Philippus Catholicus Hisp. rex an. 1578. & 1579. qua tempestate nec Princeps Auriacus, nec Hollandi, nec Gelri, nec Vltraiectenses prius Amorfortios à fide Catholica, & obedientia suæ Maiestatis auertere potuerunt, quàm obsessam vrbem, machinis bellicis, & summis viribus porta solo æquata, superassent, vrbem vincere, animos autem nec sic quidem superare potuerunt. Egregiam quoque laudem semper ex bello reportarunt. Dominam Iacobam Bauaram Hollandiæ Comitissam, proprijs expensis contra Dominum de Arckel, in capiendo Iselsteinio & Gorcomio iuuarunt, vnde à Bauara publicis literis gratiarum actionem meruerunt Hollandorum vires sæpe represserunt, Gelrorum violentiam sæpius fregerunt: Vltraiectum quater armis occupauerunt: Philippi Burgundiæ Ducis exercitum bis (teste Meiero lib. 16. Ann. Flan. à suis mœnibus fugarunt: Hac fortitudine Amorfortij eam sibi famam conciliarunt, vt multi è vicinis Principibus illorum fœdera & amicitiam ambirent, ipsique iu multis Prouincijs vectigaljum immunitatem obtinerent. Eam VVilhelmus Bauarus Holland. Comes inito fœdere Amorfortijs per omnes suas Prouincias donauit: D. VValramus Bredenrodius, D. Casparus Culenburganus, & D. Ioannes Egmondanus, Amorfortijs magna quoque priuilegia in suis ditionibus contulerunt: In pauperes etiam tanta est Amorfortiorum liberalitas, vt hac in re ne maximis quidem ciuitatibus pro qualitate diuitiarum cedant. Duo sunt in vrbe gerotrophea, in quorum altero plus quam 60. senes tam viri quam mulieres honestissimè aluntur, præterea anno 1447. institui cœpit dispensatio eleemosynarum in pauperes, qui priuatis in ædibus per vrbem habitant, ea paulatim ad tantam opulentiam peruenit, vt nunc plus quam 60. homines inopes ex illa sustententur. Insigne quoq; & magnificum orphanotrophium circa annum 1551. erectum est, vbi pupilli pauperiores aluntur. Duo ad hæc vrbs habet Nosocomia, vnum pro peste laborantibus, alterum pro quibusuis ciuicis, quorum res domi est angustior, quam vt se ipsos in morbo sustentate possint. Xenodochium quoque habet, quo peregrinis pauperibus ex itinere licitum est diuerti. Circa annum 1568. initium, habuit seminariũ S. Spiritus, in quo tenuioris fortunę ciuium filij & filię vnà cum pietate legere & scribere gratis docentur: In hac Shola nonnunquam plus quam 600. pueri reperiuntur. Ex eodem hoc seminario pauperiores quique eliguntur, qui in publicam officinam mittuntur, masculi ad tenearum quoddam linearum genus texendum, puellæ verò ad nendum: ex quo exercitio singuli singulis septimanis domum adferunt, vnde viuere possunt. Dominicis insuper diebus pane, librarum donantur, præter vestes, calopodia, & alia emolumenta, quæ quotannis in illos distribuuntur; atque ita à mendicitate prohibentur, donec ad eam perueneruntætatem, quæ seruitio vel grauiori opificio est idonea. Administrátur hęc omnia gratis à Sacerdotibus, nuptis ac innuptis, viris ac fœminis ditioribus, & Catholicis, à quibus hæc omnia instituta sunt. Et vt nihil desit, seminarium meditantur, in quo certus studiosorum numerus aletur, quo vberior aliquando studiosorum hominum sit in hac Rep. prouentus: qui vel maximè acumen speratur. Prodierunt enim ex hoc oppido non pauci Regum & Imperatorum Oratores, Medici, Iurisprudentes, alijque illustres viri in omni linguarum, artium, & scientiarum genere exercitatissimi. Ex hoc oppido prodijt Albertus Sapidus, tot annis Constantinopolitanus, sub inuictissimo Cæsare Maximiliano I. Legatus. Natus est hic Doctor Stephanus Lauræus, domus Austriacæ summus, sub eodem Maximiliano Medicus. Hęc patria est clarissimi atque ornatissimi viri Ioannis Fonckij, qui post multas legationes, arcanique Senatus Belgij Regis Hispaniarum Philippi II. præclarè peracta negotia, tandem à Rege in Hispanias vocatus est, vbi nunc Ditionum Belgicarum præsidem summa cum laude agit, Regi ac patriæ carus. Debet & huic oppido sua natalia Marcellus Lentius, totius Ordinis Canonicorum regularium per vtramque Germaniam generalis. Sunt & hoc tempore quã plures alij viri, iuuenes, & adolescentes in diuersis facultatibus atque artibus diuersis titulis insigniti, è quibus maximi in Rep. Christiana fructus expectantur. Quam prudentes verò in Rep. administranda viros produxerit, inter alios testis est ruus ille, cognate, parens Petrus VVestrenus, qui paucis ab hinc annis moriens, maximum sui ciuibus desiderium reliquit. Iacobum quoque Hezium, & Theodorum Geinium peperit nulli plerate secundos. Denique quanta erga exules, & peregrinos Amorfortiorum semper fuit hospitalitas, testantur veteres Annales. Hanc experti sunt Episcopi & ciues Vltraiectensium diuersis temporibus à suis factiosis subditis, vel conciuibus eiecti. Hãc etiam experti sunt nostro tempore totius Hollandiæ Catholici à Guesijs exacti, qui & Amorfortiam tanquã ad tutissimum asylum confugientes, ibidem omni humanitate sunt excepti, donec vrbs à confœderatis rebellibus fide & obedientia exueretur. De rebus Amorfortijs scripserunt præter Annales publicos, & priuatos, Ioannes Veldeaner, Gerardus Neomagus, Meierus, Ocherus, Lystrius, Henricus Bommelius, Lambertus Hortensius, & alij.

AMORFORTIA
Diœceſis Vltraiectenſis Oppi-
dum amœnitate loci ſolique fer-
tilitate admodum inſigne.

AMORFORTIA

ZVTPHANNIVM.

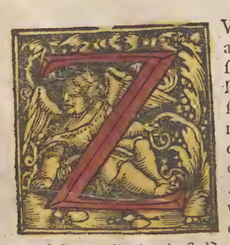

VTPHANNIVM, Geldriæ ducatus frequens,& aquis munitum oppidum ad dextram Isilæ, propagati à Rheno fluuij, qui Rheni etiam ostium constituit,& à quibusdam, Plinio,& Melæ, Fleuo dici existimatur. Quorum hic, Rhenum ad dextram & sinistram spargi, atquue ad dextram Fleuo, vocari scribit. Zutphānium autem,à paludibus nomen habet(quas **Venen**/inferiorum Germanorum vulgus,appellant) Vnum ex præcipuis Geldrici ducatus oppidis. Cum enim is,ad viginti duas habeat vrbes, mœnibus circumdatas earum quatuor, primas obtinent. Nouiomagus nimirum, Ruremunda Arnhem siue Arhemium, Aquilina, Tacito Arenatum & hæc,in qua modo versamur Zutphannium ciuitas,si quæpiam hoc territorio alia, populosa ac diues,situ,& arte firma quam Berckel fluuius perfluit, & Issulæ ibidem miscetur, sesquemiliario abest Dousburgo Canonicorum Collegio insignis. In quo & præpositus sit, atque Decanus,quorum ille,quondam Abbatis,hic verò, Prioris,quando Canonici viuebant canonicè, vices obibat. Vbi inter cæteros quoque præstantes dignitate viros Ioannes Vorthusius vixit Præpositus, Dauentriensis,vir egregiè doctus,& mirus antiquitatis indagator,qui pulcherrimum illud opus, phœnix inscriptum, in lucem edidit. Prodijt hic itidem Gerhardus ille, celeberrimus Gymnasij Agrippinensis professor,sacrarum legum doctor,Orator & Poëta percelebris,qui eruditissimis lucubrationibus, posteritati,nomen sibi illustre reddidit. Lumbardi namque sententiarum libros,commentarijs illustrauit. De interiori animi virium reformatione,de ascensione spirituali,elegantissima commentaria. Sermones etiam coram populo habitos, literarum monumentis commisit. Ecclesia summa, dedicata est D. VValburgi elegans,sumptuosa,peruetustæ structuræ & artificij. Et quidem obscura;vt solent prima fundatione,dum templa exitarentur,ac Religio Christiana,pietasque exordium sumerent. Putarunt enim maiores nostri, oratoria obscura,deprecantis feruorem promouere,eiusmodi Ecclesiarum forma, in Italia se passim exhibet. Comitatus insuper dignitatem,Zutphannium obtinet, à quo Rex Hispaniarum Philippus.cum cæteris quoque dignitatum elogijs, titulum obtinet. Is autem hac ratione, ad Geldriæ Comitatum, nunc verò Ducatum peruenit. Nam,anno Christi millesimo,trecentesimo,vicesimo sexto,ob Reinaldi Comitis magnificè gesta,abs Ludouico Imperatore,Francofurti ad mœnum, in Comitijs Romani Imperij, in Ducatum est euectus. Vichardus eius nominis tertius Geldriæ Comes, Anno Christi millesimo, vicesimo quinto,filiam habuit vnicam,Alheidam,quæ à subditis post obitum patris recepta,Otthoni,Nassonico nupsit,quo ille matrimonio,in Comitum est seriem receptus. is ex Alheida,filium habuit Gerhardum, qui ipsi in Comitatu successit. Mortua Alheida,duxit alteram vxorem Sophiam, filiam Vichmanni Comitis Zutphanniensis,ex qua Gerlacum habuit, qui anno in Comitatu Zutphannensi successit. Et idem, cum masculeam prolem non relinqueret,hinc indè vsque ad nostra tempora, Comitatus Zutphaniensis penes Geldros remansit,ratione matrimonij Otthonis I. & filiæ Gerlaci Comitis Zutphanensis,circa annum Domini M. LXXXII. sub hoc Otthone,Geldri,insignia sortiuntur,Leonē flauum,in Scuto cœruleo, quæ etiamnum retinent. Mortuus est anno imperij quadragesimo sexto, & sepultus Zutphanniæ in Ecclesia collegiata, Huius autem Comitatus fines, ad VVestphalos vsque protendebantur, & saltum Zutphaniensem,ac huius vicinos tractus,verisimile est Sicambros, tempore Julij Cæsaris, occupasse Nam, quia Comitum illorum fines etiam VVestphaliam attingebant, plurimique scriptores Comitatum illum in VVestphalia posuerunt. Credi potest,hinc errorem illum pullulasse: Quod quidam Sicambros(qui reuera Geldrij) VVestphalos vocitent, fortè ignorantes, quod illa pars Sicambrorum cisrhenanis hodie sit coniuncta. Comiratui porro Sutphannico assignatæ sunt vrbes & præfecturæ ordine sequentes. Dusburgum. Durecum,Lochem,Groll,Bredeuorde,Brockhorst,hæ quidem vrbes,præfecturæ autem eæ, quæ nomen ab his ipsis vrbibus sortiuntur. atque his rursum præest, summus vnus præfectus, quem lingua vernacula Zutphaniensis Comitatus Drossatium appellitant,quin & huic parti adscribitur,vrbs Tsherembergensis, & ipsa Comitatus nomine insignis. Zutphannium in spiritualibus paruit Episcopo Vltraiectensi,nunc verò, post nouorum Episcopatuum in Belgio constitutionem, subest Episcopo Dauentriensi, qui Traiectensem Archiepiscopum recognoscit.

ZVTPHEN.

YSEL FLV.

Die Nieuwe Stadt Port

Die Oost porte

Mers porte

Ysel porte

Spitael porte

1. Onser Vrawen
2. Das Rhathaus
3. Das Weinhaus von der Stat
4. Das Greuen haus
5. Das Spital
6. Das Mers haus
7. Das Rondeel
8. Der ieesen torn
9. Das herinck haus
10. Die Preeck heren
11. Die Nieuwe Stadts kirch

BOLSVARDIA.

BOLSVARDIA vnico miliari à Sneca versus Septentrionalẽ distat, à Leouardia verò tribus, hanc esse veritatem, & à multis annis fuisse celebrem, satis præter alia argumẽta & indicia attestatur hoc, quòd vnà cum egregijs maximeq; inclytis ciuitatibus emporialibus fœdere illo cõtineatur, quod Ansã Germanicam, vulgo indigetant. Quocirca in comitiorũ concelsibus & alijs conuentibus ciuitatũ huius patriæ primo post Leouardiam censetur loco, & secundam obtinuit dignitatẽ. Ager circa eam planus, pascua habens læta, paulò censior Snecano. Ipsum oppidũ vallo firmo fossisque profundis benè munitũ est. Huius Ciues & incolæ à multis annis magnam exercuerè mercaturam apud exteras & maximè orientales ciuitates, inque regnis Septentrionalibus, nauibus onerarijs eò vecti. quas ipsi, suis impensis sumptibusque inter sese communicatis, absque aliorũ ferè opidanorũ adiumento instruunt & adornant, commoditatem illis ad hoc suppeditante partu Maccumẽsi, qui vnico distat miliari. Itaque pecuniosi sunt vt plurimùm & locupletes. Ciuitatis status hactenus benè constitutus fuit. Nam præter Religionem mediocriter (vt hæc ferunt tempora) florentem, & iustitiam sic satis cultam administratamq; etiã pauperum ibidem cura habetur diligẽs, erectis & constitutis in eum finem tribus ædibus amplis, ijsdemq; benè dotatis annuis prouentibus. Quapropter nemo in eo habitans, mendicato viuere, atq; ostiatim victũ quærere facile permittitur. Non procul ab hac Vomelius pagus est ortu Cypriani Vomelij à Stapert clarus, qui V. Iur. D. & Poeta Laureatus carminibus quibusdã editis celebris, Spiræ ibidẽ adsessor Cameræ Imperialis, obijt non multis abhinc annis. Paulo lõgius vnius vix miliaris interuallo, à ciuitate abest pagus Hinnaerd, natalis locus Ioannis à Roerda, nobilitate, eruditione clari. Hic V. Iur. D. etiã Camerę Imperialis aliquot annos nomine Regis Hisp. adsessor fuit. Sed desiderio patriæ ductus, vt necessarijs suis, adeoq; & toti patrię consilio, & ope in hisce rerum motibus præsto esset, ante annos paucos isti officio valedicens, in Frisiam redijt, vbi nunc senatorio munere fungitur, in numerum consiliariorum Regiorum post varia discrimina, pro Regia maiest. & dulcissima patria tolerata, magno suo merito adscitus. Ortu hanc patriã illustrauit Suffridus Rodolphus Sterchiburgius, qui accuratam gentis Frisiæ historiam collegit. Petrus Iacobi Thaborita Mathematicus & Geomiter insignis, qui historiam etiam Frisiæ patrio sermone collegit, Ab anno Domini 781. quo Christi fidem Prouincia recepit, vsque ad annum 1521. Et Franciscus Aduortensius Triumpho vir eruditus, & scriptis publicis clarus.

STAVRIA.

STAVRIA, duobus à Sloteno miliaribus in ipso littore maris Australis in longum prouecta iacet, ad orientalẽ partem à mari auersam, qua terram spectat agrosq; vallum habens & fossam, sed ea non magni momenti, nec aduertẽdos hostiles insultus satis firma. Ager finitimus planus est, minimè altus, fossis multis paludibus intercisus, Emporium olim fuit, opibus & Auctoritate florens, Anſæ Germanicæ membrum. Et licet ante annos multos rerum commutatione facta, omnem amiserit splendorem antiquum, tamen fruitur adhuc apud exteros, præsertim in Gallia & maritimis Germaniæ orientalis ciuitatibus priuilegijs multis. Magnam fuisse eius vrbis amplitudinem, præter alia indicia & documenta euidẽter ostendunt literarum instrumenta, quæ publicis etiamnum eius continentur archiuis. Pastorem habuit temporibus prisci S. Odolphum, cuius adhuc hodie venerabilis est apud Frisios & sacrosancta memoria, cùm ob singularem vitæ Sanctimoniã & Propheticum Spiritum, quo præditus fuit, tùm vel maximè, ob indefessum studium, ac labores eius in propaganda asserẽdaque Christiana religione. Cum B. Fridericus Rudbodi regis Frisiorum ex filio Adelgildo pronepos octauus Vltraiectinorum Episcopus circa annum Domini 827. visitatum in Frisiam profectus suæ diocœsi subiectam, cum comperisset Arianam hæresim sensim in ea pullulassere, Vltraiecto ad se accersitum Staurienſi præfecit Ecclesiæ ad extirpandam hæresim prædictã. Isthoc munere summa cum laude fungens, monasterium insigne extrui fecit iuxta Fleuum fluuium, cuius nunc nullæ extant reliquiæ, quæ quidem obtutibus humanis conspici possunt, salo non tantum ipsum monasterij solum, sed & omnem latè circumiacentem agrum fluctibus suis furentibus iam multos annos operiente. Abbas eius loci interitum futurum conspicatus, cũ suis religiosis Stauriam concesit, ædificato cœnobio in suburbio, & inde rursus, propter maris æstũ, ad præpositurã Himlum, monialibus, quæ ibi erant aliò traductis. Hodie ciuitas nihil magnificum habet, præter arcem validam portu maris imminentẽ, cuius fundamenta iecit Georgius Schenckius à Tautenburg, gubernator Frisiæ nomine Caroli V. Imp. Anno 1522. flagrante adhuc bello Geldrico, vt Burgundi haberent oportunitatẽ traijciendi eo militem, & cętera bello necessaria, ex vicinis Hollãdię ciuitatibus. Staurienſes fuerunt Petrus Pœtinus; Nanno Philosophus, præceptor Rudbodi Episcopi Vltraiectẽsis, editis libris famosi, & Andręas Cornelij, qui octo libris res gestas Frisiorum populari sermone complexus est.

HARLINGA.

HARLINGA, longa à cæteris ciuitatibus maritimis spacio, Septentrionẽ versus ad Fauces Australis maris sita est, nõ procul à Franicheria, à qua vnico tantum miliari distat, in tractu fertili, habente agros insignes, non tantũ alendis pecoribus fœginandisq; propter pascuorũ vbertatem, verùm etiam segetibus ferendis aptos, tritici inprimis hordeiq; & leguminum feraces. Sunt enim mediocriter alti, & planè quidem, sed ita tamen, vt sparsim multis in locis colliculi quidam amœni & fertiles quasi protuberantes se eleuent. Arcẽ habet insignem & validè contra hostiles insultus munitam, vnà cum portu egregio nauigantibus peropportuno, non tantum propter amplitudinem & capacitatem, verũ etiam propter ipsum loci situm. Nam venientibus ex regnis septentrionalibus Frisia, & Germaniæ orientalis maritimis ciuitatibus postquam superarunt, & transgressi sunt, omnium primus se offert, & tranquillam stationem præstat nauibus longa iactatione fessis. Quapropter plurimi partim loci commoditate allecti, partim etiã alijs Belgij prouincijs, maximè Flandria frequentes confluxerunt. Quorum cum alij opificia exercerent, alij nauigationibus & mercaturæ vnà cum indigenis diligenter incumberent, oppidum vehementer auctum est hominum frequentia, opibus & ædificiorum splendore, ita, vt de pomerijs eius extendendis proceres inciperent cogitare & agere. Fuit templum Parochiale extra valli fossæque ambitum, vnà cum Sacerdotum & multis aliorum domibus, quæ nocturnis temporibus occlusione portæ arcebantur ab ingressu opidi. Nunc verò termini ita sunt promoti & extensi, vt illis omnibus, vnà cum multis agris adiacentibus adsumptis, intraque vallum conclusis, opidum duplo maius sit factum.

HINDELOPA.

HINDELOPIA, non longè à Stauria, promontorij instar, in mare protenditur, non fronte tantum, sed lateribus etiam marinis fluctibus obiecta, earumdemq; infestationi exposita. Quocirca vix ægrè ab interitu defenditur, aggeribus firmis, latis ac altis, ad arcendam aquarum rabiem, opidulumque cum adiacente agro contra earum impetus.

BOLZ-
VARDIA
vetus in Frisia
Foederis Anſæ
teutonicæ Op.

STAVRIA, vulgo Stauerē
Friſiæ Op. in Stricto maris auſtra
lis, cui ZuderSee nomen ſitum.

HARLINGA.

HINDELOPIA

SNECA.

FRISIA Occidentalis, quæ & VVestfrisia, quæ eadem & vera, ac antiqua Frisia est, & sola, vt Historicorum turba affirmat, ijsdem sedibus nomen suum tuetur, in quatuor status vulgò diuiditur, quorum eminentior Gruningésis, Reliqui sunt Comitatus de Ostergoy, Comitatus de VVestergoy, & Comitatus septem Saltuum, vulgò, Seuenwolden. VVestergoyensis ditio cultissima est, nullos in se saltus continens, aut loca aretuosa, sterilia, vel inculta, vbique oppidis, pagis, & villis frequentibus, contiguisque eleganter ornata, nisi, quòd in Australiore sui parte multos, & amplos lacus habeat, qui tamen infrugiferi non sunt, sed ob ingenem piscium omnis generis multitudinem, accolis vehementer vtiles. In hac Ditione, duobus à Leouardia milliaribus germanicis magnis, occidentem versus, disita est SNECA, loco humili, & tractu planè aquoso. Namager totus circumiacens, humilis est & depressus, nisi, quod à Septentrionali parte, vbi ædes fuêre Ioannitarum, paulùm adsurgit, ideoque nec segetibus ferendis, nec vlli alicui rei, quàm pecoribus alendis, idoneus: Oppidum non tam aggeribus, quàm natura, & ipso loci situ munitum nouum est, sicut & alia pleraque huius patriæ vtpote nondum ducentis annis ciuitatis donatum iure, & priuilegijs. Cæterum, progressu temporis, tanta incrementa sumpsit, vt in præsentiarum, nulli opidorum Frisiæ cedat, præter solam Leouardiam omnium reliquorum caput, siue amplitudinem spectare velis, & ædium multitudinem splendoremque vnà cum ciuium numero, siue platearum dispositionem aptam, vnà cum aquarum commoditate & abundantia, siue alia istiusmodi ornamenta. Illud, præ omnibus singulare habet, quod præter fossam, & vallum, mediocri etiam muro lateritio cinctum sit: bonorum ingeniorum ferax: Nam, vt cæteros, omni litterarum genere excultos, omittamus, qui ex hac ciuitate oriundi, diuersis locis etiamnum degunt. In hac natus est, & educatus Ioachimus Hopperus, non patriæ tantum ciuitatis, sed Frisiæ etiam, adeoque & totius Belgij lumen & ornamentum pene incomparabile, qui ante annos non multos in Hispania, primus cum esset à consilijs Regiæ Maiestati, viam ingressus est vniuersæ carnis, non sine magno optimorum homiuum dolore ac gemitu. Ex hac item prodijt Petrus à Fritema Iureconsultus, qui præter nobilitatem generis, auitosq; splendores, summam habet eruditionẽ, cum singulari animi probitate candoreque coniunctam. Hinc etiam oriundi Folcherus Simonis; Rébertus Dodoneus celeberrimus Medicus, scriptis in professione sua clarus. Dominicus Benedixius. Albertus Hero Philosophus & Theologus, Variorum auctor operum & Gellius Snecanus, quos Hic obiter commemorasse sufficiat, cùm Suffritus Petri, vir omni scientiarum nitore perpolitus, elegans & absolutum opus de claris Frisiæ scriptoribus meditetur, est iam, ediderit.

DOCCVM.

DOccvm, latinè Doccetũ à multis dicitur, Est in Oestergoensi ditione, duobus à Leouardia milliaribus distans orientem versus, non procul à sinu maris, qui inter Ostergoiam, terramque Gruningensem procurrens. Lauicam exiguum amnem eo decurrentem, seque exonerantem excipit. Ager circumiacens fertilis est, non pascua tantum leta habens, sed & segeres ferens præsertim ab Australi parte, vbi & arenosior videtur esse. Paulò longius ab opido, cespites effodiuntur ad alendum ignem, id, quod opidanis, & vicinorum pagorum habitatoribus magnam præstat commoditatem. Abest à sinu prescripto, exigui miliaris interuallo, ex quo alueus per ipsum opidum fluit. Hinc mercatura illic floret. Tempore belli inter Geldros & Burgundos, Geldris paruit, vallo, fossiaque; vtrum exigebant tempora, ne firmum. Cæterum illis victis atque expulsis per Cæsareos, vallum fosse iniectum, & complanatum est. Ab eo itaq; tempore, immunitum iacuit ad annum Domini M. D. LXXXI. quo inquieti patriæ ordines illud denuò munierunt, ad auertendos Regis milites. Antiquum esse inter omnes constat, Estque martyrio & reliquijs quibusdam Sancti Bonifacij sociorumque eius decoratum. Hic enim, post decessum B. Vuillibrordi primi Vltraiectinorum Episcopi, relicto Archiepiscopatu Moguntinensi, Vltraiectum petijt, & Episcopus ibidem constitutus est, miro semper flagrans desiderio, conuertendi Frisios, qui tunc magna ex parte Christum non agnoscebant, licet Villibrordus ad eos conuertendos, & ante, & post Episcopatum adeptum, magnam nauasset operam, & præter eum, alij etiam ab Episcopo Cantuariensi ex Anglia missi, verbum Dei prædicassent. Itaque adumptis secum socijs aliquot, ad eos contendit, & posteaquam tota prouincia peragrata, vbique sementem verbi diuini satis fœliciter iecisset, tandem ptope Doccum cum socijs, ab infidelibus cæsus, martyrij coronam adeptus est. Constructum est, non multis post mortem eius annis in ciuitate monasterium, Canonicorum Regularium, quod progressu temporis, occupârunt Abbas, & religiosi ordinis Præmonstratensium. In eo adhuc vsque turbulenta tempora asseruatum fuit cranium martyris, inter trucidandum ab impijs gladio refectum, vnà cum baculo eius pastorali, calice, codice euangelico, totoque diuini officij habitu, & argenteo scypho. Huius etiam ciuitatis pastoratum, septem annos administrauit S. Ludgerus, nobili genere natus in propinquo pago virum, Vir eruditus, & multarum linguarum peritus, qui postea primus Monasterien sium Episcopus, ad celestem patriam, circa annum 809. migrauit, in Vuerda, Imperiali Abbatia ad Ruram flu. sepultus. In hac posteris temporibus natus est Gemma Phrisius, Medicus & Mathematicus insignis, editis libris magnæ eruditionis celebris. Quam etiam eruditionis laudem hinc oriundi, merentur, Basilius, siue VVesselus, dictus Groninganus, Ioannes Doccomiensis Iureconsultus, Vniuersitatis Colonien sis ornamentum singulare. Et Cornelius Kempius, qui tribus libris res Frisiorum latino sermone conscripsit.

SLOTENVM.

SLotenvm, Opidulum, pertinet ad septem syluas, loco demisso & palustri situm ad mare australe; à quo vix quarta milliaris parte distat, à Sneca verò duobus milliaribus: Ager tamen, ab occidentali parte, qua Geesterlandiam spectat, paulum eleuari incipit, arenosus ibidem existens. Lacus illi adiacet magnus, in quo est piscium omnis generis copia. Secatur in duas partes, aqua perfluente, quæ duobus pontibus coniungitur. Templum parochiale non habet, sed tantum Sacellum, lacerum penè hac temporum tempestate, & ruinam minitans, nisi in tempore fulciatur, repareturque. Paret autem parochialibus Ecclesijs duorum vicinorum pagorum. Id quod mirum plærisque videbitur, cum ciuitatis ius habens, à proprio regatur magistratu, & non tantùm natura, sed & operibus egregiè fuerit munitum quondam. Cunerus tamen Episcopus Leouardiensis, paucis ab hinc annis, pastorem illi constituerat, sacello in parochiale templum commutato. Tempore nouennalis belli, quo Geldri ante annos sexaginta cum Burgundis, de Frisiæ Principatu conflictati sunt, perpetuò fuit in Geldrorum potestate, qui illud quasi ὁρμητήριον constituerant, ex quo excursiones fecerunt, & bella deriuarunt in alias ciuitates, munitaque loca. Nam id primo aduentu occuparunt, indeque digressi, plura tentarunt, & assecuti sunt. Quin etiam nouissimè, cum vi & virtute Burgundionum, cæteris castris, pagisque exuti, pulsi atque fugati essent, id, tanquam asylum validum & firmum ad vltimum vsque seruarunt, natura loci potissimum freti. Itaque in eo factionis istius cotyphæi, ante lignanique præcipui, obsessi sunt, obsidionemque forti animo tollerarunt ad septimanas non paucas, nullam passi deditionis mentionem fieri, nisi prius egestate, fameque compulsi. Nec fuit victoria ista Burgundionis incruenta. Siquidem, duo eorum duces præcipui Georgius Schenck à Iautenbürch, Frisiæ Gubernator, & Ioannes, Dominus Vassenarius copiarum Præfectus, durante obsidione sub noctis crepusculum, specultatum egressi, simul eodem tempore vulnerati sunt, quorum posterior, paulò post deditum opidulum, Leouardiæ ex vulnere mortuus est, non sine Frisiorum mœrore. Inciderunt illa in annum Domini 1523. Vallo deinde disiecto, æquatoque solo, absque munimentis fuit, vsque ad annum 1582. quo illi, qui se titulo Ordinum venditant, illud rursus validè, contra naturalem Principem, munierunt.

ILSTA.

ILsta, quæ ab alijs Ilostum, & in literis quibusdam antiquis manuscriptis; Iliacum dicitur, vnius tantum horæ spacio à Sneca distans, in longum porrigitur ab Austro in Septentrionem, duabus constans plateis, quas aqua, mediocris profunditatis, intercurrit. Nulla re insignis, nisi antiquitate, qua & vicinam Snecam, & alias quasdam ciuitates Frisiæ superare dicitur. Nam nec vallum habet, nec munitiones, nec sepimenta vlla: Fruitur tamen iure ciuitatis, regiturque à proprio Senatu, habens ciuicam domum, opidorum instar. Quocirca etiam optimo iure, inter ciuitates numeratur. Multi excellenti doctrina viri hanc patriam origine decorarunt, Quorum omnium accuratam enarrationem Suffridus Petri, peculiari opere, de illustribus Frisio scriptoribus, dedit.

SNEECHA,
vulgo
Sneeck
Frisiæ Oc
cidentalis
Oppi-
dum.

DOCCVM.

YLSTÆ.

SLOTEN.

VVESALIA INFERIOR.

VEsalia,vrbs Ducatus Cliuensis elegans,munita,& populosa,aquis,propugnaculis, & validomurorum ambitu adeò instructa,magnos vt spiritus incolis gignat,situ ad negotiationem oportuno,excellit,vnde magnis & operosis ædificijs,opum affluentia,mercatura celebri,cæterisque fortunę bonis,nostra memoria,mirandum in modum excreuit,fœlicior, si non tam varijs peregrinarum religionum opinionibus dissecta foret. Ad alterius superioris differentiam,quæ in sinistro Rheni latere, cum vicina Bopordia Treuirensi Archipræsuli paret V Vesalia est dicta inferior. Ex præterfluente Lippia fluuio, commoditates haud pœnitendas percipit,qui sinistrum eius latus alluens, statim Rheno consociatur. Non longè hinc Teutoburgum,vbi Cæsar cum Germanis conflixit,hodie Deusburch vocari putamus,multum vetustatis præ se ferens;habet etiamnum syluam ingentem,quæ à ciuitate nomen seruat, quemadmodum olim Teutoburgensis saltus,non longè à Rheno fuisse describitur, vbi Arminius Germanorum Dux Lentulum Varrum, cum duabus legionibus interfecit,signaque Romana sub terram defodit,quam rem Tacitus longè prosequitur.

Sed Cliuicam hanc V Vesaliam,Cliuorum Comites,nunc Duces,vt puto,ditionis suæ vrbem,varijs, diuerso tempore,ornamentis,animis heroicis exornârunt.

Eberhardus Comes Cliuiæ,& Teisterbantiæ nonus,(hic etiam Teisterbantiæ Comitatus,ad Cliuenses pertinebat,cuius termini erant totum id,quicquid inter Mosam, V Vahalam,atque Rhenum situm est,vbi hodie insignia sunt Dominia) Comes Prouinciæ,pius & iustus princeps,vxorem habuit Beatricem Bauariæ Regis filiam,Collegia fundauit in V Vissel & Nouesij,vbi hoc monumenti loco habetur. Anno incarnationis dominicæ D. CCXXV. Eberhardus Comes,& Berta vxor sua,nobilis matrona de stirpe Caroli Magni, & Luthardus Comes,Berengarius Episcopus Tullensis filij eorundem,constituerunt duas congregationes Ecclesiarum,vnam in V Vissel,ordinis Canonicorum,& aliam in Nussia,ordinis Canonicarum, sub Gonthero Episcopo Colonienſi,&c.

Sub Arnoldo II. decimo septimo Comite Cliuiæ,Godefridus & Otto Comites de Kappenberch, & Monasterium V Vesaliense virginum extra muros,vbi se Lippia in Rhenum exonerat.

Theodoricus octauus,Cliuiæ Comes vigesimus quartus, Rudulpho Habsburgensi Imperatori militauit contra Imperij hostes,cui Cæsar cum vxore,dotem dedit V Vesaliam vrbem,& castrum cum præfectura Ringenberg,& villis adiacentibus.

Theodoricus nonus,Comes Cliuiæ xxv. à Rudulpho Habsburgensi Cæsare Imperij Vicarius constitutus super Dauentriam & Noniomagum,à quo etiam Duisburgum & Craneburgum impetrauit,vxorem habuit Margaretham,filiam Alberti Imperatoris,& Austriæ Ducis,cum qua dynastiam in V Vesaliam, & Ringelbergam accepit. Is conuentum patrum Prædicatorum V Vesaliæ fundauit.

Adolphus Dux Cliuiæ I. inuestitus à Sigismundo Imperatore in Concilio Constantiensi, Monasterium Carthusianorum fundauit iuxta V Vesaliam. De Graue Anno 1417. concedens illis plurima priuilegia, præsertim immunitatem in telonijs. Addit chronicon manu scriptum. Idem Adolphus ædificauit den Hoff zu Wesel.

Nobilitârunt V Vesaliensem hanc patriam,viri excellenter docti. hinc orti,inter quos Arnoldus ille V Vesaliensis,vt in mitiori,græca,poëtica,& historica literatura (cuius plæclara monumenta extant) ita in sublimi Theologica facultate æquè fœliciter versatus. Quod exegesis in Decalogum typis commissa, accuratè demonstrat. Et alia multa elegantissima opera,quæ nondum sunt edita,quorum plena scrinia plerique se vidisse commemorant. Itaque dum Cornelius Chrysopplitanus illustres Germaniæ scriptores commemorat, fabulam refert de Homero vulgarem,qua Grammaticus quidam Deos infernales exorasse dicitur,Homeri vt anima tantisper rediret ad superos,donec quædam ab ea percunctaretur, sed tandem ab ea euocata hoc tantùm eum quæsiuisse,Quonam loco esset natus,certant siquidem septem Græciæ vrbes de illius poëtæ patria. Tandem, iustiore inquit venia optari posse arbitrarer,vt Arnoldi V Vesaliensis viri incomparabilis anima numinis indulgentia,tantisper nobis redderetur,vt de libris,quos moriens reliquit,certiores nos faceret.

WESEL

R. Rhenus fluuius

HERMANNVS HAMMELMAN

WESALIA in Ducatu Cliuensi vrbs clara opibus, dignitate, ædificijs, et mercatura, quam maxigio in flumine Rhheno exercet.

SVSATVM.

VSatum vrbs VVestphaliæ, post Monasterium opulentissima, amplissimaque, vt quæ decem populosis sit distincta Parœciis, Primæua fundatione castrum, & vnam earum munitionum fuisse perhibent, quas VVidekindus, contra Carolum Magnum triginta annis bellum gerens, aliquoties deiectas & conuulsas, repararit. quales etiam Eresburg & Siborg erant. Verùm alij ex Chronicis Colonienſibus & ſimul ex annalibus ciuitatis Lippiæ referunt, etiam tum, Soist, fortissimũ propugnaculum fuisse, sub dominio Colonienſis Episcopi: Dagobertum enim hoc castrũ expugnasse, debellatisq; Saxonibus, idem dedisse S. Episcopo Cuniberto, qui eius filium Sigebertũ inſtituerat. Verùm de ista donatione nihil referunt annales vel Ecberti vel Corbienſis Monachi, vel Crantzij, vel Roleuingij. Hinc communi aliorum ſententia perhibetur Susatum ad ius Colonienſis Episcopi veniſſe, quum Henricus Leo priuaretur Saxonia. De quo paulò pòst, latiùs.

Colonienſes & vrbis Lippiæ annales perhibent, Susatum, caput esse Ducatus Angariæ, cùm tamen hæc vrbs vltra Lippiam flumen sit ſita, & alij ad ripam Lippiæ Ducatum Angariæ se extendere ſcribant. Verùm vt olim Angariæ regnum (quia interdum etiam regnum dictum est, vt tegrorum vel Saxonum dictus est, eodem in Metropoli ſua teste lib 1. cap. 9.) non ad ripam Visurgi, verùm etiam vltra Visurgim se extendit Ita fieri etiam potest, vt vltra Lippiam se extenderit Angriuariæ Ducatus, cuius caput fuerit in ea parte Susatum.

Constanti autem hiſtoricorum conſenſu perhibetur, Susatum Præfecturam quondam fuisse, quæ quotidiana accessione, in tantam paulatim vrbem excreuerit Indeque Susati adpellationem natam, quòd ob loci ſituſque opportunitatem, ædificiorum aliquid in caſtrum ipsum semper accesserit, vt à quotidiano incremento, Susatum, quaſi ciuitatum/ sit cognominatum. Complures pagos vicinos ſibi ſubditos occupat, olim Præfecturas minores, quos populari nunc lingua, Die Burden/ indigetant, quod grauamina & onera à quibus ciues immunes ſunt ac liberi, ſuſtineant. Ager, etſi totius paſſim VVestphaliæ ſyluis, & pecorum paſcuis, quàm aruis ſit lætior, circa Susatum tamen atque Hammonem; frumentaria gleba fœlicior: Salinarum etiam fœcunditate commendatur. Vicinus namque vrbi Paſſendorff, pagus Salinis celebris, maximam præſtantiſſimi ſalis copiam, quotidiano cenſu ſuppeditat, vnde non Susatenſium modò, ſed & vicinorum, remotioribus paſſim locis, neceſſitati ſubuenitur. Earum vero ſalinarum domini, patritijs, vt plurimum orti familijs, vrbis ſunt ciues. Vrbs ipſa molas ſex, ad communem ciuium vſum habet, quibus aqua, qua circumagitantur, detrahandæ facultas, exteris eſt omnis præciſa, cùm aquæ in ipſa vrbe ſcaturiant. Eſt in ea magnificum Canonicorum Collegium, D. Patroclo, qui & vrbis patronus eſt tutelaris. ſacrum. In eo hoc tempore Præpoſitus eſt vir celeberrimi nominis Godefridus Gropperus Agrippinas, Iureconſultus, Metropolitanæ Colonienſis Eccleſiæ Præsbiter Canonicus, eloquentia & eruditione, magnisque legationibus percelebris; Martis etiam ſtudiis, animo, manuque fortis.

Multis ac varijs priuilegijs & immunitatibus Susatienſes gaudent, inter quæ id comprimis memorabile, quod præ cæteris VVestphaliæ oppidis, non ſolùm in proprio, verùm etiam vicini Principis fundo, cuiuſcunque generis feras venandi ius obtineant. Vtitur præterea vrbs ipſa mero ac mixto imperio, & ſub Illuſtriſſimi Cliuorum, Iuliacenſium, ac Montenſium Ducis clientela nunc degit: cum ante ſub Archiepiſcopo Colonienſi fuiſſet per annos ducentos, octuaginta à tempore Friderici primi Imperatoris, quo ille Henricum Leonem, Saxoniæ Ducem, prouincijs pulſum, omni exuerat feudi dignitate Tum & Susatum cœpit parere Eccleſiæ Colonienſi, vſque ad tempora, anni M.CCCC. XL. quando Susatienſes amicitiam Adolphi Cliuenſis Ducis affectarunt, quod ſe dicerent ab Archiepiſcopo in antiquis libertatibus arctari. Itaque ad Ducem Cliuenſem defecerunt, cui ſaluis immunitatibus antiquis, ſacramentum fidelitatis præſtiterunt: multis interim nuncijs ac literis hinc atque inde miſſis; ad Ducem, vt abſtineret aliena ditione: ad vrbem, vt ad cor rediret, agnoſcens (quem debebat) Colonienſem Archiepiſcopum dominum in temporalibus & ſpiritualibus, ſed cùm toto trienio, his atque alijs vijs nihil proficeretur, ad arma peruentum eſt; Ioannis Cliuenſis Adolphi filius, tum filius familiàs, cum valido præſidio vrbem tuendam ingreditur, ſalutatusq; à ciuibus Princeps atque defenſor, ſolenni iure iurando inauguratus eſt. Tum validas colligens copias ditionem Cliuenſem ingreditur, vrbem Xanctenſem obſidione cingens, quæ media ex parte, Colonienſis erat dominij, quam cùm vi cœpiſſet, inde redit Susatum, paſſus eſt ſe ibi obſideri. Theodoricus autem Archiepiſcopus comparatis copijs ad obſidionem ſe parans, multos ſibi confœderatos conciliat. Monaſterienſem, Hildesheimenſem, Mindenſem Epiſcopos, Lodouicum Bauariæ Electorem, Gulielmum Brunſuicenſem Ducem; Ioannem Naſſouiæ, Gerhardum Secenum, & alios Comites. Venerat etiam illi auxilio VVilhelmus Landgrauius Turingiæ, Dux Saxoniæ inter agmina ſua ducens, duo millia quingentos ex Bohemis, homines, armis iam diu innatos, & qui ſine exemplo crudeliter deſæuirent: Hi in ipſo itinere, Ioannem de Hoya Comitem Oſnaburgi, à ciuibus vinctum, ſolis comminationibus, è ſeptennali & iam arcta captiuitate, in qua ſe vir procerus erigere non poſſet in ſublime relaxarunt. Solus Rodolphus Traiectenſis Epiſcopus, & Bernardus Lippiæ Comes, partes Ioannis tutati ſunt. Adolphus pater, propter ſenium & imbecillitatem, expeditioni non interfuit. Obſedit ergo Archiepiſcopus Susatum, multis militibus armatorum (ſcribit Colonienſis Chronographus octuaginta millia in Epiſcopi caſtris fuiſſe.) Oppugnauit autem toto menſe, rarò intermittens bombardarum tonitruа. Sed cùm ea non terrerent ciues, apparatis magna multitudine ſcalis, ſtatuit varijs ſimul locis inuadere murum. Erat ea ſcalarũ multitudo, & id roboris, vt vna tres, aut quatuor in quaque ſtarent, & aſcenderent. Oppidani aduerſus ea miſerunt lapides & trabes: ſed omnium erat validiſſimum defenſionis genus. Sartagines in muris diſponebant per interualla, ſubiecto igne, pultes in aquis bulliente feruore miſcebant: hunc liquorem capacibus vaſis, feruefcentem fudere in armatos, ſcalis incumbentes. Exuperabat ea vis omne genus tormentorum, in ipſis ſuis armis ardore excruciati ſuffocabantur. Tormenti genus incomparabile. Talitum modo defenſi muri, peruere ex ſcandentibus plurimi, qui pro ſuo debito primi venerant ad arma. Nam Bohemi facilè ceſſere indigenis honorem, vt militia prælati, primi eſſent in periculis. Archiepiſcopus eo accepto incommodo, oppugnationem deſeruit. Ex hoc tempore, Susatum in iure Ducis Cliuenſis permanet.

Hæc partim ex Saxonia Crantzij, partim ex Colonienſi Chronographo, partim ex manuſcriptis, excerpſimus. Ea autem quæ ſequuntur, ex codice manuſcripto in Bibliotheca Dominicanorum Susaten. annotauimus, cui titulus, Mappa Mundi Magiſtri Iacobi de Susato, &c.

In VVestphalia etiam, inquit, eſt Susatum, nobilis illa ciuitas, antiqua & præclara, pulcherrimæ & ditiſsima inter cæteras VVestphaliæ ciuitates, abundans, opulenta, & populoſa, in campo plano, inter agros vberrimos ſita, muro duplici, profundisque foſſis circumdata, turres triginta, ſex principales, altas, firmas, ac pro defenſione dictæ ciuitatis, ſi opus eſſet, interiori muro annexas, pergirum habet & bene munitas, habet, inquam, & decem portas ad diuerſas regiones exitum præbentes Sunt ibi plures Eccleſiæ, pulchræ Sanctorum laudibus, ſumptibus gloriosis conſummatæ, inter quas magna eſt famoſa Eccleſia, miræ magnitudinis, turri maximæ altitudinis, gloriosi martyris S. Patrocli, dictæ ciuitatis glorioſi patroni. Ibi Collegium clericorum die noctuq; Domino famulantium. Ibi religioſorum ſanctimonialium pulchra monaſteria, quæ circa Dei cultum diurnis nocturniſq; horis, diuinis obſequijs, deuotiſſimè in ſanctitate occupantur. Erat enim hæc ciuitas oppidum olim inclytum regni Angarorum, & poſtea caput Ducatus VVestphaliæ, ad Duces Brunſuicenſes deuolutum, ſed ab Henrico Leonis, Duce Brunſuicenſi deperditum propter crimen læſæ Maieſtatis, impoſitum eidem per Fridericum I. Imperatorem, Anno 14. ſui Imperij, ab ipſo patienter in pœnam receptum, & ab Archiepiſcopo Colonienſi Reinoldo. cum toto Ducatu VVestphaliæ vſque ad ſagittæ iactum in Rhenum gratioſè datum, & ſic infeudatur, quia prædictus Archiepiſcopus, prædicto Friderico in obſidionem ciuitatis Mediolanenſis, in qua fraudulenter, dictus Henricus Leo receſſerat, fidele præbuit auxilium, & conſtanter. Inſuper & Philippus ſucceſſor Reinoldi à Friderico Imperatore iam dicto, precio quinquaginta marcarum puri argenti & ſeruitio corporali fortiſſimo & multiplici comparauit, ſibi ſuisq; ſucceſſoribus à Pontificiali dignitate perpetualiter incorporauit, voluitque ſibi de conſilio Ducatum hunc emere pretio tantillo potiùs, quàm in beneficia accipere propter maiorem ſibi firmitatem. Hactenus ille.

SOEST.

ARNSBERGVM.

WESTPHALIA, regio formosa ac nobilis, inter Visurgim & Rhenum fluuios sita, in Hasiam ferè excurrit, & ad Septentrionem Frisijs se sociat, multis & varijs Comitatibus, & illustrium, nobiliumque dynastijs, dominijsque distinguitur, quæ multa Roleuingius, & post eum Hammelmannus, diuersis de VVestphalia tractatibus commemorant. Inter ea quoque Comitatus est antiquitate, auctoritate, multisq; commoditatibus cæteris præstans, Arensburgicus, cuius possessores & Comites, maximè Fridericus, teste Gobelino & Crantzio VVestphaliæ se Comites scribebant. Sunt, qui Angersperg, haud secus, quàm Arnsperg legunt atq; pronuntiant, quasi ibi Angariæ Ducatus inceperit. Quod tamen cum historiarum veritate minus conuenire videtur, cùm Ducatus iste, ab hoc Comitatu, separatum dominium semper fuerit. Colonienſe enim Chronicon, Angariæ Ducatum prope Heruordiam, ibique primariam totius Saxoniæ Arcem & munitissimum propugnaculum constituit.

Crantzius lib. V. Saxoniæ cap. 25. commemorat, quomodo Luderus Comes de Stoppelberch, & Arnsperg filiam Comitis de Northem duxerit, cum qua est istum non solum Comitatum consecutus, sed etiam Brunsuicensem & Luneburgensem Comitatus, quos mater prædictæ filiæ adduxerat in dotem Comiti de Northem. Fuit enim Luderi vxoris mater Gertrudis Ecberti Marchionis Saxonis filia, quæ consensu imperatoris Henrici IIII ista dominia viro dotis loco, attulerat. Itaque in VVestphalia habuit sine dubio partem Comitatus de Arnsperg, cuius sibi vendicauit titulum, & multa iam etiam consecutus erat in Saxonia dominia Luderus, quibus hoc accesit, quod Henricus V ei attribuerit magni Ducis sine mascula hærede morientis, Ducatum ad Visurgum, propterea, quòd ei nauauerat operam contra patrem Henricum IIII. Et quia tunc omnium Saxoniæ Principum hæreditatem consequebatur, sine dubio etiam hoc consecutus est deinceps, quod adhuc reliquum erat Saxonibus Heroibus in VVestphalia ex istis dominijs, quæ paruerant olim VVedekindo & eius filijs.

Et non est dubium, quòd non paruas possessiones vel dominia habuerit in VVestphalia, quia præter id, quòd ex Saxonum Principum hæreditate habuit, fuit ei quædam pars Comitatus, de Arnsperg cuius titulum gesit, quem Comitatum amplissimum fuisse vel ex eo constat, quòd Fredericus Comes de Arnsperg, qui se VVestphaliæ Comitem scripsit, & tunc viuente Ludero partem Comitatus tenuit ibidem, potuerit suo tempore omnes fere reliquos VVestphalos subigere, Colonienſem, Monasterienſem, & Paterbornenſem Episcopos, atque alios: Et quemadmodum cum Ludero aliquando oppugnauit, & vicit Henricum V, ita rursum idem Imperator eius opera vsus est, contra Saxones: Historiæ tamen non referunt, an aliquid amplius præter istum Comitatum vel potius eius partem ab Arnsperg habuerit, postquam auderet se scribere Comitem VVestphaliæ, quia Ottonis Bauariæ Ducis & Saxoniæ filia fuit Friderici mater.

Luderus factus Imperator, non habuit masculam prolem, sed Gertrudem filiam collocauit Henrico Superbo Bauariæ Duci, huius auus maternus, erat Magnus Dux Saxoniæ, cuius Ducatum acceperat Luderus, beneficio Henrici V quem, tamen postea oppugnauit, sic ita Henricus Bauarus cognomento superbus, redit ad maternam hæreditatem, quia Luderus imperator, ei in dotem attribuit totam Saxoniam, sub qua etiam erat pars illa VVestphaliæ compræhensa. Ex hoc natus est Henricus Leo, parens omnium Ducum Brunsuicensium & Luneburgensium, qui cum diu omnia præclarè tam in Saxonia, quàm VVestphalia gessisset, excidit tandem gratia Cæsaris Friderici Barbarossæ. A quo ex sententia Principum per publicum decretum Gossariæ omni honore, ducatu, & beneficijs ab Imperio habitis, exutus est, Atque deinde dominia, vrbes, ditionesque suæ, ad diuersos Imperij Principes peruenere.

Arnspurgicus autem Comitatus, quando ad Episcopatum Colonienſem deuenerit, non vna est historicorum sententia. Crantius in Metropoli scribit lib. 6. Quod cum multis de causis, Anno 1164. Henricum Comitem ibidem obsedissent Episcopi Colonienſis, Paterbornenſis & Monasterienſis, atque Henricus Saxoniæ Dux, qui fuit Leo, eiectusque Comes tandem sit castro, verum ita receptus in gratiam, vt post obitum suum, consignaret Ecclesiæ Colonienſi Comitatum, Atque ab eo tempore putat Crantzius Colonienſes Archipræsules, totam illam ditionem, antiquissimæ istius nobilitatis tenuisse.

Colonienſe Chronicon, aliter Comitatus ad Episcopatum accessionem refert, ex historijs Episcoporum Colonienſium, quæ manuscriptæ hanc ita commemorant. Conone Archiepiscopo Treuirenſi, Colonienſem Ecclesiam gubernante, accesit eidem Colonienſi Ecclesiæ nobilis possessio, videlicet Comitatus de Arnsperg, cum vniuersis castris, terris, dominijs, viribus & pertinentijs suis, hoc modo, Godefridus siquidem vltimus Comes de Arnsperg, habens vxorem nobilem de domo Comitum Gliuensium, cũ ambo ipsi ad senilem peruenissent ætatem, & liberos non haberent, Idem quoque Comes statum Colonienſis Ecclesiæ, in partibus Ducatus VVestphaliæ, concussione guerrarum, ac atroci bellorum ac iniuriarum incursu, tempore vitæ suæ multoties perturbasset, Tandem, sanæ mentis consilio, suæ conditionis tempora recensens, & improuidè gesta, meliore commutatione satagens reformare, Idem ipse, præfata sua coniuge Comitissa similiter annuente, contulit donatione perpetua inter viuos, dictum Comitatum de Arnsperg Ecclesiæ Colonienſi, cum castris, fortalitijs, terris & dominijs, hominibus ministerialibus & vasallis, & cum omni patrimonio & attinentijs dicti Comitatus, Quorum quidem nonnulla de castris, opidis, atque iurisdictionibus eiusdem Comitatus, antea ad ius Colonienſis Ecclesiæ iure dicti videlicet dominij pertinentia, ab eadem Ecclesia in feudo possidebat. Et vt huiusmodi donatio præfati Comitatus, pro firmiori subsisteret stabilitate, ipse Comes cessit personaliter dicto Comitatui adhuc viuens, dimittens realiter possessionem castrorum, terrarum & omnium bonorum ipsi Comitatui pertinentium Colonienſi Ecclesiæ supra dictæ, Recipiens pro commutatione cessionis huiusmodi, certa alia bona Ecclesiæ ad æstimationem reddituum atq; prouentuum ipsius Comitatus, videlicet, nobile castrum Brule, cum suis pertinentijs, & nonnullis alijs prouentibus atque redditibus certis, ad vitæ ductum eidem Comitatui assignatis, Retentis duntaxat præfatæ Comitissæ quibusdam castellis & bonis, pro suo dotalitio, in dicto Comitu pro ipsius vitæ ductu. Idem quoque Comes, paucis postea superstes annis vita discessit, donatione quidem præfati Comitatus, ipsius obitu confirmata. Hæc, ex manu scripta Episcoporum Colonienſi historia excerpsimus.

A tempore istius donationis, Comitatus Arnspergicus, penes Ecclesiam Colonienſem permansit, cuius præcipuum opidum Arnspergum, ad Ruram situm, arcem editiore monte adiunctam habet, gratam & commodam Episcoporum residentiam, vt quæ iucunda simul & vtilia venationis exercitia, piscium item copiam, ex præter labente Rura præbeat.

ARNSBERG.

Das Kloster Winckhu-
sen.

Die alte Stadt

Die niehe Stadt

Der weeg ins Sorf

RVR

FLV.

NOVESIVM.

NÖVESIVM, alij Nouesum, Marlianus, & vrbis Annales, Nusiam, appellant; Νοιήσιον Ptolemæo, Germaniæ vrbs, item Tacito, Ammiano Marcellino, Antonino Pio, alijsque memorata NIVSIVM Gregorio Turonensi, quamuis Abrahamus Ortelius, ex nummorum notulis Ptolemæi (omnino aliam colligit) Vrbs est Vbiorum Rhenana; quatuor miliaribus sub Agrippina Colonia distans, quam Marlianus in Ducatu Iuliacensi, sed Ptolemæi Enarrator, melius, in Colonienſi diœcesi collocat. Tacitus, Legnorum gentem Vbijs proximam constituit, & in ea, Nouesium. Eam tamen gentem, propter Vbiorum, & Menapiorum potentiam, nihil propriæ ditionis habuisse, compertum est. Hæc vrbs, a primordio, secundis Rheni fluctibus irrigata, siniſtrum eius latus illustrauit, donec fortuna minus propitia, alueum Rhenus immutans, vrbemque non longo spacio adspiciens, brachium eius vsibus reliquerit. Qui Nouesiensem obsidionem Caroli Burgundionis accuratè disposuit, Monachus Cœnobij suburbani Noui montis, Ciuitatis, inquit, Nusiensis descriptio, magis in longum protruditur, quàm in latum: Per cuius longitudinem ad orientalem plagam, amnis præterfluit Erpia, ibidem à Rheni fluuio absorbetur, vnde etiam ciuitas ab hac firmatur parte, nec habet fossata. Distat tamen riuus iste itinere quasi mediæ horæ à Rheni fluuio, & per plures gradus ab isto riuo sit ascensus ad ciuitaté, quæ in alto posita est. Sed ex Rheno brachium procedit, in quod intrat Erpia iuxta ciuitatem. Et istud brachium pariter cum Erpia, constituunt fluuium, ita vt maiores naues ex Rheno ad ciuitatem cum mercibus deferat. Et brachium hoc, Erpia adauctum, etiam duas, vrbi vicinas ambit insulas: quarú vna maior, altera, minor dicitur. Deinde, à tota Septétrionali plaga in latú, & pro media parte occidétalis plagæ in longum, ipsa ciuitas duplici cingitur muro, & in vtroque complures turres firmæ, & foris repletus est extimus murus terra, quasi vsque ad summum, vbi ambulacrum habet, vt tutam stationem defensoribus præbeat. Alia deinde media pars occidentalis in longum, & meridionalis plaga in latum, simplici cingitur muro, extra quem, lato & alto munitur aggere, vtrinque foueis benè defenso. Atque hæc quidem obsidionis Corolinæ enarrator. Templum est Nouesij collegiatorum Canonicorum, & Canonissarum, D. Quirini reliquijs, tymbo operoso, & frequenti peregrinatione memorabile. De cuius prima fundatione, hæc loci archiuum suppeditat.

Euerhardus Comes, & Matrona nobilis Berta Comtissa, vxor sua, diuino Spiritu ducti, sua allodia contulerunt ad construendam Ecclesiam Nusiæ, in honorem Dei, & Beati Quirini martyris, se, & alia bona sua eidem Ecclesiæ postmodum conferentes, excepto oppido Nusiensi, & duabus Curtibus, quarum vna Hukelhem, & altera Herda, nuncupatur. Quas Curtes cum iam dicto oppido Nusiensi, Berengaro, tunc Tullensi Episcopo, suo filio contulerũt, hoc pacto: Quod ipse in eisdem Curtibus, & oppido Nusiensi vsumfructum, quo ad viueret, obineret, & post mortem suam ipsum oppidum cum Curtibus supradictis communiter possiderent, Maior Colonienſis, & B. Quirini Nusiensis Ecclesia. Postea ergo, mortuo prædicto Tullensi Episcopo, Reuerendiss. D. Anno secundus sanctæ Colonienſis Ecclesiæ Archiepiscopus, Anno domini 1074. Quinto Kalend. Octob. in die Dedicationis Maioris Ecclesiæ Colonienſis, paci & vtilitati prædictarum Ecclesiarum paterna sollicitudine prouidere, altercationumq; causas, quæ frequenter eueniunt, occasione possessionum indiuisarum, ab ijsdem Ecclesijs penitus remouere cupiens, de ipsarum voluntate & assensu communi, diuisionem possessionum Nusiensis oppidi, & curtium prædictarum inter ipsas communium, fecit, hunc in modum: Quod Maior Ecclesia Colonienſ. Hukelen. cum molendinis, pratis, & alijs pertinentijs suis, Ecclesia verò Nusiensis, Curtim de Herda, cum suis similiter pertinentijs, sine aliqua calumnia diuisi, perpetuò possidere debent. Et quod vniuersa iudicia oppidi Nusiensis, nomine Colonienſis Ecclesiæ (excepto tamen iudicio Abbatissæ Ecclesiæ Nusiensis, quæ de bonis eiusdem Ecclesiæ, in sua Camera exercere consueuit) ad ipsum Archiepiscopum Colonienſem, tanquam tutorem, & defensorem earundem Ecclesiarum, cum alijs nonnullis iuribus dicti oppidi pertinere debeant. Et ne ex tali diuisione, Ecclesia Nusiensis læsa videretur, idem dictus Archiepiscopus eidem Ecclesiæ Nusiensi insuper dedit duas curtes, cum pertinentijs earum, quarum vna sita est apud Boesheim & alia apud Langenselch, prope Rhenum, quas curtes, ipse Anno Archiepiscopus, de suis bonis iacentibus apud Helmestaden in Saxonia, ab Ecclesia S. Ludgeri in VVerdena emerat. Dedit præterea eidem Ecclesiæ Nusiensi, tertiam partem agriculturæ in terra, quæ vulgariter dicitur, Artlandt, quæ sita est circa dictum oppidum Nusiense. Dedit etiam præter alia iura sæpè dictæ Ecclesiæ Nusiensi, omne, quod de fermento ceruisiæ (quod fermentum vulgariter dicitur, gruit) debet, vel possit accipi in oppido Nusiensi; ita quod sine eius licentia nullus possit ibidem ceruisiam fermentare.

Anno salutis M.L. Reuerenda Domina Abbatissa Ecclesiæ Nusiensis, Romam, deuotionis ergò profecta, à fratre suo, Leone nono, tunc temporis Romano Pontifice, reliquias D. Quirini Ducis Romani, & Martyris, impetrauit, & Nouesium transuexit. Qui sanguinem pro confessione Christi profudit, Anno 274.

Quemadmodum autem multorum annorum decursu, Nouesium opibus, mercatura, & potentia floruit, ita etiam (vt fit, dum vrbes & oppida, fatalia sua puncta contingunt) grauissimis calamitatibus pressa est. Nam circa annum Christi 881. vt ex Sigeberti, & Reginonis chronico lib. 2. constat, Nortmannorum Reges, Godefridus & Sigefridus, Agrippinam, Bonnam, Tulpiacum Nouesiumque igne depopulantes, in fauillas redegerunt.

Sub Philippo, Romanorum Rege, ob diuersa Adolphi Archiepiscopi Colonienſis studia, (qui deserto, quem prius Aquisgrani coronarat, Ottone, Philippi Regis æmulo, huius sequebatur partes, & eidem etiam Regulo diadema Aquisgrani imposuit: vt hinc Clemens III. Romanus Pontifex, eum à sede Episcopali amouerit, Brunone de Seyna in eius locum surrogato) Philippus Rex cœpto Ottone, hostiles in Episcopatum Colonienſem copias introduxit, & expugnatam vrbem Nouesiensem Adolpho Archiepiscopo tradidit. Quam historiam Crantzius in sua Saxonia lib. 7. Segebertus, & alij, describunt.

Deinde Anno salutis M. CCCCLXXIIII. Vnius ferè anni obsidionem, à Carolo Burgundiaco sustinuit, qui tandem, aduentante cum copijs Friderico Imperatore, solutis castris, Nouesio non expugnato, discessit, Imperator autem Nouesienses prærogatiuis, & priuilegijs donauit. Nam immunitatem vectigalium, quæ telonarij Rhenani è mercibus præternauigantium mercatorum exigunt, ipsis donauit, libertatem etiam cudendæ pecuniæ: Edixit insuper Ciuibus, vt auream aquilam in clypeo nigro in signis militaribus vsurparent, & quaslibet senatus literas, rubra cera obsignarent.

Sed in omnium grauissimam calamitatem infœlix Nouesium Anno 1588. mense Maio incidit, tum ob religionis dissidium, tum ob libertatis studium, quo priuilegia, opes, dulcemque libertatem, cum summa vicinorum omnium miseria, turpiter amisit: quando cum Episcopo suo Colonienſi, sólitas disputationes fouit, quando oblatum præsidium in oppidum admittere recusauit, & in propinqua hostium vicinitate, etiam monita, nocturnas excubias negligéter habuit. Quam vrbis vastitatem, ab elegantissimo superioris temporis historico, Michaele ab Isselt, in adaucta Surij Historia, graphicè descriptam, in Indice referimus.

NEVS

De — Erfft flu.

Fluss aus dem Rhein

OCCID.

MERID.

SEPT.

ORIEN.

A. S. Quirins Munster
B. Vnser lieber frawen Capel
C. S Claren Closter
D. Das Minrebrus closter
E. Zu Marienberg Closter
F. S Sebastians Closter
G. S. Michilsberg closter
H. S Alexius Closter
I. S Nicolai Capel
K. Das Gasthcus
L. Der Kamper huff
M. Die Ober Pforte
N. Die Zolpfort
O. Die Hanepfortz
P. Die Neder Pfort
Q. Die Rheinpfortz
R. Zu den stieg
S. Cranenpfortz
T. Die Reuffreps
V. Das Rhatbauß
X. Das Kaufhauß
Z. Die Statwage

NOVESIVM, circa annum 1206. Romanor. Rex Philippus capit, et deposito per pontificē ēpō. Adolpho, donat. Anno 1474. A Carolo Audace integrū fere anni obsessa. An: 1496. Ecclesia maior fulmine tacta conflagrat. An: 1573. incendio Platea Superior deformatur. An: 1585. Neuwenario Comite decimo Maij noctu occupat. An: 1586. Post paucos dies, obsidionē à Parmēsi Principe die 26. Iulij expugnatur et capitur. Aliquot post modum horis miserabili incendio fere tota consumitur.

VVESALIA.

VVESALIA M superiorum, Pirckheimerus, & Althaimerus, commentarijs in Cornelium Tacitum Vosauiam, & Viceliam, antiquitus appellatam, perhibent. Ibique Mammeam, Alexandri Imperatoris Matrem cæsam, atq; sepultam. Quam Christianissimam mulierẽ scribit Abbas Spanheimensis, libr. de Scriptoribus Ecclesiasticis, ex Alexandria Antiochiam concessisse, & Christianam Origenis doctrinam, cum ingenti admiratione, audiuisse. Quod etiam in vita Alexandri, Georgius Cedrenus, Græcus, historicus, refert. Sed nos VVesaliam ingrediamur. Oppidum est, ad sinistrum Rheni latus, & suo quondam iure sub Romano Imperio floruit. Cùm antè, sub Schonenbergicorum aduocatijs, ac Burggrauiatu, alieni iuris, fuerit, Donec sub Friderico secundo Imp. circa annum M.CC.XXXIII. oppidanorum impensa, ad Imperium Romanum peruenit. A quo tempore, nullius vnquam Aduocati, siue Burggrauij magistratũ agnouit. Et, ne in posterum etiam vnquam agnosceret, certis est ab Imperatore Guilielmo, anno Christi M.CC.LII. priuilegijs, & libertatibus donatum. Deinde Henricus, eius nominis septimus, filius Henrici Comitis de Lutzelburch, Imperator electus, VVesaliam & Bopardiam, Balduino Archiepiscopo Treuirensi, fratri suo, pro certa pecuniæ summa impignorauit, pro auxilio & copijs conquirendis (vt attestatur in vitis Cæsarum Crispinianus) ad componendas discordias, & mutua vulnera Guelforum & Gibellinorum in Italia. De qua impignoratione, in Bopardiæ descriptione, plura. VVesalia igitur nunc, Archipræsuli Treuirensi paret, situ est peramœno, ædificijs priuatis, ac publicis decoratur. Inter quæ, pietati dicata, maximè commemoranda veniunt. Hic igitur initio, visendam se præbet D. Virginis Ecclesia, in superiore oppidi parte, inchoato anno salutis M.CCC.VIII. (qui annis in altis ac pulcherrimis fenestris, chori, eiusdẽ Templi, perantiquis literis annotatus est.) Sed anno M.CCC.XXXI. ipsa Assumptionis die, in honorem B. Virginis & Annæ Matris eius, est consecrata. A Balduino autem, Archiepiscopo Treuirensi, ex Parochiali in collegiatam commutata. Fundata autem primitus, & ædificata ex eleemosinis Reip. VVesalienſis. Offert dehinc sese Vestaliũ virginum, ordinis D. Bernardi Abbatia, quæ in Diœcesi Treuirensi omnium antiquissima dicitur. Propè mœnia deinde Rhenũ versus, Xenodochium conspicitur, in cuius Ecclesia, supra summum altare, columna lignea est, ad quam alligatus à Iudæis & flagellatus S. puerulus VVernerus, martyrium passus est: vbi germanicè scriptum legitur. M. CC. LXXXVII. Hatt Wernerus von Wammeraidi den todt gelitten XIII. Kal. Maij. Cripta etiam nunc extat, in qua perfidissimi hoc facinus perpetrarunt. Corpus eius, metu pœnarum, extulerunt, & abiecerunt in locum, non procul à Bauaraco, vepribus & spinis obductum, quod postmodum ab incolis inuentum, translatum est Bauaracum, vbi Deo in eius memoriam ædificatum est templum, quod hodierno adhuc tempore, ab eius nomine, appellationem habet. Quamuis martyris reliquias, Lutherani profundè in terram merserint. Generosus dominus, Eques & nobilis Holsatus, Henricus Ranzouius, lib. quem de annis enneaticis scripsit, hunc puerum anno ætatis septimo in die parasceues suspensum, flagellatum, membris omnibus concisum, crudelique morte interemptum, commemorat. Est & Ecclesia, præpotenti Deo, S. Martini nomine, sacra, cui vnicus Rector præesse consueuit, sed cum eadem bene dotata, diues esset, sub Diethero Archiepiscopo Treuirensi, Anno salutis M.CCC.III. facta est collegiata, & perpetua fundatione ordinatũ, vt esset Præpositus ibi, Decanus, & quinq; Canonici.

BOPARDIA.

ODOBRIGA, Germaniæ opp. sinistrum Rheni latus, situ iucundo exornat. Bopardia, Boparten est, vt Pirckheimerus censet Telonio innotescit. De primis eius initijs pauca apud probatos Auctores leguntur, nisi, quòd Munsterus, & B. Rhenanus, Rerum Germanicarum l. I. & 3. Et Andreas Althaimerus in Tacitũ referant, quòd cõsularis Dux, qui eo tẽpore, quo nondum Germania tota paruit Romanis, fedẽ habuerit Mogunciaci, & sub se Præfectos militares vndecim, quorum vnus Bodobrigæ, nunc Bopardiæ, consederit. Illud quoq; constat, quod Drusus, quinquaginta & plura castella, per ripam Rheni erexerit, inter quæ, Bopardiam, vnum fuisse, multi viri docti, existimant. Cuius rei magnũ etiam argumentum esse possunt, vetustissimæ & quadrangularis structuræ, rotunda illa in muris munimenta, murorum altitudinem nõ excedentia, sine turribus supernè plana, æqualibus interuallis distantia. Est & peruetustus, manuscriptus liber, sed anonimus, qui Oppenheim, Ingelheim, & Bodobrigam, vno eodemque tempore constructa perhibet. Vnde autem Bodobrige nũcupatio, dubium est, Apud Antoninum Boudobrica, In instrumento & perantiqua Ecclesiastica donatione, Bochbarda legitur. Nam Otto tertius Imp. qui est fundator Ecclesiæ collegiatæ S. Martini apud VVormatiam, donationem fecit ipsius Ecclesię, in cuius literis sic legitur. Ad Ecclesiã S Martini infra muros VVormatienses constructã, dedimus quandam, nostræ proprietatis Ecclesiam, in villa Bocharda nuncupata, infra nostram regiam Curtim sitam, &c. Data idib. Septem. anno dominicæ incarnationis D. CCC. xci. Indictione 6. Anno autem III. Ottonis regnantis, Imperij autem sui primo Actum, Romæ feliciter. Bopardiense aũt oppidum, eadem ratione, qua & VVesalia, ad Archiepiscopatũ Treuirensem deuenit. Ab Henrico enim septimo, eius nominis Imperatore Balduino Archiepiscopo Treuirensi, ipsius fratri, impignorata fuerunt. Nam Anno 1311. Balduinus sue Ecclesiæ, quòd Bopardienses & VVesalienses in Steris & alijs Treuirorum Archiepiscopo obediant, & intendant, in pignore ab Imperatore obtinuit, quod vtiliter impetrauit. Sic enim legitur in literis super hac impignoratione erectis & datis, apud S. Cassianum in castris, ante Florentiam, Anno Domini 1312. Regni Henrici quarto, Imperij primo, 6. Idus Decemb. Quare non sub Conone, Archiepiscopo; sicuti malè narrat Cratapolius, in suis Episcoporũ Treuirensium Rhapsodijs, hanc impignorationem factam, constat. Cono tamen, summam pecuniæ impignorationis adauxit, vt eo difficilior esset redemptio.

LEGITVR quoque in gestis Treuirorum, &c. Mortuo Henrico septimo, successit Ludouicus Dux Boariæ, ab illo rursus libertates suæ Ecclesiæ & priuilegia fecit innouari Balduinus.

ITEM, Anno 1315. Ludouico Cæsari aduersus Fridericum Austriacum, Balduinus in prælio forte nauauit operam apud Spiram, tã auxilijs militaribus, quàm re frumentaria, quo loco, multa Ecclesiæ suæ priuilegia impetrans, Bopardiam & VVesaliam, & additionem Golgenscheid, in pignore suæ Ecclesiæ, cum Hulda acquisiuit.

ITEM, Anno 1319. Balduinus auxilio venit Ludouico Cæsari, aduersus Fridericum Austriacum apud VVisbaden, vbi, cedẽte Friderico, vti Bopardienses, si nollent ipsi obedire, authoritate Regia diffidare posset, impetrauit. Quam obedientiam, cũ negarẽt, Balduinus auxilio Episcopi Moguntini, magna vi Bopardienses inuasit, perruptis portis, & incẽsa oppidi parte cum suburbio (quod tamen præter voluntatem accidit Episcopi) ipsos in ordinem redegit, vt gratiam ab eo postularent, & illi, eiusque Ecclesiæ subiectionem, & fidelitatem iurarent. Hinc videre licet, quod non sub Conone, prima impignoratio facta sit.

PROPE Telonium, quod ædificatum est castrum, dicitur Balduinus, vt Bopardienses in officio contineret, erexisse. Iuxta Bopardiam Arx vetus est, quam vulcani rabies deformauit, Domus Regia, vulgò nuncupata, quæ in potestate Baronum est, vulgus, Die Bayrherrn von Boppart appellitat, qui multa castra in Lotharingia possident, vbi, vt plurimùm morari consueuerunt. Hæc autem Regia Domus Anno 1497. à Bopardiensibus, in obsidione secunda Brandeburgici Ducis, ne hostis esset munitio, incensa est. Torrẽs hanc præterlabitur domum, inde nomen habens, Die Kõnigs Bach, originem habet ex proximis syluis ad oppidum pertinentibus, Reip. eò commodus, quòd septem per illum molæ agitentur. Primaria oppidi Ecclesia S. Seuerum Episcopum quondam Rauennæ Patronum agnoscit, qui inditio columbæ, ex laico, subitò factus est Episcopus, quemadmodum eius memorat historia. De fundatoribus summi Monasterij, hoc est, B. Mariæ Virginis in monte, Cratapolius in Annalibus Episcoporum Treuirensium refert, sub tẽporibus Arnoldi octuagesimi sexti Archiepiscopi his verbis. Monasterium B. Mariæ, extra muros Bopardienses, Benedictinæ professionis Monalium, temporibus Henrici quarti Imperatoris, ac huius præsulis, ex bonorum hominum eleemosynis fundatum, hic Arnoldus Archiepiscopus Treuirorum promouit, & illi benè prospexit. Est & hic Carmelitarum instituti Monasterium, cuius sacræ ædes, multa nobilium & Magnatum sepulchra habet.

Ober Wesell

Schonenberg

S. Marię paro chiale templum

S. Martini parochia

Ochsen thorn

Hospitale

RHENVS FLV.

Vosauię alias Ficelię Ciuitatis ad Rhenum sitę exactissima delineatio, Quę Germanico Idiomate Ober Wesell vocatur.

Boppart

RHENVS FLV.

Bodobrigę Ciuitatis ad ripam Rheni collocatę peramœnus situs, quę hodie Boppart dicitur

DANIA.

DANIA terræ continentis extrema in Arctos extensa, quas habet solidi & continui tractus partes, eas, magna vndarum interruptio, pro varia freti reflectioris obliquitate discriminat, Ducatum. Holsatensem. Thietmarsensem, Slesuicensem, Scaniam, Hallandiam, Bleckingiam & Iutiam prouincias habet, & insulas mira amœnitate præstantes non paucas. Regio titulo decoratur.

SCANIA, magnitudine & opibus, facile superat reliquas regni prouincias. Alij nuncuparunt hanc Daniæ partem Scandinauiam, pro Schondania, id est amœna Dania, Alij Scaniam, atque alij Sconingiam. Multis igitur à scriptoribus compellatur nominibus, Scondia, Schondermarchia, Sehondania, id est, amœna Dania. Plinius aliquo loco Scandiam, & alio Scandinauiam nominauit: sed mansit illi vsitatius Scondiæ nomen, quod pulchritudinem significat, quoniam cœli beneficio, telluris obsequio, portuum & emporiorum commoditate, maritimis opibus, lacuũ & fluminũ piscatione, venatione nobilium ferarum, inexhaustis diuersi generis metalli venis, oppidorum frequentia, ciuilibus institutis, nulli cædit beatæ regioni. Atque ita quidem de Scania scribit Daniel Cellarius, auctor speculi Germaniæ, qui vnico elogio, sub hac Daniæ parte, etiam Bleckingiam cum Hallandia comprehendit, sed nos de Schania separatim. Ea regno Suetiæ continens est. Et nequaquam vt Crantzius, aliorum relatu deceptus, refert, vndique aquis cincta, latitudo duodecim; longitudo octodecim est miliarium. Media est inter Bleckingiam prouinciam & Hallandiam, quarum illa, ad austrum, hæc ad Broeam clauditur: est autem regio Daniæ pulcherrima armata viris, opulenta frugibus, diues mercibus, Ecclesijs plena, passim arcibus nobilium, curijs prædijs & monasterijs ornata. Metropolis in ea est Londa, siue Lundia, ab Ellebágen tribus milliaribus, distans, agrorum circumquaque iacentium fœcunditate fortunata. Vbi traiectus ex Cronenburgo in Scaniam, Arx est Regia, excelso in monte, Helsingborch, & iuxta, oppidum eiusdem nominis, inde tribus miliaribus in meridiem alia est ad mare Arx, Landeskroon, ex qua ad Malmogiam, quæ & Ellebogen dicitur, duo sunt miliaria. Est ea insigne emporium & præcipua totius Scaniæ ciuitas, propter nundinas & frequentes negotiationes. Hinc, duobus ad austrum miliaribus est Falsterby vicus, ob Halecum capturam celebertimus, ad quem certo anni tempore, ex diuersis Germaniæ Daniæque ciuitatibus mercatores conuenire solent. Fuit hæc Halecum captura, olim circa Rugiam, & in littore Pomeranico, sed peccatis populi crescentibus, inde in littus aquilonare migrauit ad iam dictum vicum Falsterbey. Verùm paucos ante annos, captura etiam illa rarior est facta, & sensim in Mastrandiam, quæ in primo aditu Norvegiæ ciuitas est, declinauit, vbi hodie, & in locis occidentalibus, maximo emolumento capiuntur. Est Scania ferax omnis generis frumenti, gens bellicosa. Nam ea, vbi bellum cum Suecis gerendum, prima ceu limitanea ad arma vocatur, vnde ferocior cæteris. Inter præfecturas, quas Hæret, vocant, maiores Suetiæque finitimæ sunt. Gedingheret, & Froſtén. Ex quibus Daniæ præfecturis, duobus itineribus, sed admodum difficilibus, in Suetiam perueniri potest.

HALLANDIA a parte aquilonari, Scaniæ est proxima, quæ Norvegiam versus Boream ab ortu, Suetiam attingit. Initium, vbi Scaniæ continua, ab immenso promontorio sumens, quod Hallandt Aas, nautæ vero Kollen, nuncupant, & secundum littoralem tractum vsque ad Elfsburgum, Sueticam arcem extenditur. Ad ortum eam Suetiæ partem attingit, quæ VVestergotia dicitur, magna agrorum fertilitate prædita. Hinc vrbibus, arcibus, templis, Nobilium habitationibus, prædijs, & pagis passim exculta. Sed quibusdam in locis proximo bello Suetico nonnihil deformata. Ciuitates maritimæ sunt, Hallād, Aas, Lahelm, Helmstede, Falckenburgum, VVarburgum, sexto inde miliari Elfsburgum, regni Suetiæ Arx. In littore Hallandiæ, innumeræ sunt insulæ atque scopuli sine nomine, quorum series se latè circa Norvegia littora & promontoria extendit. Frumentis & piscibus abundat cigni, grues, anseres, anatesq; syluestres, quæ magnis agminibus æstiuo tempore eò commigrant, ad maris littus, & in lacubus, ingenioso & subtili aucupio capiuntur. Et, cum in hac regione passim nemora sint, ac syluæ, in quibus lupi, cerui, capreoli, vulpes ac lepores abundant, hinc multum operæ venationibus passim impenditur. Quin & boum, & æquorum numerosa agmina in Germaniam quotannis emittit.

BLEKINGIA tertia Scaniæ Prouincia, ad Austrum portigitur, non procul ab ea Suetiæ parte, vbi Colmariana ciuitas, cum arce sita est. Germaniam respicit, & has habet ciuitates, vel ad mare, vel ad sinum aliquem maris sitas. Trelleborgam, Istediam, Santhamer, Ahusium, Selsburgum, Elleholmiam, & Rottenbij: quæ ad fidẽ Suetiæ sita est. Incolæ, vt plurimum cum Germanis maximè verò cum Lubecensibus & Rostochiensibus frequentes negotiationes exercent, agros colunt, sed potissimum pascuis gaudent. De his iam commemoratis tribus Daniæ prouincijs, benè scribit Crantzius, quod simul iunctæ, spacium conficiant duplo amplius quam vicina, quàm statim ingrediemur, Zelandia.

NOBILISSIMVS totius Europæ sinus, vulgo Or Sundt, Scaniam à Zelandia dispescit. Ita per excellentiam hoc Danicum fretum vocatur, alioqui generatim Sundt, quoduis fretum designat. In hoc autem sinu pro mercibus vltro citroque exportandis, rursumque inuehendis, alioque transvehendis, reddenda est ratio. Qui serus faxit, capitale esto, & bona quantulacunque subtracta, regio fisco cedant. Hac ergo velificantes, dorsumque maris secantes, quocunque soluerint, has fauces intrare, debitumque portorium, velis deductis, regio quæstore pendere tenentur, quibus transmissis, mox alij onustiores, rationem reddituri cæruatim appellant. In hoc igitur freto Daniæ Rex, omnes quasi Europeos negotiatores domare potest. Vidimus id nostris temporibus, Anno 1582. quando nobilem & aureum hunc sinum Rex claudens, Hollandos atque Zelandos mirificè anxios reddidit, quorum sexcentæ naues ibidem detentæ sunt, ob illatam iniuriam Regio legato Caio Ranzouio viro Nobili, quem Rex cum literis mandato Bruxellam ad Ducem Parmensem eiusdem anni Ianuario Mense, ablegarat: Vbi in reditu rebus fœlititer actis, & catena aurea cum effigie Ducis Parmensis donatus, à Statuum militibus, tertio à Bruxella miliari captus, Bergam ad Zoomam inde Regijs reseratis literis, & erepta catena aurea, xvij. Ianuarij Hagam Comitis in Hollandiam deducitur. Et ita tãdem grauioris periculi metu, dimittitur. Ad tantam vindicandam iniuriam, Daniæ Rex sinum hunc claudit, & sexcentas Statuum naues in eo retinet, donec mulctam persoluerent triginta millium imperialium dalerorum. Ex quibus Caio Ranzouio, ob captiuitatis perpessas iniurias, decem millia, Rex gratiose donauit.

PORRO, etsi omnes naues inter Schaniam, & Zelandiam, per nobilissimum hoc fretum nauigare soleant, tamen frequenter accidit, vt minora nauigia, quibus ab insulis & locis vadosis minus est periculi, ex Holsatia & Lubeco vicinisque regionibus soluentes, per Balticum mare nauigationes suas instituant, ita tamen, vt in oppido Niburg, consueta vectigalia Regi Daniæ persoluant.

ZELANDIA, inter reliquas regni Daniæ insulas, maxima sequitur, cuius longitudo xvj. latitudo xiij. est miliarium. Habet ciuitates xiij. Arces Regias septem Parrochias propemodum septingentas. Traiectus in hanc insulam multi, breuissimus ex Helsinburgo Scaniæ, cui ex opposito Zelandia exhibet Arcem verè Regiam CORONÆBVRGVM munitissimam & inexpugnabilem, Friderici Regis opus. Cuius peculiarem descriptionem damus. Insula hæc, tura habet pinguia & fertilissima, absque stercoratione segetes omnis generis proferens. Saxonis historici patria. Vrbium in Mediterraneis præcipua, ROTSCHILDIA est, sic à Roc, id est Reye, & fonte admirando appellata, qui editiore loco situs, perennes vndarum scatebras euomit. Huius etiam vrbis accuratam descriptionem dabimus, à nobilissimo viro Regio Cancellario D. Nicolao Kaas nobis præsentatam, peculiari volumine, quod de sola Daniameditamur. HAFNIA Regni Metropolis, à portu mercatorio, & nautico confessu commodissimo nomen trahens, Academia inclyta, Regiam hanc insulam exornat: Versus aquilonem HELSINGORA est, vrbs littoralis. Sequitur deinde Arx omnium magnificentissima, quam Rex Fridericus secundus villa dirura, loco omnium amœnissimo singulari apparatu condidit, eamque de suo nomine FRIDERICEBVRGVM nuncupauit.

FIONIA proxima est, insula aliquanto minor Zelandia, sed fertilitate fœlicior. Copioso enim frumentorum prouentu ita abundat, vt ad remotissimas regiones ea quotannis passim emittat, præsertim siliginem & hordeum. Quemadmodum etiam annuatim numerosos boum & equorum greges Germanis suppeditat. Qui littora inhabitant, præter agriculturam, piscationibus etiam iucumbunt, vnde haud contemnenda rei domesticæ compendia sibi comparant. Nec desunt, ob multas per totam insulam syluas, ceruorum, capreolorum, leporum atque vulpium venationes. In eius quasi meditullio, Metropolis est OTTONIA, vulgo Ottenſche/ Vrbs Episcopalis ab Ottone primo, multorum testimonijs ædificata; circa ea tempora, quando Heraldum Regem ad fidem Christianam suscipiendam induxisset, eiusque filium Suenomen è sacro fonte suscepisset. Hæc vrbs, emporium est insulæ præstans, in quo circa festum Epiphaniæ insularorum, ac præcipuè nobilium frequens conuentus, sicut Chilonij in Holsatia celebrari solet. Circum Ottoniam veluti centrum, æquali prope distantia reliquæ ciuitates in maris littore, ita sunt conditæ, vt portuum situsque oportunitate, negotiationes suas non solum in mari Balticо, verum etiam per Suetiam, Norvegiam, Russiam, Belgium, atque Germaniam latè exercere soleant. Nomina earum hæc sunt; Niburch, Sicinburch, Faborch, Assens, Bogens, Middelfardt, Ketemynde. Regias Arces Fionia quatuor habet, Neuburgum, Hagenshouvv, Hinshagel, Escheburg. Et curiam Rutgard. Pagos complures, & Nobilium prædia non pauca. Est enim hæc insula ob cœli amœnitatem & iugera fructuosa. Nobilibus viris gratissima. Sunt etiã quædam in hac insula loca bellicis prælijs nostra memoria nobilitata. Est enim mons quidam Oschenberg, nõ procul ab Arce Hagenschouvv, in quo Regis Christiani tertij auspicio Ioannes Ranzouius Eques Auratus dux belli, ingenti prælio deuicit Christophorum Comitem Oldenburgensem, Anno Christi 1535. die xj. Iunij, quo in conflictu duo Comites, alter Hoiensis, alter Tecklenburgensis interempti sunt, quorum cadauera postea loco pugnæ effossa, Ottonis delata, & in templo S. Canuti sunt sepulta. Circa idem etiam tempus in monte Fauscheburg, qui milliario distat ab oppido Assens, aliquot rusticorum milia cæsa sunt atque profligata. Plures Fioniæ adiacent insulæ minores, numero xxxv. omnes ferè habitatæ & cultæ, quarum Langelandia maxima. Has autem omnes ob huius loci angustiam, in Indice, breuis narratione describimus.

IVTIA,

HENRICVS RANZOVIVS, FRIDERICI II. Daniæ Regis intimus consiliarius, tam vtriusque Ducatus Slesuicensis et Holsatiæ, quam Dithmarsorum Gubernator &c. Fruditor. singulare præsidiū, sic patriam opusq; nostrū exornabat.

SEPTENTRIO.

Traiectus ex Schagen in Norwagiam est miliarium 8.

Schagens ver.

A. Christofferberch, A Christophoro Rege, sic dictus, vbi tumultuantium rusticor. copias superauit.

B. Ottesunt, Eo, quod Otto I. Imp. hinc in Insulam Tirholm fidei propagandæ causa, traiecerit.

Ex hoc litore traiectus in Hallandiam, est miliarium prope triginta.

Ad Alborch Opp. loco, cui C. assignatum, seditiosa rusticor. multitudo (quae ad XXV. millia excreuerat) contra Christianum, Regem insurgens a Strenuo, ac nobilissimo belli duce, IOANNE RANZOVIO, caesa est, ac dissipata, capto eorum ductore Clemente, nauclero, qui plumbea diademate coronat. iussas sceleris poenas, luit.

Anno CHRISTI M. D. LXXV. Serenissimo Regnante FREDERICO II. Danorum Rege, Vandalorum et Gothorum, Haeredi Norwegiae, Duce Slesuici, Holsatiae, Stormariae et Dithmarsiae, Comite Oldenburgi et Delmenhorstij, Fratre Germano Illustrissimi Principis IOANNIS Ducis Slesuici, Holsatiae, Stormariae et Dithmarsiae, Comitis Oldenburgi et Delmenhorstij, Domini Fresiae, Sclauiae et Hamburgi, Haeredum Norwegiae, Principum Patriae suae Clementissimorum, Dominorum et Fautorum suorum Gratiosissimorum.

Sylua Cimbrum Ranzouij et Rorscopagus A.

PALLAS. CLEMENS. MARS.

Danorum Marca, uel Cimbricum, aut Daniae Regnum, multis sui partib. marinis interseptum fluctib. ab ortu, Suedia; à meridie, Saxonia & Westphalia; ab Occidente, Oceano Germanico; à Septentrione, Nordwegia terminatur. Vbi Suediae uicina, Schaniam, Hallandiam, Blekingiam prouincias habet, amoenas, fertiles, populosas. Vnde breuis ac Helsenburgo in Sealandiam, locupletissimam insulam, traiectus, in qua teolonium illud famosum ad Gronenburgum arcem, Et Hafnia, Siue Copenhafna, sedes regia, Sealandiae ad meridiem Lasandia, Falsteria, et minores aliquot insulae subsunt, Et alia, sed occidentalior, Langelandia. Inde, Fionia, quae & ipsa vna ac praecipuis Daniae insulis, sed, Sealandia minor, cui septem et triginta insulae minores adiacent. Ex Fionia, facilis est in ducatum Slesuicensem traiectus, cui Cimbrica Chersonesus, quae Iutia borealis, proxima. Debine Wenslia, regio peninsularis, Norwegiam uersus in cunei formam, ad Scagam Opp. Cimbrici promontorij caput, se extendit. In Cimbricam ac Saxonia, aditu est Holsatia, cum Wagria, Stormaria, et Dithmarsia. Ducatus sunt, qui Generosi ac Nobilis uiri HENRICI RANZOVII, bonis artib. et Marte Illus Fris gubernatione, Regi Daniae foeliciter parent. M. D. LXXXV.

RANZOVIANÆ DOMVI NVNCVPATV.

IVTIA, occidua pars Daniæ, quam Ptolemæus Chersonesum Cimbricam appellitat, inter duo maria longè in boream, quemadmodum Italia in austrũ porrigitur. Ab albi flumine ad Aquilonẽ, octuaginta prope miliaribus germanicis ad oppidũ Scagenn porrecta, multas amplas, & insignes regiones cõprehendit latitudo eius, vbi maxima, nempè circa Aleburgum xx. miliaria habet. Ea autem duplicem constituunt Meridionalem & Septentrionalem, in Meridionalis Iutiæ ex Saxonia aditu, sita est Holsatia, quæ veteribus, quòd à reliqua Germania, per Albim fluuium ad boream diuulsa sit, atque interclusa Nordalbingia est dicta, ac Romani imperij boream versus extrema ditio, ac limes semper fuit. Eamque ob causam, Imperator Henricus Auceps, limitaneam præfecturam, in vrbe Sclesuicensi non nihil imperij limites prætergressus, constituit. Habet autem Iutia pro termino australi Eidoram fluuium, qui ad occidium decurrit, exitque in mare Britannicum, Frisios dirimens à Thietmarsis, limes proinde Daniæ atque Holsatiæ. Sequens autem Regio, Sclesuicensis Ducatus est, quæ & Iutia australis dicitur, Ab Eidora decem & octo miliaribus, ad Coldingam vsque protenditur. A metropoli Slesuicensi, & peruetusto emporio nomen habet. Olim Iutiæ Ducatus appellabatur. Quem VValdemarus Abelis Regis Daniæ pronepos, primus in feudum accepit, abs Erico Rege, circa annum M. CC. LXXX. Extincta autem Regum ac Ducum stirpe masculà, & Ducatu Sclesuicensi cum regno in vnum corpus redintegrato; Margareta tium regnorum regina, ducatum Slesuicensem permisit Gerardo Comiti Holsatiæ, hac conditione, vt à Rege Daniæ collatum beneficium recognosceret. Reliqua autem terra à Coldinga Iutia borealis vel Cimbrica septentrionalis dicta. Notuegiam versus se extendens, ad promontorium Cimbricum, iuxta Schagenn, ob syrtes & vadosum, ijs in locis mare, nautis celebre ac metuendum, opidum, in cuneum coarctata desinit, & ad decem Germaniorum miliarium spacium in mare excurrit. Sed Iutia, quæ austrum respicit, angustissima est prope Slesuicum, vbi Irea fluuius ab occasu, & Silia ab ortu Istmum faciũt. Quem primò Godefridus Rex Daniæ contra Carolum Magnum, tanquam limitem regni sui excitauit. Postmodum Thira Regina Daniæ, Heraldi Regis mater reparauit. Deinde Margarecha Regina Daniæ, cui nomẽ inditum Nigrę, mater Canuti Regis, tertiò muris & fossis amplissimis firmari fecit. Et Dennevverck, etiamnum vocatur. Veràm de mirabili hoc Danorum vallo, consule indicem, dictione Slesuicum: Et peculiarem, de Slesuico, tabulam.

ANGLI SAXONES sedes suas olim habuerunt inter Iutiam & Saxoniam, quæ terra inter Iutlandiam & Holsatiam, Saxonum in angulo sita est, & Slia flumine ac oppido, ab vna parte clauditur, ab altera veto sinu freti atque vrbis Flesburgensis terminatur. Hi autem Angli, à Britannis inuitati tribus longis nauibus, cum copijs auxiliaribus, quas ipsis adiunxerunt Iutæ & Saxones, sunt delati. Quod illis factu facile fuit, cùm sint portus optimi in Oceano occidentali, ex quibus in Britanniam, paucis diebus, traijcere potuerunt. Cùm autem Britannia, ab illis defensa esset, non solutis stipendijs, perpetuum domicilium & sedes in ea fixerunt. Et Britannia à nouis incolis nomen accepit, quod hodie retinet, quemadmodum & lingua eius gentis, multum habet affinitatis cum Danica. Quod plurima vocabula vtrique genti communia ostendunt. Hac igitur occasione Britannia ab Anglo saxonibus occupata, in duo regna Anglorum, & Scotorum est diuisa, vt Beda, Crantzius, & Cimbrorum annales testantur. Errant igitur cæteri, qui Anglos ab Engers in VVestphalia, aut ab oppido, Ancklen Pomeraniæ, ortum habuisse scribunt. Constat enim ex Ptolomæo, & Cornelio Tacito, Anglos antiquissimos esse terrarum Septentrionis ad Oceanum incolas. Tacitus enim Anglos coniungit Arios, Elisios, Maximos, qui eam etiamnum appellationem retinent, nimirum, Ar, Alsen & Mone. Quæ sunt vicinæ insulæ subiectæ Regi Daniæ, & Ducatibus Slesuicensibus. Beda etiam recenset diuisionem Britanniæ inter Saxones, Anglos, & Iutas. Hæc illustris & Nobilis vir. D. Henricus Ranzouius, tractatu de periodis imperiorum, accuratè obseruauit.

IVTIA porrò ab Isthmo, ad Danicũ opus, paulatim fit latior, vt ferè manus, si à brachio inceperis, formã repræsentare videatur. Est tritici, siliginis, hordei, & panici ferax, præsertim qua ad ortum vergit. Nam occidua pars, aquiloni propior, frumenti minus fertilis est, sed pascuis vbique abundat pinguibus. Hinc aliquot boum, & equorum millia, quotannis in Germaniam emittit. Vrbes habet xxviij. Episcoparus quatuor: Ripensem, Athusiensem, Alburgensem, vrbes sunt celebres maritimæ, & VViburgensẽ, vrbs mediterranea, ob comitia regia maximè celebris. Habet & Iutia Arces Regias xx. Monasteria xiiij. præter ea quæ passim in ciuitatibus existunt. ARHVSIA, emporium est celebre, ob portum, quem ingens illud promontorium Hellenis efficit, quod ab arce regia Calloe, per ditionem Mols, vsque ad altissimum montem Ellemansberch, ad duo miliaria se extendit, & tam suo, quàm insulatum aliquot obiectu, placidum nautis æquor efficit. Ab Arhusia aquilonem versus, quinque miliaribus ingens sinus ad oppidum Hobro, Iutiam ingreditur. Ab hoc sinu, quinque sunt miliaria ad ALBORGVM emporium ijs in locis, & frequens, & celebre. Nam Lunfurdt, maximæ profunditatis sinus, grandiores etiam naues, ad ipsos Alburgi mures deducit. Et totam VVensliam à reliqua Iutia, præter exiguam continentis portionem diuellit, & paulatim ab Alburgo ad occasum vergens, adeo se dilatat, vt aliquot insignes insulas contineat. Sunt & aliquot oppida, vt Lemvvick, Tisted, Nicoping, præterea, aliquot insignia monasteria, ad illius sinus ripas, condita. Hinc non multum distat, angustum illud spatium, quod est inter Oceanum & sinum Lunford, Harbooet vocitant, adeo exiguum & humile, vt spirante vehementius Circio, intumescenteque Oceano, fluctus exæstuantes, se in sinum aliquando effuderint, & pisces ex salsugine aquarum, sint mortui. Ab hoc Isthmo duobus miliaribus ad ortum, est insula, olim Ottonia, nunc verò Thitholm, à Regina Thira nuncupata. Sinus, quo in insulam hanc aditus patet Otto sundt, vulgò dicitur, cuius in sua Dania Crantzius lib. 4. cap. 19. meminit. Hinc boream versus, traijcitur in Insulam Morsoe quatuor miliaria longam, inde in Prouinciam Salling à littore aquilonari, vbi ex Morsoe in VVensliam traiectus est vnius miliaris.

VVENSLIA, peninsula, triquetra est quasi, cuius latus breuissimum ab Alburgo in Schagen, quatuordecim est miliarium, vbi in conum desinens, paulatim se ad solis ortum æstiuum inflectit. Hic est ille Iutiæ angulus, ob pericula, nautis adeo infamis & formidabilis. Nam ingens dorsum & Syrtis longissimè se in mare protendit, vt, qui tutò, & citra periculi metum esse volunt, non propius, duobus miliaribus, ad littus accedant. Tale est omne Iutiæ littus occidentale, vt qui, in Noruegiam, vel ex Oceano in Orientem nauigare intendunt, longo circuitu Iutiam euitare cogantur. Sunt tamen quatuor omnino montes in hoc longissimo littore, ex quibus nautæ suas habent obseruationes, & indicia. Incolæ piscaturam exercent. Cùm autem portum, & fidam nauibus stationem non habeant, naues suas ex alto venientes, conuocatis in subsidium socijs & vicinis, ex mari in littus pertrahunt, vsque eo, quo fluctus maris transcendere, easque leuando tundendoque lædere minimè possint. In ligneis domibus ex tabulis & asseribus constructis, habitant. Cùm verò solum quod incolunt, vndique sit arenosum, quod ventus in quamcunque partem, ceu niuem impellere soleat, sæpe accidit, vt arena eorum domunculas inuoluat, vt manè surgentibus, nisi per summa tecta, nullus pateat exitus, quare studio, sic leui structura sunt compactæ, vt non magno dispendio, ab vno in alium locum trãsferri possint.

Hæc Iutiæ regio passim compascua, quo fit, vt singulis annis, multa pecorum millia longinquas in terras emittat. Nã constat, quod ex ista & alijs Daniæ prouinciis, quibusdam annis, vltra quinquaginta millia boum in Germaniam sint abacta, de quibus Gottorpiæ vectigal est depensum.

Quod Crantzius historicus ex Mela refert, Iutiam incultam frugibus esse; sit sanè ita, si Melæ ætatem respexerimus, si verò, qualis nunc est, æstimabitur, valdè exculta, & pagis, oppidis, Nobilium prædijs, arcibus, monasterijs atque Ecclesijs ita exornata, vt in VVenslia ex monte prope Hieting oppidum, quadraginta duæ turrigeræ Ecclesiæ conspici possint.

CORONEBVRGVM.

ELANDIAM, regiam, & præstantissimam Daniæ, inter alia peregregia castra & oppida, vnica præ cæteris inuicta, & planè inexpugnabilis arx decẽter exornat. CORONEBVRGVM hæc dicitur, situ & mirabili opere adeò munita, vt, nisi ab his quos vitæ tædeat propriæ, tentari, nedum expugnari queat. Ita vt non immeritò regionis vniuersæ, arcium oppidorumque teneat principatum, atque è præminentia, regio sit condecorata cognomine. Hæc serenissimi Daniæ Regè Friderico Secundo ita ordinante, & idea vniuersa disponente, vetere arce hoc loci funditus diruta, excitata est, extremæ insulæ Zelandicæ oræ præsidio, ac tractus marini, quê Sunt; indigetant, defensioni, maximis & innumerabilibus vndique conquisitis saxis, interque compacta, & fistucata ingentium arborum robora, compactis atque conclusis, ac loco fundamenti demersis, tam valida est ex ipso maris fundo educta, vt immanes pelagi fluctus, magno prouolutos procellis, atque ad vallum, murosque horrisono boatu ac fremitu illisos, citra vllius periculi metum, sustinere queat. Mirantur exteri symmetricam & harmoniam structuræ italicam, mirantur quotquot hoc castrum intuentur, qui Danica rura vel maria lustrant. Nam foueis, vallis, propugnaculis, machinisque grandioribus, colubris, serpentinarijs, pluteis, mortarijs muralibus, varijs & admirandi generis munitionibus, sulphureo nitratoque puluere, & omnis generis comeatu vsque adeò instructa, vt vix alia, quod constanter dixero totius, Europæ, huic arci comparari debeat. Hoc fatentur ingenue quotquot in remotissimis orbis regionibus, rerum visu dignarum, curiosi obseruatores fuêre, tam exteri, quàm Regiæ Maiestatis subditi. Quales inter primos Henricus Ramel, Gerardus Ranzouius, Benedictus & Nicolaus Alefeldij, omnes remotissimis peregrinationibus culti.

Intus magnificis ac planè regijs conclauibus, cubiculis, porticibus, menianis, ad stuporem, magnificè exornata, quæ picturis tapetisque vestita, in quibus omnes Daniæ Reges acu venustè depicti videtur, supernè, sculpturis polita & auro obducta resplendent. Tecta cupreis obducta laminis, pauimenta diuersi generis coloribus variata nitent. Muri cæsis ad normam lapidibus constant, foueæ aquis instructæ, eodem lapidum genere à fundo ad summum vsque vtrinque munitæ. Regia in hac Arce culina, prout etiam balnearium hypocaustum, in quo vtẽsilia omnia diuesque supellex tota argentea Media. Arce, area est ampla, & visu iucundissima. Nam quoquo versum oculorum aciem pandas, vel turres præcelsas, vel tectum, sole splendente ad instar auri nitens, vel muros magno ingenio elegantique structuræ artificio, & fenestris conspicuis ornatos, porticus & regiam familiam, delectamque nobilitatem palsim inambulantem, & areæm tam spaciosam ac latam occupantẽ videbis. In qua, instituris theatris & scenis, comœdiæ exhiberi, ignes volatiles proijci, spectacula, ludi, triumphi, decursiones equestres, solennia hastarum ludicra instituì possunt. Tornecumata vocãt, in quibus cataphracti, hastas vibrare, simulati & ludicro conflictu, ad exercitia equestria informari solent. Quin & fons largus ex cupro conflatus nitentibus aquis abundans, areæ medium occupat, tantis ornamẽtis illustris, planè, vt intuentibus' sit admirationi, cuius structura, incredibili sumptu facta. Videntur illic statuæ ręę fusili opere, iusta hominis magnitudine, raro ac nobili artificio factæ, varias orbis nationes accuratè repręsentantes, quæ bõbardas, clypeos, arcus, gladios, & diuersorum generum arma, pro nationum diuersitate gestant, ex quibus dulcem Arcis necessitatibus aquam, copiosa vbertate emittunt. Ad arcis mœnia, qua mare & Huenam insulã respiciunt, videre est admirandæ nobis, & prorsus stupendæ magnitudinis saxum, quod planè nullis viribus humanis loco moueri posse videbatur, huc iussu Regis pertractum, cum hac inscriptione.

ANNO M. D. LXXX. FRIDERICVS II. DANIAE REX, CVRAVIT HOC SAXVM A PSIMO SVO LOCO VBI VICISSIM ALIVS SVBROGATVS EST LAPIS, AD HVNC DEVOLVI LOCVM.

Hic Zelandia Schania prominentibus vtrinque promontorijs, ita propè coeunt, vt vix parui milliaris inter se relinquant maris spacium, quod vocatur, *Der Orsunt*. Per has angustias tot ingentia Germaniæ, Liuoniæ, Suetiæ & Russiæ flumina, in Orientale mare se exonerantia, ceu per cataractas, præcipiti cursu, in latum illud inter Iutiam, Daniam & Noruegiam pelagus exeunt. Ad hunc locum omnes naues orientem versus, & vice versa in Oceanum Occidentalem cursum instituentes, veluti ad centrum coire, arcemque ipsam, vti sedem & residentiam Regiam, velorum depositione decenter cohonestare, & vectigal Regio collectori pendere necesse est. Et cum in vtroque littore arx posita sit, hic quidem Coroneburgum, illic Helsinburgum. Rex, si quando id ita necessitas postulat, suis in medio collocatis nauibus, ita has fauces occupare & occludere potest, vt qualemcunque etiam numerosissimam classem, ab ingressu vel egressu cohiberi possit. In hunc locum sæpissime vno die ducentas, sexpè etiam quadringentas, interdum etiam sexcentas, atque adeò plures & onerarias naues, ex diuersis Europæ partibus conuenire contingit. Rex in hac Arce gubernatorem habet, Gerardum Ranzouium, Henrici Ranzouij in Ducatibus Sclesvvici, Holsatiæ & Thietmarticæ vicarij filium, magnis peregrinationibus cultum, qui Germaniam, Græciam, Pontumque Euxinum peragrauit, & ex Constantinopolitana vrbe Hierosolymam se contulit, tum, per Italiam & Galliam in Hispaniam Madritum, & in Lusitaniam Olisiponam profectus, iter suum Lutetiam Parisiorum, & in Angliam conuertit. Inde rursus in patrium solum Holsatiam, ac tum in Daniam se recepit. Helsingora oppidum arci Coroneburgicæ subiacet, mari tam propinqua vicinitate iunctum, vt eius procellosi fluctus impetu suo ciuium hortos fructuosos latim exedant atque elidant. Nundinis frequentissimis, & peregrinarum mercium aduectione clarum, in quo multi conuenæ & magnarij, diuersis ex locis confluunt. Quo etiam conquisitissimæ quæque res, incolarum vsui inseruientes, apportantur.

INCISVM FRONTISPICIO ARCIS CORONEBVRGENSIS CARMEN.

INclytum hanc celsam Fridericus condidit Arcem,
Nomine qui simul & sorte Secundus erat.
Rex pius & iustus, manu robustus in armis,
Qui tamen inuitus prætulit arma togæ.
Cui Regina thoro vidit sociata iugali,
Mechelburgiaca nata Sophia domo.
Quæ pariter virtutis amans, studiosa mariti,
Pignora coniugij plena decore dedit.

Ergo vbi pacatos ageret Rex impiger annos,
Structuræ tanta mole peregit opus.
Muniitique Arcem, velut aspicis, haud quod in ista
Spem sibi tutelæ præsidijque locet:
Nec velut antiqua structor Babylonis, ouando
Iactet se humana robora facta manu,
Esse luit pœnas fastus, dum septimus annus
Cerneret amentem persimilemque ferè.

Rex nihil ostentat Danus, se credit & optat
Præsidio tutum solum esse Dei.
Scit benè, ni faueat Numen, quod robora nulla
Vel chalybe, aut duro facta Adamante iuuent.
Ergo dat Astrorum, terræque marisque creator,
In quo spem solo Rex Fridericus habet.
Prosper vt ille diu, & soboles serique Nepotes,
Hæc habitent, firma pace vigente, domos.

SIC DE EADEM HAC ARCE RANZOVIANAE MVSAE.

EST, vbi, quæ regno sunt consociata sub vno,
Rura procellosi diuidit vnda maris.
Scanica rura vocant, necnon Zelandica, quæ nunc
Sub iusto sceptro, Rex Friderice, habet.
Hic in vtroque sita est insani littore ponti,
Arx, Regi qua nil gratius esse potest.

Nomina si queras, hæc Hellet, illa Corone
Nomen habens domino est vtraque fida suo.
Nauis enim non vlla mari se credit Eoo
Hac penetrans, quæ non ponere vela solet.
Omnibus hic opus est merces vt fateantur, & illas
Subducta redimant pro ratione sibi.

Prouenit hinc auri & argenti tantus acerrus,
Hunc regni vt nerum dicere iure queas.
Mirentur reges auri, argentiique fodinas,
Quas ipsis tribuit dextera larga Dei.
Non minor est, quem de multorum mercibus accipit
Prouentum Daniæ Rex Fredericus habet.

ALIVD.

FAma est Iustinum struxisse in rupibus Arcem,
Rara qui fuerat Cæsar virtute Secundus:
Ex hac Europam atque Asiam telluris & æquor
Rauisonum medio spectabat lumine Cæsar
Inuectas pelago puppes, terramque repostas:

Condidit hanc Arcem regni Fridericus in ora.
Virtuti hic nulli Rex & pietate Secundus.
Rex amat hanc Arcem, Regni & per secla Coronam.
Esse dedit nomen, sed virtus inclyta Regis
Xerxis splendorem, Cræsi quoque vicerat aurum.

Despicit hac velut, ex specula Rex altus vtrinque
Arctoum, occiduumque fretum, hinc & Scania longè
Nec non fertilibus, Zelandia cernitur aruis
Ius Regis cogit puppes hic sistere cursum,
Æra dare, inde ratis felici nauigat aura.

FRETI DANICI OR SVNDT
ACCVRATISS DELINEATIO.

HELSEBVRGVM

LANDESKRON

Pharus

HVENA

Vraniburgum

ELBO-GEN

MVMDANIAE FRETVM

ORRESVNDT

CORONEBVRGV

HELSCHENOR

Groseeck

Interior Arcis magnificentia

Lundehoue

TOPOGRAPHIA
INSVLAE HVAENAE IN CELEBRI PORTHMO REGNI DANIAE, QVEM VVLGO OERSVND VOCANT, SITAE, IN QVA ARX VRANIBVRGVM DICTA, QVAMPLVRIMIS, VARIA EXACTAQVE RATIONE, ELABORATIS

Machinis Astronomicis referta, in summæ illius scientiæ honorem & instaurationem à TYCHONE BRAHE nobili Dano, Domino de Knudstrup, circa annum M. D. LXXX. exædificata est.

HVIVS insulæ medium vbi Arx ipsa consistit, eleuationem Poli quinquaginta quinque, quinquaginta quatuor cum dimidio graduum obtinet, & ab occasu remouetur partibus 37. ferè. Habet autem in circuitu 8160 passus maiores, quorum quilibet 5. pedum assumitur, vnde duo quasi miliaria germanica mediocria in ambitu adæquat. Quæ, cum in celeberrimo totius regni freto, per quod quam plurimæ naues ab Orientali in Occidentale mare, & vice versa iucundo prospectu transeunt, constituatur, quædam etiam præcipua huius Regni oppida in propinquo circuitu conspicit: In Selandia, Hafniam Regni Metropolim Academia Regia mercaturaque celebrem, versus Libanotum distantem tribus miliaribus. Helsingora, vbi naues prætereuntes soluunt vectigalia, & Arx Croneburgum dicta, magnificè à Rege Friderico Secundo nouiter extructa est, versus circium duobus miliaribus remouetur. Totidem etiam Helsinburgum in ipsam septentrionem, idque in Scaniæ littore distat, in quo etiam Landskronia, vnico saltem miliari distita versus Eurum patet. Lunda, quæ licet maritima non sit, tamen huic spectatur versus Mesembrium in distantia 4. miliarium. Malmogia verò Vpophænicem respicit, remota miliaribus quinis. Has ciuitates insula in circuitu videt, & vicissim ab his, cum sit admodum alta, prospectatur. Licet verò non admodum magna sit, nulla tamen eius pars ociosa & sterilis existit, estque ferax frugum, & iumentis abundat, alit damas, lepores, cuniculos & perdices in magna copia, & piscaturæ circumundique apprimè opportuna est. Syluulam habet ex corylis, vbi nulla nucum vermiculis vnquam infecta visa est, vt neque glires hæc terra patitur. Olim quatuor Arcibus insignis erat, cum Huenellæ gigantissæ (ex qua hæc Insula nomen accepisse creditur) posteri, inter quos Hugo & Grunhilda apud Germanos in Athletarum historia celebres, memorantur, illam inhabitarent. Nomina Arcium adhuc recensentur: Syndeburga, quæ versus meridionale littus sita erat, quemadmodum Nordburga oppositas partes, circa Boream obtinebat. Karhecidia verò ortum hyemalem, veluti Hamera æstiuum respiciebat. Harum quatuor Arcium fundamenta adhuc conspiciuntur, sed rudera nulla sunt residua. Licet verò Insula hæc admodum altè inter marinam salsedinem exurgat, tamen riuulos & fontes aquæ dulcis, non paucos habet. Estque inter alios fons, qui nulla vnquam hyberni frigoris vehementia congelatur, quod alias in his regionibus est clarissimum.

ORTHOGRAPHIA
ARCIS VRANIENBVRG IN INSVLA PORTHMI DANICI HVAENA, OPT. ET POTENTISS. REGIS FRIDERICI SECVNDI DECRETO, ASTRONOMIAE INSTAVRANDAE GRATIA A TYCHONE BRAHE D. DE KNVDSTRVP EXAEDIFICATAE.

Explicatio partium exteriorum præcipuæ domus.

A. Ianua Orientalis ex Ionico & Dorico opere composita. B. Cœnaculum hibernum. F. Lapsis fundamentalis quem posuit Magnificus Dn. Carolus Danzæus Legatus Gallicus. G. & H. Fenestræ cellæ subterraneæ. C. Camera pro hospitibus. Suntque versus occasum duæ similes. M. Musæum rotundum cum Bibliotheca & globo magno aurichalcico, cuius diamiter 6. pedum est. K. Cauea auiaria cui similis respondet versus occasum. L. Laboratorium chymicum subterraneum & rotundum continens 16. varias fornaces arti Spagyricæ destinatas. I. Foramen per quod dimittuntur carbones pro laboribus Pyronomicis. Z. Cella subterranea pro reponendis lignis ad comburendum hyberno tempore. X. Coquina. D. Camera Regis Rubea. æ. Camera flaua octogonalis. E. Camera Reginæ cærulea. His tribus respondet versus occasum Cœnaculum maius æstiuum viridi colore exornatum, vnde naues omnes ex vtroque mari occidentali & orientali per fretum illud vltro citroque frequentissimè comeantes iucundo prospectu videri possunt. X. Fenestræ superioris contignationis. O. Obseruatorium maius meridionale sex insignes & maiores machinas Astronomicas continens. P. Globus volubilis cui imponitur instrumentum inter obseruandum distantias stellarum, cui similis versus occasum respondet. Q. Ambitus octogonalis in quo situs est globus prædictus. N. Obseruatorium minus meridionale armillas æquatorias magnas continens. VV. Descensus in Laboratorium & ascensus in Obseruatorium. R. Obseruatorium maius Septentrionale quatuor magnis instrumentis Astronomicis refertum. S. Obseruatorium minus Septentrionale alias Armillas Æquatorias magnas capiens. T. Alius globus versatilis imponendis instrumentis inseruiens, cui etiam versus Occasum similis respondet. V. Locus in quo situs est globus ille magnus. ɛ. Suprema Camera octogonalis proximè infra cuspidem domus, ex qua vndique patet prospectus habens in circuitu ambitum quem Galeriam vocant supra tectum. 77. Structuræ octogenales in quibus imagines excisæ 4. Anni partes referentes conspiciuntur, & per artificium Hydaticum, quando lubet, gyrantur, aquasque singulæ ternas sursum attollunt. ☾☾. Sex camini in vnum desinentes versus Austrum & alij sex versus Boream, in quibus omnes camini totius domus distinctim concurrunt. N. Locus in Horologio sonante horas per campanam quæ superiùs pendet in ɛ. λ. Pegasus ostendens vnde spirent venti, qui dum circumuoluitur infra tabulatum supremæ Octogonicæ cameræ per indicem volubilem, omnes ventos, prout quotidie flant, indicat, Vnaque horæ sub eodem tabulato patent per alium indicem ex eodem centro reuolutum. Atque hæc est exterior domus delineatio qualis patet ab Oriente aspicientibus, quibus omnia eodem modo respondet ab Occidentali parte, quemadmodum Meridionalis & Septentrionalis facies etiam sibi ipsis in omnibus assimilantur.

Ichnographiæ explicatio.

A. Ianua Orientalis. C. Occidentalis ianua. t. Transitus quatuor ad angulum rectum concurrente. B. Fons aquarium volubilem rotans qui aquas hinc inde eiaculatur. D. Cœnaculum hybernum. E. F. G. cameræ pro hospitibus. L. Gradus maiores per quos ascenditur in superiorem contignationem. H. Coquina. I. Pœnu. K. Puteus profundus. 40. vlnarum artificio Hydatico seruiens, & aquas per Syphones in omnes Cameras totius domus distribuens. M. Ambitus pro lignis reponendis. O. Gradus in pœnu subterraneum ducentes. S. Circutus supra Laboratorium, vbi in quasdam fornaces carbones deijciuntur. P. Gradus minores ducentes à Laboratorio in Obseruatorium. R. Cauea auiaria versus occidentem. Q. Alia cauea auiaria versus ortum; in quibus aues liberè in paruis arboribus hinc inde volantes cantant T. Bibliotheca. VV. Globus ille magnus aurichalcius, 4. Camini. V. Mensæ. Y. lecti. N. loci secreti. Sunt autem omnia in hac tota distributione, se inuicem respicientia & æqualia, ita vt quatuor Cameræ, eiusdem sint magnitudinis, itidem & turres vtrinque adhærentes cum suis ambitibus, Porticus etiam & atria decussatim conclauia æquabiliter dirimentia, eandem inuicem magnitudinem seruant. Omnia vero quæ tum in Ichnographia, tum in Orthographia conspiciuntur proportionem magnitudinis eam habent, cuius Basis quadrata intelligitur in quolibet latere esse pedum 50.

Delineationis totius capacitatis explicatio.

A. Domus præcipua in ipso meditullio totius capacitatis extructa, & per quatuor latera æquale quadratum efficientia in 4. mundi plagas exactissimè vergens, ita vt duæ turriculæ Meridiem & Septentrionem, ambæ vero valuæ Ortum & Occasum exquisitè respiciant. E. Porta Orientalis opere rustico & Tuscano composita. D. Porta Occidentalis eodem opere elaborata. Habent autem hæ duæ portæ superius duos canes maiores Anglicos excubatores cum sua domuncula, vt vndique aduenientes latratu indicent. B. Officina Typographica maioris domus idæam in parua forma referens. C. Domuncula pro seruis, etiam maiorem domum, quò ad frontispicia repræsentans & subterraneum habens carcerem. F. Exterior valli facies. G. Interior valli forma cum sua planitie, vbi duo coniunctim spaciari possunt. N. Quatuor viæ versus ambas portas & vtramque domunculam ducentes, in 4. mundi plagas adamussim excurrentes. O. Quatuor ianuæ hortorum. M. Vmbracula amœnitatis gratia in hortis constructa. L. Horti herbarum & florum. H. Horti arborum varij generis numero trecentarum. I. Ludus quem **Pilkentafel** vocant. K. Ludus globorum quem **Kolltafel** vocant. Atque hæc est totius capacitatis generalis descriptio. Habet autem valli ambitus figuram quadratam, cuius singula latera continent pedes. 300. Altitudo verò ipsius valli ab imo fundamento est pedum 18. Crassitudo eiusdem infirma est pedum 14. Suprema verò vbi ambulatur, pedum. 9. Domus ipsa in medio sita, quæ etiam exactè quadrata est, habet in singulis lateribus pedes 50. Altitudo muri 40. Turres verò rotundi à Meridie & Septentrione annexi habent 20. in diametro, quibus ambitus exterius adhærentes addunt pedes. 9. Porticus ab Oriente & Occidente inferius quadrati habent 14. pedes in quolibet latere. Tota altitudo domus à terræ superficie vsque ad Pegasum supremum & est pedum 70. Domus etiam tota, quaquauersum patet, hypogæa habet ædificia, quorum profunditas est pedum duodecim, hæc verò subterranea cum sint, non hic repræsentantur.

VRANIBVRGVM Arx, quamplurimis, uaria exactaq; ratione, elaboratis machinis Astronomicis referta, in summæ illius scientiæ honorē, et instauratio-nem, à TYCHONE BRAHE Nobili Dano, Domino de Knudstrup, circa Annum M. D. LXXX, excō- ificata.

OCCIDENS.

ICHNOGRAPHIA PRAECIPVAE DOMVS.

ORIENS.

OCCIDENS.

Totius Ambitꝰ et capacitatis delineatio.

ORIENS.

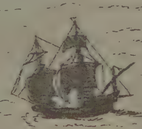

Topographia Insulæ Hueneæ in celebri portumo Regni Daniæ, quem Vulgo Oersund uocant. Effigiata Coloniæ 1586.

A. Templum. B. Arx ipsa Vraniburgū C. Officina et habitatio artificū, astronomica instrumēta conficientiū D. Subterranea quędā structura, terna organa astronomica continēs E. Predium oeconominę destinatū. F. Pagus 40. rusticorū habitationes continens. G. Forum iudiciale. H. Sylvula ceruorum. I. Auicularū aucupium. K. Aucupiū falconum.

HELSINGOBVRGVM.

HELSINGOBVRGVM, Schaniæ Danicæ ciuitas est maritima, arce editissima insignis, quam vrbem Helsingorum nominat Saxo Grammaticus lib. 14. & Helsingum oppidum, lib. 15. Sita est in ipsis penè faucibus, & ad fretum, per quod in eum, quem Codanum sinum appellat Plinius Naturalis historiæ lib. 4. cap. 13. illabitur Oceanus, vbi traiectus est ex Schania in Selandiam Insulam breuissimus, Germani vulgò nominant *den Sund*. Orientalem maris ripam tenet Helsingoburgum, quemadmodum Helsingora, vna cum Croneburgo Arce Regia, & longè magnificentissima, occiduam. A Septentrione in austrum porrigitur ciuitas, longior quam latior, monte nimirum per quàm edito, qui huic imminet ad Orientem, obstante, quo minus in latum etiam extendi possit. In huius medio Templum est virgini olim Deiparæ dedicatum, non magnificum quidem illud (ex cocto enim tantum lapide extructum visitur) amplum tamen inprimis, & excelsum, cui turris adiecta est altior aliquanto, vniuersum autem ædificium eiusmodi planè, vt & gratiam quandam habeat, quod decenti simplicitate commendetur, & copiosa luce in eo perfundantur omnia. Nusquam plura, quàm hic antiquæ nobilitatis Danicæ ad parietem Templi Septentrionalem, depicta visuntur Insignia, sepultis in eodem templo, præstantibus nobilitate viris. Non procul à templo Prætorium est ad Austrum, vnaque forum, in quod merces suas quotidiè ferè conuehit frequens vicinia. Præter mercatum hunc quotidianum, in quo ciuium potissimum, ac vicinorum seruitur commodis, alij duo anniuersarij, alter in medio quadragesimæ, alter sub dominicam palmarum dictam, sic celebrantur, vt non ex Dania tantùm, verùm etiam ex peregrinis, & procul dissitis regionibus huc commeet maxima hominum multitudo, comportatis eodem exoticis etiam mercibus, haud paucis, vt vix in vlla Panagyri Daniæ, vel hominum sit, vel mercium frequentia maior. Ex mercibus tamen in hisce nundinis frequentiores sunt equi, ac bones venales, quorum distrahendorum causa, hæ primitus sunt institutæ. Oppido toti, qua in longum patet, Mons imminet, vt ante dictum, ante orientem, præruptus admodum, ac æditus, cuius fastigio, super solidissima caute, arx imposita est longe munitissima. Hæc ab Helsingis (hi Sueciæ populi sunt, quorum patria Helsingia) sub ipsam olim Natiuitatem Seruatoris Christi in carnem, Frothone III. Daniæ Rege, vel circiter, extructa memoratur, à quibus quidem Helsingis & nomen inditum tum Arci, tum ciuitati, adde & ei, quæ transfretum est Helsingore. Id autem nomen sonat, non tam oram, seu extremitatem, quòd videri alicui possit, quam arenam Helsingorum. Est quidem illa extrema Selandiæ versus ortum æstiuum, vel Boream pars, vbi sita Helsingora est, cum arce Croneburgo. Verùm veteri Danorum lingua Or, arenam sonat propriè, cuius magna est etiamnum circa Helsingoram copia, longiori tractu in mare procurrens, idque non admodum profundum, à qua verisimile est nomen factum & ciuitati & freto vicino, quod à Danis appellari dixi *Orsund, &c.* quasi dicas arenæ fretum vel sinus. Et flexus vbi nunc arx est Croneburgum, olim dictus est *Orekrog*, quasi arenæ flexus, ab eadem nimirum arenæ copia. De tempore extructæ Arcis Helsinburgensis circumferuntur Barbari quidam versiculi duo, qui sic habent.

Tempore Natalis Christi turris capitalis
Helsinborg struitur, velut in scriptis reperitur.

Ea sanè perampla est, vt per se ciuitacula videri possit, in cuius meditullio turris quadrata, & ipsa ampla admodum, atque inprimis edita, contignationum seu interstitiorum, sursum versus (quæ tabulata vocantur,) complurium, ad miliaria aliquot, procul sese spectandam exhibet. Hanc turrim, duplex ambit murus, alter proximè cingit eandem: qui autem remotior est, arcem totam, vnaque ædificia complectitur quàm plurima, quotidianis igitur eorum, qui arcem tenent, vsibus accommodata. Murus exterior, qua parte plagam respicit Orientalem, & Aquilonarem, fossa cingitur sic satis profunda, quod is locus minus videatur natura munitus, quàm latus occidentale. Id enim magis est præruptum, seu arduum, & natura inaccessum. Fuit hæc arx multorum Regum olim sedes, vbi comitia quædam Regni celebrata sunt, vt cùm initio gubernationis Erici VI. cui Kleppingo postea cognomen fuit, sub annum Domini 1260. ad diem 9. Martij mensis, & conuentus inibi habiti, maximè, quando negotium erat Danis cum Sueeis vicinis, aut inter Suecos ipsos pax per Danos constituenda, quod factum est, & anno Domini 1310. quando conuenientibus Helsinburgi Rege Daniæ Erico VII. *Menved* dicto, & fratre huius Christophoro Birgezo, item Sueciæ Rege, & huius fratribus Erico & Valdemaro, cum Gerhardo Holsatiæ Comite, & Henrico Duce Megapolensi, composita est omnis inter Birgerum & fratres eiusdem controuersia. Meminit huius Ioan. Gothus historiæ Suconum & Gothorum lib. 20. cap. 19.

CORONIA, vulgo Landiscroon.

AB Helsingoburgo distat Coronia, & ipsa maritima (quam vulgò Landiscoronam dicunt. Id sonat terræ, seu prouinciæ, vel regionis Coronam) miliaribus Germanicis plus minus duobus, & dimidio versus austrum. Hæc ab Erico VIII. Daniæ Rege primùm condita est, sub annum à Christo nato 1413. cùm prius eo loco pagus fuerit, *Saebye sondre*, id est, Australis dictus, cuius adhuc appellationem platea quædam in hac regione retinet. Incolis dicta *Saebye gade*, id est, platea *Saebye*. Quam Landoram appellat Saxo lib. 14. de Erico IV. & VValdemaro I. horumque gestis verba faciens, ea non ciuitas fuit, sed longior quidam, vt Saxo ipse loquitur, arenæ tractus, à continenti littoris in mare procurrens. His enim penè verbis vtitur Saxo. Nec facile est dicere, sub quonam Schaniæ littore is fuerit tractus, hicne, vbi Coronia nunc est, an alibi. Vicinus est vrbi ad orientem fluuius, dimidio tantum miliari ab vrbe distans: hic in Meridiem fluens, ac in mare sese exonerans, cursum nonnihil flectit ad Aquilonem, marique mixtus Coroniam præterlabitur, ac portum efficit vastissimarum etiam nauium capacem, quo non est alius per Daniam magis commodus, aut opportunus, ea res occasionem præbuisse videtur, cõdendæ hoc loco ciuitatis. Vallo ac fossis cingitur, Arcemque adiunctam habet, cuius fundamenta à Christiano III. Daniæ Rege iacta, primùm sunt anno Domini 1543. vel circiter, paucis post annis peracta eiusdem ædificatione. Haud parum momentum ad victoriam attulit Christiano portus Coronensis, cùm patre defuncto, de regno is dimicaret aduersus seditiosos, & Comitem Oldenburgicum. Hic enim vrbe occupata, tutam admodum, reliquo belli tempore, stationem habuere huius naues. Quæ res videtur & portum & ciuitatem sic Regi victori commendasse, vt postea arcem quoque hic locandum duxerit. Quo loco nunc arx sita est, olim cœnobium erat Carmelitarum, quibus sub ipsa huius ciuitatis quasi crepundia, in Daniam introductis, domicilium hic primum statuit Ericus VIII. vrbis conditor. Portæ ciuitatis versus Meridiem & Mare tres sunt: Totidem etiam, qua vrbs continentem spectat. Orientalis vna, altera septentrionalis, tertia occasum æstiuum respicit, & Corum seu Angesten, quę à vicina platea *Saebye* nomen obtinet. Per has multùm quotidiè rerum venalium inuehitur, earum potissimum quas regio, seu prouincia vicina producit, quemadmodum per portas maritimas, quæ nauigijs in portum apportantur, ex varijs Europæ regionibus, Liuonia, Russia, Pomerania, & Ciuitatibus Germanię maritimis; Hollandia item & Anglia ac Scotia, tandemque ab extrema Norwegia, & alijs locis infinitis. Nunquam autem vel mercium, vel hominum in hac ciuitate frequentia maior, quàm circa Solstitium æstiuum, quando mercatus in ea exercetur longè maximus.

Non procul à porta maritima orientalior, forum est peramplum, iuxtaque prætorium magnificè extructum. Et circa forum quemadmodum passim in vrbe tota, maximè versus portas, Septentrionalem & orientalem priuatorum ædificia sic satis splendida. A foro versus septentrionem, non longo spatio templum est vastæ magnitudinis, & Templo iuncta turris præalta, ex lapide cocto constructa. Neque nunc alius est in hac vrbe sacrorum locus, præter Nosocomium, in ea platea quæ ad portam ducit orientalem. In hoc Nosocomio permulti aluntur ægroti, ac pauperes, ciuium potissimum liberalitate & beneficentia. Neque enim certos annuos prouentus hi habent, qualibus gaudent alia quædam passim per Daniam Nosocomia, & Prochodochia, maiorum liberalitate donata.

LVNDIA.

HAEC à Coronia versus ortum, siue subsolanum tribus distat miliaribus germanicis, estque mediterranea, quæ vbi mari proxima est, militar tantum vnico ab eo distat. Sedes hæc olim erat Archiepiscopalis, inde vsque ab anno Domini 1104. & temporibus Asceri I. Archiepiscopi ad tempora Christiani III. Quando fuerit, & à quo vel à quibus condita, nusquam in historijs legitur. Nam qui Anglos Conditores agnoscudi, appellatione sola moti videntur, quæ communis est huic cum Angliæ Metropoli: Germani enim vtranque ciuitatem *Lunden* nominant. Dani hanc suam sua lingua *Lund*, quòd nomen saltum Danicè significat, vel syluam. Qui latinè volunt id quicquid est appellationis exprimere, nunc Lundam reddunt, nunc Londiam, nonnulli etiam Lundas numero multitudinis, vt Athenas, Londinum, vel Londium pro Lundia, nouæ sunt appellationes, & Danis

HELSHEBORCH

LVNDEN

ELBOGEN

LANDESKRON

Danis inuſitatæ. Fama quidem eſt Anglos olim in hanc Oram Schaniæ, & quidem Lundiam, mercimoniorum cauſa, confluxiſſe frequentes, vbi emporium tum fuiſſe dicitur longè celeberrimum, multò ante conditas Malmogiam, & Haffniam, verùm id ad ea potiſſimum tempora referendum cenſeo, quibus Angliæ etiam imperarunt Daniæ Reges. Itaque commertia quidem cum Danis habuiſſe Anglos certum eſt, verùm ex eo mox non ſequitur, ab his Londiam conditam, vel ab Angliæ Metropoli denominatam, vt peruetus ſit Londinum Angliæ, cuius etiam in Phrotone I. qui nouus erat Danorum Rex, apud Saxonem fit mentio. Illud extra controuerſiam eſt inter vetuſtiſſimas Daniæ ciuitates cenſeri Lundiam. Ac ſciendum, circumferri inter Danos de Lundiæ antiquitate rithmos quoſdam pertuetuſtos in hunc modum.

Den thid Chriſtus lod ſig fode.
Stod Lund er Schauor, ſegerſte guode.

Quorum verborum ſententia eſt: Chriſto naſcente, floruiſſe Londiam & Schanoram. Eſt autem Schanora Schaniæ ciuitas vetuſtiſſima, nunc pedibus tribus tantùm à Malmogia miliaribus diſtans, verſus ortum Brumalem. Vallo ac foſſis olim cingebatur Lundia, cuius erant tres tantùm portæ, Septentrionalis quæ hodie appellatur porta S. Olai, propter templum D. Olai, quòd olim ad hanc portam erant: & latæ plateæ porta à platea, quæ ad hanc recta ducit. Altera Orientalis, porta S. Martini dicta, ab ea, quòd in vicinia illa erat templum à quo plateæ quoque nomen inditum. Tertia Meidionalis, quæ rubra dicitur, ad Malmogiam ducit. Harum portarum etiamnum extant veſtigia, ijs enim adhuc locis rudera relicta ſunt. Vallo autem diruto (quod quando, vel ex qua occaſione ſit factum, haud facilè eſt dicere) non per tres tantummodo, ſed per plures etiam, puta ſex vel ſeptem nunc vias, cuius patet in vrbem introitus. Plurima olim erant in hac vrbe templa, & quidem parochialia non pauciora viginti duobus, inter quæ primas ſemper tenuit ædes Laurentiana Cathedralis in meditullio fermè ciuitatis ſita, vaſta & inprimus magnifica. Ex ſecto enim lapide conſtructa eſt, & plumbeis laminis tecta rota, cuius ædificatio Suenone I. Rege (qui ſub annum Domini 1017. mortuus putatur) cœpta, ab Egino tandem huius loci primo omnium Epiſcopo, & proximo huius ſucceſſore Richualdo, accedente opera & ſtudio S. Canuti Regis perficitur, dedicatione peracta Anno Domini 1085. 12. Kalend. Iunias, hoc eſt ante Canuti Regis cædem, anno proximo. Quo tempore Collegium etiam Canonicorum primum inſtitutum eſt, Eccleſia & Eccleſiaſticis ab Rege Canuto dotatis quàm liberaliſſimè. De qua re Saxo lib. 11. Initiò Canonici non vltra nouem fuêre, quibus Præpoſitus erat additus, reliquorum velut Antéſignanus: Sequentibus autem temporibus hic numerus ſic auctus eſt, creſcentibus etiam per maiorum liberalitatem, reddituibus annuis, vt præter Prælatos quatuor, Præpoſitum, Decanum, Archidiaconum & Cantorem, Canonici extiterint numero ad 24. Vicarij longè plures.

Sed de reliqua ædis Laurentianæ, de Horologij, de Hypogæi ſiue Cryptæ, de Altarium magnificentia vide plura in Indice.

Eccleſiæ adiacet ad occidentem Schola Triuialis illa quidem, verùm celebrior multò, quàm in alijs Schaniæ ciuitatibus. In hac Scholarcha ſemper eſſe conſueuit Magiſter Attium promotus, cui iunguntur Hypodidaſcali quatuor, ex quibus, qui ſupremus eſt, Capituli Lundenſis conſtitutione, Artium Baccalaurius eſſe tenetur.

Verſus meridiem ab altera templi Laurentiani parte forum eſt, & id peramplum, vnà cum prætorio. Frequens huc confluit quotidiè ferè, vendentium ac ementium turba, præterquam quod bis annis ſingulis, tota penè vrbe Mercatus celebratur longè frequentiſſimus, idque ſub Aſcenſionem dominicam, & circa feſtum Laurenti). Plura de iſtius vrbis hiſtoria ſedulus lector in operis Indice inueniet.

MALMOGIA, Germanis ELBOGEN.

MALMOGIA inter recentiores eſt Schaniæ Ciuitates, vtpotè, anno primùm à nato in carnem Seruatore 1310. vel circiter, condita ſub ipſa initia gubernationis Chriſtophori II. Daniæ Regis. Eadem tamen nunc penè Metropolis eſt Schaniæ, idque per mercimonia, quibus inclaruit, ex quo piſcatio circa hanc vrbem cœpit eſſe frequens, Lundia nonnihil remittente de priſtina celebritate, & claritudine. Maritima hæc eſt, à Lundia vix duobus diſtans miliaribus Germanicis verſus Meridiem, à Coronia quatuor totis. Incolæ hanc nominant, Malmoe, quod latinè redditur Malmogia, vel ſecundum quoſdam, Malmogium. Olim inferiorem Malmogiam hanc dictam legimus ad differentiam fortè pagi cuiuſdam vicini, qui à mare remotiore & loco aliquantum editiore ſitus, eandem obtinuit appellationem, ita tamen vt ſuperior dicetur Malmogia, quemadmodum hæc inferior. Danicè *Offre Malmoe, vs Nacdre Malmoe*. Sublata pago cognomine, cuius nunc extant veſtigia, hæc ſine additamento nominatur Malmogia, quam Germani ſua lingua conſtanter appellant *Elbogen*, quod cubiti formam referat, Ancoram poſſes dicere. Eſt enim ad hanc ciuitatem maris flexus quidam quem frequentaſſe Germanos eſt veriſimile, piſcationi olim cauſa in Schaniam profectos, etiam ante Malmogiam conditam. Multis olim immunitatibus donata fuit hæc vrbs, quibus etiamnum gaudet. Illud autem præter cætera peculiare hic conceſſit VValdemarus Margarethæ pater, Daniæ Rex; quo tempore Schania primùm tota potitus eſt, ſub annum Domini 1360. vel circiter, vt à telonij, quod vocant, ſolutione immunes eſſent Malmogenſes omnes, in quamcunque Daniæ oram cum mercibus venire his contingeret. Id priuilegium renouauit, & confirmauit Ericus VIII. recentioribus illis Schaniæ ciuitatibus Malmogiæ atque Coroniæ, quam poſteriorem ipſe condidit. Arce munitiſſima inſignis eſt Malmogia, & ædificiorum magnificentia, quæ nuſquam ſunt per Schaniam, quàm in hac vrbe magis ſplendida. Quo loco nunc arx eſt ad occidentem nimirum ciuitati, olim ædificia quædam erant paulo, quam in reliqua vrbe magnificentiora, curiam dixêre ſeu habitationem monetarij, Danicè *Mynhergaerden*. Hæc ab Erico VIII. Daniæ Rege primùm extructa, Anno Domini 1434. adiectis ei bonis quibuſdam ruralibus, cum in bello Comitiano eam diruiſſent ciues ſeditioſi, iterum à Chriſtiano III. reſtaurata eſt, & ad eam, qua nunc ſpectatur, magnificentiam perducta. Hæc reſtauratio inchoata eſt anno Domini 1537. Qua parte mare & circium reſpicit Malmogia, muro tota cingitur, portis etiam quibuſdam peruio, ex quibus duo ſunt celebratiſſimæ. Altera quæ in arcem itur: altera, qua ad pontem, quo mare inſternitur, ad quem appellunt minora tantum nauigia, & ſi quæ Cimbæ aut naues actuariæ, cum hominibus, vel mercibus, ſeu Hafnia aduenium, ſeu Malmogia ſoluunt Hafnia nauigaturæ, vt eſt loco ex Schania in Sialandiam traiectus frequens miliarium circiter quatuor. Naues autem maiores, ſeu onerariæ, Holcades dictæ, tum Græcis, tum Germanis, procul à ponte, vel ciuitate conſiſtunt velut in portu, tolerabili quidem illo, verùm non admodum tuto præſertim flante circio. Reliqua vrbis pars, verſus Continentem & Auſtrum, vallo ac foſſis probè munita eſt, paludibus etiam quibuſdam tutam eam præſtantibus niſi vbi & horti ſunt (ſunt autem circa hanc vrbem frequentes) vel viuaria, ſiue piſcinæ. Portæ hic ſunt præcipuæ: Orientalis vna: Altera Meridionalis, quibus & turres impoſitæ viſuntur, cum tormentis maioribus haud paucis, quæ ex turribus prominent: Tertia porta Occidentalis non æquè frequentatur, vt ſuperiores duæ, niſi cum ſub littus Schaniæ exercetur Halecum piſcatio, quòd fit quotannis ferè, inde vſque à feſto Bartholomæi, ad Dionyſij, per ſeptimanas circiter ſex continuas. Eſt enim hæc porta mari vicinior, eoque per eam, ſicut & per maritimas illas, magna paſſim importatur per id tempus halecum ſeu harengarum copia: celeberimus enim tunc, & quotidianus eſt vrbe tota mercatus, exoticis etiam mercibus quam plurimis in vrbem importatis nauigiorum beneficio, per portas maritimas. Quin & per Orientalem portam, ac Meridionalem, non hoc tantum tempore, ſed per totum alioqui annum, plurimùm inuehitur frumenti, & aliarum rerum venalium, vt boum, agnorum, equorum, & ſi quid eſt generis eiuſdem, fœnum quoque & ligna, atque carbones, quamuis ligna ſuppeditant & nauigia. A ſaltibus enim, ſeu ſyluis aliquanto remotior eſt hæc ciuitas. Media penè vrbe forum eſt ſpatioſum admodum, & in eo verſus ortum domus ciuica, ſiue prætorium, amplum inprimis, atque magnificum ſub annum à nato Chriſto 1546. impenſis ciuitatis haud mediocribus exſtructum, diruto prius quod in ea vicinia eſt, Monaſterio Franciſcanorum. Eſt in medio nunc foro ciſterna longè capaciſſima, quæ per canales & cuniculos quoſdam ſubterraneos eo ex quodam extra vrbem riuulo deducta, ad vſus quotidianos, & neceſſarios omnibus in vicinia habitantibus, aquam fundit copioſiſſimam. Nam procul à foro Orientem verſus, templum eſt D. Petro Apoſtolo olim dicatum, ſpatioſum id inprimis & magnificum, latericium tamen, fundamento excepto, cui ad Occidentem adhæret turris, impoſita ei pyramide per quam edita, laminis partim cupreis, partim plumbeis tecta tota. Quin & ſuprachorum eminet pyramis, verùm priore & anguſtior multò & humilior. Hoc templum parochiale eſt toti ciuitati, quamuis frequentiſſimæ. Templo ad Orientem iunctum eſt Sacellum non magnum quidem illud, celebre tamen, in quo ſacra olim fiebant, nunc pro Bibliotheca vſurpatur. Templo adiacet verſus ortum brumalem Schola, eaque per celebris, in qua Rector ſiue Scholarcha vnus eſt, Hypodidaſculi autem quatuor.

ITZOHOA.

ITZOHOA nobile, & auguſtum Holſatiæ oppidum, ſitu, locij; natura, nauigatione, ac proinde, negotiatione quæ per Storam & Albim flumina exercetur, præſtans. Nam Stora, piſcoſo ac nauigabili flumine, vndique cingitur, quod flumen in intima Holſatia ortũ, aliquot oppida, & nobilem illam Rantzouianam domum Bredenbergam alluens, ad occidentem Albi permixtũ, à fluminum tandem parente recipitur. Oppidum autem Itzohoa primum à Ludero Biling Saxoniæ Duce, totiusq; Holſatiæ domino, ſub Ottone III A. circa annum Chriſti milleſimum, contra VVandalos muniri cœptum, ſuppeditante flumine, & loci opportunitate munitiones: Cumque VVandali, tempore Imperatoris Henrici II totam Holſatiam, Dithmarſiam ac Nordalbingam crebris incurſionibus depopulârentur, incenſis omnibus villis ac pagis, vnicum propugnaculum in Itzohoe, & Borcklenburch, ab ipſis expugnari non potuit. VValdemarus autẽ, ſecundus eius nominis Daniæ Rex, deuicto Adolpho, tertio eius nominis Holſatiæ Comite, Hamburgum fugiente, oppidum iſtud diripuit ac deuaſtauit. Anno Chriſti M. CC. I. Poſtmodum verò anno ſalutis M. CC. VI. Holſatiæ Proceres, oportuna ſitus commoditate incitati, denuo hoc oppidum munire cœperunt, ibidemq; contra Regem ſe fortiter defenderunt, aquarum firmati præſidio, quæ mirum in modum eo die bis in eandem altitudinem exæſtuarunt, vt ponte deiecto, ciues tueretur, Danis excluſis. Stora ſiquidem, quemadmodum & plæraque alia Holſatiæ flumina, ad aliquot miliaria, æſtu marino, exagitatur. Itaque hunc diem oppidani, celebri memoria, annuatim obſeruant, eundemque, ob partam tam illuſtrem victoriam, ciuium diem, nuncupant.

Anno M. CC. XXXIII Itzohoenſes, ab Adolpho III, ſyluis ac pratis, nec non inſignibus, ac iure municipali donati ſunt.

Gerhardus Comes Holſatiæ, & filius Adolphi IV anno reparatæ ſalutis M. CC. V. tranſtulit cœnobium virginum nobilium de Iuenflete, & id rurſus extrui iuſſit ante oppidum Itzohoe, idque multis, ac amplis prædiis ac fundis locupletauit, ſepultusq; eſt in ipſa cœnobij Eccleſia, cum omnibus ſuis poſteris. Deinde etiam anno M. CCC. XL Gerardus Magnus in Iutia cæſus, ibidem humatus eſt. Et Anno Chriſti M. CCC. LXXXI. Comes Henricus ferreus ſic dictus, quod ſtipendia meruerat in Dania, Suecia, Anglia, & Italia. Nec non Eliſabetha Comitis Nicolai coniunx, Anno M. CCC. LXXXVIII. Item, Comes Nicolaus, anno ſalutis M. CCCC. Annoque Domini M. CCCC III. Albertus Comes, qui in Dietmarſiam irruptionem faciens, equo lapſus eſt, ex quo caſu poſtmodum XXIX Septembris obiit. Poſt hos etiam Gerhardus Sleſvvicenſis & Holſatiæ Dux anno orbis redempti M. CCCC. IV à Diethmarſis cæſus, Anno deinde Chriſti M. CD XXI Henricus Holſatiæ Comes electus Antiſtes Oſnaburgenſis. Similiter Dux Henricus, filius Gerhardi in obſidione Flenſburgenſi lancea interemptus. Poſtremo ſepultus eſt in eiuſdem cœnobij Baſilica, Anno M. CC. LIX Dux Adolphus Lubecæ mortuus. Extant ibidem & alia quædam monumenta tymbi, Epitaphia, Holſatiæ Procerum, & illuſtrium, nobiliumque familiarum, imprimis verò ex heroica, & percelebri Ranzouiorum gente, Bredonis, Caij, qui Dominus & Hæres fuit Curui aggeris: Ioannis, Henrici, Pauli, Nicolai, & Mauritij, quorum plæraque ſepulturæ, ex candido marmore, præcellenti opere factæ conſpiciuntur, eruditorum epitaphiis, & carminibus illuſtratæ. Ex multis, quod Ioannis Ranzouij tumulo, marmori inſculptum eſt, excerpere placuit.

Ioanni Ranzouio, nobili Holſato, qui poſt ſuſceptum balthei militaris decus, & perluſtratas remotiſſimarum gentium prouincias, quantum pacis, bellique artibus omnibusque corporis, atque animi eximiis bonis, eniti potuit, id omne ſecundum pietatem in Deum, vni patriæ, eiusque laudatiſſimis Principibus, Friderico primo, Chriſtiano III, & Friderico II Danorum ex ordine Regibus, huiusque patruis, Iohanni & Adolpho Holſatiæ Ducibus impendit, feliciſſimo euentu, vtpote ſummus cum iuſto Imperio Dux, exortis ſubinde bellis deſtinatus, ſemper victor, qui præter copias, deditasque vrbes atque arces, profligatos eiectosque procimbricis & Holſatis finibus, hoſtes rebellium Diethmarſorum contuſam ac fractam armis contumaciam, octies, patentibus in campis, diuerſis præliis ſuperatas hoſtiles acies, vel ab ipſius indulgentia, vel à fœda fuga, vitam coëgerit impetrare, illuſtri & fidei erga patriam, eiusque principes & clementiæ, erga victos gloria, quam ad fatalem maturæ ſenectutis horam, ſine fortunæ ludibrio, perduxit, ſicque domi ſuæ ætatis veniam nactus, omnibus animi ſenſibus integris, in chariſſimæ coniugis, filiorum & nepotum complexu, æterno numini ſpiritum, à quo acceperat, firma in Chriſtum fide, & certa reſurrectionis ſpe, confirmatus reddidit. Henricus & Paulus filij, parenti chariſs. mœrentes poſuêre. Obiit Anno Domini M. D. LXV. die XII menſis Decemb. cum vixiſſet annos LXXIII & menſ. I.

Sed, de elogiis & Epitaphiis, quæ in aliorum Ranzouiorum monumentis tam in iſta Eccleſia, quàm alibi paſſim leguntur. Item de generoſis, claris, & fortibus, Nobilis Ranzouianæ familiæ viris, qui quadringentis huc vſque annis, pace & bello floruerunt, liber extat, Antverpiæ, Plantinianis, ac proinde elegantiſſimis typis excuſus, cum Hiſtorico Epigrammatum libro, continente encomia Heroum, Imperatorum & Ducum, ſuperioribus, & noſtro ſæculo, virtute bellica maximè illuſtrium, quos Henricus Ranzouius, in Ducatibus Regis Daniæ Vicarius, in Arce ſua Breidenberga depingi, & verſibus, partim à ſeipſo compoſitis, partim hinc inde collectis, ornari curauit. Porro, in iam commemorato Itzohoenſi Cœnobio, monaſtico habitu, etiamnum degunt, XXI diuinis officijs nuncupatæ nobiles virgines. Haud ita procul ab iſto virgineo, miſericordiæ, pietatiſque officina eſt ſita, Xenodochium equeſtri D. Georgio ſacrum. Oppidani, Fredericum II Daniæ Regem, hæreditarium Dominum agnoſcunt.

FLENSBVRGVM
ITZOHOA.
ITZOHOA florentissimae Holsatiae Opp.

FLENSBVRGVM.

SCHLESVVICENSIS Ducatus, olim Saxoniæ Marchionatus, vnum ex tribus Iutiæ episcopatibus continet, Cimbricæ Chersonesi pars, post præcipuam Schlesvvicensem vrbem FLENSBVRGVM oppidum, ad maris orientem respicientis littus cum portu multarum nauium capace, ostentat. Originem, nomenque à Flenone, Viro nobili, fortique milite habere, annales perhibent, qui prope littus maris Balthici habitans, eo ipso in loco, vbi nunc situm est Flensburgum, casas quasdam piscatorias, sibi tributarias habuit. Ad has postea tam vicini, quàm exteri, loci commoditate adducti, non solum confluxerunt ibique suam sedem collocarûnt, verum etiam ex piscationis quæstu, & paulò post, nauigationis commodis aduenarum congressu & frequentia adaucti, formam & titulum oppidi acquisiuerunt, vt sic Flensburgum, quasi Flenonis burgum, nomen obtinuerit, circa annum Christi 1200. Paulò post huic nouo oppido, VValdemarus Dux Iutiæ, ius municipale cum quibusdam priuilegijs concessit, & singulari diplomate confirmauit, post natalem Domini 1284. Quod ius, & quæ priuilegia, progressu temporis partim à Daniæ, partim à Iutiæ & Holsatiæ Ducibus adaucta & confirmata sunt. Oppidum hoc inter montes excelsos, littori maris orientalis adiacet, in quod eius portus se extēdit, tanta commoditate, profunditate, & securitate, vt singuli ferè ciues ex domibus suis naues mercibus implere, & easdem rursus exonerare possint, vt non immeritò Crantzius id oppidum terra mariq; rebus gerēdis opportunum scribat. Amœnissimo, & saluberrimo in loco ædificatum est, nec non purissimis scatet fōtibus, abundantiaque omnium rerum affluit, quæ ad omnes necessitates pertinent. Aedes habet magnificas & splendidè exstructas. Ad hæc Parochias aliquot magnificè ædificatas, quarum omnium D. Ioannis parochia est vetustissima, estque longitudo eius passuum 2341. sita sub eleuatione polari 55. grad. 30. min. Arcem habet satis pulchram in monte collocatam, eiusdem nominis, vrbi imminentem, & omnium oculis expositā. Versus meridiem habet Gymnasium, à Ludolpho Naaman Minorita, fundatum. Sepulta est in hoc opido VValdemari II. Regis Daniæ filia, cuius sepulchrali lapidi hæc etiam hodie inscripta leguntur, Sophia Marchionissa de Brandenburch, filia quondam Regis VValdemari I I. hic sepulta est cum prole sua. Vamari hæc ciuitas experta est fortunam in bellis, quæ gesta sunt inter Reges Daniæ, & comites Holsatiæ; propter Ducatum Slesvvicensem, aliquoties tam à Regibus Daniæ quàm comitibus Holsatiæ obsessa, nonnunquam expugnata & spoliata est. Scribit in Saxonia Crantzius lib. 10. cap. 25. Ericus Rex Daniæ Flensburg opidum ab Hērico Comite, ob damna illata Danis, pignoris loco accepit, donec certa pecuniaria summa persolueretur. Rex accepto oppido, iussit profundissimo cingi fossato, quod hodie quoque cernitur, murum sustolli, & vicinum montem fossatis ambiri, vt facile appareret, quid in animo gestaret. Comes dictam pecuniarum summam circa finem anni depromere paratus, restitutionem opidi poposcere; sed Rex auersatus, nullas aures præbuit, semper causas texens ex causis, cur non oporteret. Facile enim tergiuersatur, qui potentia antecellit.

Idem lib. 10. cap. 30. Adolphus, comes de Schouvvenburgh Henrico Holsato mortuo, cum in præsidiū impuberum ducum cum alijs strenuis viris vocaretur ex Ducatu Lunenburgensi, è Diœcesi Bremensi ex VVestphalia, octingentis collectis militibus, aperto Marte fusis, fugatisque Danis, noctu Flensburgh opidum à mari ingressus, peruenit in conuentum fratrum, & inde reliquum oppidum facile sui iuris effecit, & tum in Holsatiæ minorum Ducum potestatem redijt. Deinde in obsidione quadam vt Crantzius lib. 10. cap. 40. refert, Henricus Dux Slesvvicensis, & comes Holsatiæ, lancea cuiusdam interemptus est, postcuius motem ab Adolpho fratre Henrici, vna cum arce deinceps superata est. Et hoc modo cum postea Adolphus bello inter Regem Daniæ, ac proceres regni & ipsum composito, Ducatum Slesvvicensem ritu solenni in feudum accepisset, verus Dominus Ciuitatis ac Arcis factus, quo sine hærede mortuo, ad Christianum I. Oldenburgensē Regem Daniæ deuoluta est, qui erat natus ex sorore Adolphi. Et iam anno Christi 1584. oppidum, vna cum arce, sub Dominio Sereniſſimi Regis Daniæ Friderici II. Christiani abnepotis floret. Sed ortu nobilitauit Flēsburgū præstantissimi nominis cælator, scalptor, & pictor, Melchior Lorichius, qui magnis remotissimarum nationum peregrinationibus cultus, Græciam, Italiam, Galliam, Belgium peragrauit, vt eius artis peritos excellentesque imitaretur, & videret artifices, ad quorum imitationem tamaccurato iudicio se contulit. vt publica ipsius opera, & elegantissima ectypa, magistris suis, Italis, exterisq; nationibus nunc sint admirationi. In primis autem, Suleymanni Turcarum Imperatoris Selymi filij, & Ismaëlis Persarum Regis Legati effigies, quas in æs Constantinopoli scalpsit. Quin & Flensburgensi huic patriæ ornamento etiam existit Thomas ille Finchius, Geometricis artibus & scriptis clarus.

SCLESVICVM.

SLESVICVM, Cimbrijcæ quondam totius Metropolis, amplissimum, & ex commerciorum frequentia opulentissimum oppidum sed nunc, pro fatali eius casu, non ea magnificentia conspiciendum: situm in ipso Istmo Cimbricæ Chersonesi, vbi inter duo maria, Oceanum scilicet Germanicum & mare Eoum, siue Balthicum, minima est terræ intercapedo, quæ etiam iusti milliarij germanici longitudinem non excedit. Nam flumen Threna, æstu Oceani, vsque ad Hallingstede pagum, refluit, à quo Slesvvicum oppidum, ad Silam, sinum Maris Balthici, haud plus vnico milliarij distat. Crantzius, & qui Saxonum conscripsere historias, aliam Slesvvico appellationem attribuunt, quam etiamnum apud Danos & Frisios vsus retinere videtur. Hi enim sua lingua hoc oppidum Hedebui vel vt alij, Heideba nuncupant, eò quòd à quadam Daniæ Regina, cui Hethæ nomen, dicant primitus esse conditum. Appellationis Hedebui vestigium, in occidentali littore ad Sliam, etiamnum supereſt. Ecclesia nimirum quæ vetus Hedebui nomen retinet. Quodsi etiam Danum, vel Phrisicum Colonum, germanicæ linguæ ignarum, iturum Slesvvicum, aut inde rediuntem interroges, quónam se conferat, aut vnde veniat, non Slesvvicum, sed Hedebui, respondebit. Inuenio etiam in annalibus Caroli Magni, à quodam anonimo Monacho conscriptis, Slesvvicum prisci temporibus, Sliestorff nuncupatum fuisse. Moderna autem oppidi nuncupatio, ex Saxonici idoimatis proprietate originam habet. Saxonibus enim & Cimbris, VVic oppidum dicitur, positum ad sinum aliquem vel maris, vel fluuij (vt latius deducetur in indice.) Cum autem hoc oppidum in sinu maris Balthici positum sit, isque antiquus sliæ tractus fuerit, quod alueus è regione oppidi, se sinistrorsum flectendo, sinum effecerit: Qui etiamnum (Der Wiek) ab incolis nominatur. Hinc Sli wiek & Slesvvici, est orta nuncupatio. Est autem peropportuno ad negotiationem situ, portum habens ad exercenda commercia, commodissimum. Olim enim ex Belgio, Britannia, Gallijs, & Hispanijs, ad ostia Egdoræ fluuij nauibus merces transportabantur, quæ, per Threanam fluuium, Hollingstadium subuectæ, facili negotio Slesvvicum, ac inde, per mare Eoum, in Daniæ, Noruegiæ, Sueciæq; regna, nec non Liuoniam, Russiam, Borussiam, aliasque Germaniæ Prouincias, quas mare Balthicum alluit, importari poterant. Ambitus Slesvvici, dum Vrbs amplior fuit, idq; hodie adhuc, intercisa & interrupta vallorum & aggerum rudera monstrant, si principum ab occidentali latere Sliæ sumatur, apud superstitem Ecclesiam, cui Heddebui nomen manet, vbi Slia sinum, occidentalē plagam versus, efficit, quem vulgò (die Wiek) vocant. Videntur ibi vallum fossaque vrbis superstites, atque adhuc satis integræ. Quædam pilæ etiam lignei pontis per quem transitus supra sinum fuit, compendiosa via, qua Ecklenfordiam Chiloniumque itur, ante paucos annos apparebant. Huic loco mons altus imminet, Oldenburgi nomen habens, arboribus, fruticibus, & spinis vndequaq; consitus, vt propter densitatem ascensus sit difficilis, in cuius summitate. Arx posita fuit munitissima, clauis Isthmi Cimbrici. Ea etsi omninò nunc diruta sit, vt nihil reliquiarum supersit, manent tamen tres fossæ profundæ, quibus olim fortalicium illud circundatum fuit. Famarem, cum vrbe subiecta, cum Henricus primus Imperator Marchioni Saxoniæ sedem constituisset, illo mortuo, Dani obsederunt, expugnaueruntque. Visuntur etiam adhuc loca, & castrorum vestigia. Ingressum quoq; sinus istius obstruxerunt Dani, vt nulla iustæ magnitudinis nauis ingredi queat, sed armentis, equis, curribusq; vadum sit. Ac ea Vrbis parte, quæ Aquilonem respicit, agger fuit in orientale littus Sliæ, vbi nūc Slesvvicum oppidum est. Tum temporis enim Slia tam altè, vt nunc Gottorpium, Arcem versus, non ascendit. Neque Gottorpium adhuc ijs temporibus conditum erat Neque etiam hi, qui nunc Gottorpium ducunt, aggeres erant. Sed erat pars illa Aquilonaris tota palustris & saltuosa, vti adhuc lacus Bustorpianus, &, qui Castellum alluit, der Borchtich: dictus, nemusque & saltus (Holen) nuncupati demonstrant, ita, vt transitus Slesvvicum, per illum aggerem saltem pateret, Effletque natura loci is, tractus munitissimus. In eius aggeris medio loco editiore, propugnaculum erat, castrum D. Georgij Quo in loco, Dux Adolphus denuò, nostro tempore domum ædificauit, cuius fundamenta, superiori anno, sub terris inuenta, fuerunt, satis operosè muris exstructa. Aggeris etiam vna pars sub aquis manet, quæ Fauonio Zephiroque ventis, aquas abigentibus, adhuc cernitur, & ab eis loci gnaris, tamen non sine periculo, ceu vadum aliquando transitur. Cinxit deinde aliud vallum, vrbem Slesvvicum à Sliæ orientali ripa incipiens. Vallum illud continuatum fuit septentrionem versus, atque colli munimentum impositum, quod adhuc extat, & in delubrum versum S. Michaeli dicatum est prope forum vrbis equinum. Videtur & valli aliqua pars, que intercisa, in orientem porrigebatur versus fontem, è quo canalibus aquæ in oppidum deriuantur, vulgo, (der Pipenborn) Indeque haud longe, in lacum Sliæ, qui Moer dicitur, vallum illud desijt.

Antiquus hic Slesvvici ambitus fuit partim arte, partim natura loci munitus. Sed vt & præsenti eius oppidi situ & cōditione agamus. Danicis docemur historijs, primum Templum Deo vero & æterno conditum & dedicatum fuisse Slesvvici, ab Erico Rege Daniæ fratri Heraldi, quem S. Anscarius ad Christi fidem verbi diuini sedula, & fideli prædicatione conuertit anno Christi D. CCC. XLVIII. Quo numero annorum, ab hoc nostro tempore, anni M. D. LXXXIII. subducto relinquuntur D. CC. XXXV. anni, ante quos hæc patria Christo Saluatori nostro nomen dedit. Verùm sequentes reges non diu in ea fide perseuerarûnt, vt in Indice latius deducemus.

Circa annum, à nato Christo M. LXIV. Slaui, ciuitatem Slesvvici capiunt, expugnant, depopulantur, funditùs extinguunt, & Religionem Christianam profligant. Cessante autem iam Slauica persecutione, auctus est Slesvvici cultus diuinus, pleraque monasteria & templa ædificata; Restaurata est imprimis Cathedralis Ecclesia, atque opibus & redditibus aucta. Exstructum est etiam ad Angelis, prope forum Ecclesia S. Spiritus, quod adiunctum habuit eiusdem nominis Xenodochium. Erat etiam Ecclesia D. Nicolai, ex australi Cathedralis Ecclesia latere, quæ adiunctum habuit monasterium ordinis D. Augustini, orientem versus. Ea ædificia funditùs diruta, & solo æquata sunt, vt nulla eorum vestigia supersint. Extat & Xenodochium & Sacellum S. Georgij ad pagum eius nominis supra montem. Aquilonem versus, sed & illud totum in nihilum est redactum. vno cum sacello, extantibus pauciſsimis ruderibus. Supra eundem montem penes viam qua Flensburgum itur, Sacellum est D. Michaëlis, Archangeli, forma rotunda, vbi plerisque in locis, antiqua infidelium delubra cernuntur. Superest autem integrum monasterium nobilium virginum monialium in peninsula Slesvvici (Holm) dicta. Templum in eadem peninsula, primum pro mercatoria domo ab Anglis exstructum, & sequenti tempore in Ecclesiam sacratum, planè dirutum iacet.

Ea, nunc est olim opulentissimæ & amplissimæ Vrbis deploranda facies, si ad illam pristinam magnificentiam diuini cultus, & opulentissimorum commerciorum referatur. Sed nihil mirum. Vt enim hominibus vitæ suæ, sic imperijs, regnis, atq; Rebus pub. sui sunt fatales termini. Durat tamen adhuc, & mediocri statu conseruatur Cathedralis Ecclesiæ Slesvvicensis. Fundatus est Episcopatus Slesvvici ab Ottone primo, anno Domini D. CCCC. XLVI. Ac postea à Daniæ Regibus varijs redditibus auctus. Episcopus habuit vsque ad hunc annum Christi M. D. LXXX. V. quadraginta quatuor, qui ibidem magna ex parte humati quiescunt.

Non procul à Slesvvicensi oppido, GOTTORPIA Arx sita est, nomen à Gothis obtinens, qui hic olim castra habuerunt, veterū Ducum Slesvvicensium sedes; nunc Adolphi, ex Oldenburgensi familia primi eius nominis dominio, vnà cum oppidulo subiecta est, qui arcem firmissimis propugnaculis ac muris munire, ædificijsq; nouis ac ponte lapideo ornare cœpit. Telonium hic celebre, vbi compertum, fertilibus annis ex Dania 50000. boum, in Germaniam abacta, vectigal soluisse.

SLESWICUM

Adolphi Holsatiæ Ducis

Oppidi insignia

GOTTORPIA.

Hortus

SLEA FLV.

Ecclesia vetus Haddebiæ

Gottorpia

Fortibus à Gottis habet arx Gottorpia nomen,
Hollatici diudum quam tenuêre duces.
Jam studet hanc nec non munire laborat Adolphus,
Sæpe ibi quod Princeps inclitus esse solet.

Sleſuigum.

Pamcies inter Scotos Spectatur et Anglos
Quae licet exigua est, æquora bina secat
Et cherſoneſi Cimbrorum dicitur æstus
Non procul à Frena flumine uelifera.

Cingitur hic Isthmus uallo, uallumquè uocatur
Danorum, struxit quod Godefridus opus
Sleſuigum porro nos illam dicimus inde,
Quod maris ad curuum est ædificata sinum,
Ampla fuit quondam, portuque excepit amico
Omnigenas merces, quas maris vnda uehit
Res ea decreuit sic vt non omnibus vrbis
Sed tantum oppiduli, nomen habere queat.

Ex Generosi ac Nobilis Viri D. HENRICI RANSOVII Musæo

CIↃ. IↃ. LXXX IV. Coloniæ

Cum priuilegio Cæsareo.

A. Pons lapideus
B. Castrum D. Georgij, vulgo. Die Fürstens Burch
C. Vetus delubrum; Nunc, Diuo Michaeli dicatum.
D. Ecclesia Cathedralis. E. Episcopi domus.
F. Turris S. Spiritus, ædificata à negotiatoribus Anglis
G. Curia. H. Reinpula, Holm germanicè dicta
I. Monasterium diuarum, deo nobilium virginum.
K. Hic incipit munimentum Gotfridi Danorum Regis Jnde nomen germanicè obtinens. Dennewerck. Ductum ab orientali Maris sinu, vsque ad Occidentalem Oceanum.

SEGEBERGA.

HOLSATIAE Ducatum à nemoribus ſyluiſque appellationem ſortitum, & nuncupatum, quaſi in lignis, nemoribuſque ſatum; loci conditionem, & admirabilem lignorum abundantiam conſideranti, nouum non erit. Regio eſt plana, quæ raris extollitur montibus, & quem inter duos, præcipuum exhibet, is minimè rarus, ſitu eſt periucundo, & belli togæq; ornamentis, quibus à nobiliſsimo viro, Henrico Ranzouio decoratur, admodum celebris, inter Lubecam & Hamburgam, famoſas, Hanſeatici fœderis, vrbes, Ità vt Hamburga ſeptẽ, Lubeca verò quatuor miliaribus diſtet. Arcem tam antiquitate, quàm primo fundatore, illuſtrem, ſibi impoſitam, & ad eius radices opidũ adiunctũ habet. Quod quidem caſtrum, priſcis temporibus Aelberch, nunc verò Sigeburgum nuncupatum, Lotharij eius nominis ſecundi, Auguſti opera, inclareſcere cœpit. Is enim VVagriam, Sclauorum Cymbricæ Cherſoneſi regionem, Canuto, Sleſuicenſium Duci in Feudum conceſsit, eumq; VVandalorum, & Obotritorum Regem creauit, qui paulò poſt à Magno, Nicolai Regis Daniæ patrui ſui filio, interemptus eſt, extimulante impijſsima matre, ambitione inflammata, ad parricidium filium. Hic Canutus, in Regia Lotharij imperatoris aula, enutrius, & iam Obotritorum Rex appellatus, peropportuna ſitus commoditate illectus, tumulteuario opere, montem Aelberg, in quo poſtmodum Arx Sigebẽrga collocata eſt, munire cœpit. Cuius quidem inſtituti, munitioniſque præfectus, nocturno tempore à Latrone captus eſt: Adolpho primo Holſatiæ Comite, vt multorum ſuſpicio eſt, conniuente, eò, quòd creſcentem Canuti potentiam, inuiſam ſuſpectamque haberet. Canuto autem, paulò poſt trucidato, VVandalorum, Obotritorum, & VVagrienſium dominum, Pribislaus, cum fratre Nicloto, ex Regum Obotritorum familia hæreditatis titulo, per vim obtinuerunt. Lotharius interim Imperator, Canuti mortem grauiter ferens, à S. Vicelino presbytero, & in Bardvvich, celebri olim Saxoniæ vrbe, verbi diuini præcone, religionis ergò, admonitus, traiecto flumine Albi & conſcriptis, eo loci, Nordalbingis (Holſati & Diermarſi ſunt, qui Nordalbingi dicuntur, quia ad Albis fluuij ripam, in Boream ſiti ſunt) montem Aelberg, iam ſecundo occupatum, Anno ſalutis M. C. XXXIV. præſidio firmauit, qui vt ſecuram huic loco tutelam, magiſque certam defenſionem præberet, Religionis etiam ſtudium, firmiſsimũ politiarum vinculum inſtituto ſuo coniunxit. Hinc monaſterium ad montis radicem excitari curauit. Quemadmodum ex priuilegio, eidem Monaſterio à Lothario Imperatore conceſſo, perſpici poteſt, cuius quidem verba ſic habent.

In nomine Domini Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Lotharius diuinæ ordinationis clementia Romanorum Imperator Auguſtus, notũ eſſe volumus omnibus fidelibus, tam præſentibus quàm futuris, quod nos pro perſecutione paganorum in Chriſtianos, Caſtrum in Slauia conſtruximus, quod à modernis vocatur Sigeburg, ab antiquis Aelberg, & ante caſtrum fecimus Eccleſiam ad honorem Dei & virginis Mariæ, & B. Ioannis Euangeliſtæ pro fide Catholica ibi propaganda, ordinationem verò ſupra dictæ Eccleſiæ, commiſimus fideli noſtro fratri Vicelino viro religioſo & bonæ conuerſationis, cuius vitam in bonis operibus probatam cognouimus, ſuiſq; ſucceſſoribus, quos ſanior pars elegerit fratrum. Ad promotionem verò ipſius Eccleſiæ & ad ſuſtentationem fratrum Deo ibi ſeruientium concedimus, pro remedio animæ noſtræ, & dilectæ coniugis noſtræ Righzem, omnem terram quæ eſt in occidentali parte caſtri, videlicet, à Caſtro vſque ad fluuium Trauenæ, ex vtraque parte viæ, cum ſylua in meridionali plaga adiacente cum ſex pagis, &c. Et, vt hæc omnia rata & inconuulſa permaneant, impreſsione Sigilli noſtri ſignari præcepimus, Data anno incarnationis Dominicæ 1137. 16. Kal. April. Anno verò regni noſtri 12. Imperij V. Actum Bardevvick in Chriſti nomine feliciter. Amen.

Pribislaus autem, qui poſt Canuti mortem in Obotritarum dominum ſeſe ingeſſerat, acerrimus Chriſtianæ religionis hoſtis, mortuo Cęſare & Henrico Bauariæ Duce, Imperatoris genero, cum Alberto Marchione Brandeburgenſi, de Saxoniæ Ducatu contendente, principibuſq; Germaniæ alijs bellis occupatis, hac tali occaſione vtens, Caſtrum Segebergenſe in poteſtatem ſuam redigere tentauit. Sed cùm eſſet validè munitum, & militari præſidio, rebuſque neceſſarijs inſtructum, expugnare non potuit, quare, re infecta, diſcedere coactus fuit; Monaſterium autem cum ſuburbio, & cæteris proximè adiacentibus pagis, incendio vaſtauit, & Holſatiam depopulatus eſt. Tandem hoc Pribislao etiam defuncto. Adolphus ſecundus Holſatiæ Comes, VVagriam ob damnum, clademq; perpeſſam, ſibi ſubiecit, Holſatiæq; Comitatui, quem Lotharius, Bilingorum extincta familia, Schavvenburgenſibus conceſſerat, coniunxit, monaſteriumq; alio in loco reſtaurari curauit. Sub quorum iuriſdictione, arx vnà cum opido tantiſper permanſit, donec Adolphus V. ex hac familia vltimus, ſine hærede diſcederet, & Schovvenburgenſes, ius ſuũ, Comitatum Holſatiæ Chriſtiano primo Daniæ Regi, ex ſorore Adolphi V. & vltimi nato venderent, & proceres ac ſtatus huius Comitatus illum in ſuum Principem eligerent, cuius poſteri adhuc Holſatiam, Stormariam, & VVagriam poſsident. Eaq; ratione, hoc caſtrum, vnà cum opido ex hæreditate ab aui, aui, & patris, deuolutum eſt ad Fridericum II. Daniæ Regem, qui eius hoc tempore poſſeſſor eſt, & dominus. Poſtquam autem Arx Sigeberga iam munita, monaſteriumque ædificatum eſſet, opidum Segebergenſe creſcere quidem cœpit, aliquoties tamẽ, cùm Arx obſideretur, concrematum & penitùs euerſum fuit. Quemadmodum etiam anno M.D.XXXIV. à Lubecenſibus Chriſtiano III. bellum inferentibus, ac arcem hanc obſidione cingentibus, cum re infecta diſcedere cogerentur hoc opidum incendio deformatum eſt. Donatum autem primũ fuit iure municipali ac ciuitatis, nec non titulo & inſignibus, Anno Domini D. CC. LX. à Ioanne & Gerhardo fratribus Comitibus Holſatiæ, Stormariæ, VVagriæ, & Schavvenburgenſium, qui incolis quoque agros, paſcua, & piſcationes conceſſerunt. Quæ donatio non ſolùm ad hunc vſque diem inuiolata permanſit, ſed à ſucceſſoribus etiam ipſorum eſt confirmata. Monaſterium ipſum, ordinis eſt D. Auguſtini, in quo monachi non indocti, illi familiæ ornamento fuêre. Nam, anno M.C. LXXXIV. Theodoricus ex hoc Monaſterio electus eſt Epiſcopus Lubecenſis. In Eccleſia Monaſterij humatus iacet Adolphus Comes Ioannis II. filius, qui in hac arce ab Hartuico Reuerentlauio nobili Holſato, præfecto ſuo, cuius filiam ſtuprauerat, interfectus eſt. Qui quidem, quali aſtu ad arcem peruenerit, & hanc Comitis cædem patrarit, hunc in modum hiſtoriæ perhibent.

Hartuicus Reuentlauius, nobilis Holſatus, reliquos ſuos frates in Segebergenſe oppidum conuocauit, vt cum illis deliberaret, quonam pacto ſtuprum filiæ & conſanguineæ ab Adolpho Comite illatum, vindicarent, & cùm vnus illorum minas ac verba atrocia, aliquantò liberius in Comitem eructaſſet, Comes hoc reſciſcens, illum in arcem abripi, & decollari, caputque fratri Hartuico per cubicularium exhiberi iuſſit. Hartuicus cum cæteris fratribus, vt par erat, caſum hunc ægrè ferens, conſcenſo equo caput fratris apprehendit, ſanguiniſque guttas in manũ ſtillans; abſcorpit, & dixit. Refer Comiti per ſanguinem fratris mei, quem hauſi, me mortem eius & ignominiam, quam mihi & familiæ intulit, hac mea manu, vt Nobilem Cimbrum & Holſatum decet, vlturum. & poſt, incitato æquo, feſtinanter ſe ſubduxit. Elapſo autem aliquot annorum ſpacio, Hartuicus tandem tempus oportunum ſe nactum ſperans, quò iniuriam hanc vindicaret; cùm ſciret Comitem venatione delectari, eumque venatorem cum cane venatorio in ſyluam, indagandorum ceruorum cauſa, emittere ſolere', ipſe venatorem obſeruat, eique inemore veſtes detrahens, nudum arbori alligauit, & ſumptis veſtibus, equo & cane venatorio comitatus, ſolus ad Arcem ſe conferens, à ianitoribùs, manè hora tertia in æſtate intromittitur, exiſtimantibus eum eſſe venatorum. Ille rectà ad cubiculum Comitis tendens, cùm pulſaſſet ianuam, ac puero intromiſſus eſſet; Comitem his verbis alloquitur; Vides ac noſti qui ſim? Cõmenda te Deo, morte enim piabis facinora, ipſumque ſtatim cum puero trucidauit, eademque venatorio habitu diſcedens, citra impedimentum, ad ſuos reuerſus eſt. Ita qui iuſtus eſt Deus atrocibus pœnis, etiam hac vita punire ſolet. Cùm autem Hatuicus Holſatiæ finibus cogeretur diſcedere, Romam profectus, abſolutionem à Pontifice Ioanne XXII. impetrauit, hac tamen illi pœnitentia iniuncta, vt bona ſua in vſum pauperum diſtribueret. Ex quibus Refectorium Cœnobij Itzohoienſis nobilium virginum extrui curauit, Comitis autem puer filius ipſius fuiſſe dicitur ex Hartuici filia natus; Id ex Epitaphio, in æde ſacra Segebergenſi conſtare putatur, quod habet, Anno Domini M. CCC. XV. Occiſus eſt Comes Adolphus cum filio ſuo & hic ſepultus. In eadem iſta Eccleſia multi etiam nobilis humati quieſcunt, præſertim VValſtorpij, quorum inſignia ibidem appenſa conſpiciuntur, inter hos Gerhardus VValſtorpius, cui Henricus Ranzouius in columna templi monumentum ex marmore Godlandico fieri curauit, in quo ipſius effigies, habitu armati equitis, ac ante ſignum crucis decumbentis cernitur, cum hac inſcriptione. Henricus Ranzouius Domini Ioannis Ranzotuij equitis aurati filius, huius arcis præfectus, auo ſuo materno Gerhardo VValſtorpio ex pia matris ſuæ poſtulatione, poſuit. Anno Chriſti 1562. Sita eſt hæc arx & opidulum Segenbergenſe inter Hamburgum, Lubecam & Chilonium, ita tamen, vt Hamburgo per ſeptem, Lubeca quatuor, Chilonio per ſex miliaria diſter, ſub eleuatione poli gradus 54. min. 30.

ARX SEGEBERGA, quondam Aelberga, Wagriam, nobilem Holsatiæ Regionem, ex-
ornat. Cuius icone, Sicuti et aliar⁹, totius Cymbricj Chersonesi vrbium, quæ num⁹ ante, sunt
editæ, Nobiliss. Vir. D. HENRICVS RANZOVIVS, Regis Daniæ in Ducatib. Slesui,
Holsatiæ, et Dietmarsiae Vicarius, Huiusq⁹ Arcis Prefectus, Vnicum Musar⁹ Decus, opus hoc nost⁹, adauxit.

Domus Henrici Ranzouij.

Curia

Mons Pietatis

Stagnum Segebergense

HVSENVM.

HVSEM Oppidum est Slesvvicense situm in ditione Adolphi, tanquam Ducis Slesvvicensis, portum habens mercatorum negotiationibus celebrem. Hunc portum maris Oceani tractus. Heuer, nuncupatus, efficit, qui Husem opp. alluit, vnde facile nauigatio in Hollandiam, Selandiam, Angliam & Scotiam instituitur, quibus ex locis varij generis merces reportantur, quæ deinde Flensburgum (quinque tantũ miliaribus inde dissitum) auehuntur, & sic ex oceano occidentali, in orientalem transferũtur. Hoc autem oppidum, etsi domibus, plateis, longitudine, amplitudine, ac vbertate soli Flensburgo vix cedat, hactenus tamen nullum ciuitatis ius habuit, nec muro, vallòue, aut fossis, cinctum fuit, eò quòd Dithmarsi nondum essent subacti, atq; ab Holsatiæ ac Slesvvici Ducibus & ipsorum consiliarijs metueretur, ne incolæ, arrepta occasione, deficerent, seque Dithmarsis coniungerent, vicinosque populos ac insulas, quemadmodum Eiderstedenses ac Strandenses, ad rebellionem commouerent, atque in hoc oppido, obsitum loci, refugium ac munitionẽ haberent. Nunc autem Dithmarsis quinque & viginti annis ferè subactis, ius ciuitatis, certis conditionibus ac legibus anno M. D. LXXXII. Februarij, die XIX. à Duce Adolpho obtinuit, qui pulcherrima Arce oppidum etiam ipsum decenter ornauit.

Hvssenum illustris pars est quotacunque ducatus,
Qui nomen Slesvvig traxit ab vrbe suum.
Holsatiaq; Duci iam dudum paret: Adelpho,
A quo iuris habet principe, quicquid habet.
Nam licet egregio sit fœlix incola portu
Husensis, tuto soluere vt inde queat.
Mercibus atque suis Hollandos posit & Anglos
Visere, & exoticas inde referre domum:
Et licet haud cedat Flensburgo, quo sua crebrò
Transportare solet, vendere quæ statuit.
Ritè per Hesperium queat vt mare currere, nec non
Longius amotos visere possit agros:
Non hucusque tamen ius municipale valebat,
Quamuis optaret sæpe parare sibi.
Non ades muro, fossis, vallóue licebat
Cingere, nec contra sumeret arma ducem
Nec se Dithmarsis adiungeret, effera quorum
Vita ebei belli fax furiosa fuit.
Hũ vero victis est exoratus Adolphus,
Et ius Huseno municipale dedit.
Illic & magnis extruxit sumptibus arcem,
Qua non vlla quidem pulchrior esse potest.

Ex nobili, & perausto D. Hen. Ranzouij Musæo.

HADERSLEBIA.

HADERSLEBIA opp. Slesvvicensis Ducatus, á VValdemaro Duce Iutiæ, anno Christi M. CC. XCII. ius & priui legia ciuica consequitur. Arce quondam in colle munita fuit, quam Ioannes Holsatiæ Dux solo æquauit, & rursus, non procul ab oppido, ferè in peninsula nouam ædificare cœpit, nomine ipsius, Hansburgam nuncupatam, vna cum Ecclesia marmore auroque ornata. Sed is morte præuentus anno salutis M. D. LXXX. Fredericus secundus Rex Daniæ, eam, iure successionis adeptus. perfecit, cuius imperio etiamnum gaudet. Est & hîc cathedralis Ecclesia, in qua Rumpoldus Dux Sleſiæ, eò à Cæsare Sigismundo missus, ad certas componendas lites inter Daniæ Regem Ericum & Holsatię Comites, Slesvvicensis Ducatus causſa exortas, peste in hac legatione extinctus, honorificè ab Erico Daniæ Rege sepultus est. habet etiam Xenodochium in ipso opidi ingressu, & Scholam ab ipso Duce Ioanne ædificatam, & copiosis dotatam redditibus. Insuper & portum tutissimum Fioniam in oceanum orientalem vergentem, quem fertiles in vicinia agri condecorant.

A Duce VValdmaro primum Haderslebia nomen
Iutia cui quondam paruit, vrbis habet.
Arx hîc structa fuit vicino in colle, Ioannes
Quam dux illustris, diruit Holsatiæ.
Diruit ac arcem, vicino in littore cœpit
Sumptibus haud paruis ædificare nouam.
Hansburgum dicunt: simul vt cum nomine notum,
Arcis quis fuerit conditor, esse queat.
Struxit in hoc templum speciosum marmore & auro
Sincero verbi, motus amore Dei.
At nunc iure tenet Fridericus id omne secundus
Rex Daniæ, cuius fama perennis erit.
Et, quia Dux moriens, multa imperfecta reliquit,
Rex hæres opibus perficit ista suis.
Aedes præterea Cathedralis in vrbe videtur,
In qua Rumpoldi sunt monumenta ducis.
Gymnasium quoq; dux magna cum laude Ioannes
Extruxit, curam religionis habens.
Attribuit reditus opulento principe dignos
Nam studia in precio duxit habenda sibi.
Insuper & tutum maris Haderslebia portum
Fœcundos agros, pascua læta tenet.

Ranzouianis Musis suppeditantibus.

HVSEMVM DVCATVS SLESVICENSIS AD SINVM HEVERAM OPP.

Insignia Oppid

Illustris viri HENRICI RANZOVII Regii gubernatoris etc. conatib

Coemiterium

Arx

Forum

1. Locus in qu[o] merces exonerã

2. Locus, vbi naues merces exponũt

HEVERA

Ecc. Cathedralis

Antonij Rancouij domus

Forum

Xenodochiũ

Hortus

Armamenta

HANSBVRGA ARX

HADERSLEBIA. in Ducatu Slesuicensi, uersus Fionium. Opp. Arce Regia munitũ, quæ forma quadrata aream exhibet, centũ et quinquaginta passus longam, et totidem fere latam. 1585. Coloniæ Agrip.

CHILONIVM.

MARE Balthicum, qua parte Holsatiam & Slesvvicum Ducatus alluit, certos habet & iucundos sinus, Isthmos Græci nuncupant, in quos magno accolarum commodo erumpit, & tritos negotiatoribus nauibusq; marinis fluctibus defatigatis præbet recessus. Hac etiam commoditate Chilonium, nobile Holsatiæ oppidum, situs, & naturæ benignitate fruitur, Vt portum habeat capacem & peropportunum, in quem ex Germaniæ, Liuonia, Dania ac Suecia, magno oppidanorum quæstu, merces deferuntur. Quibus eadem maris vicinitas piscatum etiam vberem & maximè Salmonum præbet, ex quo incolarum non pauci commodè victitant. Vetus est oppidum, aquis probè instructum, & ferè vndique cinctum, appellationem à cuneo, vt germanicè sonat, obtinens. Arce decoratur conspicua abs Adolpho Duce, nouis ædificijs venustè exornata. Sed præcipua Chilonium celebritate pollex, peraguntis nobilium comitijs, quæ quotannis ibi celebri habentur frequentia, circa D. Anthonij festa, vbi publica priuataque negotia, & præsertim res pecuniarias, quas opulentas habent, expediunt. Est & Minoritarum Monasterium, iam in Xenodochium conuersum, in cuius Ecclesia Adolphus quartus Holsatiæ ac VVagriæ comes, qui VValdemarum secundum Daniæ Regem in Bornhofede deuicit, sepultus est anno Salutis, M. CC. LXI. cum antea eiusdem instituti Monachatum fuisset professus, idemque monasterium, anno post natum Christum M.CC. XLIV. ædificasset.

Gerardus primus Holsatiæ ac Schouvvenburgi Comes Chilonenses præcellentibus decorauit priuilegijs, quibus oppidanorum fines ac termini describuntur, anno restitutæ salutis M. CC.LXXI.

Anno deinde, post salutarem Christi aduentum M. CCC. XV. Gerardus secundus Holsatiæ Comes, in Quendesburg Comitis Henrici filius, nec non Ioannes Comes Holsatiæ in Ploen. Gerardi Comitis filius, ius municipale Chilonicolis concessit, omnino tale, quali Lubecentes vtuntur.

Nicolaus Holsatiæ Stormariæ, ac Scouvvenburgicus Comes, concessa iam antea à maioribus priuilegia & præcipuè nonnulla super in munitatibus in certo lutiæ portu, præsente VValdemaro de Ranrovv, anno gratiæ M.CCC.XC.

Hæc autem omnia priuilegia, iura, & immunitates sereniſsimi Daniæ Reges ac Holsatiæ, ex Oldenburgensium familiæ Ducés, sigillatis deinde literis corroborarunt.

Est in hoc oppido parochialis Ecclesia, cui illustris, ac nobilis Ranzouiorum familiæ est adiunctum sacellum, in quo multi Ranzouij perhonorificè conditi sunt, & præcipuè Otto Ranzouius eques auratus, cum filijs filiabus, atque nepotibus, in cuius monumento insignia Gentilitia ære infusa videntur.

Cuius gratam posteritati memoriam, Henricus Ranzouius Regis Daniæ Friderici secundi vices in Ducatibus Sles. Holsat. & Ditm. gerens, vnicum familiæ suæ decus, ornamentum, ac lumen, hoc pacto lucubrationibus suis inseruit.

OTTO RANZOVIVS, EQ. AVR. DOMINVS
IN BVLCK ET CNOP, OBIIT CHILONII ANNO
M.D.XI. Consiliarius Ioannis Regis Daniæ,
Sueciæ, & Noruegiæ.

INclyta Ranzouium virtus quoque tollit Othonem,
Et viget Holsato posthuma fata solo.
Baltheus ob meritum, gladius cui fulgidus auro
Cesserat, auratus nomine fertur eques.
Cui nec Vlyssææ deerat prudentia mentis,
Et, quæ Nestoreæ gratia vocis erat.
Consilijs prudens Ioannis rexerat aulam,
Danorum senior qui data sceptra tulit.
Duxit at hinc vitam Chilonydos vrbe quietam,
Auersans strepitus, aula molesta tuos,
Tum fieri sacra curauit in æde sepulchrum,
Semotum populo clausa quod aëra tegunt:
Nempè memor vitæ fragilis, mortisq; futuræ,
Hic voluit membris esse cubile suis.
Hic decies senos clypeos, galeasq; comantes,
Magnorum videas signa vetusta virum.
Qui de Ranzouio florentes stemmate, clara
Temporis vnius laude, fuêre decus.
Hæc iuuenes vobis addant calcaria pulchra
Virtutis, quas nunc Cimbria diues alit.

CHILONIVM, vulgo Kyell, lautum atque uetustum Holsatiae, ad Isthmum Maris Balthici Oppidum Situ, negotiationi peroportuno, et annuis, nobilitatis Cimbricæ Comitijs, comendatum.

A. Ecclesia Christo, D. Nicolai nomine dicata. B. Forum
C. Curia D. Xenodochium. E. Domus HENRICI RANZOVII Nobilis Holsatici Regis Daniæ vicarij.
F. Arx DVCIS ADOLPHI.
G Locus, ubi merces exonerantur.

CREMPA.

CREMPA, Holsatiæ oppidum, nomen habet à flumine nauigabili Crempa, quod per medium istius labitur in Storam & Albim. Ius municipale & insignia accepit, anno Domini 1271. à Gerhardo primo Holsatiæ, Schovvenburgens. ac Stormariæ Comite Adolphi IIII. filio. Sub Christiano tertio anno Domini 1535. flagrante bello Lubecensi, vallo fossisque & propugnaculis à Ioanne Ranzouio, equite aurato, est ita munita, vt inter Holsatiæ munitiones, non minima existat. Incolæ mercaturam exercent, nec minus agriculturæ operam dant, cum in palustribus ac frugiferis locis, non procul ab Albi & Stora sita est. Nunc autem anno 1584. Friderico secundo Regi Daniæ, tanquam Duci Holsatiæ, ad quem à patre Christiano tertio deuoluta subiecta est.

Vrbs ego Cymbricæ non infima gloria terræ,
Velifero Crempa flumine, Crempa vocor.
Quod simul in in Storam resonans se iactat in Albim,
Me media cursu, præpete parte secans,
An. Dom. 1271. *Municipale meis, ius ac insignia cessit*
Ciuibus Holsatiæ, Stormariæq; Comes.
A quarto celebris genitore Gebhardus Adolpho
Alter & istius, nominis ipse Comes.
Anno Domini 1535. sub Christiano III. *Cum vallo fossas, & propugnacula struxit*
Auratus summa laude vehendus eques.
Ianus Ranzouius, bello flagrante Lubeca
Munitam satis, vt dicere iure queas,
Rure mei viuunt ciues, ac merce, palustris
Quod cum fœcundis & bene structa locis.
Porro Friderico iam sum subiecta secundo,
Qui Daniæ Rex, & Dux simul Holsatiæ est.

REINHOLDSBVRGA.

REINHOLDSBVRGA, elegans Holsatiæ oppidum, arce regia conspicuum, abs Reinoldo quodam fundatum, qui nomen oppido & Castro indidit Reinholdsburch, qui fundator, num princeps vel nobilis aliquis fuerit, ignoratur. Vrbs est opportuno loco sita; Eidora enim totam eam circumfluit, & aliquoties cursu suo diuidit, ita, vt inde nauigatio in Hispaniam, Galliam, Angliam ac inferiorem Germaniam instituí queat. Turris, quæ hodierna die in arce conspicitur, à Gerhardo magno Comite Holsatiæ & Schovvenburgens. ædificata est, circa annum 1230. Deinceps, alter Gerhardus, Henricus & Nicolaus fratres, dederunt ciuitati aliquot pagos ac ius municipale, vnà cùm insignibus quibus hodierno die vtitur, anno Domini 1339. Quorum successoribus mortuis, ad Reges Daniæ, ex Oldenburgens. Comitum familia natos, venditione, cum cæteris Holsatiæ locis, peruenit. Christianus tertius Rex Daniæ, eam munitionem, quæ iam videtur, fieri curauit. Ioannes eius frater, cui in diuisione obtigerat, arcem ibidem, vetustate collapsam, ædificijs splendidis rursus exornauit. Quo mortuo absque hæredibus, cùm eius ditiones inter fratrem Adolphum & Fridericum II. fratris filium, iure feudali diuiderentur, Friderico II. Regi Daniæ cessit, cuius dominio hoc anno 1584. subiecta est.

Vrbem quam spectas, hæc Reinholdsburga vocatur,
Eidora est fluuius, qui prope voluit aquas.
Indidit huic vrbi nomen Reinholdus & arci,
Danorum nunc Rex, hanc Fridericus habet,

CREMPA

CREMPA HOLSATIAE OPP.
IOANNIS RANZOVII EQVITIS
AVRATI INDVSTRIA MVNITISS.

Curia

Armamentaria

Crempa fluu.

REINH OLDSBVRGA.

Curia

Arx Regia

Campen

Eidora

EIDO RA FLV.

Rendesburga, uenustum Holsatiae Oppidum Eidora fluuio circundatum.

HAMBVRGVM.

IMBRICA Cherſoneſus, extima Germaniæ pars, verſus Septentrionem, Iutiam, cum adiacentibus Inſulis, Holſatiam, Stormariam, VVagriam, Diethmarſiam, Sleſuicenſem Ducatum, vna eademque appellatione, quondam comprehendit. Sed, tempore Caroli Magni, Septentrionalior portio, Iutiæ; Anterior verò, quæ nunc Holsatia, Nordalbingiæ nomen induit, quæ & ipſa, quatuor partibus & appellationibus eſt diſtincta, Holſatia, Diethmarſia, VVagaria, & Stormaria. Quarum poſtrema inter Albim, Storam, & Schvvalam flumina, ad Trauenam vſque, ſeſe extendit, atque hanc, Hamburgum, vrbs, opere, ſitu, mercatura, & opibus potens, decenter exornat. Quo tempore ea primùm conſtructa ſit, hiſtoriæ non perhibent, quæ primam eius originem, ad VVendos, gentem infidelem, referunt. Nominis etiam ratio, à ſcriptoribus, in diuerſa trahitur, Alij, abs Ioue Hammone, cuius idola Carolus magnus ſuſtulerit, Hammonis Burgum, nuncupatam aſſerunt. Verùm hanc ſententiam Crantzius lib. 1. in ſua Metropoli emendicatam, ex Romana hiſtoria fabulam, nuncupat, aliam nominis cauſam, æquè veram commemorans, ab Hama, inſigni Saxonum pugile, cùm enim Saxones, crebris colluctationibus congreſſi cum Danis, varia pugnarent fortuna, contentio tandem ad duellum peruenit. Fidebant Dani Starcatero, monſtroſæ magnitudinis, & roboris homini, & Saxones, pugilem præferebant Hamam, æquè inter ſuos illuſtrem, cui, vt duellum non recuſaret, tantum ſe auri congeſturos pollicentur, vt molem corporis ſui ſuperaret. Hama, fiducia virium aggreſſus hoſtem, pugno petitum, ita impulit, vt terræ adegerit nutabundum Sed vbi deiectus, vires collegit, ſeſe erigens, ad gladiũ decurrit, non iam luctamine, ſed ferro, rem peracturus. Nam toto adniſus corpore, gladium diſtrinxit in aduerſarium, nec illum feſellit impetus: mediũ enim Hamæ caput diffidit. Atque is inſignis exitus tribuiſſe putatur loco nomen, in quo peracta fuit pugna, vt, ab eo victo, Hama diceretur, vnde poſtea de propinquo erecta vrbs, Hamburgum nuncuparetur. Alij, qui Gambriuios, Taciti Holſatenſes conſtituunt, vt Althamerus & Peucerus in Tacitum, ij, ex Gambriuio, Hamburgum, exigua mutatione, faciunt. Sed Becanus noſter, aliud commentum, ſubtili coniectura, de nominis origine nobis obtrudit in ſua Saxonica, quod à nobis refertur in indice. Verior igitur ratio nominis, hæc erit; Inter flumina Alſter & Billen, ſylua olim extitit, cui Ham nomen (quam poſſedit olim nobilis familia de Ham) ad quam veteres Saxones, ante Caroli Magni tempora, arcem ædificantes, à vicina ſylua, eam Hammeburgum nuncuparunt. Vnde, non Hamburgum, ſed Hammeburgum, prima & vera vrbis appellatio. Quod etiamnum, maius vrbis ſigillum, antiqua inſtrumenta, literæ, & priuilegia, apertè confirmãt. Ita ſiquidem, literæ Ludouici primi Aquiſgrani datæ, habent. Statuimus vnanimi conſenſu Eccleſiaſtico, vltima in Regione Saxonica trans Albiam, in loco nuncupato, Gammaburgk, cum vniuerſa Nordalbingorum Eccleſia, proprij vigoris conſtituere ſedem. Bulla etiam Nicolai Pontificis, tempore Ludouici ſecundi, meminit caſtelli Hammaburgi, & Nordalbingorum ſedem nuncupat.

Cùm autem Carolus Magnus Saxones ad fidem Chriſti conuertiſſet, in Nordalbingiam deſcendens, Hammomisburgum, cum adiacentibus regionibus occupauit, delubra, & vana gentilium ſimulachra euertit, huiuſque vrbis pomeria extendit. Quin & primariam in ea conſtruxerat Eccleſiam, in qua, totius Septentrionalis, & trans Albinæ Germaniæ, metropolitanam ſedem collocaret. Nam prima fundatione, non fuit, qua nunc eſt, Hamburgum, amplitudine, quandò vnicus tantùm collis, in quo S. Petri Parochialis, & altera collegiata Eccleſia, ædificijs, occupatus fuit. Is locus autem, in quo aliæ ſunt modo parochiæ, quæ S. Catharinæ, & quæ D. Nicolai nomine innoteſcunt, aquarum æſtum ſentijt: Et S. Iacobi Eccleſiam, cũ vallo, quod vocant Gentilium, extra mœniorum ſepta fuit, nunc, vt ex ijs, quæ ſuperſunt, indicijs conſtat, vrbis ambitu continetur. Vrbs, nunc potens eſt, ſitu & opere valdè munita, ciues ampliſſimas negotiationes, terra marique remotè exercent. Poſtquam fidem Chriſto primùm hæc vrbs dediſſet, Carolus Magnus, excitata in ea arce, præfectum cum præſidio conſtituit Vthonem. Et tamen Sigardi, Angariæ & VVeſtphaliæ Ducis ſucceſſores, & præſertim, Albion, Sigardi Abnepos, & VVidikindi ſucceſſor, qui cum Carolo Magno, Saxonica iſta bella geſsit, Holſatiam, & vicina Hãburgo loca tenuit, donec Caroli Magni ſucceſſores, mutuis contentionibus & diſſidijs ſeparărentur, tunc rurſus Ducum proſapia ad vrbis poſſeſſionem redijt; tum & Epiſcopus, & Duces, ſeparatas in ea domos habuerunt. Donec Otto Cæſar, Hermannum Billing, ad ducalem honorem euheret, eumque ducatu Luneburgenſi, cũ vltima Saxonia ad Albis confinia donaret. Deinde Lotharius Cæſar, cuius coniux fuit Magni vltimi Saxoniæ Ducis filia ex Bilingorum familia Adolpho Schauvvenburgico Comiti, Holſatiæ comitatum permiſit. Et, ab eo tempore, Holſatiæ Comites Hamburgum tenuerunt, nouis ædificijs mirificè exornarũt, & in Cathedrali, vrbis ſuæ Eccleſia, ſepulturas ſibi delegerunt. Prout in Maiori Eccleſia, ſubſequentium Holſatiæ Comitum, ibidem ſepultorum nomina, certa tabula deſcripta, videntur; Nempe Ioannis, mortui anno 1166. 23. Februarij. Gerardi, 1281. 21. Decemb. VValdemari, 1306. 29. Iunij. Gebhardi ſecundi 1312. 25. Octob. Ioannis ſecundi 1359. Adolphi 1380. 26. Ianuarij. Quin & Holſatiæ Duces & Schauvvenburgici Comites, domicilia & telonia adhuc quædam Hamburgi poſſident. Quo nam modo autem ad libertatem, qua modo fruitur, deuenerit, hiſtoriarum monumenta, paſſim declarant.

Holſatorum annales tradunt, quòd, cùm VValdemarus II. Rex Daniæ, Hamburgenſium vrbem ad deditionem coëgiſſet, illam dederit Adelberto Comiti de Orlemunt, Adolphi Holſatiæ Comitis fratri vterino, qui cùm illam nec vi, nec iure obtinere ac defendere poſſet, Hamburgenſibus priuilegia ac iura vendidit, in præiudicium hæredum Comitum Holſatiæ, &c. Dictus autem Holſatiæ Comes Adolphus, poſtea Vicarium Regis VValdemari, Albertum, aperto Marte cepit, ac Dannenbergam, vbi Rex VValdemarus captiuus detinebatur, in vincula traduxit. Poſtea, inter Hamburgenſes & Comites, vt plerique teſtantur, aliæ tranſactiones ſunt factæ. Sed totum hiſtoriæ ſucceſſum Dauid Chytræus, in ſua VVandaliæ, & Saxoniæ Alberti Crantzij continuatione, ita refert: Adolphus, inquit, tertius pullus ab Henrico Leone, reſtitutus poſt proſcriptum Leonem anno 1182. Hic Adolphus, anno 1189. comitatur Fridericum Barbaroſſam in Palæſtinam, dedit Priuilegia Hamburgenſibus, ne quis arcem intra ſeptem miliaria ad vrbem ædificet; vt immunes à vectigalibus, & belli oneribus ſint in Holſatia, &c. Eodem anno Henricus Leo ex Anglia redit, & Bardeuicum euertit: Stadam & Hamburgum recepit. Adolphus ex Palæſtina reuerſus Hamburgum & Lubecam denuò cœpit, auxilio Bernardi Vrſi Ducis Saxoniæ. Sed paucis poſt, VVoldemarus Dux Sleſuicenſis, Hamburgum & Lubecam, auſpicijs Daniæ Regis, Canuti ſexti occupat, & poſtea cœpit Adolphum, qui renuncians ſuo iuri, in patria Schouvvenburgk obijt. Hamburgæ Albertus Comes ab Orlamunt à Rege præfectus erat, qui deficientibus à Dano Holſatis, & VVoldemaro Rege, Henrico comite Suerinenſi capto, ius ſuum in vrbe 1500. marcis argenti Senatui vendidit. Hoc libertatis Hamburgenſium ſolidæ fundamentum fuit. Poſtea enim nullum itramentum fidelitatis Ducibus Holſatiæ præſtiterunt. Hucuſque Chytræus.

Porro, varias vrbis Hamburgenſis caſus, & perpeſſas diuerſo tempore, calamitates, hiſtoriæ commemorant. Nam, anno 810. VVandali, ſiue VVilſi, qui VVandaliæ pars ſunt, erecto præſidio, Hamburgum cœperunt. Sed Imperator Carolus, anno ſequenti, iuſsit vaſtatam vrbem reſtaurari, conſtituens ibi Metropolim omnium aquilonarium erigere, quod filius poſt eum complẽuit Ludouicus, quando his limitibus eius ditiõ diſtincta fuit. Ab occidua quidem parte mari Britannico, vbi Bremenſis tunc illi incorporata Eccleſia; A meridie, Albi flumine; Ab oriente, Pani riuo; &c, ab aquilone, mari Danico, & Egdora flumine.

Grauem deinde afflictionem, à Normannis, à mare per Albim aſcendentibus in morte Ludouici Imperatoris, vrbs Hamburgenſis pertulit.

Idem poſtea rurſus perpeſſa à VVandalis, Duce Godſchalco eorum principe. Idem, à Critone Lubecæ vrbis fundatore. Hoc à Danis ſæuientibus in morte Magni Ottonis, legimus contigiſſe, vt magnus ſemper numerus catholicæ plebis in Hamburgo trucidaretur. Hoc nouiſsima & penè omnium grauiſsima VVandalorum irruptione patitur, ſub imperio Henrici IIII. Præſule Alberto primo, Anno Chriſti M. L XVI.

Factum etiam eſt temporum ſucceſſu, vt Archiepiſcopatus honor, qui prima fundatione Hamburgi ſemper fuit, Bremam transferretur, vnde nata eſt crebra inter Eccleſias Hamburgenſem & Bremenſem concertatio, de dignitatis primatu, de emittendis ad alienas prouincias Suffraganeis, & comprouincialibus Epiſcopis. Vltima Archiepiſcopi Hamburgenſis, quando ſolus adhuc Metropolita erat, legatio XX. Epiſcoporum fuit, ad remotas aquilonares prouincias, ad vniuerſum Daniæ, Sueciæ, & Norvegiæ regnum. Ad Orcades, Islandiam, & Groenlandiam inſulas. Et hinc tam frequens in vrbem Hamburgenſem ab ijs tentata fæuitia, qui à pietate Chriſtiana defecerant, cùm ſcirent, illinc, primos ad ſe verbi diuini myſtas, prodire. Quoties enim furor impius inflammatus Chriſtianitatis odio fæuiebat in Chriſticolas, primi erant Hamburgenſes ad ſupplicia, ſiue à Danis, ſiue à VVandalis, fæuitia intentaretur.

In Hanſeatico fœdere, primo ordine ſub Lubeca, ſocietatis capite continetur Hamburgũ cũ Roſtochio, VViſmaria, Stralſunda, Luneburgo. Ex quarum ſex vrbium arbitratu, conuentus vel totius Hanſæ, vel aliquarum, prout res exigit, ciuitatum præcipuarum indicantur, conſcribunturque.

Non eſt hîc demùm Hamburgenſis negligenda cereuiſia, quæ, quia ſapida & præſtans, in Saxonia & alibi paſsim commendatur.

HAMBVRGVM.

1 Anaſcharij Templum
2 Anaſcharij Porta
3 Elbera Porta
4 Aggeris Porta
5 Æſter Porta
6 Hoſpital Porta
7 Saxea Porta
8 Winſerens Porta
9 Edilis Porta
10 Area Edilis armentarium
11 Schip bauwer hoeck
12 Pratij Porta
13 Der nieu Kraen
14 Portus Inferior
15 Templum S. Spiritus
16 S Maria Mag: Ecc: et Monaſt.
17 Eccleſia et cenobi: S. Johan
18 S. Petri. 25 S. Nicolai
19 Eqvile Senatus. 26 Borſa
20. S. Gertrudis
21. S. Jacobi Eccle:
22. Nic. comm:
23. Eccleſia Cathedralis
24. S. Catherina
27 Der olde Kraen

Wandesburgij Arx.
Nobiliſſimum Principis
Ruinpoij Gubernato-
ris Regij Danici.

Alster

Die Perde marck

Die Marck

Vleſch Imarck

Hoppe marck

Albis

Albis flu.

Albis

BERGA NORVVEGIAE.

IN Noruagia inter cætera opida vel vrbes, quàs multas habet Berga eſt, ob mercatorum frequentiam, variarumque mercium copioſam conuectu ram, Emporium celeberrimum, nomen habens à germanica dictione, *Bergen*, quòd vel abſcondere, vel conſeruare ſignificat, nam is locus nautis, tempeſtates in procelloſo mari perpeſsis, ſæpè tutum portum optatamque ſalutem præbuit. Fit autem ad hunc portum frequentior aditus per ſinum Carmeſunt, qui per tortuoſas fauces, rupibus vtrinque incumbentibus, in æquali latitudinis ſpacio, ad loca interiora per aliquot miliaria ingrediens, in extremitate ob ſingularem ſui profunditatem, occaſionem dedit, vt eo, quo nunc eſt loco, hoc oppidum ædificaretur. Nam 200. laſtarum naues, vel etiam grandiores, ſine periculo per ſinum prouectæ, ad Bergam penetrare, ac proximè ad ipſas propè caſas mercatorum vel anchoras iacere, aut Saxis funes alligare poſſunt. Diſtat autem Berga à Schagen (quod opidum eſt in extrema verſus Boream ora Iutiæ nautis longè notiſsimum) miliaribus propemodum 80. habet diem longiſsimam 20. breuiſsimam 4. horarum, ciues & incolæ partim germani ſunt, partim Noruagici, quibus variæ nationes ſuut admixtæ, à parte occidua regia eſt arx, cuius præfectus regijs negocijs ac iuriſdictioni latiſsimè præeſt; eſt ibi ſedes Epiſcopalis ſubdita Nidroſianæ metropoli, cuius Epiſcopus inter reliquos eius regni præſules, ſummam obtinet authoritatem: Aedificia vrbis elegantiora vel diuino cultui, vel priuatis incolarum vſibus deſtinata ab Oſterlingis, vt vocant, ſiue Hanſeaticis mercatoribus potiſsimum conſtructa ſunt, reliquæ habitationes leui ſtructura conſiſtunt, parietes ex ligno compacti, tecta virenti ceſpite conſtrata. Germanorum ac Hanſeaticæ ſocietatis mercatores (quæ 72. complectitur vrbes) reſidentia ampliſsima eſt & ad mercaturam maximè accommodata, nam ea vniuerſum latus ac marginem porſus (quem vulgo *die VVage* vocant) longiſsimo tractu amplexa eſt domicilia ſua, quæ *garten* vocant, coniunctim habent. Pro diuerſitate vrbium & regionũ, vnde profecti ſunt, diuerſa habent hypocauſta, ità, vt Lubecenſes, Dantiſcani, Colonienſes, Brunſuicenſes, Hamburgenſes, ſuas quiſque proprias habeant & ſeparatas ad portum ſtubas, germanicè *boden*, ad quas vrbium ſuarum, vnde oriundi naues aduectis mercibus exonerant, aut auehendis rèplẽ, atque in germaniam remittunt. Cauſa inſtituendi hoc in loco Emporium & mercatorum ſocietatem, hæc fuit, quòd cùm regnum Noruagiæ ampliſsimum (quòd nempè ad 250. miliaria in boream extenditur) hominibus vrbibus pagis atque arcibus progreſſu temporis, mirum in modum augeſceret & excoleretur, eſſetque permultarum rerum quæ humanis vſibus inſeruire ſolent, niſi aliunde importarentur, magna inopia pertimeſcenda, præſertim in frumento ac terræ frugibus, quæ ob raritatem radiorum ſolarium, obliquiſsimè ibi in terram cadentium, ad ſuã maturitatem peruenire nequeunt, reges huic malo ſuccurrere volentes ſalubri conſilio, vicinos ex vrbibus Germaniæ mercatores, ſecuritatibus priuilegijsque ad hoc liberaliter propoſitis & conceſsis, euocandos in regnum atque inuitandos eſſe cenſuerunt; & hanc vrbem tanquam oportunitate portus commodiſsimam, mercatorum communem ſedem & reſidentiam eſſe voluerunt. Vtque tranquillitas iuſtitiã in hac ſocietate eo eſſet durabilior, Curiam, quam Cunctor vocant, certis ſtaturis atque legibus ordinauerunt, quales Cunctor vel curiæ in hac Europæ parte quatuor exiſtunt. Brugis in Flandria antiquiſsima, ſecunda Londini in Anglia, tertia Neogardię in Moſcouia, quarta verò in hac vrbe Berga, de qua hæc inſtituta eſt narratio, frequentantur. Ex hoc regum Noruagicorum inſtituto, hoc commodi conſecutum eſt, vt omnium rerum, præcipuè frumentorum omnis generis copia, annuatim ad hanc vrbem ex varijs regionibus & vrbibus deportaretur, quæ deinceps per mercatores ibidem reſidentes, in diuerſa regni locavel venditione, vel permutatione incolis aduehitur atque diſtribuitur. His rationibus nõn ſolùm per totam Noruagiam annona plurimùm ſubleuatur, verùm etiam vrbibus maritimis, imò toti Germaniæ multis modis commodatur, dum ex Noruagia multis ijsque grandibus nauibus piſces aridi ſingulis annis, maxima copiâ inuehantur, vnde plurimi in Hanſeaticis vrbibus ciues ſuas augere opes & fortunas ſolent. Vt autem reſidentium numerus aliqua ratione coarctaretur, neque hæc ſocietas omnibus, ſine diſcrimine æquè pateret, certos ludos ad deterrendos delicatiores inſtituerunt, quos *Gantenſpil* vocãt, in quibus aut virgis cædantur, aut in cœnum conijciuntur, vel ſubter nauis aquis immerſi, per funem trahuntur, vel fœtido fomite incenſo, aut fumo tetro excitato in cõrbe ſuſpẽduntur. Hi ludi quamuis non parum inciuilitatis præ ſe ferant, tamen inuentos eſſe ad lautioris fortunæ homines deterrendos, nullum eſt dubium. Quod ad Bergenſe attinet Emporium, ſanè nullum eo, in tota Noruagia celebrius eſt vel antiquius. Ex omnibus eius regni prouincijs ac ciuitatibus, quicquid eſt precioſarum pellium, præcipuè verò induratorum piſcium, eò aut per marè maioribus ratibus, aut per lacus ac fluuios ſcaphis & paruis nauigijs defertur, aut per equos eò vehitur. Piſces frequentiores alij ſalpas, alij ſtrumulos vocant, Germani *Rotſcher* vel *Stockfiſch* dicunt, quorum laudatiſsima captura eſt in Ianuario, dum frigus ſuper eſt quo indurentur. Nam qui clementioribus menſibus capiuntur, mareſcunt, neq; idonei ſunt, vt exportentur. Eſt & genus piſcium, quod *Helleflunder* vocant, Rocharum ſpeciem præ ſe ferens, longitudine 6. vel 5. pedũ. Hos piſces ob magnitudinem diſſecant, ac craſsiores partes *Reckeling*, reliqui tenuiores & pinguiores *Raff* appellant, quæ ob dulcẽ ſaporẽ in delicijs habentur. Eſt & pellium ibi precioſiſsimarum mercatura celebris. Captura piſcium exercetur, non ſolùm in mari aperto, ſed etiã in ſinibus ac lacubus, quorum aqua maxima ex parte dulcis eſt, Indigenæ Nidroſiam inhabitantes, piſces ijs in locis coemptos, nauigijs Bergam deuehunt. Nauigant & Bergenſes Nidroſiam, ac certis anni temporibus cum ciuibus ſuas exercent negotiationes. Paucos ante annos Angli fretum illud, quod inter Noruagiam eſt, & Gronlandiam, nauigando tentarunt, & vltra Caſtrum VVarthus, quod in extremis Noruagiæ finibus ad Septentrionem eſt, ad centum miliaria progreſsi, alij ad Colmigraff Emporium, alij ad Kilke verſus Orientem circa promontorium S. Nicolai ſitum nauigant, vbi cum Roſsis per ducenta miliaria eo venientibus, negotiantur. Merces, ijs in locis ſunt pelles varij generis, fæuum, cera, linum, &c. Horum ſagacitatem imitati Bergenſes, ſuas quaſdam naues ſingulis annis eo emittunt ad Caſtrum VVarthus, vbi & piſcantur, & ab incolis eius regionis exiguo precio piſces coemunt, quos Bergam deuehunt: ſed non ceſſant etiam hodie aliæ nationes huc nauigando penetrare. Nam & Galli & Scoti extrema Noruagiæ littora niuoſis ſcopulis ſubiecta, circumnauigando, ſiuum VVarthuſienſem ingreſsi, partim ipſi humis piſcantur, partim ab incolis piſces emunt, quibus ſuas implent naues. Nonnulli per eandem ſiuum qui paulatim ſe latiſsimè extendit, ad euronotum deflectentes, à VVarthus Kildinum verſus 28. miliaribus inde diſtans, & inde ad Malmos, quòd à VVarthus 40. abeſt miliaribus. Eſt autem Malmos Emporium, ad quod Ruſsi & aliæ nationes certis anni temporibus ad commutandas merces conuenire ſolent, in hoc autem ſinu, inſula eſt ſuper quam VVarthus eſt extructa vt circumnauigari poſsit. Hanc arcem Sereniſsimus Rex Daniæ Fridericus II. impoſito præſidio ac tormentis bellicis aduectis ita firmauit, vt nauibus aliquot eo miſsis totum illud Septentrionale pelagus à prædonum incurſu; ac vi facilè defendere tutaríque poſsit, ob id nautæ arcis præfecto, nomine regis, vectigal numerant. Hæc obiter propter recentes ad illa loca nauigationes Bergenſium, inferenda duxi. Supradictum eſt, Bergam commune veluti horreum eſſe totius Noruagiæ, cuius præcipua opulentia in piſcatorienibus & pecoribus conſiſtit: Nam frugum illa tellus non adeò fera eſt quæ cibus & potibus ſufficiant, ſed toſtas ante fruges mercatores inuehunt mi ſcendis potibus, & mixtum iam potum & excoctum permutant piſcibus aridis, quos ingenti copia emittit Noruagia. Cùm circa annum 1280. orta fuiſſet inter Regem & mercatores controuerſia, ob quædam non ſeruata priuilegia, & portus paſsim obſiderentur à mercatoribus, ne quid inueheretur, tanta repentè extitit annonæ caritas, vt Rex ſtatim ad pacem reſpexerit, ac perpeſſa damna mercatoribus reſtituerit. Sunt enim mercatores ſuorum priuilegiorum veterumque conſuetudinum tenaciſsimi. Cum anno 1450. plus minus, quidem Olauus miles germanos mercatores Bergæ nouis grauaminibus moleſtaret, neque modum, poſt factas ad Regem querelas, huic rei adhiberet, eum vnà cum Epiſcopo Bergenſi, ſua authoritate tumultum ſedaturo, occiderunt. Sæpè hoc opidum quòd ædificia lignea ſint, incendijs deformatum, ſæpè à prædonibus direptum fuit. Nam circa annum Chriſti 1438. piratæ; quos Vitalianos vocabant, Bergam occupantes, & Anglorum Germanorumq; & ciuium bona ſine diſcrimine diriperunt, & eiectis ex opido omnibus incolis in Germaniam auxerunt, qui violentia in poſterum motũ Mercatores, aliquot grandia tormenta ænea ſibi comparârunt, quibus ad auertenda eiuſmodi pericula vti conſueuerunt.

BERGEN.

A. Daß Schloß.
B. Ritterdeich
C. S. Marien. Der Teutschen kaufleut kirch.
D. Der Residierender Anzee Stett behausung. Die Brugk oder Contor genant.
E. Der Teutsche kaufleut Rhotstube vnd horse.
F. S. Halueryj. nun Verwust.
G. S. Martini
H. Ingangk der Stat von der Teutschen brugk.
I. Ad S. Crucem.
K. Thumbkirch vnd Schule.
L. Hospital von den Teutschen.
M. Spittal der Stat.
N. Die alte kirch, vbis Carcer.
O. Der Stat kalck.
P. Ein garten teich.
Q. Der Stat marekt, vormals.
R. Die Wage, flu. Pontis & Oppidi portus.
S. Deß Bischoffs garte
T. Eriohs Rosenkrantz garte.
V. S. Iohanns wall.
X. Die warite, Ventorum index.

Hieronymus Scholeus sua manu descripsit

STOCHOLMIA.

STOCHOLMIA, quam complures Holmiam, Rutheni Stecolnam, Germani Stockholm nuncupant, (sic dicta quod extructa sit in peninsula quam Holm vulgo vocant) in sinu Meller sita est, qui eius est amplitudinis, vt aliquot insulas complectatur, quarum præcipuæ altera Timolscæ altera Suartelcæ dicitur vtraque castro & ædificijs ornata. Est autem Stockholm totius regni Suetiæ ob celebre Emporium & frequentem mercatum sedemque regiam opidum præcipuum ac loci natura munitissimum, quòd in hoc sinu alioquin profundissimo ita locata sit, vt excepto exiguo spatiolo, maximis nauibus circumnauigari possit. Ad hunc sinũ fit aditus ex mari orientali, quod Mela sinum Codanum vocat, per quasdam angustias, scopulis vndique è mari extantibus quos illi scheren vocant. In primis huius aditus faucibus castrum est, ab altera parte tignis in fundum festuca adactis ac publicis firmatis ita ingressus arctatur, vt in, vel extra nauigaturi, tormentis ad eam rem dispositis, facilè cohiberi possint. Totus autem ille tractus angustioris sinus ad Stockholm vsque 3. miliaribus in longum extenditur, postea sinus paulatim ita se dilatat, vt nonnullis in locis ad 10. miliaria extendatur. Huic Emporio permagnam ad negotiationes exercendas oportunitatem suppeditat dictus Sinus, qui cùm longè lateq; veluti per brachia se extentat, multosque ex diuersis regni locis fluuios recipiat, ad quorum littora arces & insignia aliquot opida sunt sita perfacilè fit vt nauigijs merces vltro citroque vehi transportarique possint, ab boream iacet metropolis in Vplandia Vpsholm sedes Archiepiscopiae primatis Suetiæ, post hanc paucis miliaribus est Orosia, vbi sedes est Episcopalis, in eodem littoris tractu ad occidentem iacet. Arboga, deinceps Torsylla arx, è regione Stockholm occasum versus, est alia Episcopalis ciuitas, Suregnis, à qua non procul iacet arx Gripsholm. Hæ sunt ciuitates & arces, quæ ad littus dicti sinus VVeller adiacent, ad quas perfacilè, quicquid mercium ex Germania alijsque regionibus Stockholmiam aduehitur, nauigijs deportari, viciſsimq; ex Sueticæ merces inde retrò deferri possint. Merces autem præcipuæ quæ eo ex ciuitatibus maritimis deferri solent, hæ sunt, Pannus Anglicus & Germanicus, Cal. lupulus, vina, cereuisia, triticum fructus arborei, lintea nobiliora, purpura, bissus, variaque ex auro argentoque confecta ad splendorem ornamenta, item diuersa suppellectilia ad vsus domesticos destinata. Ex Stockholmia vicissim hæ merces ex varijs regni locis, eo conuectis, in Germaniam atque alia loca mittuntur, ferrum, æs, calibs, cuprum, pisces varij generis, pelles mardelle, sabellinæ, aliæque plures minus nobiles, fæuum, butyrum, casei, equi, &c. Ex hac mercium commutatione Stockholmenses ciues res fortunasque suas solerter augeri atque stabilire solent. Est iuxta opidum arx regia adeò densis munita, vt vel tormentorum ingentium ictibus minimè subrui aut vi aliqua capi posse videatur. Cùm Stockholmia ab antiquissima memoria sedes regia præcipua sit habita, solent hic Reges, pro veteri gentis instituto, diademate insigniri. Habuêre Sueci multis retrò seculis ex sua gente reges vsq, ad tempora reginæ Margarethæ VValdemari tertij filiæ, quæ circa annum 1360. Daniæ Noruegiæ ac Suetiæ, subacto Alberto Rege Suetico, trium regnorum compos, pacificè regnauit ad annum 1376. Huius reginæ temporibus, Primates & Proceres trium regnorum borealium, Helmstadij (quod Hollandiæ, opidum in Sueciæ finibus situm est) conuentis, vnanimi consensu statuerunt, vt tribus regnis borealibus vnus ex in posterum præficeretur, vt pax atque vnio inter ipsos tanto esset firmior atque stabilior. Cùm igitur mortuæ reginæ Ericus Pomeraniæ Dux succelsisset, concordi omnium procerum concilio atque suffragio rex trium regnorum eligitur, Anno salutis 1411. hisce conditionibus insertis, vt Rex Suecos in regno arcibus præficeret, & vt regium censum cùm præsens adesset totum, absens dimidium acciperet. Post hunc Christophorus Bauarus, vnanimi procerum voto electus, trium regnorum gubernacula per annos 9. suscepit vsque ad annum 1448. circa quæ tempora Christianus primus ducta Christophori regis vidua in coniugem, Anno 1462. ab Episcopo vpsalensi procerum vnanimi consensu, Stockholmiæ Rex salutatur consecraturq; sed annis 7. elapsis, Carolum Canuti, quem antea elegerant, repetiuerunt. Mortuo Christiano, ac succedẽti illi Ioanne filio, cum Sueciæ proceres ex gente Suetica Stenonem regno præficiſsent, & ob id Ioannes bellum Suecis quasi recedentibus à pactis initis, faceret, Stockholmiam circa annum Christi 1497. positis ab vna parte in monte Bruck castris, & ab altera parte classe circumducta arctissima presit obsidione, Stenonemque, vt se ac opidum cum arce dederet, coegit, tandemque Stockholmij 25. Nouemb. die, Anno salutis 1497. à regni proceribus rex proclamatus, diadema suscepit. &, vt quidam historici perhibent. Anno 1499. feria tertia pentecostes, Ioannis Regis filius Christiernus 2. in publico regni conuentu Stockholmij Rex nominatur, eique de more gentis, Vexillum regni Sueciæ traditur. Sed Sueci, non post multa tempora articulos quosdam in prioribus pactis conuentisque non seruatos allegantes, prorsus se à Ioannis imperio auerterunt. Stenonem secuti gubernatorem, quo mortuo, in locum eius Suantonem suffecerunt: vnde postea grauissimum est bellum exortum, vt tandem Ioanne nouos in Dania contrahente exercitus, Anno 1503. Christiana Ioannis regis vxor ac Ernesti Ducis Saxoniæ electoris filia, in arce Stockholmensi acerrimè obsessa sit, quæ cùm post perpessam durissimam obsidionem atque famem, se atque arcem in Suecorum potestatem, certis conditionibus tradidisset, Aluastriæ in cœnobium S. Brigittæ sacrum delata, aliquamdiu captiua detenta, ac tandem intercessione quorundam, libera, ad regem coniugem perducta est. Cùm igitur Ioanne rege Anno Christi 1513. in fata concedente, filius eius Christiernus II. regnum bello repetiturus, multis subactis opidis, ad interiora regni Sueciæ progressus Stockholmiam, facta aliquamdiu obsidione, certisque cum hoste tandem pactionibus initis, occupasset, miserabilis clades raroque audita calamitas in hoc opido primatibus ac proceribus regni accidit, Christiernus enim iam in regem Stockholmiæ susceptus, ac voti sui campos fictus, siue quod vlturus esset, quæ non rectè in maiores suos Suecos designasse arbitrabatur, seu ab insita genij seuitia, immanique iracundia præceps ficinus, à tempore Marij ac Syllæ prorsus inauditum, aggressus est. nam multos regni proceres atque nobiles cum præcipuis opidi ciuibus crudeliter trucidari præcepit, inter quos Vincentius Scharensis, & Matthias Strengenensis Episcopi periêre. diris ne exagitatus hæc fecerit an quod factionibus & rebellionibus hoc terribili exemplo, quos aut exitaras aduersus maiores suos aut orituras suspicabatur, finem esset impositurus in medio relinquit, certe grauiter eum hac cæde in Deum peccasse, ideoque in pœnam incidisse constat. Nam postea non solùm regnum Sueciæ amisit verum etiam duobus reliquis regnis Dania & Noruegia prorsus exurus est. Errauit in hoc plurimum, quod imperium stabilius esse putauit quod vi fit, quam quod amicitia adiungitur, nam verissimum est dictum, facilius iustitia & clementia regna parari solere, difficulter verò subtyrannide retineri quo igitur modo confirmanda sibi regna putauit, eo illis potissimum excidit Rex Christiernus. cui deinceps Gustauus Erichson, Suecus nobilis, popularium suorum, ab Lubecensium subnixus auxilio, in regno successit, cuius posteri illud hodie possident.

STOCKHOLM

Donabat huic operi,
Hieronymus Scholeus.

STOCHOLM

MINDA.

MINDA, vetus Saxoniæ opp. propitio, ad negotiationem situ, commendatur, ob famosissimorum fluminum concursum. Visurgus enim flu. hanc vrbem irrigat, Ptolemæo, Celti, & Paterculo, Visurgis: Straboni, Bisurgis: Sidonio, Vesatis; &, ex Hadriani lunij obseruatione, Quidio, Itargis: nunc, Vesera, Vulgò, **Die Weser**/ex Hessicis, seu Abnobijs montibus ortus, nobiles Hassiæ vrbes asluit, per Saxoniam, & VVestphaliam vehitur, donec Bremensem diocœsim præterlapsus, mari Cimbrico misceatur; Fluminib. corriuatur Lexna, Allero, item Fulda, & VVerra, quæ Mindæ recipiens, eorum aquas, adpellationesq; absorbet. Hinc, quia nauigalibus Minda, copiosè instruitur aquis, quarum vsu, variæ ex intima Germania adportantur merces, quales vicissim marinas, quas Brema, per Visurgum, affatim præbet, larga aduectione, refundit, gratam negotiatoribus residentiam exhibet. Eam, ita Hammelmannus, in sua vrbium VVestphalicarum Synopsi, commendat. Mindensis vrbs, dicta, per VVidekindum, **Minden**/amœnissima, & munitissima est, ex nauigio VVeseræ, eiusq; alluuione, amœnitatẽ, pisces, & alia commoda sentiens, coquit bonam cereuisiam, vicinis multis gratam, varijsquè mercaturis abundat: Non dicam, de tribus Collegijs, inter quæ, est Cathedralis Ecclesia. Laudauit carmine hanc vrbem Bernhardus Luderus Sed, de primis eius initijs, ita Munsterus. Cùm VVedekindus, primarius saxoniæ Dux, ad fidem Christi peruenisset, permisit. Carolo Imperatori Arcem suam, ad fluuium VVeseram, vt in ea firmaret Episcopo locum, capax enim amborum fuit. Ita, vt Episcopo diceret, Mea, atque tua erit communi iure, Arx ista, vt inde, Saxonum lingua, **Myndyn**/diceretur: sed, temporum succensu, ex y, factum est e, vocaturque ciuitas ipsa hodie, Myndes. Fundata est autem Ecclesia intra muri septa, quod hodie quoque conspici potest. Nam veteris vestigia muri, etiam num extant. VVedekindus igitur, acerrimus initio Christianæ fidei, & Caroli Magni hostis, cum prima religionis veræ, hîc Mindæ, cœpisset initia, eius quoque vrbis, & Ecclesiæ promotæ fuit. Cuius quidem Euangelicam illustrationem, quia in sua Saxonia Crantzius, non illepidè recenset, libet eam, & hîc paucis commemorare. Cùm annus, inquit, Christianæ salutis, post septingentos octogesimusquintus ageretur, & iam tempus veniret ab alto miserendi, VVedekindi visitatus à Domino, ad lumen respexit: & iuncto secum Albione, viro primario, qui trans Albim dominaretur, in ea quæ nunc est Holsatia interueniẽte ex aulicis quodam, ad regem Carolum, qui ad Visurgum castra habebat, perducitur, Christi Baptismum, iam sponte deposcens. Tradunt nonnulli, Regem tum in Bardevvico consedisse, cum ad eum VVedekindus peruenirет. alij etiam adjiciunt, in Minda illi fuisse salutis initium: Tradunt enim Ducem, scrutandi auidum, lembo, per pronum flumen deuectum, lacero habitu, interstipem poscentes consedisse. Cumq; sacratissimo die Paschæ, ex more Christiano, omnes sacram communionem subirent, vidisse VVedekindum ad os regis, ludibundi speciem pueri: eoque conterritum miraculo, Christiana sacra postulasse. Rex, susceptos in gratiam, iussit baptizari: ipse suis manibus VVedekindum, honoris gratia, sustollens. Hactenus quidem Hamburgensium Decanus, Crantzius, Qui id elogij, huic patriæ tribuit, quòd inea VVedekindus, sit primùm Christo initiatus. Quanquam eam gloriam, alij Mindensibus, ereptam velint, vt Roleuingius, qui scribit, quòd VVedekindus, sa' orum Deorum deferens cultum, & in gratiam, à Carolo Rege admissus, arcem suam receperit, in vicinia oppidi Osnaburgensis, iuxta Rullam Monasterium, cuius arcis etiamnum vestigia restant. **Widekesburg**/apud stagnum miraculosum, fundo & altitudine carens. Hac ergo sua Arce recepta, curauerit VVedekindus ædificare} Ecclesiam, nomine Bethleem, in qua velut Christus natus in Bethleem, ille per Baptismum veterem exuere hominem, & renasci voluerit. Eam Ecclesiam, etiamnum contractè, Belheim, nuncupant, qua de re, in vsu etiam est, apud rusticos, eius loci, cantio. Crantzius tamen etiam, in Saxonia lib. 2. cap. 13. in Bardervvico VVedekindum, & Albionem, venisse ad Carolum, & ibi eos Christo inclinasse ceruices, scribit. Annales autem cuiusdam Benedictini cœnobiarchæ anonimi, commemorant, venisse vtrumque ad Carolum, in pagum, nomine Bardengau, & tandem datis obsidibus, per Amalvvinum, ad conspectum Caroli venisse, in Attiniaco villa, & ibi baptizatos esse. Crantzius rursus, in metropoli lib. 1. cap. 4. diuersum habet. Sunt, qui istas historicorum sententias, hunc in modum, conformare studeant, Vt belli hi Duces, ad Carolum, in Bardevvick venerint, ibiq; sint facti catechumeni. sed, postmodum, vel in Beelheim, vel Mindæ, sint salutari aquę lauacro, in verbo vitæ, regenerati. Vt vt sit, VVidekindus, postquam Christo accessit, pura ipsi religio cordi fuit, cuius oratione, Minda, vrbis formam induere cœpit, commonstrato ad Arcis suæ vicinam loco, vbi primum Ecclesia exitata, & primo vrbis Episcopo, habitatio assignata est. Is Herimbertus fuit, rara sanctitate, & doctrina pollens, de quo plura in sua Metropoli Crantzius, vbi reliquos ex ordine successores, eo Hammelmannus, lib. de illustribus VVestphaliæ viris, recenset.

Circa annum tertium, post mille quadringentos ciuitas Mindensis, pontem illum, magnis molibus lapidum, in pedes coniectis, firmauit super Visurgum: Sed nulla vis par esse potest, intumescenti glaciali flumini, dissectus quippe fuit, quibusdam locis, maiore tamen parte, consistente.

Crantzius, in Saxonia lib. 10. cap. 24. Ciues Mindenses, in suæ ciuitatis concilium tumultuantes, ipsum vrbe eiecerunt, vxoribus post eos in curribus, per contumeliam missis. Egere quod poterant, eiecti: primum manu iniuriam vlciscentes. & incendijs grassantes. Ex primarijs tumultus authoribus, quendam deprehensum foris, quidam ex proconsulibus sua manu appendit in arborem, vigilandum. Inde, iure agere conisus, idem ad Robertum Romanorum regem contendit: ibiq; ciues euocatos & non comparentes, banno subijci curauit imperiali. Quo iure, vicinos illis, principes, qui tuebantur, auertit: inuectionem rerum prohiberi obtinuit, & fame compulit, recipere puos per iniuriam, eiecerunt.

Narrat Tacitus, Druso in Cheruscos pergenti, cum castra haberet inter fluuios Amusum, & Visurgim, statim Angriuarios à tergo defectionem feeisse, ex quo loco, non obscurè situs Angriuariorum intelligi potest. Ex quibus etiam colligitur, inter Angriuarios', & Cheruscos, Visurgum terminum fuisse, Vbi enim hodie Minda, oppidum constitutum est, initium habuisse Cheruscos videtur; vnde constat Cheruscos vltra Visurgim habitasse Angriuarios. Nam superiorem partem Monasterienſis Diœcesis, cum eo tractu VVestphaliæ, qui ad Archiepiscopatum Colonienſem pertinet, eos occupasse suspicamur, supersunt hodie reliquiæ nominis Angriuariorum, siue malis, Angragiorum. Nunc Archiepiscopus Colonienſis, Angariæ Dux inscribitur. Ea vicus supereſt, cum Castro, in limitibus VVestphaliæ, inter Osnaburgum, & Heruordiam, Engeren dictus. Hæc, de historia & antiquarum gentium situ, huius loci angustia, & conditione paucis sint dicta.

MVNDEN.

WERRA FLV.

FVLDA FL.

WESER

MVNDENSIS, ad Visur
gum flu: Saxoniæ Vr
bis, genuina delineatio.

EISLEBIA.

EISLEBIA Comitatus Mansfeldiæ, qui superiori Saxoniæ inter Salam amnem & VViperum insertus est, Metropolis, antiquitate & situ commendatur. Appellationem siquidem ab Isde Aegyptiaca, consequuta putatur, quæ Tacito teste, oras Sueuicas, vicinaque loca, post mortem mariti Osyridis, peragrauerit, & Eislebiæ, domicilium fouerit Situ est salubri & optimo, solum habens tam in superficie, quàm in fundo fertile, ibi frumenta, hîc metalla, largo prouentu, suppeditans. Fruitur enim eius visceribus, propè Eislebiam, Mansfeldiam, & Hochsteden, lapis niger, ac fissilis, cuiusmodi is est, quo in laminas tenues secto, tegularum loco, vtimur, nonnullis, ardosa vocantur, is picis æri sique plurimum obtinet, ac metalli minimè occulta habet indicia, conspicitur enim insperſus auri, cupriuè color, Hunc itaque, ingenti copia erutum, ex montibus lignisque circumposi is, exurunt. incensus autem odorem emittit eundem quem linthantraces, seu carbonarij lapides, at, si contingat placidas pluuias ignem conspergere, tantum abest, vt extinguatur, vt maiores etiam flammas excitet, lapisque eo citius liquescat, quòd bituminis piciſue, non obscurum est indicium. Neque hoc tacendum, cum ludentis naturæ miraculum, non immerito videri queat, quod is lapis, manifestas ostentat inspicientibus animalium ferè omnis generis effigies ramétis ac lineamétis aurei coloris, ita, vt quiduis, primo intuitu, dignoscere queas. Affirmant nonnulli, eorú saltem animalium, quæ propinquus Eislebiæ lacus gignat, eum, præ se ferre imagines cuiusmodi sunt piscium, anguillarum, carpionum, ranarum, Verum alij perhibent, etiam aliorum animantiũ figuras eum exhibere ad vnguem, vtpote gallorum, gallinaceorum, & Salimandrarum, quin & in quodam eorum lapidum, Pontificis cuiusdam barbati effigiem, triplici diademate ornatam, multis conspectam aiunt. Porro, Eislebiæ, priscis temporibus, multa commemoratione digna, sunt gesta, vt enim pleraque taceam, hic saltem commemorare iuuabit quod cum annus ageretur octuagesimus secundus, supra millesimum, conuentus ibi primatum Saxoniæ habitus fuerit qui instinctu Gregorij VII. Pontificis Maximi conspiratione contra Henricum IV. facta, regem sibi elegerunt Hermannum Lotharingiæ Ducem. Qui arcis Eislebiensis præsidio fretus, aliquantisper imperatore restitit, eiusque exercitum ex Frisonibus collectum, Ernesti Mansfeldiæ Comitis auxilio, fudit. Vnde euenisse aiunt, vt oppidi Islebiensis vicus, qui hodie corruptè Die freyſtuſſ appellatur Frisonum vicus denominatus sit.

TVBINGA.

TVBINGA, in Ducatu VVirtenbergensi, ad Neccarum flumen, vrbs admodum elegans, Cereris, & Liberi donis abundãs quæ & copioso, & generoso prouentu, tam incolis, quam vicinis sueuis cõmunicat, vtramque Neccari ripam, lapideo ponte coniungit, Arce, vinifero colle, Canonicorum collegio, & rei literariæ ornamento, vniuersitate conspicua. Vt non minore gloria, VVirtenbergensem ditionem, vniuersale hoc studium illustrarit, quàm quod anno salutis M. CCCC. XC. V. in VVormatiensi conuentu, à Maximiliano Augusto, ex VVirtenbergensi Comitatu, Ducatus sit constitutus. ob insignes, & heroicas Eberardi VVirtenbergensis & Mõtis peligardi Comitis virtutis, qui primus, eo tempore, publico principũ confessu, Dux est appellatus, Is, etsi latinis literis imbutus nõ fuerit (impedientibus id, sub quibus educatus est tutoribus) erud torum tamen virorũ consuetudine, mirificè delectatus, legendis namq; Teutonicis scriptis, multarum rerum cognitionem, & experimenta est consequutus, Et plurima sibi, ex latino, in vernaculum sermonem transferri curauit. Is igitur, multo rerum vsu edoctus, quanti referat, Principem virum rerum, & scientiarum cognitione imbui, Tutoribus, ob neglectam sui institutionem, semper offensus fuit. Ac proinde, cum videret, quanto passim in honore, viri docti, ac boni haberentur, neque in Ducatu suo, vllum, Musis esset domicilium, cuius occasione, subditorum filij, liberalibus disciplinis imbuerẽtur, hinc Vniuersitatem, studij generalis, Anno 1477. in oppido suo Tubingensi, pontificia & imperali auctoritate, priuiligiatam, fundauit. Quæ accuratè deinde reformata, & aucta fuit, anno Domini 1522. vt præsens descriptum, latiùs ostendit.

Vniuersitas Tubingensis omnibus & singulis, bonarum litterarum amatoribus, salutem. Credibile, & à vero minimè dissentaneum esse debet, maiores nostros, ingentia homini deprehendisse virtutum seminaria, ipsam se prodente natura, quibus si cultus accederet, curaque diligentior, magni quippiam effici posse, haud est immeritò existimatum. Itaque bonis ingenijs, velut egregijs plantis, certa sunt loca destinata, in quibus semotis impedimentis, præsignia sapientiæ culmina inolescere possent. in hanc rem Alexandriam Aegyptus, Tharsum Cilicia matrem artium Athenas, tanquam Augustum Philosophiæ sacrarium se legit Græcia. Sed & cultores, hoc est, studiorum præceptores adhibiti, qui nuper fata rigarent, colerentque plantaria. Congratulaturque ita M. Tullius, Ciceroni filio, Athenas ad Cratippum, discendi gratia, misso, quod eum exemplis vrbs, doctrina præceptor, augere posset. Gratiam dijs habuit Philippus, terræ Macedoniæ regnator, quod Alexandrum filium Aristotelis temporibus, nasci contigisset. Sic Neroni Senecam, Traiano Plutarchum, Carolo illi Magno, fuum cessisse Alcuinum reperimus. Temporis deinde progressu, cum rebus gerendis eruditos deesse non posse censerent principes, honoreac dignitatum prærogatiua, literarum commendauerunt gymnasia, Pontifices immunitate addidère. Igitur Eberhardus Probus, VVirtenbergensium Dux primus, vir ad pacem natus, videns suam Rempublicam hominum egere doctorum opera, quod incredibili prosecutus beneuolentia, studiorum vniuersitatem auctoritate apostolica, & imperiali, in oppido Tubingensi, prudentissima fundauit ordinatione, qua cauetur, vt in S. Theologica, ordinarij doctores quatuor in Iure Pontificio & Imperiali, sex, In Medicina, Theorica, Practicaque duo, in morali duo: In Poëtica ordinatoriaque duo. In Philosophia naturali, ac rationali, duobus in contubernijs, magistri decem, per singulos dies statis horis, suas profiteantur lectiones, perpetuisque foueantur stipendijs Gymnasiarchi, insuper dictis studij, perpendentes, qua magni sint artium effectus, ne quid liberalibus abesset literis, & quo mathematicis alumni, liberius vacarent disciplinis, quibus Græcis nil fuit illustrius, magistrum Iohannem Stoffler, astronomum doctissimum vel Archimedi Syracusio non concedentem machinarum peritia, publico conciliarunt honorario. Deniq; ex orbe illo disciplinarum cyclopedia, ne quicquam desiderari posset, linguis edisscendis, insignem eruditione cognitissima, virum Ioannem Reuchlin Phorcensem præfecerunt, qui Hebræas, Sanctasq; & Græcas literas, ex authoribus interim præstantissimis, quorum iusta Tubingę est copia, qua præditus est humanitate, doceat fideliter. Vniuersos itaq; studiorum amatores vbiuis gentium agant, quos hactenus grauis forsan, vel pro petendis, vel percipiendis insignibus, expensarum deterruit iactura, vberrimos discendi fontes, adire volentes, huc confluant hortamur. Senectutis viatica, aduersis rebus solatia fortunatis ornamenta gratis, liberè, ac sine vlla mercede, in hunc diẽ erogaris solita, Calendis Maijs, anni, præsentis XXII. præcepturi. Magistris enim ac doctoribus, reliquisq; omniũ scibilium professoribus, ærarij tribuni, è gazophilatio satisfacient, & pro cuiusque munere dignam singulis stipem, ac præmia dependent vt neque propter audiendos cuiuscunq; facultatis liberos quicquam nec pro percipiendis insignijs insolitum hactenus percepi, nõ consuetum sit erogandum. Idque ex imperiali munificentia hortatu tuaque; Guilhelmi Truchses, Cæsariæ Maiestatis in Ducatu VVirtenburgensium Vicarij Baronis nobilissimi, atque aliorum regentium, quorum auspicio ductuque studiosus, quilibet, in perpetuum deinceps (diuina modo faueat clementia) facilè consequi poterit, obuium atque oblatum, quod enim longa difficilique; peregrinatione, & multiplici impendio, vix atq; ægrè vel malignis, vel preciosis est assecutus magistris.

EISLEBEN.

EISLEBIA COMITATVS
MANSFELDIAE OPP.

TVBINGEN.

TVBINGA

STETINVM.

POmerania nomen accipit à Pomesano Vidunti, primi Borussiorum regis filio, dicit enim Erasmus Stella: Vidunti filij, qui in Borussia remansère, tres nimirum ex matre Borussia nati, terram secundum capite diuisisse Pomesanum, qui ex his ætate præcellebat, sorte eam occupasse terræ portionem, quæ Hulmigeriæ propinquior est, tum à Germanis habitatam, à quibus Borusij magis formidabant. Sed quoniam Pomesanus strenuus videretur, manu ac animo feroci, multitudinisque admodum studiosus, hanc magis tutari eum posse confidisse, ex ipsoque hanc portionem deinceps Pomesaniam dictam fuisse. Hodie vero, voce nonnihil variata, Pomerania dicitur: Lemonij quos Tacitus recenset, Rugijs finitimi, & Oceani accolæ, Pomeraniæ cultores fuisse videntur. Sub his verò & Rugiani recensentur, & VVagrij, Polabi, Obotriti, Rissini, Circipani, cunctique VVandali. Vsu sunt ante susceptum Christianismum lingua Vandalica, & à primis cultoribus lingua patria, hoc est Vandalica, hæc regio Pomerzi dicta fuit, ab indigenis habitata, & proprijs dominis gubernata: alienis autem nunquam subiecta est. Diuiditur autem in superiorem & inferiorem Pomeraniam, quarum hæc in orientem vergens, Vandaliam Cassubiamque, illa Stetinensem, Batthiensemque seu VVolgastensem ducatus, ac Rugiensem Iusulam complectitur. Opidis egregijs exculta, insigniora tamen quę habet, iacent in littore maris, pauca quędam mediterranea, quorũ pręcipuum est Stetinum, seu Sedinum, à Sedinis populis, vt creditur, denominatũ, cis Viadrum, Vetus à priscis merito dictũ: quod conditoris nomẽ & tempus extructionis, à nemine adhuc accuratè peruestigatum sit. (Quanquã tamen Iobstenus, eius ortum in annum Christi centesimum vigesimum quartum vltra mellesimum referat.) Situs, commerciorum, & victus oportunitate, morumque elegantia, nulli maritimarum ciuitatum cedens; piscium lectissimorum varij generis, & precij exigui inexhaustum, promptumque viuarium. Pratorum quoque ac lignorum cæduorum adeò ferax, vt parem haud facilè, superiorem verò aliam vix vsquam reperias vrbem. Luxuriat ager suburbanus finitimus prouentum egregriorum fructuum, quorum magna vis quotannis in transmarina regna & ditiones defertur. Quin etiam iure exonerandi merces, & aduectitiarum rerum omnium vel retinendarum, vel exportandarum præ cæteris, immunitate rara atque perueteri gaudet.

Habet modò in ea sedem coutinua serie à maioribus acceptam illustrissimus Princeps, D. Ioannes Fridericus Stetinensium, Pomeranorum, Cassuborum, & Vandalorum Dux, Princeps Rugiæ Comes Gutzcouiæ, & Leopyrgensium ac Butouiensium terrarum Deminus. In Pomeraniæ, Stetini, Cassuborum & Vandalorum Ducum genealogia nuper in Saxonia edita, ita legitur, VVratislaus primus, alias Bertislaus vel VVertislaus, cum fratre Ratiboro, in diuisione cum reliquis fratribus facta, citeriorem Pomeraniam, Germaniæ finitimam, vbi Stetinum, & caput gentis & ampliſſimæ familiæ sedes, **Wolgast/Vßdun/** citra, & vltra fluuium Pene vsque ad Colbergam accepit, Primus ex hac illustri familia, religionem Christianam susceptt, & cum ambobus filijs baptizatus, à D. Ottone Episcopo Bambergense, & Comite Antechsino Apostolo Pomeranorum, Episcopatum Iulini, alias VVollin & templum D. Iacobi in Stetino, fratris Ratibori auxilio, fundauit circa annum Christi M.D.XXIV.

Est Stetinum iuris ac fœderis Hanseatici, ad illud societatis membrum pertinens, quod Lubecam, totius Hansæ caput primo respicit.

Eius longitudo est graduum triginta septem minutorum sex,
Latitudo, grad. quinquaginta trium, minutorum sex & viginti.

ALTEN STETTIN.

Stargard
Berglacke
Dorf
Weckendorff
Podejuch
Kiekow
Griffenhage
Damshe Sehe
Der Mollen
Schiffawer Lastadie
Spiker
Die Krambrucke
Oder abwertz in das Frische Hoff folgends in die Ostsehe
Thor sheff
Neu Zimmer hoff
Oder fluß
Geist Thor
Zuchthaus
Korn und futter hoff
Neumarcke
Rathaus
Peter Pauli
Fürstlich hauß
Rossmarcke
Mulen thor
Kolmarck
Breite Straß
Reichenbergk
Graben
Straß gen
1. Die Tischer brucke
2. Mitwonen brucke
3. Hanseatz brucke
4. Fischer brucke
5. Lange brucke
6. Munche brucke
7. Die Haselinge

VVRATISLAVIA.

RATISLAVIA Sileſiæ Metropolis ad Odræ & Olauæ fluuiorum confluentem ſita eſt à VVratiſlao Bohemo teſte Cranzio in ſua Vandalia condita, & ab eodem ſic dicta. Vnde & in illius honorem Vrbs in ſuis inſignibus literam, VV, gerit, quemadmodum hoc Imp. Carol. V. in ſuis Priuilegijs Vrbi datis confirmat. Ptolomeus in his oris Budorgin ſitam fuiſſe exiſtimat, ideoque opinantur aliqui ex ruinis illius creuiſſe VVratiſlauiam.

Parua huius Vrbis initia fuiſſe anno Chriſti 965. ex eo euidens eſt, quod in Auſtrali ripa Odræ tantum tres vel quatuor domus, turritæ, quarum veſtigia adhuc ſuperſunt, in quibus haud dubiè Duces Quadorum habitarunt, exſtiterint.

Anno 1058. Caſimirus rex poloniæ ſedem Epiſcopi Sileſiorum, quæ ſub initium religionis Chriſtianæ Smogræ nunc exiguo pago, deinde Bitinæ in terra Brigenſi fuerat, VVratiſlauia tranſtulit & Inſulam Vrbi vicinam quam Odra fluuius circumlabitur Epiſcopo & Sacerdotum collegio attribuit.

Paulo poſt & ibidem arx conſtituta & munita fuit contra incurſiones hoſtium, quæ adhuc hodieruo die Burg appellatur.

Paruit circa hæc tempora cùm reliqua Sileſia Polonis donec tandem tota hæc Prouincia anno 1163. à Boleſlao Chriſpo, VVladiſlai filijs ex tranſactione auſpicijs Friderici Imp. facta concederetur quorum primus Boleſlaus procerus VVratiſlauienſium & Lignicenſium princeps factus eſt.

Boluſlao ſucceſsit Henricus Barbatus beatæ Hedvvigis coniunx. Huic ſucceſsit filius Henricus II. pius dictus cuius tempore cum Tartari vaſtata Polonia in Sileſiam irrupiſſent anno 1241. ciues munitione noui oppidi quod adhuc ligneum erat diffiſi, cum rebus ſuis ſe in Inſulam vbi principum arx erat receperunt, oppidum verò ne hoſtibus receptaculo eſſet incenderunt arcemque tutati ſunt. Cæſis autem Tartaris ad Lignicium pius Princeps in conflictu perijt, cuius cadauer ad D. Iacobi ædes ſacras VVratiſlauiæ ſepultum eſt.

Henrico Pio ſucceſsit Hēricus III. filius ſub quo Anno 1260. VVratiſlauia nouis ædificijs exſtructa eſt, & murus interior qui adhuc hodie exſtat & antiquus ciuitatis murus dicitur cœptus ædificari & deinde trimeſtrē Boleſlai Calui obſidionē ſuſtinuit: Anno verò 1261. Ciuitas iure magdeburgenſi donata eſt, & cum illius nouæ Vrbis Dux admodum ſtudioſus eſſet multis eam immunitatibus & priuilegijs ornauit, in quibus prædicat quod poſt ſolum Deum per fideles & chariſsimos ciues ſuos VVratiſlauienſes pariter & per terrigenas vt verba ſonant VVratiſlauienſes Ducatum VVratiſlauienſem & dominium fuerit conſecutus. Vnde cum ad Vrbem paſsim ex Germania ciues Germani confluerent ædificijs quoque pluribus aucta & amplificata fuit.

Sub huius Henrici III. filio Henrico IV. qui probus dictus fuit anno 1266. tota vrbis gubernatio Ciuibus commiſſa fuit. Anno vero 1272. Vrbs incendio vſque adeò conſumpta fuit, vt nihil præterquam murus interior cœptus & paucæ ædes ex cocto lapide exſtructæ reliquæ fuerint. Dux autem Vrbis inſtaurationem iuuit, dato Priuilegio vt murus cœptus abſolueretur & propter incendiorum pericula ædificia ex lapidibus exſtrerentur: Quadriennio poſt iterum Vrbs penitus conflagrauit: Sacræ autem Crucis collegium idem Princeps Anno 1280. exſtruxit.

Defuncto Henrico Probo ſine prole Maſcula, ſucceſsit eidem Henricus V. Dux Legnicenſis, qui poſt ſe reliquit ſucceſſorem filium Henricum Sextum. Is VVratiſlauiam per Priuilegium, Anno 1311. conſtituit Metropolim omnium ſuarum Vrbium. Cùm autem idem Henricus VI. de conſilio VVratiſlauienſium ſe & Ducatum fidei Iohannis Regis Bohemiæ permiſiſſet ipſoque defuncto VVratiſlauia anno 1337. in fidem eiuſdem Regis ſe contuliſſet, Rex Vrbem ſingulari fauore proſecutus eſt, & multas ei præclaras immunitates conceſsit.

Cumque anno 1342. 7. die Septembris & biennio poſt penè tota iterum conflagraſſet regia liberalitate ad eam formam Vrbis quæ nunc exſtat ordine ſingulari plateis diſpoſitis, conſtitura & ædificata eſt, ob quam formam præ cæteris Germaniæ Vrbibus celebris eſt.

Carolus autem IV. Cæſar Iohannis Regis filius & ſucceſſor, Vrbi magnam partem quæ in vlteriori ripa Olæ fluuij ſita eſt, adiecit eamque templo D. Dorotheæ dicato ornauit, tandem ipſe quoque anno 1348. VVratislauiam venit, & quia præclaram de prudentia Senatus opionem habebat, totius territorij VVratislauienſis præfecturam illi commiſit, & primarios viros conſulares ſe ad coronationem Romam ſequi voluit. VVenceslaus filius nimia ſua in quoſdam ciues liberalitate & indulgentia, tumultui qui 18. die Iulij anno 1418. contra Senatores excitatus fuit, cauſam dedit, qua de cauſa & hodie dies ille pro nefaſto habetur.

Sigiſmundus verò Cæſar frater VVenceslai qui biennio poſt VVratislauiam venit, turbas has VI. Martij, in ſuo conſpectu publicè ſumpto de 21. ſeditionis auctoribus ſupplicio, compeſcuit, ac ne deinceps plebs querelæ cauſam haberet Ariſtocraticum ſtatum Reipub. ita contemperauit decromatia vt Oligarchiæ metus ſublatus videretur. Caſtrum etiam in quo Præfectus habitaret ad Oderæ ripam ædificauit & in Senatum XV. ex præcipuis familijs, quatuor verò ex plebeis qui honeſta ac vtilia opificia exercent, legit, magno deind encomio ciuitatem in hanc in ſuo eodem anno dato Priuilegio ornauit dum eam Regulam morum, exemplar & ſpeculum moralitatis humanæ vitæ iubarque ſplendidum quod inter alias ciuitates emicet, nominarit.

Rebus ad hunc modum conſtitutis cum paulò poſt Huſſitæ ob Conſtantienſis conſilij ſententiam omnibus ſuſpectus armas inferrent VVratislauienſes quoque hiſce malis impliciti ſeſe aduerſus eos aliquot annis totis viribus ſunt tutati. Cum tandem inter Matthiam ex Carcere ad Regnum Hungariæ vocatum, Caſimirum Poloniæ & VVratislaum filium eius regem Bohemiæ magnæ de Sileſia contentiones ortæ fuiſſent & VVratislauienſes Matthiam in vrbem recepiſſent, Caſimirus & VVlatislaus vrbem tres menſes continuos fruſtra obſederunt: Vbi verò anno 1479. pax inter hos Reges initia fuiſſet & ex tranſactione Matthiæ Sileſia obtigiſſet, vrbem ille multis Priuilegijs condecorauit.

VVlatislaus deinde Rex Hungariæ & Bohemiæ factus vrbi ius Emporij de quo cum Matthia etiam prius conuenerat, diplomate dato conceſſit. Dehinc Ferdinandus Regnum Bohemiæ adeptus anno 1527. VVratislauiam primum ingreſſus eſt, & bis deinde eam inuiſit, Cumque hac vrbe mirificè delectaretur ſingularibus eam verbis publicè prædicauit & magnis affecit beneficijs. Dignitatem Magiſtratus ſingularem in modum ampl ficauit, eamque illi tribuit, quæ in nobilitatis commendatione primas obtinet, atque ſua interceſſione apud Carolum V. Imp. effecit, vt multis ac magnis virtutum præmijs dato Priuilegio anno 1530. eam ornauerit.

Anno 1563. Diuus Maximilianus viuo patre in hanc vrbem venit, quæ de ſententia Cæſaris Ferdinandi p. in illius verba iurauit. Quam ille animo propenſo in hanc vrbem fuerit & quantopere commodis illius ſtuduerit in recenti memoria eſt. Quod eodem animo & voluntate Sacratiſſ. Imp. Rudolphus II. erga eam affectus ſit anno 77. quando eam vidit & hactenus multis modis abunde declarauit, & quod in poſterum quoque eam pro innata clementia ſit declaraturus, ſpem Ciuitas firmiſſimam concepit.

Si quis vrbis huius ſitum, ſplendorem ædificiorum, turrium atque templorum ſtructuram atque conuenientem platearum ordinem intueatur, item & ſoli circa vrbem fertilitatem mercaturam & rerum omnium abundantiam, quę in hac prouincia circa vrbem naſcuntur, & ex diuerſis partibus orbis in vrbem aduehuntur conſideret, cum præcipuis eam Germaniæ vrbibus certare dixerit, paucas aut nullas ei præferendas cenſebit.

Quæ verò in hominum ſocietate ſumma ſunt ornamenta in hac vrbe ſunt præcipua. Ariſtocratia enim plena eſt dignitatis, & Senatui eximia reuerentia plebs obtemperat.

Leges autem non ad vllius partis aut factionis commoditatem latæ, ſed ad honeſtatem, iuſtitiæ conſeruationem & æqualem ciuium conſociationem directæ. Et ſenatus eſt vigilans & acer in legum defenſione, in exercendis iudicijs, in diſciplinæ conſeruatione, in puniendis delictis, & in tuenda pace. Sed & de iure quoque in hac vrbe à Scabinis & eorum aſſeſſoribus quibuſcunque in hac prouincia conſulentibus reſpondetur.

Sunt & omnis generis artes vitæ vtiles in ciuitate.

Praſtantia ciuitas hæc profert ingenia, quæ in benè iſtic conſtituris Scholis liberalibus artibus erudiuntur, & ad res magnas tractandas præparantur.

Ne & hoc omittatur ſucculenta in hac vrbe coquitur Cereuiſia, quæ vulgò Eckeſs dicitur & bonum præbet nutrimentum, vnde & omnibus alijs huius prouinciæ cereuiſijs præfertur & apud vicinas gentes in magno habetur pretio.

Longitudo huius vrbis eſt 34. grad. & totidem Minutorum, Latitudo graduum 51. 10.

WRATISLAVIA.

DIE ODER

FLVV.

1 Niclas thor
2 Reusche gasse
3 Nicolaus gasse
4 S. Barbara
5 Burgvelt
6 Zeughaus
7 New spital
8 Kinder spital
9 Muhlpfort
10 S. Elizabeth
11 Oder thor
12 Oder gasse
13 Der ring
14 Rathhaus
15 Kaufhaus
16 Wage
17 Fischmarckt
18 Saltz ringk
19 Saltz bauden
20 Rosmarckt
21 Muhle bein 7 rade
22 S. Dorothea
23 S. Hieronimus
24 Creutzhoff
25 H. Leichnam
26 Schweidnitzthor
27 H. Dreifaltigkeit
28 Schweidnitzegass
29 Schmiedebrugke
30 Kayserliche burg
31 Kayſers thor
32 Newe Poſtey
33 New thor
34 Fischer pfort
35 Gerber pfort
36 S. Matthis muhl
37 Wasserhaus
38 S. Matthis
39 S. Agnes
40 S. Clara
41 S. Vincentius
42 S. Marien thor
43 Zeughaus
44 Zum H. Geist
45 S. Clemens
46 Newstat
47 Ziegelthor
48 S. Bernhardin
49 Influs der Ole
50 Kretzelmuhle

51 S. Albricht
52 Albrichts gasse
53 S. Catharina
54 Newmarckt
55 Heringhauden
56 S. Maria Magdale
57 Olysche thor
58 Olysche gasse
59 S. Christophorus
60 Taschenthor
61 Vor der muhlen
62 Wasserhaus
63 Mittelmuhle
64 Maltzmuhle
65 Schleiff muhle
66 Brettmuhle
67 Hinter muhle
68 Papyr muhle
69 Burger werder
70 Schiesswerder
71 Walckmuhle

72 Elbing
73 Eilf 1000 Jungfrauen
74 S. Clarea muhle
75 H. Leichnams muhl
76 S. Marien muhle
78 S. Alma
79 der Sant
80 der Thum
81 S. Petri vnd Pauls
82 S. Martinus
83 die Burgk
84 H. Creutz
85 S. Ioannes
86 Bischofs hoff
87 Ziegelsche
88 vor S. Mauritz
89 New begrebnis
90 Mausteich
91 Saltz haus
77 S. Maria

MONACHIVM.

MONACHIVM in ſuperiore Germania Vindelicię, quæ iam Boiaria ſiue Bauaria vocatur, metropolis ad Iſaram, rapidiſſimum amnem, ex ſaltu Schiratio, Alpium ſcilicet Penninarum gremio in Danubium profluentem ſita, inter vrbes, quæ ducales Principum regijs clarent, amplitudine, elegantia, mundicie excellit atq; eniter, de cuius origine qui ſcripſere, ſententijs inter ſe diſcrepant. Chronicorum enim Noribergentium conſarcinator ſub Othone I. qui Imperij adminiſtrationem anno D.CCCCLXII. inijt Henricum ducem Brunſuicenſem, cum Bauariæ partem ex materna hæreditate ad ſe deuolutam in arce Veringenſi degens, poſſideret, iuxta Monachorum villam, ponte facto, nouaque trans Iſaram amnem via munita, oppidulo principium dediſſe: Erneſtum verò Henrici filium permittente propter heroica ipſius facinora Otthone Cæſare vitrico (viduam enim Henrici ille vxorem duxerat) ex opidulo vrbem feciſſe refert, ea tamen lege ipſi ab Othone impoſita, Friſingenſi Epiſcopo, qui propter diminutum ſibi ius & vectigal auerſa via publica reclamabat, quinque nummûm pondo quotannis penderet. His auſpicijs hanc vrbem emerſiſſe, & in magnam populi frequentiam, ædificorumque crebritatem coaluiſſe, ille affirmat. Verumenimuero ſerius huius vrbis primordia Auentinus ponit, qui Henricum Saxonum Boiorumque dynaſtam, ex peregrinatione Hieroſolymitana ſupplicandi cauſa inſtituta, reuerſum, eum aliquandiu Imperatoris Friderici Aenobardi ſextam in Mediolanenſes expeditionem ſuſcipientis auſpicia ſecutus, tandem deficeret, in primam Vindeliciam, quæ ſuperior Bauaria nunc dicitur, rediiſſe, ibique probe villam Monachorum Scheſſlarienſis Collegij nouum opidum condidiſſe, quod Monachium appellauerit Monachi, qui panſis vlnis dextra manu ſpeciem præ ſe iurantis ferat, ſiniſtra verò librum teneat, inſignibus donatum aſſerit. Sed cum ad Veringios (vicus nunc eſt ad quintum infra Monachium lapidem) à Salinis, quæ ad radices Alpium Noricarum cum maximi commodi prouentu etiam nunc vigent, via ſalaria & prætoria tenderetur, ibique pons & emporium ſalis eſſet, Henricum ex improuiſo Veringios oppreſſiſſe, pontem reſciduſſe, ſalis mercimonium, pontemque & vectigal Monachium recens extructum opidum tranſtuliſſe: Albertum verò Friſingenſem Epiſcopum multiplicibus apud reuerſum ex Italia Cæſarem, querelis & accuſationibus tantum effeciſſe, vt cùm citatus ille minimè ſe iſteret, aliorumque etiam criminum reus ageretur, læſæ Maieſtatis condemnatus, & vtroque ducatu exutus fuerit, quorum hunc ex decreto Senatus Cæſar in fidem Othonis Comitis in VVitelſpach & Scheuren ſigniferi ſui propter egregiam ſibi nauatam operam tranſtulerit, illum Bernhardo ab Anhalt tradiderit. Hoc autem memorabile, quod huius vrbis conditæ & redditibus amplificandæ cauſa Saxoniæ & Bauariæ ducatuum, qui vnius dominatui parebant, diuiſio ſucceſſerit, & huius dominium in VVitelſpachiam Scheurenſemque familiam deriuatum ſerie nunquam interrupta in ſeriniſſimum Ducem Guilielmum eius nominis quintum inſigne ſui ordinis decus, qui vtramque modo Bauariam pacatiſſimè prudentiſſimeque gubernat, propagetur. Vrbis huius tam externus quàm internus ſitus multis opportunitatibus eſt amœniſſimus, aëre temperatiſſimo ſaluberrimus. Inter Oenum & Lycum amnes, illum, orientalem, hunc occidentalem, vtrumque vnius diei itinere diſtantem, Iſara medius inter labitur, ab oriente VVaſſerburgum, ab occidente Auguſtam, à ſeptentrione Friſingam, à meridie verò cum pulcherrimos & diuerſis piſcium delicatiſſimorum generibus abundantes lacus, tum varia quaſi de induſtria atque arte ad amœnitatem conſita nemora paſſim circumquaque habet, numeroſis diuerſarum ferarum, præciuè verò ceruorum caterua tim diſcurrentium gregibus referta. Montes Tirolenſes tanquam præfortibus Meridiem verſus aſpicit. Hortos ſuburbanos orienti ſoli expoſitos limpidiſſimi riuuli ex amne deducti murmure gratiſſimo præterlabentes rigant, mirificeque recreant. Nouus ipſius Ducis iuxta nouum Caſtrum hortus, præter artificioſum fontem & domum æſtiuam pulcherrimis picturis ac ſtatuis ornatam hoc ſingulare habet, quod vix vſque alibi reperire ſit, vt crepuſculo appetente veſpertino, magnus ceruorum grex interdum centum aut plurium ſub ipſas propemodum feneſtras ſpôte accedat, vnde ſigi ſterniq; aut arcu aut Sclopeto queat, qualiſcunq; eorum maximè adlubeſcat. Iam ſi in ipſam vrbem ingrediamur, ibi videre eſt, quam latæ, quàm nitidæ plateæ, quàm ſuperbis & elegantibus ſplendeſcant ædificijs, quantam denique vtilitatem quantamq; voluptatem canales ex Iſaræ alueo triplici diuertigio introducti ciuibus adferant. Templa hic varia, ſed duo turribus altiſſimis præ cæteris eminent, quæ & parochiæ collegiatæ ſunt, D. Petri Deiparæ Virginis, in quo Manſoleum Bauariæ Ducum, vbi & Lodouicus IIII. huius nominis Imperator ſepultus eſt, viſitur, turres verò huius templi binæ columnarum inſtar eadem latitudine, eadem altitudine ad CCCXXIII. pedes aſſurgunt. Organum eiuſdem templi maius, totum compactum eſt fiſtulis ligneis ex buxo tornatilibus, tantæ quidem capacitatis, vt vix vſpiam tantæ conſpiciantur ex plumbo vel ſtanno fuſiles. Monaſteria hæc vrbs celebriora quę præcipuè vigeant, tria habet, vnum Franciſcanorum, Auguſtinianorum alterum, tertium verò Diuo Iacobo conſecratum, quod monialium eſt: Duo item minora cœnobia virginum, ordinis Diui Franciſci, Franciſcanis vicina. Cemeteria duo ſeorſim duabus parochijs deſtinata, facellum quodque ſuum habent, quorum vni coniunctum eſt Noſocomium, tertium ſuburbauum Saluatori dicatum nuper extructum eſt nouum. Eſt & S. Spiritus ædes cui Xenodochium contiguum. Inter ædificia noua quibus vrbs indies magis ac magis illuſtratur, præcipuum eſt templum Diuo Michaëli Archangelo dicandum, vna cum integris ijsque amplisſimis ædibus, quas Patribus Societatis Ieſu Dux Guilielmus à fundamentis extruit, ijs ſcholæ coniunctæ erunt, ad inſtituendam iuuentutem, quæ ex diuerſis nationibus huc magno ſe confluxu recipit, magnificentiſſimæ. Aliud ædificium nouum; vt nono caſtro maiorem ſplendorem commoditatemque adferat, iuxta interiorem hortum, quem variæ variarum elegantiarum diliciæ exornant, conſtruitur, cui vicina Bibliotheca eſt XL. circiter millibus voluminum (quorum non exigua pars diuerſarum linguarum manuſcripta ſunt) ſeorſim & ſcitiſſimè compactorum refertiſſima, theatro peramplo & amœno diſtincta. Infra verò theatrum hoc, ſtatuarium eſt antiquiſſimorum monumentorum atque imaginum, quæ Roma & aliunde magno ære congeſtæ ſunt, ditiſſimum. Caſtro nouo per anfractum adhæret atrium omni elegantiarum ac deliciarum genere, quas vel natura, vel hominum ars ſubtiles & ad miraculum ſtupendas dederint inſtructiſſimum, in quod quotieſcunque quis vel curioſiſſimus ingredatur, quod nouum admiretur inuenit, vſque adeò vaga ibi rerum ſuppellex atque varietas conſpicitur. In curia ducali veteri aluntur tigrides, vrſæ, lynces, & hoc quidem tempore duodecim leones, quorum femellæ catulos frequenter pariunt. In eadem curia memorabile magni roboris monumentum Chriſtoforus Dux Rhithmis Germanicis ad marginem aſſcriptis poſuit. Molendina aquatica non ſolum extra, ſed etiam intra vrbem multa ac varia, multis ac varijs rerum opificijs ſeruiunt. Fontem Princeps Ferdinandus ad maiorem vrbis amœnitatem publicæ voluptati ante palatium ſuum carnalibus educit, quem æneis magni artificij ſtatuis, quatuor elementa referentibus, quæ exilientis & galeatum criſtatumque equitem portantis equi ſimulachrum circumſtent, exornat. Artificia quæ apud alias gentes in vſu, & hic in pretio ſunt, aliunde introducuntur, vt inſtituta nuper officina vitraria & textura holoſerica. Forum nobilitatur in primis vini aduectitij, ſalis, & rei frumentarij mercatu. Conficiuntur autem hic merces plurimæ, quæ in diuerſas prouincias exportantur. Populi frequeutia tanta eſt, vt octodecim millia familiarum recenſeatur, nec omnes recipi queant, quin in horreis multi & in angulis habitare cogantur magnis anguſtijs, adeò quidem, vt quatuor aut quinque nonnunquam reperiantur familiæ, quibus vnum tantum hypocauſtum ſuppetat. Celebriorem hanc vrbem & frequentioré facit, quod ex diuerſis vndiq; nationibus diuerſi huc nobiles & artifices benignitate Principum illecti, cõfluant. Multi hic Comites, multi Barones, & maiorũ gentium nobiles agunt. Ius dicitur tribus tribunalibus, Proconciali, aulico, & ciuili ſiue vrbano. In aulico confeſſum habent Comites, Barones, Nobiles & Iureconſulti. In ciuili Senatores, quorum qui interioris conſilij ſunt duodecim plerunq; ex patricijs ſenioribus, qui verò exterioris, XXIIII., partim ex iunioribus patricijs, partim ex plebeis cooptantur. Criminale ius Prætor, quem vt plurimum antiquæ nobilitatis eſſe oportet in curia Senatoria cuius conuexa amplitudo ſpectatu digna eſt, adminiſtrat. Patritius ordo hic nobilior eſt, quàm alibi, cui hoc recepta conſuetudine ſolenne eſt, vt quotannis Dominico die, qui Epiphaniam ſequitur, vniuerſus ſiue cœlibes ſiue coniugati ſint vna cum vxoribus ac liberis, quibus per ætatem conuenit, ac per valetudinem integrum eſt, in regiam, & ad quatuor præcipuas vrbis portas, ſiue plateæ niue coopertæ, ſiue non ſint, trahis circum vehantur, poſtridie verò, in curia ſenatoria vna cum aulicis choreas ducant, & Principibus ſumptuoſum epulum præbeant. Corporis Chriſti feſto tam regifico apparatu ac ſplendido hic ſupplicatio adornatur, quam vix credibile eſt apud vllam gentem fieri, ita vt cum triumphalibus veterum pompis propemodum conferri poſſit. Repræſentantur enim & veteris & noui Teſtamenti hiſtoriæ, quæ res ſiue terra ſiue mari geſtas, tradunt, ſpectaculis & figuris quæ magno ſumptu, magnoque artificio concinnantur ad res ipſas accommodatiſſimis. Veſtes, currus, phaleræ, nauigia, aliæque machinæ & ornamenta ijs deſtinata cum magni ſint pretij, diligenter aſſeruantur. Nundinæ hic binæ habentur, vnæ poſt Epiphaniam, alteræ ad Diui Iacobi feſtum, quarum has celebriores reddit hominum & equorum in ſtadio curſus. Hæc de hac vrbe ex plurimis quæ memoratu digna ſint, pauca collecta, cum plura non capiat pagina, ſufficiant.

MONACHIVM VTRIVSQVE BAVARIAE CIVITAS PRIMA.

A. Vnser Thurn.
B. Geissmarck.
C. Die Au.
D. Abtey zu Ise.
E. Thalkirchen.
F. Vnter Sendling.
G. Ober Sendling.
H. Thomer Schloss.
K. Die Lende.
L. S. Salvator oder newe Gottes Acker.
M. H. Ferdinandus Lustgarten.
N. S. Jacob oder Vrawen Closter zu Anger.
O. S Peters Gottes Acker vnd Brouderhaus.
P. Iser Thor.
Q. Heiligen Geist vnd Spital.
R. S Peters Pfarkirchen.
S. Rats Thurn.
T. Frawen Thurn.
V. S. Augustin.
X. Der Landtschafft.
Y. Vnser Frawen Pfarkirch.
Z. Alten Hoff.
AA. Alten Hoff kirchen.
1. Newe Stalling.
2. Konst Camer.
3. S. Francisc. oder barfusser.
4. Vnser Frawen Gottesacker.
5. Liberey vnd Antiquarei.
6. Jager Puchl.
7. Newevest.
8. Hoffgartten.
9. Vnter blaich.
10. Schloss dachaw.

IN LAVDĒ CIVITAT: MONACHIĒ: ANÇELMI STÖCKLII EQVITIS ICOSITETRASTICHON.

Aspice turriris Incinctam mœnibus vrbem,
Aspice Boiarici metropolimque Soli.
Indigitata quidem Monachi de nomine claret,
Pandiculans Monachus Symbolon esteq; loci
Ædibus eximijs, mundis plateisque, prealtis
Vrbs decus ostentat turribus ampla suum.
Circumit vndiuago ratiger pomœria tractu
ISARA, qui passim flexus In vrbe fluit.
Illimis manat fabrefactis fontibus vnda
Vrbis et ornatæ gratia nulla deest.
Sed decus accumulat, noua quę modò fabrica surgit
Vt, quæ visa fuit, non videatur ea.

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
.D. GWILHELMO
COMITI PAL. RHENI
VTRIVSQ BAVARIÆ DVCI DOTO SVO
CLEMENTISS: IN HVMILLIMI OBSEQVII
SVI MONVM: GEORG: HOEFNAGLIVS D.

Nil tamen exornat magè prestantissima, diuis
Proxime, quàm virtus, DVX GVILIELME tua.
Quin etiam posuere suas hic numina Sedes
Pallas, Atlantiades, Pieriusque chorus.
Religio, pietasque, fides, Astræa moratur
Hic, venerandorum docta caterna patrum.
Hesperus vt rutilans presulget in æthere stellis,
Sidera consimili nulla nitore micant:
Sic vrbs hæc alias superat splendore, vel vllus
Qua princeps habitat, Teutonis ora, tuus.
Effigiauit eam Solers Hoefnaglius, vnde
Vrbis adaugescit gloria, nomen, honor.
Anno dom. CIↃ. IↃ. LXXXVI.

POSONIVM PRESBVRCH.

NObilissima Hungariæ vrbs Bresburgumste, siue Posonium, vel vt Lazius rerum Viennensium libro secundo, ex scrinijs eiusdem vrbis docet, Pisonium, à Pisone quodam videlicet, cuius opera Tiberius Pānonēs subegit, à quo & vicinus lacus Peissodis, denominationē habere existimatur. Cuius & Plinius lib. 3. cap. 29. in Norici vicinia, post superioris. Pannoniæ municipiorum enumerationem mentionem facit. Quem lacum in hanc vsque ætatem, decimo à Vienna Hūgariam versus milliario, aliud à Sidunis Germanica natione nomē accepisse cernimus, qua de re eius loci homines Neusidlersee appellant. Sidunorum verò Ptolemeus in opposita Pānoniæ ripa inter Marcomannos & Chotuaros obiter meminit, vt ratio etiam sit à Pisone fortè, perinde vt proximum opidum, (quod Pisonium, & barbarè Posonium vocant) hunc denominatum lacū fuisse, quod & monumenta in vicinia reperta demonstrant. Fuit autem Lutius Piso Pannoniæ Præfectus, & cuius opera Augustum & Tiberium Pannones & Noricos subegisse Florus ex Liuio, & Cornelius Tacitus lib. 3. authores sunt.

VICTORIAE AVG. NN. ET
LEG. IAD. P. I. ANTONINI:
P. MARCVS D. SEXTIANVS
EPHESO PP. DD.
DEDICANTE EGNATIO
VICTORE LEG. AVG. C.
PR. PR.
E. C. L. PISONE

Sunt, quibus Antonini, & libri Notitiarum, Flexum, Posoniū est, Spigelio autem Vienna Austriæ vrbs primaria, latini recentiores Posonium, Otto Frisingensis & Germani Presburch vocant, & Aldenburgum, Vbi Lexta flumen Pannoniam superiorem ab inferiore diuidens, cum Istro miscetur, Hungaricè ibi loqui incipiunt, mixtus tamen est sermo, & sunt ij populi bilingues, germanicè & hungaricè loquuntur. Vrbs vetus & elegans, quæ vt situ, ita aere quo fruitur læto & amœno salubriqúe, multas Pannoniæ vrbes longè excellit, montes habet vineis amœnissimis consitos, qui & magnam lignorum copiam præbent, vbi sol Bacchum minus colere & obseruare potest. Ad suburbium in præcelso montis vertice, arcem habet validam, quæ, vt legitimum magistratum hanc vrbem obseruare docet, ita eandem ab hostibus defendere potest. Subter inclyto allabente Danubio, loca compascua sunt, horti, viuaria, vbi ouium greges, cerui, damulæ, & multa ferarum genera, magna amœnitate conspiciuntur.

POSONIVM uel
Pisonium vt Lazius Hungariæ vrbs

Preßburg

DANVBIVS FLV.

VINCENTIA.

VICENTIA, ampla & magnifica Marchiæ Tarui ſinæ vrbs, ſita iuxta radices collis, duobus amnibus diuiſa, de cuius origine non multa ac ſingularia hiſtoriarum monumenta perhibent, præter quàm apud Paliarinum. Qui in Cõmentarijs refert aliquos tradidiſſe, Vicentiam, hunc locum dictum, ob gentis incolæ victoriam, cæſis hoſtibus, aut à centum vicis, qui prius hic exſtitêre, quorum habitatores vnum in locum collecti, ciuitatem hanc primum effecerint. Ita Paliarinus. At, quia nullum auctorem certum profert, addent his, vel dement fidem, legentes. Vicentiam Tacitus memorat, item Antoninus in Itinerario, Plinius inſuper, & Ptolemæus in Venetia, Trogus, à Gallis conditam ſcripſit cum Verona, Mediolano, ac alijs vrbibus. Leander autem primos eius auctores Thuſcos exiſtimat, his verò eiectis, à Gallis inſtauratam, vel auctam. Nonnulli Veicetiam dicendam contendêre marmoris cuiuſdam argumento, in quo hęc inſcriptio ſit reperta:

SEX. ATTILIVS M. F. SERANVS PROCONS. EX SENATI
CONSVLTO INTER AETESTINOS ET VEICETINOS FINES
TERMINOSQVE STATVI IVSSIT.

Ita Barbarus, in Plinianis caſtigationibus refert, addens, eum ſua memoria lapidem inuentum. Alia tamen hæc res auctoritate non conſtat, neque quiſquam luculentus ſcriptor, Veicetiam, ſed omnes conſtanter, Vicentiam, nec etiam, vti nunc vulgus indoctum, Vincentiam, dixere. Eſt autem ædificata peroptimè, ac ſplendidis operibus ornata, inter quæ, Prætorium fori magnificentiſſimum, cœnobiumque D Coronæ ſodalium Prædicatorum, in cuius ſano ſacratiſſima ſpina conſeruatur, ex corona Seruatoris Chriſti, quã huc ex Gallia Bartholomæus Vincentius vrbis Epiſcopus, ex ordine Prædicatorum, attulit. cui abs D. Ludouico Franciæ Rege fuerat donata. Colunt hanc ſpinam Vicentini præcipuè, deferturque quotannis per vrbem, cum maximis honoribus, Cœnobium hoc etiã pernobilem habet bibliothecam. Porrò, aquis Vicentia benè inſtructa eſt, duobus enim amnibus nauigabilibus diuiditur, non tamen æqualibus partibus Bachilione nimirum & Rerone, qui ex vicinis montibus in ipſa vrbe Bachilioni iungitur. Aeliano, Eretenus, in animalium hiſtoria dictus, quem optimas totius Italiæ anguillas habere perhibet. Bachilio quoque Teſſinam amnem excipit, ita Plinio dictum. Abundat vrbs hæc, maxima rerum omnium ad vitam vtilium copia, propter ſummam agri amœniſſimi vbertatem, qui frumenti, vini, cæterarumque frugum maximè fertilis eſt. Tanta cùm in ipſa vrbe, tùm in agro, mororum arborum, quarum fronde bombyces aluntur, frequentia eſt, vt ſummam habeant admirationem. Roma ferunt alba, quamobrem hoc ſericum non ita eſt robuſtum, ac illud, quod vermes genuêre, foliis earum arborum nutriti, quæ mora nigra producunt. Vberrimum hinc quęſtum Vicentini faciunt. Gens, ingenijs viuidis, fiduciæque magnæ, promptiſſimi ad literas, militiam, mercaturam; lautè admodum viuunt, honeſteque veſtiuntur, ac perpetuò in re facienda deſudant. Ciuitas hæc, ex illis XII. Hetruſcorum cis Appenninum, vna eſt, quam pulſis deinde Thuſcis, Galli habuere. Gallis, à populo Romano domitis, in eius exin fide, perpetuo ſtetit, vſque ad Attilæ tempora, vaſtatam enim, & direptam ab illo, Paulus Diaconus perhibet. Poſthæc, in Gothorum, itemque Longobardorum poteſtate fuit, vti ex eodem auctore diſcitur. Deuictis autem Lombardis, captoque illorum Rege Deſiderio, Caroli Magni bello, Vicentia ſub imperij Romani nomine manſit. Regibus parens, quos Carolus Italiæ præficiebat. Hac conditione fuit vſque ad Berengarios, cæteroſque tyrãnos, qui Italiæ Regum nomen vſurpaſſunt, ijſque paruit, donec imperium Romanum vindicauere Germani. Sub his, cæterarum Italiæ ciuitatum exemplo, in iure ſuo liberè (Romani ſcilicet imperij nomen præſe ferens,) agere cœpit, Corrotio fabricato, creatiſq; ſibi Antianis & Prætoribus annuis, fœderaque cum alijs populis, vti ferebant tempora, feriens. Ea Reipub. forma duravit vſque ad Fredericum I I. qui fraude vrbem ingreſſus, anno M CC. XXXVI. eam direptam, incendio cremauit. Deinde varia fortunæ aleam ſubijt, vſque ad annum M. D IX. quo Veneti ea potiti ſunt. cæſis eorum ab Ludouico XII. Franciæ Rege copijs. Vicentini, quoniam defendendi ſui, contra Veneti nominis hoſtes, nulla ratio ſupererat. Maximiliano Cæſari ſe dedidere. Maximis autem exin vſque ad M. D. XVI. à C. N. annum calamitatibus vexati ſunt. Nam, quia non ſatis munita erat vrbs, nunc à Venetis, nunc viciſſim ab Hiſpanis capiebatur, vt modò Venetorum imperium, modò Maximiliani Auguſti, tanquam per ludum, ſumeret, poneretque. Quanquam autem interea perſæpè ſummo in diſcrimine eſſet, ne cremaretur deleretúrque funditus, numinis tamen diuini benignitate ſupremum caſũ euaſit. Ad extremum, Verona, Brixiaque Venetis reſtitutæ, ſimul in eorundem ditionem, velut ad iucundam quietem, & ſacram ancoram, ipſa quoque confugit, moxque ad ſua reuertentibus colonis, etſi iam tum penè deſerta videbatur, paulatim adeò refecta, reſtauratáq; eſt, vt iam detrimenti habuiſſe non videatur quicquam. Nati hic viri illuſtres plurimi, quorum ortu, maximè nobilitata vrbs eſt. Fuere ex his Aulus Cæcina Imperatoris Vitellij Legatus, & Cons. Romanus, vti è Cornelio Tacito diſcimus. Item DD. Fortunatus & Fœlix martyres, qui ſub Imperatore Maximiliano floruerunt Aquileiæ: præterea B. Ioannes, eo ordine Prædicatorum, qui concionibus ardentiſſimis plurimos Italiæ populos in veram ad Chriſtum viam compulit, præcipueque Veronenſes, vt Taurellus Sarayna memorat, itemq; Bononienſes, vti illorum annales perhibent, ac etiam in libris hominum illuſtrium ordinis Prædicatorum legitur. Horum numero accedunt B. Iſnardus, ex eadem ſodalitate, cuius etiam in libris hominum illuſtrium Dominicani ordinis ſancta vita legitur, & Bartholomæus item monachus prædicator, vrbiſque ſuæ Antiſtes, vir bonus, doctus, ac diſertus, cui Sacratiſſima coronæ Seruatoris ſpina donata. Tulit inſuper Vicentia Palemonem, hominem doctum, vt Euſebius teſtatur, Antonium Luſcum, oratorem ſummum, elegantemque Poetam: Matthæum Biſſarium oratoria quoque ac poetica facultate præditum, Vicentium Colcæum, ex ordine Prædicatorum eximium philoſophũ ac theologum, omnibus Italiæ Gymnaſijs celebrẽ, qui nuper à anno C. N. M D. XXXII. Bononiæ fato conceſſit, vbi diu philoſophicas theologicaſq; diſciplinas erat profeſſus. Hieronymum Plegaferam, ex eadem familia monachum, oratorem & poetam præcipuum, vti ſcriptorum monumentis eſt teſtatus: qui M. D. XLIII. poſt C. N. anno Vicẽtiæ fato conceſſit, magno ſui, apud poſteros deſiderio relicto. Ioannes Georgius Triſſinus, Græcis Latiniſq; literis ornatus, orator facundus & elegans, non ſolùm Latino, ſed etiam vernaculo carmine Poeta, quemadmodum lucubrationes eius docent, vir humanitate ac manſuetudine ſingulari. Multas Vicentia nobiles & antiquas familias habet, vt refert Baptiſta Paliarinus. Scripſit is, ab initio Vicentiæ patriæ, vſq; ad ſua tempora, libros ſex, primum, de origine vrbis & imperio, præterea, de fide ciuium, de amplitudine vrbis, de agri eius fertilitate, de viris illuſtribus, de familijs claris, quæ periere, ac nobilitate præſentium, libros ſingulos, quos omnes Arnardus Vicentinus, patriæ ſtudio ac honore ductus, è vernaculis fecit latinos. Multa præterea de hac vrbe ſcribi meritò poſſent, quæ nunc ob loci, ſpatijq; inopiam, prætermittuntur.

VICENZA

1 Porta de monte
2 Orti santi
3 S. Catarina
4 S. Tomaso
5 S. Bernardino
6 Strada di monti
7 Sepolture della madona di monti
8 Castello
9 Strada della Lupia
10 Strada di S. Siluestro
11 Porta della Lupia
12 Porta di mezzo
13 Porta di Lupia
14 Ponte furo
15 Strada di S. Apostolo
16 S. Michele
17 Ponte di S. Michele
18 Ponte delle bruharie
19 Fiume Ierone
20 S. Maria di Serui
21 Piazza delle biade
22 Piazza maggiore
23 Portico de biade e legni
24 Loggia dove si fa mercato
25 Prig ou Vecchio
26 Monerion
27 S. Corona
28 S. Maria di Angeli
29 Strada di Angeli
30 Hospital de porto
31 S. Maria de gratia
32 Strada del palmagia
33 Guardia e Monst archi
34 Pescaria
35 Piazza del Domo
36 Domo
37 S. Antonio
38 Verconado
39 S. Mercello
40 S. Vicenza
41 Hospital di vicenza
42 Porta da padella
43 S. Piero
44 Strada di S. Piero
45 Stra della porta de Tabel
46 Strada di S. Domenico
47 S. Domenico
48 Strada de fontana
49 Strada di Angelo
50 Strada di S. Vicenza
51 Porta di S. Lucia
52 S. Luca
53 Ponti di S. Pietro
54 Monastero della arcella
55 Chiedare
56 Ficarie assegi
57 Ficarie bachi
58 Porta Pusterla
59 Strada del borge de Pusterla
60 Porta di S. Bartolomeo
61 S. Bartolomeo
62 S. Francesco
63 La misericordia
64 S. Maronino
65 S. Marco
66 Strada della conuertite
67 Le Conuertite
68 Porta di S. Croce
69 Strada di S biasio
70 S. Biasio
71 S. Maria di Carmini
72 Strada del Carmino
73 Strada della porta di S. Felice
74 Camarina
75 Strada di S. Rocho
76 Strada di S. Maria noua
77 S. Maria noua
78 Strada del Corpo di xpo
79 Corpo di xpo
80 S. Croce
81 S. Rocho
82 Rochetta
83 Giardino del agd
84 Porta de Castel
85 S. Buono
86 S. Nicola
87 S. Martino
88 Strada che va a Verona
89 S. Felice
90 S. Lazaro
91 Lazaretto
92 Lassi de madina Berta
93 S. Maria del monte

S. Maria del monte
Sasso di doua berta
Campo Marte Doue si fa la fiera

VICENTIA AMPLISSIMA
MARCHIAE TARVISINAE CIVIT.

ARIMINVM

ARIMINVM, Plinio, Flaminiæ, siue Romandiolæ op. Rimine, incols hodie. vt Leander, & alij scribunt Rumelen, Germanis, vt Simlerus tradit. Cato, à comitibus Herculis conditâ, ac etiam ab eo cognominatâ ait: ad quem locum Annius, Ar, vel Ari cognomen esse Herculis Aegyptij notet, eiusque gentis lingua pariter, & Hebræa Aramæaque denotare leonem. Im inim verò teste Talmutista Samuele. Diuoque Hieronymo in vocabulo Himenus, ipsi numerat festinentes, nimirum ad expeditionem cõtra Tyrannos Italiæ. Sic Annius. Alij nomen ab Ariminoamne, quo alluitur, Volunt desumptum. Nonnulli, ab armario populi Romani, quod hîc fuisse dicuut, vbi à bello reuersi Duces, Romamque redeuntes, arma doponere solebant. Sed posterius hoc omnino Leandro non placet Siquidem, vltra Rubiconem arma reiinquebantur Strabo, Ariminum, vti, & Rauennam, vmbrorum opida fuisse, quondam, simulque post, ijs eiectis Populi. Romani Colonias effectas scribit, quod etiam confirmat Liuius, Ariminum, quo tempore & Benenentum, coloniam deductam perhibens. Id ptolemæi Lagi Regis Aegyptij temporibus, Pub. Sempronio, Ap. Claudio Coss. CCLXXXII. ante natum Christum, annis contigisse, auctor est Eusebius. Quidam hanc vrbem, ab Octauio Augusto conditam, insigni errore prodidêre, satisque declararunt Liuium se haud vidisse, cùm eo in loco, quem paulò ante retulimus, vbi Coloniam Ariminum deductam scripsit, ducentis amplius annis ante natum Octauium, tum alijs permultis, vrbi honorificam vrbis mentionem facit, maximeque Arminenses inter eas XXII. referens colonias, quæ bello Punico altero suis subsidijs, imperium populi Romani adiuuarunt. Plurimum sanè magnis operibus ab Octauio exornatum Ariminum haudquaquam obscurum est: & præter cætera, pontem hic eximium, qui in hodiernum vsque diem, in amne Arimino, de quo mox dicemus, permanet: Itemque arcum fecit. Vbi ipsa in planitie sita imminentibus à meridie collibus amœnis, & vitium, olearum, ficuum, aliarumque fructiuerarum arborum, quibus conuestiti sunt, vbertate fœcundissimis: ab exortu & occasu, latissimà se campi pandunt admodum frumentarij. Septentrionale latus alluit Adria. Rerum omnium ad vitam vtilium copia mirificè abundat, ædificia complura habet, memorabilia, cum primis, insignem arcum triumphalem ab Octauio August. factum, ad portam quæ orientem, & Pisaurum spectat, his inscriptum literis:

Cos. SEPTIMO Designat, Octauo M.V. celeberrimeis Italiæ vicis consilio
Senat. pop.

Ita hæc alij descripta habent, sed incisa sunt hoc modo:

COS SEPTIM. Designat octauum. V. celeberrimeis Italiæ vicis Consilio Senatus,
Poq. Ta. C. S. Vs. Nileis.

Dein alio loco hæc leguntur.

Imp. Cæsar Diui Iul, Fi. Augustus Pont Max. Cos. XIII. Trib, Pot. XXVII. P. P.
Murum dedit Curante L. Turno secundo Aproniani Præs. vrbis F. Acteio.
V.C. Correct. Flam. & Piceni.

Superest etiam pars Theatri ex latere cocto, ad mare versus, summæ antiquitatis. Multæ quoque passim veustæ inscriptiones leguntur, vnde vrbis antiquitas apparet. Palatia insuper quædam sumptuosa sunt, maiori ex parte à nobili Malatestarum gente condita. Quæ & D. Francisci construxit purissimo marmore incrustatum, in quo sacella duo, in quibus statuæ marmoreæ, vt non lapideas formas, sed humanos vultus existimes, opus conferendum antiquitati. Fonsque splendidissimus in foro, dulces ac nitidas proijciens aquas. In hoc etiam foro ostenduntur bini lapides, quo in loco concionem dicitur habuisse Cæsar, cùm exercitum victorem à Gallijs reduceret. Item monumentum Antonij Patauini, vbi dicitur & ipse concionatus fuisse, & multos ad christi religionem conuertisse. Ariminum in ditione Romanorum fuisse, quamdiu illorum stetit imperium, & Exarchis etiam paruisse, dein ijs sublatis, in potestatem Longobardorum redactum, illisque item debellatis ad Italiæ Reges, denique ad Imperatores Germanos, & Malatestas, vti Cæsarum Vicarios deuenisse, ex historijs colligitur, Ariminum ortu ingenia illustrauêre plurima, nominatim Gregorius ex fratribus Eremitanis, item Petrus & Iacobus fratres Petroleonij cum græcis, tum latinis literis eruditissimi. Sed & præterea, qui Ariminenses fuêre Viri illustres longum herclè foret recensere. Recentioribus temporibus inter doctos huius antiquæ vrbis famam ac auctoritatem egregiè tuentes, est Petrus Meltius, vir eruditus, & curiosus. Iacent hic sacrata D. Gaudentij quondam Vrbis Episcopi ossa, itemque D. Victoris martyris, D. Innocentiæ Virginis, D. Theodori martyris. Diuæque Martinæ eius filiæ, itẽ D. Arduini confessoris in Abbatia Gaudentiana.

IN PALATIO ARIMINENSI TALIS IN-
scriptio legitur.

I. Ariminum à Comitibus Herculis conditum, Cato de originibus.
II. Lucius Asaponius bonus ciuis deducit coloniam Ariminum.
III. Ariminum in duo de viginti Rom. colonias subsidio Imperij pop. Rom. stetit.
IV. L. Sempronius Consul, oram Italiæ legens Ariminum peruenit.
V. Cai. Cæsar militibus præmissis, multis ad vehiculum iunctis, nondum illucescente die Arim. occupat.
VI. Inter clariores, ditioresque Italiæ ciuitates Aruminum à III. viris in prædam concessum.
VII. Augustus Cæsar, quò vrbs facilius adiretur, Ariminotenus Flaminiam venit.
VIII. Vespasianus & Titus Cæs. Arimini inuentre M. Aponum & L. Tertalam CXXXVII. vixisse.
IX. Ariminum à Gothis obsessum, per Belisarium & Narsetem Duces Iustimani liberatis.
X. Concilium cui B. Hieronymus interfuit, Arimini celebratur.
VI In Ariminensi agro, in villa Gallerij, locutus est gallus gallinaceus.
XII, C. Cæsar Aug. F. Cos. vias omnes Arimini strauit.

RIMINI.

ARIMINVM VA-
LIDVM ET MVNI
TVM ROMANDI
OLAE OPP.

BONONIA.

BONONIA, ampla, perantiqua, & honestissima Romanula, seu Romandiolæ, vt vulgus nuncupat, vrbs, Felsina quondam à quodam Gentis Duce Felsino, Catone, Sempronioque testibus denominata. Quam quidem adpellationem, vniuerso etiam tractui, vt Cato tradit, inter Rauennam & Ariminum, vt Sempronius, vsque ad Rubiconem, quod verisimilius videtur, gens ipsa dedit. Appositа est Radicibus Appennini, Aemilia in via, vt à meridie Appenninus immineat, ab exortu, amnis Sapina fit, à Septentrione, fertilis & amœna planities, ab occasu flumen Rhenus, torrente Aposa, per mediam vrbem labente. Primùm, ambitu exiguo fuit, nimirum, vt prisca ferebant secula; qua de re scripsit Dionysius Halicarnasseus; etenim, duabus omnino portis, exitum, ingressumque præbebat, vna; ad orientem & Rauennam conuersa, quæ Rauennalis; altera, versus occidentem, ad Mutinam, quæ Stiera dicebatur. Et, quoniam ad huius ætatis rationem, arcta erat Vrbs, in portis tantum duabus opportunitatis quantum erat satis, habebat. Deinde, sub Gratiano Imperat. totidem quot prius erant, adiectæ sunt. Vna nimirum, vbi hoc tempore Crux Stracastilionis, altera, vbi Crux sanctorum est. At, post Theodosianâ calamitatem, cum à D. Petronio instauraretur, portæ nouem factæ, vel, vt alij dixêre, XII. vbi etiamnum turres quędã humiles cernuntur, vulgus Tarrisortos nuncupat. Ad extremùm, in hanc formâ, qua nunc est ampliorem redacta ciuitas, porras accepit XII. auctaque adeo est, vt annis superioribus cùm metiretur; ambitu mœniorum interno passi. millia V. in longum bina millia, dempto quadrante, in latum amplius mille pass. nempè Diui Mamoli inter, & Galerianam colligere apparuerit. Speciem habet oneratæ nauis, in longum, quàm ex transuerso, patentior, vno capite proram, altero, puppim referens, medium turre Asinellorum celsissima, mali instar, & turre Garisenda inflexa, scalæ modo obtinente, cum multis præterea turribus; funes tanquam exprimentibus. Aedificijs magnificis atque sumptuosis, cùm diuinæ rei, tum ciuium vtilitati deseruientibus niteт. quorum & multitudo & splẽdor tantus, vt meherclè paucas Europæ totius vrbes, huic comparari posse, censeam. Compertum id nuper, cum hic Carolo V. Imper. augustalis dabatur corona. Siquidem, hospitium abundè commodum tot principibus, familiæque item Pontificali Clementis VII. cum summa omnium admiratione præbitum. Inter præcipua fana primum D. Petri est. Episcopi sedes, in quo Cardinales antistitesque ac eruditi viri; quamplurimi iacent, nominatim Bassianus Archidiaconus. In foro dein ampliſsima D. Petronij vrbis patroni ædes, cuius ædificationi finem eundem fore, qui & mundi erit, ego censeo. Templum hinc est D. Dominici, in quo ipsius Diui ossa, candidi marmoris tymbo, excellenti opere perfecto, iacent, caput verò sacrum, in tholo quodam ditissimo monstratur, prætereaque vna ex præciosissimis spinis de aculeata Seruatoris Christi corona, cum Biblijs ab Esdra propheta in album corium descriptis. Hoc quoque templo siti sunt celeberrimi iureconsulti; item Oratores præstantissimi, græcisque iuxta, ac latinis literis pereruditi, alijque plurimi excellentes viri, quos omnes referre, nimis longum foret. Ipso in Cœnobio amplissimo, quo fere CXX. sacris deuoti habitant monachi, præter alia, nec ignobilia opera, celebris bibliotheca est, cui nullam vsque aliam præferri, aut etiam comparari posse, reor. Postea D. Francisci ædes est nobilis, mirabili artificio constructa, vbi permulti quoque docti homines sepulti sunt. Cœnobium amplius centum monachi tenẽt. In pulchra Eremitarum ędc, Sacellum est splendidissimum à Ioanne Secundo Bentiuolo ædificatum, opus me hercle, regium. Denique, magnificum est cœnobium D. Saluatoris, inter Italię totius egregia opera numerandum. Alia præter hæc templa, monasteriaque sunt multa, vtpotè D. Stephani, vbi tot sacratæ reliquiæ monstrantur à D. Petronio huc delatæ, vt res admirationis plena sit, quę gratia breuitatis, vnà cum eleganti fano D. Ioannis Montani, in quo Canonici regulares sacris operantur, & Carolus Ruinus celeberrimus iureconsultus est situs, prætermitto. Quod si quis, ampliorem Sacrarum domuum huius vrbis commemorationem requirat, abunde illi primis historiæ Bononiensis liber Leandri satisfaciet. Ex alijs nobilibus operibus, quin Curia Senatus, inter præcipua totius Europæ ædificia poni merito possit, haud dubitatur, si modò elegantiam, & amplitudinem spectemus, non pretium, quoniam ex cocto latere tota constat. Priuatæ item domus ornatissimæ, sumptuosissimæque permultæ sunt, quas in historia Bononiensi Leander describit, neque paucis omnino hic possemus referre. Turres vrbs plurimas habet, inter cæteras illam cum Europæ totius altissimis commemorandam Asinellorum. Adiacet vrbs Appennini pedi, montibus nimirum ab austro imminentibus, quam partem oleæ, vites, ficus, pomi, pyri, aliæque fructiferæ arbores vndique conuestiunt. Reliquis lateribus amœni campi lon e, lateque sternuntur, tritici, hordei, fabæ, cæterarumque frugum fertiles. Sed & linum, & canabem, & isatis vtrunque genus, & scordium, aliaque ad humanæ vitæ necessitatem opportuna, ferunt, ac præterea perbellos arborum ordines cum vitibus habent, vt cum ex campestribus, tum è collinis fundis omnia vini genera legantur, videlicet, apianum, trebianum, dulce, austerum, vehemens, medium, acutum, album, heluolumque. Abundant etiam moris arboribus, quarum fronde, vermiculi sericum generantes, enutriuntur. Nec desunt herbida prata hoc agro, densæq; sylvæ, cum lignatione, tum venatu opportunæ, præterea, nec fontes calidarum ac frigidarum aquarum medicati, aliaque similia Bononiensis habet ager, vnde non difficulter vrbis abundatiam opulentiamque colligere est, ob quam meritò Bononia crassa, vulgò, nuncupatur. Magnitudo autem vrbis ædium splendor, hinc æstimari potest. Anno quippe M. D. XIX. Clemens Pontifex eũ XV. Cardinalibus eò venit, paulòque post etiam Carolus V. Imp. maximo regulorum cœtu comitatus, maximisque copijs, coronæ augustalis accipiendæ gratia, quo tempore principes, & Rerumpub. totius ferè Christiani orbis legati huc confluxere. Pontifici vna cum augusto in curia Senatus, hospitium præbitum: compertaque tum vrbis amplitudo, tot Cardinalibus, Principibus, regalis, militibus alijsque mortalibus commodè exceptis, quot meherclè paucæ, vel fortasis nullæ, totius Europæ hospitandis, tam opportunæ queant inueniri: pariterque, qua est omnium rerũ ad vitam vtilium abundantia copiaque intellecta, Triumphus tum Bononiæ habitus, quo splẽdidiorem ac magnificentiorem institui haud posse crediderim, qui eruditorum historiã, ac versibus pictorum item tabulis & ectypis celebratus est. Ac præsertim graphica Ioannis Hogenberg, j manu, rigido mãsura metallo, exaratus extat. Ornamẽto verò peculiari à Theodosio iuniore Bononia decorata. Is, An. à C.N. CCCC. XXXII. à patre subuersam restaurauit, additis generalis Academię disciplinarum omnium ampliſsimis priuilegijs, prout ex eleganti Rescripto, intelligi potest.

Nebonę artes, cunctarumque disciplinarum dogmata depereant, cum mores, sanitas, militia, cæteraque id genus, optimis doctrinis gubernentur. Nos Theodosius, Dei gratia, Roman. Imper. Augustus, commoditate ac fertilitate loci capti, quinque ac viginti mensium pensato consilio, in dignitatis nostræ solio sedentes, generali Christianorum conuocato concilio, summo Pontifice Caelestino, Cardinalibus XII. Archiepiscopis, Episcopisque innumeris, alijsque in varijs dignitatibus constitutis Principibus ac Ducibus Christianis Balduino quoque Flandrensi, & Gualtero Pictauensi comitibus legatis, quorum alter Ludouici Franciæ, alter, Philippi Anglię Regum, illis arduis negotijs addictis, vices gessere, sedente etiam centum Senatorum collegio: Bononiam, omnium scientiarum fontem, arcanorum nostrorum apiarium, perennem studij sedem fore, hac inuiolabili indulgentia decernimus. Volentes insuper, vt omnes sententiæ à Iudicibus, qui in alma hac ciuitate, per quinquennium saltem non studuerint, latæ, nullæ penitus existant. Et, si quis ad magistratus promotus dignitatem, ab alio, quàm ab Archidiacono Bononiensi librũ magistralem susceperit (quâquam id quarumlibet facultatum periti), præstiterint approbauerintque, eum, auctoritate nostra, omni dignitate priuamus. Si quis verò scholasticos ad studium hoc euntes, abeuntesque, ausu temerario offenderit, capite puniatur. Hoc in præses exequatur; eadem illum pœna afficiat, iubemus. Huius autẽ sacræ constitutionis exemplar, Bulla aurea maiestatis nostræ, munitum, manuque Ciceronis curiæ nostrę Notarij scriptum ad perpetuam rei memoriam, Petronio Episcopo Bononiensi, ex Cæsarum Constantinopolitanorum sanguine orto, idem summis precibus efflagitanti, ac procuranti, gubernandum, custodiendum, omnibus viribus exequendum tradimus ac concedimus. Romę in Capitolio, Anno dominicæ natiuitatis CCCC XXIII. die IX. Maij.

Atque hinc quidem maiestas & magnificentia Bononiensis Vniuersitatis euidenter constat. De qua etiã breuitatis causa, iam non commemoro, quid Bartholus, Baldus, Azo, Glossa, alijque celeberrimi viri, scriptis mandarint, quę in Indice paucis delibantur. Si quis autem variam Bononiensis Reip. formam, & terribiles eius casus mutationesque, &, quæ de Vrbis ornatu, ac opulentia recenseri possent, explicare vellet; nec non, de ingenijs alumnorum eius, cum ad disciplinas humanitatis paucis temporibus peridoneis, tum etiã ad arma, cum bellum incidit, qui item celebres viri inde orti, quorum alij sanctorum ordini adscripti, alij Pontifices, Archiepiscopi, Cardinales, Episcopi, summarum facultatum Doctores, Historici, Antiquarij, Sculptores, Pictores, Militum Duces; horum inquam, commemoratio tam prolixa foret, vt, nauseæ tædio lectorem adficeret. Eos itaque, & alia Bononiæ memorabilia plurima, qui cognoscere volet, is Leandri Italiam, potissimum verò, quos peculiares, de patria sua Bononiensi libros septuaginta quatuor is idem conscripsit, quorum plerique typis commissi sunt, legat. Item Benedicti Morandi historiam, quam de origine Bononiæ, eleganter scripsit. Similiter Hieronymi Albertutij Borselij Vrbis Bononiensis annales, quos vsque ad annum Christi M. CCCC. XCVII. deduxit.

BO NONIA
BONONIA ALMA
STVDIOR. MATER

LVCA.

TVSCIA, nobilissima Italiæ Regio, trans Ausurem, LVCAM vrbem in mediterraneis ostētat, Romanorum quōdam Coloniam, Lucam Plinius, Antoninus, Ptolemæus, cæteraq; veterum scriptorū ochors appellat. Causam nominis in diuersum auctores trahunt: aliqui id acceptum ab scutis inauratis, qui summis imposita vrbis turribus, splendore Solis illustrata valde lucebant, nonnulli, cum prius Aringa diceretur, postea Lucam à duce quodam insigni denominatam, aiunt. Cato auctor est, à Lukio Lucumom prius Lucomodiam, dein, euphonię gratia, Lucam vocatam: vnde adhuc locus est, iuxtà, conditoris ipsum nomen retinens: Alij, Lucum oppidum in ora fuisse olim ferunt, eiusq; colonos Lucenses huc profectos, vrbem, quam condiderant, à se Lucam dixisse. Præterea verò, & de nominis origine, & de vrbis primordio, varia narrantur, quæ, vti propinqua fabulis, aut exigui omnino momenti, referre non putauimus operæpretium: vnamq; Catonis sententiam, præ cæteris probamus, nimirum, auctorem Lucę, tam nominis, quàm vrbis, Lukium Lucumonem fuisse. Colonia deinde Romanorum deducta, post etiam à Desiderio Longobardorum rege, aucta, murisque ex lapide quadrato cincta est. Iacet in planitie, non procul à collibus, ędificijs perhonesta: gens lauta, prudens, ingeniosa, vt, qui libertatem sibi diu sapientissimè conseruauit integram, etsi finitimorum bellis haud rarò fuerit petita. Lucam Strabo memorat, hac sententia. Vrbs est ad montes Lunæ incumbentes, vbi plerūq; vicatim habitant: regio virorum probitate floret, magnumque robur militare, magnam æquitum multitudinem suppeditat, vnde Romani, bellicas manus accipere solebant. Liuius etiam eius memoriam vsurpat sæpè, nominatim verò cùm Annibalem in Ligures, Sempronium eodem tempore Lucam concessisse dicit. Frontinus T. Domitium Caluinū Lucam in Liguribus obsedisse scribit: non solum natura loci ac operibus, sed etiam valido militum præsidio munitam. Mentionē Lucę & Agathius fecit. Blondus in historijs tradit à Gothis possessam, mensibus senis oppugnasse Narsetem Eunuchum priusquam capere posset. A Facio Vberto in hanc sententiam describitur.

Incedentes vidimus orbe in modico
Turribus frequentem Lucam, instar nemoris
Et Prato Serciō, allui.
Lauta est tota aspectęq; iucunda
Magnūq; foret, ni turparetur planctu
Qui annis iam amplius quadraginta pectus illi contraxit.
Vidi sanctam ciuitatem, & vultum sanctum
Audiuiq, vt ad preces Fidriani
Sertius in latus se conuerterat.
Fui ad Galeram, vbi Pisanus
Florentinum deiecit, quum oppressus est
Ioannes Vicecomes belli præfectus.
Vrbs hæc, quā de tibi loquor,
Aringa seu Fredia dicta creditur
Illo tempore quod antiquum æstimatur.
Sed quoniam illuminata fide
Prius fuit, quàm alia Tuscorum vlla,
Nomen immutatum, & Luca vocata.

Sic Facius, satis indicans postremis versibus, cum Lucam ait dictam, quòd prima ciuitatum Tusciæ, fidei Christianæ lumen acceperit, Stranatum, se non vidisse. Luca quoque vocatur in mediterraneis à Ptolomæo. Postquam à Narsete, vt diximus, capta fuit, exin Imperatorum Constantinopolis opibus collapsis, principatum eius Bonifacius occupauit, qui Beatricem Henrici Imperat. filiā habuit vxorem, & ex ea Mathildem filiam suscepit. Ea Godifredo marito superstes hæresque in amplissimum imperium, & nominatim huius vrbis, successit, vti alibi erit dicendi locus. Deinde temporibus Honorij III I. Pontificis Rom. suum ius & potestatē ab Imperatore Cæsare Rodulpho, XII. millibus aureorum nummūm Lucenses redemisse, Platina in vita Honorij quarti tradit. Postea tyrannidem nactus est Vgutio Phaseolus; quo, per seditionem popularium cum Nerone filio exacto, principatum mox adeptus est Castrucius Castracanus ab Vgutione carceri inclusus: vt ita vno momento simul ille pelleretur, simul hic vinculis solutus ex carcere ad principatum eueheretur. Castrucium Galeatius Vicecomes, Azoque eius filius Mediolani reguli, propter sūmam viri virtutem mirificè dilexerunt. Florentinis tuta vita per quam infestus fuit, quorum copijs cæsis, ipsam quoque Florentiam obsidio sic affecerat, vt expugnaturum omnino crederent multi, ni morbus, ex quo decessit, impedimentum iniecisset. Pisā & Pistorium ditionis suæ fecerat. Filios reliquit duos, qui ab Ludouico Bauaro Luca pulsi. Multa de Castrucio Blondus, D. Antoninus, Sabellicus, & Nicolaus Machiauellus Florentinus, in eius vita vernaculo sermone scripta, prodidit. Eiectis Castrucij filijs, Germanica præsidia, quæ Bauarus vrbi imposuerat, Lucam Gerhardo Spinolæ Genuensi vendiderunt: eademque deinde Ioannes Boihemiæ rex, Petro Rubrio commisit, Rubrius Mastino Scaligero Veronæ regulæ cessit, is vendidit Florentinis, qui tum mēsibus nouem ea potiti. Hoc tempore quoniam Pisani plus sibi iuris ad imperium eius esse, ex Henrici Imper. concessione putabant, vrbem obsidere, donec tandem est transactum. Postea cum Imperator Carolus IIII. in Italiam profectus, legatum Lucēsibus præfecisset Cardinalem quendam Gallum, is Imperatore digresso, ciuitatem iuri ac potestāti suæ restituit, accepto precio XXV. milliūm aureorum nummūm. Ita cum extemplò deiectum Castellum, quod Castrucius ædificauerat, conseruataq; libertas vsque ad M. CCCC. à C. N. annum, quo tyrannidem occupauit Paulus Guinisius Lucensis. Hic dominatu annis 30. felicissimè potitus, ingenti opum vi accumulata, auro, argento, gemmis, pecunia multa locuples, & numerosa prole felix, gloria fortunaque & existimatione apud Italiæ proceres amplissimus, vt adeò non sibi solum ipsi, verumetiam alijs beatus, stabileque ac firmū fundatumque imperium habere videretur, mutata subitò, vagæ volubilisque fortunæ aura, spectaculum miserabile & exemplū mortalibus insigne factus est, quo euidenter apparuit, in humanis rebus perpetui omnino esse nihil, oportereque reuerenter, & cum timore casus, fortunam benignam gerere. Tam igitur excelso in gradu felicitatis constitutus, quia Florentinis hostibus fauebat, cum quinque filijs impetu popularium vinctus, & Mediolanum ad Philippum vicecomitem Ducem ablegatus, tandem in obscuro squalidoque carcere cum liberis diem supremum expleuit, anno post C. N. M. CCCC. XXX. ac ita dignitatem, opes, imperium, gloriam, liberos, tot annis parta parataque simul cum anima perdidit. Profligatis Guinisijs, vrbs varijs agitata motibus, tandem verò in libertate constitit, qua nunc tranquillè potitur. Multos genuit illustres & præclaros homines, nominatim Luciū III. Pontif. Rom. Blondus etiam Alexandrum II. Volaterranus III. dixit: at vtrumque falsō: nam ijdem auctores alibi cum reliqua scriptorum cohorte, primum ex ijs Mediolanensem, alterum Senensem perhibent. Erroris occasionem Blondo præbuisse, quod Alexander II. Lucensium Episcopus fuit, ideoque Lucensis à quibusdam dictus est, non ob originem, sed præsulatum. Volaterrano autem vitiū intulisse librariū arbitror, tertio l. numerali littera, non rectè addita. Lucēsis Episcopus D. Fidrianus, quē D. Gregorius Pōtif. in Dialogis, Serciū cohibuisse Lucensem agrū infestantē, prōdit: cuius rei adhuc supersunt vestigia, & Facius Vbertus etiā mentionē facit. Episcopum quoque Luca B. Anselmum habuit, qui Comiti Mathildi à confessionibus fuit, & cuius in D. Benedicti Podaliconis, agri Mantuani cœnobio diem functi, sancta ossa deinde Mantuam, in ædem maiorem delata sunt. Nostra memoriā Lucam ortu nobilitauit Sanctes Pagninus, ex ordine Prædicatorum summus Theologus, & latinè, græcè, hebraicè, Caldaicè, Arabiceque doctissimus, vt instrumenti vtriusque versio ex Hebręo, græcoque in Latinum, item Isagoge ad mysticos scripturę sensus, Grammatica Hebraica, greçaque, ac alia multa litterarum monumenta, quę reliquit, abundè testantur.

LVCA

Tuſcia nobiliſs. Italiae
Regio LVCAM
vrbem in mediterraneis
oſtentat. Romanor
quondam Coloniam.

PERVSIA.

PERVSIA, primaria & mediterranea Etruſcorum vrbs, Ptolemæo, Straboni, Plinio, Liuio, Tacito, Appiano Alexandrino, Procopio celebrata: quam Stephanus, vnam ex duodecim Tuſciæ principibus vrbibus nuncupat, vulgò Perugia. Primordium eius, in diuerſum auctores trahunt: Quidam à Peruſio Troiano, conditam, aiunt: Alij à Perſeo, quæ Facij Vberti videtur eſſe ſententia. Sed Leander, diligentiſsimus rerum Italicarum perſcrutator: Ego hercle, non video, prorſus, inquit, vbi legerint iſti Perufiam, à Peruſio Troiano, vel perſeo denominatam, quamobrem, niſi auctores alios proferant, fide apud me carebũt. Nonnulli, vt Trogus, ab Acheis, duce vibio, conditam, dixêre, quod etiam inſcriptio marmoris adhuc apud portam Martiam extans, probat huiuſmodi. Vibia Colonia. Diuersè alij, Tirrhenos eius auctores memorant, vt Appianus Alexandrinus Sed Marius Podianus, in oratione, quam coram paulo III Pont. Max. cum Perufiam acceſsiſſet, Anno à C. N. M. D. XXXV. habuit, aliter ex Catone, Beroſo Caldæo, Myſticoque Lesbio, ac alijs auctoribus vrbis initia commemorat, cuius ſententiam & verba recenſemus in Indice. Sed nunc Perufinæ vrbis ſitum examinemus, qui huiuſmodi eſt. Colli inſidet Appennini, forma ſtellari, maiore parte agri fructiferis, & amœnis aſſurgente collibus, vini nobilis, olei, ficuum, pomorum, aliorumque optimorum fructuum fertilibus, ſubter vrbem, ad Aſiſiam, item, ad Tuder verſus, iuxta Tiberim, campiſternuntur iucundi, tritico, cætiroque frumento copioſi. Natura loci vrbs munita eſt, nobilibus ædificijs, cùm priuatis ciuium, tum cultui diuino dicatis, nitens, itemque nobili, ac largo fonte, qui medium vrbis habet. Populus frequens, acanimis, ingenijſque ſummis, nec minus ad literas, quam arma promptus, vnde vſitatum Italis prouerbium. Perufini ſuperbi & bonſoldati, & la melior ſpada del papa. Hinc ob innatam Perufinis magnificentiam, Bartolus, in L. vt vim, ff. de iuſtitia & iure, num 10. hunc in modum ſcribit item nota, quod ſi poteras fugere, & non fugis dico. Quod ſi tu es Perufinus, qui times verecundiam, Dico, quod optimè potes vſque ab actum occiſionis perſiſtere, quia eſt magna offenſa, & eſt verecundia. Sed, in illo qui non timet verecundiam, Vt eſt Florentinus, in quo non eſt verecundia, Dico quod ſi non fugit, (quod tardè euenit) punitur, Quia verò, ob ſingularem aëris ſubtilitatem, ingenia, non Mineruæ tantum, ſed & Marti peridonea hæc ciuitas profert. Hinc, varias, temporum ſucceſſu, agitationes vrbs Perufina perpeſſa fuit Eius initia, ducenteſimo & ſexageſimo, Poſt [illegible]neſale diluuiũ anno grauiſsimi auctores attribuũt. Aliquot deinde annis, Mons Solis ab Armenis lanigenis. Gryphonijs, nouis ciuibus auctus, Exin, creſcentibus indies ædificijs, poſt Gryphoniorum aduentum, pelaſgi, aliæque græcanici nominis, gentes, in Italiam traductæ, auxeruut perufiam, eamque inter prima Hetruriæ capita XII. conſtituerunt. Liuius Perufiam ſæpiſsimè memorat, nominatim, vbi Cæſarem ſcribit, cum eſſet annorum XXIIII. obſeſſum in oppido perufia L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulſum, fame ad deditionem compulſſe ipſique & omnibus ſuis militibus ignouiſſe, ſed perufiam dirutam Scribit hoc quoque Florus in perufino bello: Item Appianus Alexandrinus lib. 5. Qui addit. cum diriperet vrbem Cæſari in animo eſſet, tamen victum perufinorum precibus ignouiſſe; Ceſtium verò quendam cognomine Macedonicum, cæteris inſolentiorem, ædes ſuas, iniecto igne, cremauiſſe, tum, ventorum ſubita exorta vi, flammis euagantibus, vrbem de flagraſſe totam, præter Vulcani templum. Poſthanc verò cladem, breui vrbem mœnibus ac partis, quæ nunc extant, Cæſar inſtaurauit, communiuitque, ac perufiam, Auguſtam appellari voluit, vt literæ cubitales inciſæ portis oſtendunt. Poſterioribus ſæculis, in fide Cæſarum conſtanter hæſit, vſque ad Totilam Gothorum Regem, qui annis ſeptem obſeſſam, inopia rerum omnium conflictatam, tandem cœpit, diripuit, incendit, vaſtauitque magna oppidanorum cæde, crudeliter etiam necato Herculano, vrbis Epiſcopo, qui Germanus erat, cuius Martyrum D. Gregorius in dialogis lib. 3. cap. 13. deſcribit. Ita tum in poteſtate Gothorum manſit, vſque dum à Narſete, Imperatoris Iuſtiniani Duce, ſtrenuo viro, ad Calium Totila victo, Peruſia recuperata eſt. Poſt Narſetis obitum, Longobardi in Italiam profecti, eam occupauêre manſitque deinde ſub imperio Longobartorum, vſque ad Deſiderium, Regem vltimum, quem Carolus Magnus deuicit, quo tempore, Perufini Imperio Romano reſtituti. Deinde, cũ Ludouicus Pius, Caroli filius Hetruriam diuiſit, Pontifici Romano Peruſia, cum alijs aliquot Tuſciæ oppidis ceſsit, cuius in ditione ad hunc vſq; diem feliciter manet. Quamquam aliquando, externa, vi diſtracta, & ciuium inter ſe varijs factionibus ſæpè conturbata fuerit, ad Pontificis tamen ditionem ſemper redijt. Ac poſtremo quidem, poſt ſæuiſsimas ſeditiones domeſticas, ſub Paulo, eius nominis Pontifice III qui Perufiã venit. & magnis honoribus, pompaque exceptus eſt. vti Marius Podianus, opuſculo hac de re edito, pereleganter exponit. Exin vrbs, in poteſtate pontificis tranquillè fuit, vſque ad M. D. XXXIX. poſt C. N. annum quo, ob impoſitũ vectigal ſalarium à Pontificis auctoritate deſciuit Hinc vtrinq;, magnis belli motibus excitatis, externa planè auxilia deſperans, ingenti cum damno, in poteſtatẽ Pontificis redijt. Ab eo tum datus præfectus eſt. Barnardinus Caſalenſis, Caſalenſium Epiſcopus, qui arcis initia poſuit, cuius præſidio, ciuitas in officio, fideque, de cætero contineri poſſet. Ea arx, nunc perfecta, propugnaculis, muris, aggeribus & machinis æreis valdè munita, præſidioque firma, obedientiæ vnitatis, pacisque conſeruatrix exiſtit, Porrò, non tam larga Liberi Ceterisque dona, non tam præclara ædificia, non tam fons ille limpidus atque perennis, quàm vniuerſale Gymnaſium, incredibili eruditiſsimorum virorum turba, illuſtre, Perufinã hanc patriam exornat. Quod anno poſt C. N. M. CC. XC. florere cœpit, ijſdem priuilegijs ornatum, quæ in l. vnica. C. de profeſſoribus, qui in vrbe Conſtant. docent, meruer. comit Conſtantinopolitanæ Academiæ tribuuntur, vt ad eam legem Bartholus probat, vbi & alia celeberrimi iſtius Gymnaſij priuilegia recenſet. Hic Baldus Ius Ciuile profeſſus eſt, tanta magnificentia, ac gloria, vt ſummus Iuris Commentator, & terreſtre quoddam numen, vocaretur. Ac vt id Gymnaſium non docendo tantum, ſed & ſcribendo, quàm celeberrimum redderet, eius denique nomen ad exteras quoque nationes tranſmitteret, librum de Repreſſalijs ibidem conſcripſit. Poſtremò, legatione pro ea functus ad Carolum Imperatorem, prima priuilegia impetrauit, vt fatetur ad conſtitutionem ad Reprimendum. Iuris ſtudia, in hoc Gymnaſio, præ cæteris facultatibus, præcipuè florent. Videre quippe eſt ibi, vno eodemque tempore, ſeptuaginta Iuris Doctores, quorum quinque & viginti, ius continuò docent. Et fit, vt eadem hora, quatuor diuerſi Ordinarij, vt vocant, tam maturino, quam pomeridiano tempore, vnam eandemque Iuris materiam, in concurſu profiteantur, & lectionibus finitis, de ſummis apicibus iuris, inter ſe digladientur ac diſputent, & omnia, quæ incidere poſſent dubia, ad amuſsim examinent, cum maximo ſtudioſorum aſtantium fructu. Ad hæc autem fouenda, & conſeruanda exercitia, magnis impenſarum ſumptibus, elegentiſsima ſunt fundata Collegia, in quibus anno cenſu vitæ ſubſidia ſtudioſis ſuppeditantur. Eſt collegium Vetus & Nouum, vulgo, Sapientia vetus, Sapientia noua. Quarum illa, D. Gregorio Sacra, Epiſcopo loci, vt Prouiſori. Hæc Priori Canonico Cathedralis Perufinæ, & Conſulibus, Mercantiæ vulgariter, paret Noua; D. Hieronymo ſacra, ædificata abs Epiſcopo Guidalotto, in qua fundatione perpetua, quatuor ſunt ſtudioſi Germani, quatuor Hiſpani, totidem Galli, & Vltramarini. Reliqui omnes admittuntur Itali. Eius fundator fuit Petrus Capocius S.R. Eccleſiæ Cartinalis, qui Fridericum Imperatorem ſchiſmaticum perſequutus eſt, vt Platina in vita Gregorij noni perhibet. Sapientiæ Nouæ, meminit Aeneas de Falco, eamque ampliſsimum Collegium nuncupat. In additionibus ad Abbatem Panormitanũ in C. Eccleſia veſtra. II. ſecundo in verbo Sanior. Vbi fatetur, eiuſdem Sapientiæ ſe fuiſſe alumnum. Eſt & aliud Bartholinum Collegium, recenti fundatione, ab eius appellatione. Doctore aliquod ſtudioſorum commoditati inſtitutum. Sed iſtius Gymnaſij magnificentia, paucis explicari non poteſt. Quemadmodum nec breui narratione. Perufina ingenia, quæ non modò patriam, ſed Italiam omnem illuſtrarunt. Prælectionibus modo, & frequentiſsimo auditorio inclareſcit Ioannes Paulus Lancellottus, auctor inſtitutionum Iuris Canonici: Item Ranaldus Rodulphi: M. Antonius Eugenius, qui vltra XXXIV. annos Ius Canonicum atque Ciuile profeſsi ſunt. Peculiare de hac vrbe præter Leandri in ſua Italica Topographiam, edidit opuſculum Marius Podianus orator inſignis, quo ſigulare ingenij, eruditioniſque ornamentum, poſteritati exhibuit.

PERVSIA GRATV MVSIS IN TVSCIA DOMICILIVM.

A Fontana di marmo bella
B Domo S. Lorento
C Palazz.o de Signori
D Ginnasiuri
E Piazza oue si vendono herbe
F Piazza grande mercantri
G. Spedale principalissimo
H. Fortezza oue sono i Pallazzi de sig.ri Baglioni Famiglia principalis.a di perugia
K Collegio vechio oue sono 45 studenti
I Collegio nouo oue stanno 42. scolari
L Collegio Bartolino oue stanno 30 scolari
M. S.a M.a de serui
N S. Erculano vescouo della citta et martire del quale parla S. Gregorio
O Girolamo di Coccolanti
P. Le due porte
Gira il circuito delle mura di questa citta miglia cinq.e et due terzi
Fa attorno quaranta mila anime il suo contado gira miglia 138.
Ha castella murate 274
Ha dieci commende di sa Giouani
Due comende di S. Stefano et vna di S.an Lazaro et ha 13 abazie
Q. S Fiorenzo
R Beata Colomba
S.S M.a Madalena
TTT. Porta S. Pietro
XX. Porta Sole
222. Verzajo
333. Piazza, degl'aratri
44. Accademia dell'arte del disegno
55. Accademia delli insensati
66. Accademia delli Eccitrici
77. Piazza Grimana
888. Porta S. Angelo
99. Porta Sansonni
110. Porta Borgni
120. S. Tommaso
P. Giuliana monasterio nobilis.o e ricco.
S. Aqueduto che viene due miglia lontano
T. S. Angelo fatto sopra vn bellis.o tempio antico.

Caverna monasterio di monache di S. Bene detto.
Sperandio monasterio
S. Augustino
S. Chiara di monte Luce monasterio honoratis.o
Borgo di S. Antonio
P.

VRBINVM.

VRBINVM, Piceni vrbs alto in monte inter Albin ſiue Sapim & Foliam amnes, cuius incolas, Plinius in ſexta regione Vrbinates cognomẽto Metaurenſes, vocat. A Strabone nõ commemorantur, vti nec à Ptolemæo, niſi forte Suaſſe nomine, quam is inter Senones, prope Piſaurum in colle deſignauit. Vrbini mentionem facit Tacitus, in belli Vitelliorum deſcriptione. Procopius ait, deditione captum à Beliſario Iuſtiniani Imper. duce, cum poſt diuturnam obſidionem fons vrbis exaruiſſet, quod prodigij loco habitum, vt Blondus Sabellicusque tradunt. Diu Comitum Montis Feltrij ditionis fuit, quibus Guido circa Bonifacium VIII. Pontific. Max. rebus in Italia pro Imperatore Aug. præclarè geſtis inclytus, imperium eius occupauit primus, quanquam multo antè tempore, maiores eius, potentes etiam in ea fuiſſent, vt item olim Imperante Friderico Aenobarbo, Oddus Antoninus, cui ſucceſsêre Galeatius, Guidanninus alter, Federicus & Nulphus. Cæterum, ſub Sixto, eius nominis IIII. Pontifice, ex Comitatu ad Ducalem dignitatem Vrbinum euehitur, ob præclaras Frederici dotes eximiasque virtutes. Erat enim vir prudens, facundus, litteratus, & ingeniorum amator, bello felix, pace carus, apud Italiæ Princeps honoratus, à ſuis dilectus. Vrbinum ſplendidis ædificijs exornauit, præcipueque ſumptuoſa illa domo, cum bibliotheca magnificentiſsima, quam ingenti multitudine voluminum optimorum, repleuerat, auro, argento, ac ſerico mirificè opertorum, ornatorumque, quę poſt illa Borgiana dominatione, paſsim, operi tam inſigni prorſus cõturbato, diſperſa ſunt. Porro, vrbs eſt Vbinum lautiſsima, ſplendideque ſatis ædificata, bono ac fœcundo agro, generoſisque fructibus abundante. Viros multos, quorum illuſtri fama plurimum celebratur, edidit, inter quos Raphaël excellens pictor, inclytis illis eruditornm commemoratione laudeque, veteribus haut impar, quæ eius per Italiam, maximeque Romæ in baſilica pontificia, iuxta D. Petri viſuntur. Iuuenis obijt XXXVII. annos natus. Quod ſi peruenisſet ad ætatem plane maturam, ac magis magiſque heroico illi in arte Michaëlis Angeli, ſtylo, vti faciebat, ſe aſſuefeciſſet, nihil eo fuiſſet eminentius. Manum habuit longè elegantiſsimam. De quo tacere præſtat, quam non ea, qua decet, reuerentia, loqui. Sed, ſi vis plenum de Raphaele iudicium, & omnium ſententia, æquiſsimum, vide longe pulcerrimos illos libros Georgij Vaſarij Aretini, pictoris, & architecti, de vitis pictorum, ſculptorum, & architectorum Italorum. Qui libri, Italica lingua ſunt ſcripti; Sed Raphael ille, nunquam ſatis laudari poteſt. Iã, noſtro etiam ſeculo, ſingulare artis pictoriæ ornamentum hæc patria edidit, Fredericum Barocium, excellentiſsimum ſanè tam penecilli, quam ſtyli ductorem, vt, & inuentorem, & factorem, magno nominis elogio, non tãtum opera, quæ iam publica ſunt, ipſum prædicent; Sed & Gualterus Florentinus exquiſito libro hoc ipſum accuratè demonſtret, quem de Brocij, Michaelis angeli, Raphaelis Vrbinatis laudibus, Italico idiomate conſcripſit. Inquo, & de coloribus ijsq; omnibus quæ ad ſculpturam, picturamq; exornandam pertinent, multa elegantèr pertractat. Vrbinas etiam fuit, Seraphinus Conſiſtorij Aduocatus, quem Blondus, hominem prudentem ac doctum nominat.

SVLMO.

SVLMO Brutiorum, Pelignæ regionis oppidum, Solymũ primo dictum fuiſſe, ex Silij li. nono conſtat. Hodie Sulmona eſt, vt ſcribit Leander, patria lepidiſsimi poetæ Naſonis, vt ipſe teſtatur. Sulmo mihi patria eſt, gelidis vberrimus vndis, Millia qui nouies diſtat ab vrbe decem. Sulmonẽ quoq; Strabo vocat, itemq; Cato ac Ptolemæus. Plinius Sulmonenſes retulit appellationis originem à Solymo eſſe ex Phrigia, teſtis ipſe eſt Ouidius lib. 4. Faſtorum his verſibus. Huius erat Solimus Phrygia comes vnus ab Ida, A quo Sulmonis mœnia nomen habent. Sulmonis gelidi patriæ Germanicè noſtræ, Me miſerum Schytico quam procul illa ſolo eſt. idem probat Silius de bello Punico ſecundo agens, his verbis: Huic domus, & gemini fuerant Sulmone relicti Matris in vberibus nati. Mancinus & vnà Nomine Rhetæo Solimus: nam Dardana origo, Et Phrygio genus à proauo, qui ſceptra ſecutus Aeneæ claram muris fundauerat vrbem ex ſeſe dictam Solymon, celebrata colonis Mox Italis paulatim attrito nomine Sulmo.

Vrbs eſt Sulmo in primis pulchritudine, frequentia populi, & aquarum abundantia nobilis; vndiq; riuuli puriſsimarum aquarum perpetui, cum mirifica ſpectantium audientiumq; voluptate ſuſurris iucundiſsimis admurmurant, hauſto quoq; pergrati. Mentionem eius perſæpe facit Liuius, nominatim verò, cum Annibalem ad Romam fruſtra copijs adductis, inde magnis itineribus mouiſſe ſcribit, & per Cãpaniam in Samnium, inq; Pelignos profectum, & per Sulmonem in Marrucinos, poſtea per Albanum agrũ in Marſos, demum Amiternum, & ad vicum Forulum peruenisſe. Duo ſunt in agro Sulmonenſi oppida, Pectoranum & vallis obſcura, quorum vtrumque amnem emittit peculiari alueo fermè ad Sulmonem vſque accedentem, vbi tum alter alteri immerſus, vnico flumine extra vrbem per extenſiſsimam planiciem, milliaque paſſ. ſena latam, curſu fermè millium XII. abſoluto, fontibusque & aquulis quibuſdam prope Populum haud mediocriter adaucti, tandem in Aternum ſe exonerãt. Sulmonenſium Antiſtes, Valuẽſis dicitur, quòd, vt Raſſanus ait, ager Sulmonis cum parte quoque vicinorum Valuanus, ſeu Valua nominetur, qua vna voce plura hoc ſitu finitima loca compræhenduntur. Fadere Blondus ſcribit, iampridem annis fermè DCCC. amiſſo Pelignorum nomine, agrum hunc Valuenſem appellari cœptum, ideoque Romanam Eccleſiam, ita Sulmonenſem Epiſcopum vocare. Cauſãm verò vocabuli nullam addit, quam Raſſanus in hanc ſententiam commemorat. Tractus omnis Pectorano, quod ſupra Sulmonem eſt, itemque Valle obſcura, campo quinque millium, cœnobio S. Spiritus, quod à Sulmone millibus tribus diſtat, vbi vitam ſolitariam D. Petrus Moronenſis, poſtea Cæleſtinus V. Pontif. appellatus, egit, nobili item oppido Populo, ad Sulmonem vſque, ac item montibus duobus editiſsimis, Apennino Maiellaque circumſcriptus, & ita iugis illorum altiſsimis conſeptus, vt aditum omnino, niſi per paucas ac difficiles arctaſque fauces habeat, Valua propterea dictus, quod per pauciſsimas tantum anguſtias aditum præbeat, tanquam per oſtia quæ latinis etiam valuæ dicuntur: ideoque deperdito nomine Pelignorum, ager hic Valua, ex conditione ſituque ſuo, vocatur.

VRBINO.

VRBINO.

S. Maria della tomba
Tempio anticiss. d'Ouidio

SVLMO OVIDII
PATRIA.

VTRIVSQVE OSTIAE PORTVS, HORATII TIGRINI DE MARIIS, DESCRIPTIO.

DVO Ostiæ portus, forma eleuata ac plana, hic delineati, à totidem Imperatoribus conditi existimantur. Maior quidem formam habens ouatam, à Claudio, Minor verò, huic contiguus & exagonus, à Traiano, prout ex Plutarcho in vita Cæsaris colligitur. Nam, cùm is (inquit) in animo gereret Romæ portum pro aduenis nauibus extruere, primus omnium secando rupes, & amoliendo saxa, quæ nauigationem ad littus Ostiense impediebant, rudem quantum portus formam induxit, quo nauigia ex diuersis mundi plagis Romam contendentia, tutò reciperentur, quæ alioquin, quòd tutum receptaculum non haberent, vt plurimum periclitabantur. Ex hoc igitur loco colligitur, à Cæsare quidem portus hos iuchoatos, nunquam tamen (quod & Suetonius in vita Claudij adserit) ad exitum perductos fuisse, quod etsi sæpè conatus sit, nunquam tamen effecit, de territus fortè, non modò rei difficultate, verùm etiam sumptuum magnitudine, temporisque diuturnitate: quorum quidem Claudium constat nullam habuisse rationem, quantumuis ab Architectis expensarum modum sæpè postulans, nullum vnquam, Dione teste, responsum, præterquàm, vix ipsis animum tantæ rei suppetere, retulerit; Idq; prudenter admodum, ne impensarum magnitudine territum à proposito penitus dimouerent. Claudius igitur triginta hominum milibus, vndecim continuis annis in hoc opere vsus, primò minorem portum in ipso solo effodi, ea profunditate curauit, vt ipso mari profundior reperiretur, moxque duo illa maioris portus brachia, eo, quo ab inuicem distant modo, in mare extendit & ad fundandam molem illam maioris portus, nauem, qua maximus ille obeliscus ex Aegypto Romam conductus erat, demergi, desuperque turrim, siue Lanternam, vt vocant, erigi curauit, ad instar illius, quæ est in Faro, portu Alexandriæ, nec non eius, quæ est apud Ianuam. Et, quanquam non desint, qui velint Claudium Imperatorem isto hominum numero, non in Ostiæ portubus extruendis, verùm lacu potius Fuccino, hodie Celanum vocant, perforando, ac in Tyberim deducendo, vsum fuisse, illi tamen oberrant, cum, quòd conatus ille statim irritus fuerit, tum etiam, quod ad illum, tanta hominum frequentia opus non fuisset. Indubitatum igitur, ex sententia prædictorum auctorum, insuper Plinij, ac aliorum relinquitur, dictum Ostiæ portum à Claudio Imperatore factum fuisse. Nec non minorem illum in terra firma, quem posteaquam cinxisset muro, in tantum excauare coactus fuit, quod eius profunditas maris alueum superaret ad hoc, vt aquam ex mari recipere posset; rem, mehercule cogitatu, ne dicam factu difficilem. Nec magis dubitandum. Neronem postmodum, prout egregia eiusdem numismata adhuc testantur, locum illum plurimum ornasse, ac stupenda illa ædificia à Claudio cœpta, consummasse, quæ à diuersis postmodum Imperatoribus aucta fuerunt, præsertim Traiano (quemadmodum Dominicus Marius Negrolus in sua Cosmographia testatur) quorum etiamnum ruinæ apparent, à Sarracenis, alijsque Barbaris nationibus olim in declinatione Imperij factæ, negligentibus Romanis, ac postmodum etiam iuuantibus, reliquias que penitus euertentibus, ne, dum ipsi illis frui nequirent, Cæsaribus ac hostibus illorum relinquerentur. Inter alia autem stupendà ædificia, præter tabernas, templa, ædes, ac Pallatia planè regia, extabant tum etiam Aquæductus, Fontes, ac plura alia. Ita, vt credam illum ne quidquam errare, qui opus illud cunctis mirabilibus mundi præferret. Præterlabitur hos portus cornu Tyberis fluuij. Flumicellus appellatus. In hoc proculdubio à Maioribus factus, vt per eum merces in portu onerari, ac exonerari possent, indeque per aquam Rom. deferri. Id quod in Cosmogrphia prædicti auctoris innuitur, dum scribit Merces ab illis portubus, tam aqua quam terra Rom. conductas fuisse, tantamque eurium & redeuntium frequentiam extitisse, vt necessum fuerit viam illā largiorem efficere quàm silicibus deinde construere, & intermediam certis quibusdam columnis diuiserunt, ne ex portu rediuntes, aljs Roma venientibus obuiantes sese inuicem impedirent, sed vtrique diuersum latus sectarētur. Id quod Leo Baptista Alberti, non solum antiquitatis, sed naturalium etiam rerum indagator solertissimus, notatū relinquit, qui in proposito Architectos admonens, ne quicquam aduersante natura inciperent, exemplum Ostiēsis huius portus adducit dicens, eum diu conseruari nequiuisse, ob continuum maris, cum arena implentis, impetum, ad quem quotidiè expurgandum, immensis sumptibus opus erat. Insula autem illa, quæ ex cornu illo Tyberis, siue Flumicello, Mari ac ipso Tybere componitur, in latitudine paulo plus vnico miliari, in lōgitudine verò circiter duo miliaria habet, quò verò transiri posset, antiquitus pons erat, eo loco, vbi dictus Flumicellus sese à Tybere subducit. Cornu verò illud Tyberis à Maioribus ad exonerandum merces, in & ex portu factus, continet in latitudine ab octo, vsque ad decem vlnas. Tyberis verò circiter quadraginta vicinus ad fauces, vbi ab Anco Martio, quarto Romanorum Rege, Ostia ciuitas ædificata fuit; plurimum ab antiquis æstimata; quantumuis sub insalubri aëre sita sit, adeò, quòd exemptionem à publicis exactionibus meruerit, exceptis viginti annis, quibus Hannibal Italiam vastauit. Ex ruderibus etiam & ruines apparet, eam amplam ac spaciosam fuisse, quamuis hodie reducta sit in arcem & exiguum oppidum. Quantum verò ad maiorem hodie portum attinet, videmus eum indies per alluuionem ita impleri, vt verisimile sit eum breui totum siccum fore, idque ex limo, qui per Tyberim in mare defertur, ac per illius refluxum congeritur atque coaceruatur, quæ causa est, quod ad eum expurgandum, nunqam processum sit, quantumuis plurimi sæpè Principes, ob publicam patriæ vtilitatem id ipsum vnicè desiderarint.

Laurentius Schraderus Saxo, in suis de Italia libris, Hæc de Ostia scribit. Oppidum ab Ostio Tyberino appellatum ab Anco Martio, eo loco vbi Aeneas primum castra constituit, conditum in ipso maris Tyrrheni & Tyberis fluuij confinio, vt totius mundi opes illo veluti maritimo vrbis hospitio reciperentur, aërem grauem habet & pestilentem, olim maximis ædificijs ornatum, nunc in paucas & exiguas villas abijt. Turrim habet cum propugnaculo à Martino V. exstructa, apud eam duobus ostijs Tyberis in mare influit, sed vno maximo & impetuosiore. Ruinas & vestigia portus celeberrimi vidimus, cuius fundamenta adhuc è mari ipso eminent. Fuit vnum ex quibus admirandis, quæ vnquam Romani exstruxerunt. Eius forma habetur apud Tramezinum Pyrrho Ligorio inuentore. Lazarus Bonamicus dicere solebat: Omnes Christianorum Principes non posse talem exstruere. Fuit dirutus à Gregorio Pontif. propter metum Saracenorum, ne esset ad illorum irruptiones receptaculum. Sunt propè ruine multorum ædificiorum, & maximè Camerarum quarundam, quæ quidem satis amplæ sunt, sed valde humiles, quarum nec formam complecti, nec numerum inire potuimus, in tanta vastitate. In ijs repositā fuisse ea, quæ ex nauibus exportabantur, verisimile est.

OSTIA

Tiberis

Os fluuij.

SEPT.

OCCID.

ORIE.

MERI.

fluuius.

Forum

Aquæductus

Canalis molis siue margo portus

Os parui portus

PORTVS TRAIANI

PORTVS CLAVDII.

Moles siue margo parui portus.

Os portus Orientem uersus.

Basis Colossi Imperatoris

Murus maioris portus occasum uersus, in arcus, quo mare Fluctu arenas expelleret, fornicatus.

Os portus, oriens uersus, sanguem carinas aquæ quæ ingrediuntur.

1. Via a portu Romam
2. Porta præcipua Romana.
3. Templum.
4. Aquæductus.
5. Porta secunda.
6. Via circa interiorem murū parui portus.
7. Murus parui portus interior.
8. Domus, in quas ecponuntur merces.
9. Porticus ad ecnerandas aquas
10. Murus totum portū ambiens
11. Os parui portus

LECTORI.

VIX vllum humanum ingenium ad Vrbis Romanæ faciem exprimendam satis esse putaui, qualis ante barbarorum euersionem eius pulchritudo & conditio fuit. Cùm talis vrbis descriptio, non minores difficultates, quàm orbis totius enarratio continere videatur, vtputa, ad cuius primordium, virtus atque fortuna verè contendisse videantur. Vnde Ammianus Marcellinus, Victura, inquit, dum erût homines, Roma, vt augeretur sublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ virtus conuenit atque fortuna, plerumque dissidentes. Sed vrbem iam condtam, posteri, Imperatorum præsertim memoria, multo labore, summa arte, summaq; impensa innumerabilibus stupendis, & penè immortalibus ædificijs ornauêre: Quæ tamè, partim temporum iniuria, partim hostium malignitate comminuta, partim in calcem decocta periêre, partim in alias regiones deportata, vt à Vandalis in Africam, à Theodorico Rauennam, partim barbaro, & immani Neronis incendio, hostium etiam scelere ac feritate, confracta, & scalpris deformata sunt. Quorum tamen reliquiæ, tam sunt immensæ atq; magnificæ, vt plurimos ad se visenda ex remotissimis totius Orbis partibus iugiter alliciant, eruditioribus autè ampliſſimâ scribendi materiam hactenus præbuerint. In quo quidem argumento, ex recentioribus magna cum laude operam bonam nauarunt Bartholomæus Marlianus, cuius Vrbis Romanæ topographia, cum ædificiorum & statuarum imaginibus extat. Andreas Fuluius, qui de antiquitatibus Vrbis libros quinque conscripsit. Blondus, Eugenij Pontificis Secretarius, de Roma triumphante, decem, de instaurata verò libros tres edidit. Fabius Clauus, Georgius Fabritius Gemnicensis Vrbis Romanæ descriptionem, opere non magno complexus est, ad historiarum Romanarum lectionem perutili. Lucius Faunus, Andreas Paladius, Pyrrhus Ligorius, Lucius Maurus, & plerique alij, qui Vrbis regiones, ædificia, statuas, trophea, templa, circos, curias, theatra, thermas, balnea, porticus, columnas, aquæductus, fontes, naumagias, lacus, & quicquid denique tota Vrbe visendum atque mirabile, ad posteritatem transmiserunt. Quorum quidem auctorum nomina libentius recensemus, indicis vt instar auido lectori simus, qui vnica hac pagina, quod pictor stylo & penicillo vtcunque præstat, tantæ Vrbis enarrationem exhibere non possumus. Vale.

ROMA TRIVMPHANS.

ANDREAE FVLVII ANTIQVARII ROMAE, DE LAVDIBVS VRBIS, ORATIO AD QVIRITES.

VRBEM Romam, Quirites, Terrarum Deam, gentium Reginam, Deorum Domicilium, Magistram morum, communemque omnium patriam, sine controuersia, primam cunctarum Vrbium, quis ignorat? Maius enim Roma, nihil vnquam fuisse, omniũ testimonio, iam pridem in confesso est. Ita Diuina mens Ciuitatem Populi Romani egregia, temperataque regione, collocauit, vt Orbis terrarum Imperio potiretur. Cum rerum natura vires omnes in vnam vrbem ostendere voluerit. Cum quis Campum Martium inspexerit, Sepulchrum Augusti, tot marmoreis simulachris, & æris ornatum Forum Romanum, & Iouis Tarpei delubrum, Thermas, Porticus in Prouinciæ modum extructas, Amphitheatrum, Tyburtino lapide exædificatum, tantæ altitudinis, vt ad culmen vix humanus oculus pertingere possit. Panthæon mira altitudine spatiosis molibus fornicatum. Templum Pacis, Pompeij Theatrum, Circum Maximum, Septizonium. tot Arcus Triumphales, tot Aquæductus, tot Statuas per Vrbem ad ornatum positas. Si ingrediaris Forum, aliud ex alio videbis apposi-tum. Quis regales Porticus, Aedesque Sacras, Quis Capitolium, & in ipso, & in Palatio opera, & in Liuiæ Porticu, quæ singula contemplans, ... lia facilè obliuione delebis. Talis est Roma, cuius primi muri luto, ac palis defixis, tam humiles erant, vt eos Remus leui saltu transilierit. Hæc tua monumenta parens Romule, Hæc illa æterna vrbs, Terrarum Regina, & Dea gentium Roma, cui par est nihil, & nihil secundum, quæ vndique deuicto in gyrum paulò minùs Orbe Terrarum aduectos, sine fine triumphos recepit. Innumerabilium coloniarum sub Cœlo parens. Sed Ciuili, intestinoque bello absumpta, Terrarum omnium alumna, eademque parens, numine Dea electa. Quæ Cœlum ipsum clariùs faceret, sparsa congregaret Imperia, ritusque molliret, & populos discordes, ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem hominibus daret, breuiterque vna cunctarum gentium in toto Orbe, patria fieret, Cuius monumenta, quis probè cosideret, plures in ea victorias, & Triumphos, quàm annos à prima conditione reperiet. Quos Maro Heroica Maiestate, in breuissimo Aeneæ scuto perstringès satis probè complexus est. Fuit etiam Romani nominis comes semper fortuna, Dijque præstantes, & beneuoli, qui, ne Capitolium à Gallis caperetur, sopitis custodibus, Sacratam falli alitem non permiserunt. Vnde Cicero in oratione ad Quirites, Dij, Deæque immortales, qui excellenti tumulo Ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutam, vbi tot Reges, tot Duces, tanta virorum spectata est indoles, meritò Dij, hominesque consenserunt, Vrbem his locis statuendam, vbi saluberrimi colles, ager feracissimus, flumen ad res vehendas idoneum, situs ab extremæ classis periculo immunis, Vrbs media Italia, & ob id ad rerum incrementa habilior, vbi ex vno Orbe, Deorum numine facta est vna Vrbs. Nulla enim (vt ait Plato) potest Ciuitas sine fauore numinis prosperè constitui, nec fœliciter administrari. Nulla præterea vrbs tam admirabilis magnitudine Imperij, omnibus humanæ naturæ dotibus venerabilis, bonis exemplis dotatissima. Eademque benignissima parens omnium quascunque gentes, atque terras, ita muneribus proprijs ditauit, vt tamen cæteras non in vniuersum similibus doribus fraudaret, vni quidem omnia Romæ tribuisse videtur, in ea omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus, locisque aut natura largitur. Vnde Propertius.

Omnia Romanæ cedant miracula terræ,
Natura hic posuit quicquid vbiq; fuit.

Est præterea quædam certa vox Ro. generis, Vrbisque propria, in qua nihil offendi, nihil displicere, nihil animaduerti possit, nihil sonare, aut olere peregrinum. Quid quòd libertas cum animantium generi gratissima nusquam tanta est, tum ingenuè agendi, tum liberrimè loquẽdi. Aliæ nationes seruitutem pati possunt, Populo Romano est propria libertas, eo Tyberius Cæsar delatoribus respondere solitus. In libera Ciuitate, liberas esse oportere hominum linguas. Nullibi præterea tam magnam Vrbem mortales viderunt. Vnde Heliogabalus Imperator, metiri cupiens eius magnitudinem ioco Aranearum telas, proposito præmio corradi iussit, & decem millibus pondo Aranearum collectis magnitudinem eius, hoc ludicro deprehendit. Romanorum gens omnium mitissima, & clementissima, habita est. Apud quam vnum supplicium tãtùm, ante, & post fuisse immane, & barbarum in Metium Suffetium Albanorum Dictatorem, Tullo Hostilio Rege authore, in alijs gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse pœnas. Nullas Vrbes, ac nationes oppugnauit, quas non vicerit, nullos supplices ad se venientes populos, quos non benignè susceperit: nam cum Legati Carthaginensium, ad captiuos redimendos, in vrbem venissent, nulla accepta pecunia eos reddiderunt, tot punicis iniurijs veniam datam. Vnde hostium vox talis reddita. O munificentiam gentis Ro. Deorum benignitati æquandam, nam beneficium quod nunquam dedissemus, accepissemus.

Nulla gens, inquit Cicero, quæ non, aut ita subacta sit, vt vix extet, aut ita domita, vt quiescat, aut pacata, vt victoria nostra, Imperioque lætetur, tum gentes, quas antea, nullæ literæ, nulla vox, nulla fama notas fecerat, cæteras item partes, quæ vel agentibus, vel inimicis huic Imperio, ve)

ANTIQVÆ VRBIS ROMÆ IMAGO ACCVRATISS: EX VETVSTIS MONVMENTIS, EX VESTIGIIS VIDELICET ÆDIFICIOR, MOENIVM RVINIS, FIDE NVMISMATVM, MONVMENTIS ÆNEIS, PLVMBEIS, SAXEIS TIGLINISQ COLLECTA, VETERQ DENIQ AVCTORVM FIDE CONFIRMATA, IN HAC TABVLAM REDACTA ATQ DESCRIPTA A PYRRHO LIGORIO ROMANO PER XIIII REGIONES IN QVAS VRBEM DIVISIT IMP. CÆSAR AVGVSTVS.

ROMA Vrbium Regina, à iuuentute Albana condita perhibetur, ducib. Romulo et Remo nepotibus Numitoris, à Romulo Roma adpellata, siru primo fuit quadrato, Tribus, uel, vt Plinius, quatuor distincta portis vario ambitu cõphensa Regum Consuluq; tempore, deinde in pomerij amplificatione multas adepta portas, Mõtes cõplexa septẽ, in regiones XIIII. diuisa, Sed ualles deinde, locaq; depssa, propter amplissimos fornices superaedificatos, ita mõtib. æquata sunt, quorũdã vt mõrũ discrimen vix agnosci qat. Imperator uerò memoria superbissimis ædificijs ornata, quæ etsi tempor. et barbaror. iniuria periernit. presẽs tamen tabella, ea õia accurate exhibet, qua spectator benevolus sumptu nõ magno frũ poterit.

rio, vel insidis, vel incogniris immanibus, & Barbaris tenebantur nostris armis deuictæ parere coactæ sunt. Milites quin immò armis insignes Roma statim habuit, & populum Marte gentium, vt terrigenas cum armis natum existimes. Vnde Pyrrhus de virtute militum Ro. O quàm facilè, inquit, Orbis Imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Regem Romanis. Hac virtute maiores nostri, primum vniuersam Italiam deuicerunt, deinceps Carthaginem exciderunt, Naumantiam euerterũt, potissimos Reges, bellicosissimas gentes in deditionem huius Imperij redegerunt. Tot habuit triumphos, quod oræ sunt, partesque Terrarum, tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. Illud verò sine dubitatione Romanum fundauit imperium, quòd fundator huius Vrbis Romulus fœdere Sabino, docuit, etiam hostibus recipiendis augeri Ciuitatem hanc oportere, Cuius auctoritate, & exemplo nunquàm est intermissa & maioribus nostris, largitio, & communicatio Ciuitatis, itaque ex omnibus generibus gentes vniuersæ in Ciuitatem sunt receptæ. Licet institutum deinde fuit, ne quis nostrum plusquàm vnius Ciuitatis esse posset, ne quis inuitus Ciuitate mutetur, neue in Ciuitate maneat inuitus. Vnde quidam Athenis numero iudicum adsciti cum ignorarent, si illam Ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. Hic ille Princeps terrarum, gentium victor, domitor vniuersi, supra humanam sortem potentissimus. Hæc est illa Roma, Regina vrbium, mundi caput, Ingeniorum parens, gentium hospita, peregrinæ virtuti semper patens. Vbi omnis repentina, atque ex virtute nobilitas, ab externis quoque atque Ciuitate donatis. Constat enim ex data non minùs prudenter, quàm liberaliter, Ciuitate tam Italis, quam externis, & dum nullum fastiditur genus, in quo virtus elucescereat, creuisse Imperium, non propter generis nobilitatem tantùm, sed propter res egregiè gestas, nulla Orbis parte modo essent clari viri, repudiata. Nec verò Asia hic ab Europa distincta est, sed omnia omnibus in medio posita sunt, nemo census modo sit Imperio, aut fide dignus, sed stat communis Terrarũ status isque popularis sub optimo Imperatore, atque rectore, omnesque quasi in commune Fórum conueniunt pro suis quisque meritis præmia relaturi. Quòd verò suis finibus, regibusq; Ciuitas quæpiam est, idipsum est. Hæc vniuerso Orbi, quasi communis vrbs Prouinciæ totius conuentus. Porro dixeris in vnam hanc Arcem coniectos omnes habitatores. Quique per gentes, ac populos diuersa loca incolunt, hæc verò nunquam vlli defuit, sed vt terræ solum fert omnes, ita & hæc ex vniuerso Orbe confluentes omnes accipit, quasi mare flumina. Quin etiam hoc illi quoque cum mari commune est, quòd nec mare maius sit, fluuiorum influxu, tanquam fato datum sit, vt vnà cum illis amplitudinem quoque iusluentem recipiat, neque in hac ob magnitudinem quicquam apparet, sed sicuti qui intra sinum recondunt omnia, ita & hæc omnes intra se complexa est. Quippe vltro, citroque meantibus eadem est, eademque visitur. Nulla vrbs tam tenuè habuit principiũ, nec ad tam magna rerum fastigia ita maturè peruenit, cui ab exordio tam simplex vitæ cultus fuit, vt rudi cemento constratas domos & scandulis roboreis, ac stramentis contectam vrbem per annos CCCC. vsque ad Pyrrhi bellum fuisse, satis cõstat, & totidem prope annos pulte pro pane vsos. Post deuictum Orbem delitijs rerum omnium, quas tellus, mareque gignit expleuisse animum. Vrbs tota passim culta, ac frequens agro ad fruges, ad pascua, ad vites gignendas vberrimo, Siluis ad lignandum, & materiam suppeditandam abundè sufficientibus, vbi temperies aëris per quàm læta, & commoda, ni voluptatum intemperantia malè audiret, herbosi saltus, amœnæ valles, aquarum affluens tellus, Ver vbi perpetuum atque alienis mensibus Aestas. Solo semper tepido, nunquam colono repugnanti, vbi greges, & armenta, & altilia quæque opimè proueniunt, vbi auium aucupia, & ferarum venationes, accommodatissimè. Sed multò hominum præstantiora ingenia, semper progenuit, quàm reliquus Orbis Terrarum. Gentium enim in toto Orbe præstantissima, haud dubiè, Romana extitit. Omitto generis nobilitatem, à Troianis vsque prius, deinde ab Albanis Regibus, deductam. Quæ nã patria (vt verum fateamur) post natos homines, tot genuit præclarissimos in omni virtute viros? Curios, Fabritios, Camillos, Catones, Scipiones, Decios, Marcellos, atque alios, quos longùm esset recensere. Regibus certè maximis, præstantiores, quoniam Regibus imperant, vnde non immeritò, Cyneas Pyrrhi Regis Legatus, fassus est, tot se Reges vidisse, quot ciues. Tradunt Corneliam Scipionis filiam, post mortem Gracchi, cum à Ptolomæo Aegyptiorum Rege, in vxorem peteretur, quòd nuptias suas minimè mereri videretur, respuisse. Præterea omnia Regna in toto Orbe, præter Ro. Imperium, aut breuiter duruerunt, aut modica, aut fabulosa fuerunt, vnum tantùm dictum Imperium, & illud Romanum, quod Romæ vsurpatum, primùm sub Cæsare Dictatore amplissimum, ac diuturnum locupletissimo etiam Maronis testimonio, cum inquit,

Imperium sine fine dedi.

Nullum enim ab exordio fermè minus, neque incrementis toto Orbe amplius, ab Romulo Rheæ virginis Vestalis, & Martis filio exortũ habuit. Nullaq; Respub. maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior. Qui omnium genere mirificorum exemplorum totũ Orbem repleuit, militarisque disciplinæ, & seueritatis, & virtutum omnium specimen. Nullos homines benignius inter se viuere, quàm Romanos, nullum Regẽ Romanis parem, nihil esse, quod hominum manu, & opibus Ro. Imperij effici non posset. Satis constat origini Romanæ, & Deos adfuisse, & nó defuturam virtutem. Nullum verò Regnum tam repentè auctum, quam Alexandri Magni, qui prius sibi visus est cõparare Imperium, quàm regnasse, quia dedit leges, nulla constituit militibus stipendia, sed tantũ Regiones discurrit, nec regnum stabiliuit, dicere solitus, longè præstantius li . ris antecedere, quàm Imperio, ac magis amari, quã timeri. Cæsar autem contra,

Oderint dum metuant.

PANORMVS.

PAnormus, vrbium Siciliæ maxima, ac princeps est hodie, ac sedes regia, sita in campestri solo, & in ora, quam, lib 7. teste Herodoto. Pulchrum littus, vocabat antiquitas. Vnam eius partem mare Tyrrhenum alluit, cæteræ tres, latò patent campo, qui montibus asperis & excelsis, arborumque prorsus expertibus, omni ex parte cingitur. Agros planos diffusosque complectitur, qui formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam repræsentant, ea varietate, vt, quocunque inciderint oculi, reficiantur, adeò lati, amœni, aprici, atque vberes sunt. Enimuerò, mali medici, citrij, pũnici, ac cæterorum omnium, cuiusuis generis fructuum feracissimi. Quos pluribus, ijsque placidissimis fontibus ibi natis, splendidissimæ ac saluberrimæ aquæ, omnibus locis interfluunt irrigantq; ue. Hinc Callias lib. historiarum 8. (referente Atheneo lib. 12.) Panormum, non absurdè, totum hortum, interpretatur, quod domesticis arboribus speciosissimis vndequaque consitus sit. & vnicum totius Siciliæ delicium. Quinetiam, totum portum, latinis, Panormus sonat. Pan, siquidem totum, & hormus portus vel statio est latinis, vt Aretius in Siciliæ chorographia. Eius autem originem in Phœnices, quo tempore Græci Siciliam tralicere cœperunt, Thucydides lib 6 referre videtur. Petrus autem Ranzanus Lucerensis Episcopus, in suo, quem de Panormo edidit libello, à Chaldæis; Damascenis, & Phœnicibus eam multo ante tempore, quàm definiuit Thucydides, duabus Chaldæis inscriptionibus, quæ Panormi in lapidibus incisæ, palàm ab omnibus spectantur, fundata ostendit. Varia huius vrbis incrementa fuere. Primùm (vt lib. 14. Diodorus, & lib. 1. Polybius) ante primum bellum Punicum. Carthaginensium imperia subiit. Deinde, postquam Respub Romana in monarchiam reducta est, Imperatoribus paruit, donec declinante imperio, Constantinopolitanis cessit. At verò, anno salutis, 515. Iustiniano imperante, à Gothis, veluti & omnis Sicilia, occupata. eorum facta est præsidium validissimum. Quibus post annos decirciter quatuordecim, à Belisario, Iustiniani Cæsaris præfecto, magna vi erepta, imperio restituta est. vt Procopius tradit. Salutis postmodum anno 826 Michaële Balbo imperante, à Sarracenis qui Africam incolunt, cum omni Sicilia capta, eis in regiam ciuitatem adoptata est, qui eam præclaris ædificiis, quorum pleraque intrà & extra pomeria integra supersunt, exornarunt. Normanni deinde Galliæ populi, & qui post ducentos & triginta ferme annos ducibus Roberto, Guiscardo, & Rogerio Comite eius Germano fratre, Sarracenis auspicatissimo Marte superatis, Siciliam subierunt. Tum Panormum Robertus ad ducatus Appuliæ & Principatus Capuæ titulos adiecit, pauciscque post diebus muro cinxit, ac duplici arce munuit, cuius imperium Rogerius comes adeptus, plurimum quoque decorauit. Quam deinde Rogerius tertius, qui primus omnium Siciliæ Rex est salutatus, maiorem in modum munitionibus & opulẽtia locupletauit. Multi tum temporis successu, Siciliæ Reges, eam & sua præsentia & structurarum magnificentia honestarunt, vt celeberrimis totius Italiæ vrbibus comparari, multis etiam præferri possit. Hodie quatuor præcipuis partibus constat, quarum vna Harmuna est, quam Chaldæi & Phœnices condiderunt, &, quam vrbem veterem prisci nominabant. Ea adhuc ambitiosa mœnium structura, quibus latè atque peraltè circumductis cingitur, in cæterarum partium meditullio integra prope cernitur, quorum fiducia Gothi in hunc locum, velut in inexpugnabilem arcem se recipientes, nunquam vi ab hostibus capti, sed sola dedition subacti sunt. In hac veteri Vrbe, ædes complures sunt publicæ & priuatæ, sacræ & profanæ, superbia & pulchritudine, cæteris Italiæ ædificiis nihilo inferiores. Nam ad vrbis verticem, occidentem versus, arx est præclara, quam Palatium regale appellant, magnificis ex quadratis lapidibus compacta, & in multis suis partibus pario marmore, ac auro, gemmisque splendidè ornata, insignes vermiculato opere aulas, aulæis oltro tinctis contectas, pauimenta marmoreis prophireticisque testalis constrata, exhibens, multorum hucusque Regum & Imperatorum domicilium, in cuius vestibulo ad latus dextrum, templum est D. Petro sacruin, à Rogerio Siciliæ Rege fundatum. Quod sua pulchritudine & rerum præciosissimarum apparatu, cæteris, quæ in Italia nunc vsquam extant, seu veteribus, seu nouis, merito præferri constat, quo nomine ab omnibus, qui Panormum aut inhabitant, aut inuisunt viris, non imperitis modo, sed ingenio etiam doctrinaque præstantibus summa cum admiratione ac iucunditate frequentatur. Est & in hac vrbis regione peraugusta Slafanorum domus, Hospitale nouum, quòd & structuræ magnitudine, & loci pulchritudine, cæteris quibusuis Xenodochiis nihil inuidet. Maior etiam totius vrbis Ecclesia, reticulata structura, quadrato, ac diuersis in exteriori facie imaginibus figurisque inciso ac perpolito lapide, à Gualterio huius nominis secundo, Panormitano Archiepiscopo Anno salutis 1585. fundatum, vbi Regum Reginarumque Siciliæ ac Ducum quoque cadauera sunt recondita. longum insuper foret, reliqua primæ regionis ornamenta, & præclara ædificia commemorare.

Altera Panormi pars est, quam longo post veterem vrbem tempore conditam, Neapolim, id est nouam vrbem appellatam, Polibij auctoritas demonstrat. Hæc ea est, quæ vrbe veteri ad meridiem hæret, & à palatio incipiens, in formam deinceps hemicycli producta claudebatur. Regiones in ea Normannorum ætate fuerunt, Kemonia, Albergaria, Deisin & Yhalcia, quæ à Sarracenis sunt appellationes deductæ. In hisce regionibus mira cœnobiorum, & Ecclesiarum multitudo.

Tertia Panormi pars ea est, quæ veteri vrbi ad septentrionem interfluente amne hodie hæret. Seralcadis Normannorum Regum ætate & hodie appellata. Transpapyretum ciuitas Rogerio regnante in priuilegijs & publicis tabulis etiam dicta. Hæc à Palatij confinio & à fluuiolo Papireto initium habens, mœnibus curuato cursu cincta, veteri vrbi ad turrim Pharath, lungebatur, vt ex murorum fundamentis, in quæ fossores passim incidunt, liquet. Forum eius venale à Bandera nomen habet. Eius ædes sacræ sunt, templum S. Crucis Parochiale, & alterum D. Hyppoliti. Est & D. Augustini cum Eremitarum fratrum cœnobio non ignobile fanum. Hanc vrbis partem Papiretus amnis, hodie statim interfluit, qui plures habens triticeas molas ad portum Panormitanum se exonerat.

Quarta & vltima Panormi pars, id totum spacium, quod inter veterem vrbem; duasque vrbis prædictæ partes, & portus littora interiacet, complectitur, ingens sanè & pluribus regionibus, sacrisque ac profanis ædibus præclaris ornatissima. Nam cum olim stagnante fluuio ac stagno quoque eam perfundente, tota esset paludosa, habitationi erat inepta, processu verò æui, palude reseccata, suburbijs locum dedit. Hæret huic arx vetus, quam castellum ad mare ideo vocant, quod tres eius partes mari impetuntur; & ad tuendum portus ostium à priscis condita, sed à Sarracenis templo Mahumetanæ superstitionis excitato ornata, & à Roberto, Guiscardo, ac Rogerio fratre, illis superatis; postmodum instaurata, vt in annalibus Siculorum & vita Rogerij legimus, quam extremo Carolus V. Cæsar propugnaculis ingentibus muniuit. Ita Panormus, quatuor præcipuis partibus complexa, habet in circuitu pass. M. fere quattuor. Annoque salutis 1493. filo extra mœnia ducto ambitus eius demensus est. Mœnia vetustate collapsa, à diuersis Siciliæ Regibus restaurata, sed & recenti ætate, senatus ipse Panormitanus, miris ac frequentibus propugnaculis, ad recentiorem disciplinæ militaris munitionumque formam, intouatis, munitissimam hanc patriam reddidit.

Illud denique coronibus loco adiicere libet, Panormum singulare id nomen promeruisse atque seruasse hactenus, vt in exteris excipiendis, amandis ac fouendis, quorum incolatum maximè coaluit, nulli sit secunda. Vnde euenit, vt eam virili forma, panormitani pingere soleant, cuius facies prolixa, atq; acuminata barba, caput regio diademate sit redimitum: pectus flexuoso volumine fugat anguis, ante pedes calathum habeat, auro & floribus plenum, cum hoc symbolo: Panormus vas auri. suos deuorat, alienos nutrit.

Si quis copiosiorem huius vrbis descriptionem requirat, is cl Marium Aretium, Petrum Ranzanum Lucerinum Episcopum, Matium Nigrum, Hugonem Falcandum, & præcipue Thomæ Facelli Decades legat.

56

PANORMVS Corona Regis, et Vrbium Sicularum maxima, Emporium celebratissimum.

PALERMO.

MARE MEDITERRANEVM

1 Il domo.	12 S. Bartolomeo l'incorabile	23 S. Ioanni li eremiti.	34 S. Augustino.	46 Labocia noua.	58 S. Maria dla catina.	70 S. Mª la cadeiora locara	81 Porta del palazeo.	93 P. della bandera.	104 P. della porta noua.	116 La concaria.	128 P. S. Agatha.	140 B. d'argona.	152 Dansinni.
2 S. Pietro del palazo	13 S. Ioanni lilibrosi.	24 Sª Mª dla greca diuisi.	35 S. Maria lo carmino.	47 S. Lucia.	59 S. Ioanni alla marina.	71 S. Tomasi li greci sfrutti	82 P. del Castello.	94 P. dli pnticaruelli.	105 F. del carmino.	117 Li panneri.	129 P. mazara.	141 B. d peperito.	153 La cisa.
PARROCHIE.	14 S. Lazaro li cinaisscenti	25 S. Martino de scalis.	36 S. Francisco di paola.	48 Le sexti angeli.	60 Sª Mª di porto saluo.	NARrationi della Cita.	83 P. della marina.	95 P. S. Bastiano.	106 F. della conzaria.	118 Limercori.	130 P. noua.	142 B. del palazzo.	154 Lomari delti.
3 S. Iacomo.	15 S. Cristina fstiali de polegni.	26 S. Spirito di monte turto	37 S. Nicola della carmino.	49 La conceptioni.	61 Sª Mª dipe di grupta.	72 Il palazzo del Vice Re.	84 P. del domo.	96 P. dr lo campo	107 F. alli marina.	119 Li ciauatteri.	131 P. carini.	143 B. del trono.	155 Lo grobieli.
4 S. Antoni.	16 S. Iacomo fpitale di spagno	GANCHE.	38 S. Maria dla cosolatione	50 Monti vergini.	62 Sª Mª. dilo succurso.	73 Castello amaro.	85 P. dello corcorre il pretore	97 P. de la concaria.	LE STRATE.	120 Li librari.	132 P. S. Giorgi.	144 B. dõe ditrie.	156 La naui.
5 S. Croci.	17 La Cuba fpitale de la pesti.	27 Sª Mª delli angeli.	39 S. Maria dla mirzi.	51 Lo Cancelleri	63 S. Vito	74 Il palazzo della dvana	86 P. della logia.	98 P. de la porta noua.	108 Il cesaro.	121 La ferreria.	133 P. pedigruta.	145 B. S. Agata.	157 S. Ioan: dibaida.
6 S. Nicola lacausa.	LI COLLEGII.	28 Lo spirito sito di S. Mar	40 S. Lucia.	52 Li vergini.	64 S. Barbara a suprana.	75 Il pala: dlar cyiscopato	87 P. di S. Domenico.	PONTE.	109 La bandera.	122 Li mori.	134 P. dpiscaria.	146 B. S. Giorgi.	PONTI.
7 S. Ioani li tartari.	18 Lo Seminario.	29 S. Ioani eremiti dnoue	BACIE DE DONNI.	53 Belli verdi.	65 La Madelena.	76 Il tribunale.	88 P. di S. Francesco.	98 P. della fera vechia.	110 La bagaria.	123 La ferreria.	135 P. dla duana.	GIARDINI.	158 Pen: oreto.
8 S. Nicola la bragaria.	19 Lo collegio di Iesus.	CONVENTI.	41 S. Maria la marteriana	54 Lapieta	66 Lo crocefisio.	77 Il pala: dlla corte del vr	89 P. da rama.	99 F. della corte d preto	111 La rua grandi.	124 Dello crocifisso.	136 P. dlomolo.	147 Duca di terra noua	159 P. dsconil glou.
9 S. Margarita.	20 S. Iacomo larinzara.	30 S. Domitio.	42 S. Katharina.	55 S. Antoni.	67 S. Pauto.	78 Palazo e del Duca	90 P. di rallaro.	100 F. della colonna strata	112 La rua noua.	125 La colonno.	BASTIONI.	148 Duca di beuana.	160 P. dla muraglia.
10 S. Hipolito.	21 S. Maria di lor fanelli.	31 S. Zita.	43 S. Clara.	56 Li rrepentiti.	68 S. Rocco	79 Pala: di incanu xvi	91 P. della bucheriavechi	101 F. del domo.	113 La fd S. Francesco	LE PORTE.	137 Bspasino.	149 March sed fauara	161 Meleneuo.
SPITALE.	BAZIE.	32 S. Maria di Iesu.	44 S. Ioanni lorilglione	57 S. Maria di lapinta.	ECLESIE.	CONPANGNIE.	92 P. feva vechia.	102 F. de la bucharia vechia	114 La panaria.	126 P. di africa.	138 B. di vega.	150 Conte di galliano	162 Fortezza del molo.
11 S. spiento fpitale grade	22 S. Maria de la mogioni	33 S. Francisco. 35. licapu	45 La trinita.		69 S. Mª laularita libianci	LE PIAZE.	103 F. del garasso.	115 Largenteria.	127 P. di termini.	139 B. d piscaria.	151 Dõfrace di bulgo		

CHIOS.

CHIOS Aegei pelagi insula, eiusdemque nominis vrbs, inter Samum & Lesbum, Aethalia, ab Ephoro prisco nomine; & Chia, à Metrodoro, & Cleobulo nominatur: Item, Macris, & Pityusa. Plinio teste. Athale quoque apud Suidam, & Stephanum. Hæc Chios, sola masticen profert, vocaturque vulgò hodie Scio, vt Sophianus: vel Chio, vt Bordonius refert. Turcæ Saches appellant. De qua ita Dionysius Alexandrinus:

Has item iuxta insulæ sunt toniides; vbi Caurus
Et Samus iucunda, Pelasgidis sedes Iunonis:
Et Chios excelsi Pelenæi sub pede.

In quos versus hunc in modum commentatur Eustathius. Chius etiam, vna est ex Ionicis insulis, Ciuitatem habens bono portu insignem, vt Geographus inquit, & stationem nauium octuaginta capacem, ad hæc Phœnicum nemus, quibus circumnauigata est 900. stadiorum, cuius incolæ sunt Pelasgi, apud quos est mons Pelleneus. Ferunt autem in Chio, primum creuisse nigrum vinum, & primos illius incolas, seruis vsos fuisse. Quemadmodum, Lacedœmonij, olim Helotibus sunt vsi: Macedones Penestis: Argiui, Gymnesijs: Sicyonij, Corynophoris. Cretenses Dmoitis: Itali, Pelasgis. Hæc enim omnia, nomina seruorum sunt.

De hac Insula & vrbe, Abrahamus Orttelius, Additamento tertio, in Theatrum suum, hunc in modum. Asperã inquit, & arboribus densam esse hanc Insulam, tradit Athenacus: incolasq; omnium Græcorũ fuisse primos, qui seruis emptis vterentur. Vrbem habet Cognominem, quam Thucydides, omnium Ionicarum maximam & ditissimam appellat. Nihil in hac Insula celebrius vino, quod inde, Chium vocant, omniũ Græcanicorum optimum, vt Strabo, Aelianus, & alij affirmant. Hoc in Aruisio agro, circa Leptymnum montem prouenit. Nobilis est, non minus Lentisco, quæ masticben producit. Marmor huius quoque laudatur à Plinio, qui arbitratur Chiorum lapidicinas, versicolores istas in marmore maculas, primum ostendisse, cum extruerent muros. Chiæ terræ, in medicis vsum, idem docet. Omadio Bacho, hominem discerptum, quondam incolas immolasse, Eusebius auctor est. Alijs nominibus etiam vocatur vt Chia, Aethalia, Macris, & Pityusa. Hæc quidem ille. Porrò frequens & celebris est, tam insulæ, quàm opulentæ in ea vrbis, apud famosos auctores mentio Plinius libr. 35. cap. 16. medicam eius terram commendat. lib. 4. cap. 7. vinum Chium, in summa esse gloria prædicat. Item, libro eodem cap. 14. Chium vinum, ex Græcia allatum, apud Romanos in delitijs fuisse, refert. Et lib. 16. cap. 13. varia glandis genera describens: Glans, inquit, omnium dulcissima fagi, vt, qua obsessos etiam homines durasse, in oppido Chio, tradit Cornelius Alexander. Strabo etiam lib. 14. non semel, vno in loco, eius meminit: & inter cætera inquit Chius, circumnauigationem habet stadiorum nongentorum, si quis secus terram deferatur, ea vrbem, & portum optimum habet, & nauale nauium octoginta.

Sed & Herodotus, libro primo, Chiorum in bello fidem commendat, qua Milesios ex Ionijs, hi soli subleuarunt, reddentes vicem, quod aliàs, quando Milesij Chijs bello (quod cum Erythreis gerebant) auxilia tulissent. Parem Chiorum fidem atque constantiam, eodem in libro, sæpius commemorat. Memorabile autem est, quod idem Herodotus lib. 6. de calamitate Chiorum, & prænuntijs, eiusdem cladis, signis scribit. Histiæus Milesius, cum Lesbijs, Chium, inquit, nauigat, & apud locum quendam agri Chij, vbi vocant, concaua regionis, quod ab eius præsidio, non reciperetur congressus, permultos, interfecit, tam eorum, quàm cæterorum Chiorum, & ex opido quondam progrediens cum Lesbijs, Chios, vtpote ex pugna nauali malè affectos, subegit. Sed videlicet, quoties ingentes euenturæ sunt calamitates, vel ciuitati, vel nationi, solent signis prænuntiari: Etenim Chijs, ante hanc cladem, ingentia signa contigerant: Vnum, quod ex choro centum iuuenum, quos miserant Delphos, duo omninò redière, nonaginta octo, pestilentia assumptis: Alterum, quòd sub idem tempus, paulò antè naualem pugnam tectum supra pueros literas discentes, corruit ita, vt ex centum viginti pueris, vnus omninò euaserit. Hæc eis signa Deus prœmonstrauit. Post hæc excepit pugna naualis, quæ ciuitatem in genua deiecit. Accessit ad cladem pugnæ Histæus cum Lesbijs, qui Chios iam exhaustos facilè ad excidium deduxit. Hactenus quidem Herodotus, qui sub finem libri secundi primos opidi Chij conditores ita refert. Amasis, quoniam Græcorum erat studiosus, cùm alia in quosdam Græcos officia contulit, tum his qui Aegyptum concederent, dedit facultatem Neueratem vrbem incolendi. Qui verò eorum nollent illic habitare, sed nauigando negotiari, fecit potestatem, certis in locis aras, & fana extruendi. Ciuitates autem, quæ communiter extruxerunt; Ionum quidem Chius, Theus, Phocæa, Clazomene.

Chios multis temporibus Venetia paruit. Quibus Philippus Auria Genuensis, Vir militari prudentia celebris, eam ademit, ditionisque suorum ciuiũ fecit, sub quibus vrbs copiosa negotiatione floruit; & sumptuosis exornata est ædificijs. Sed deinde ad fatalem periodum deueniens, Turcico imperio cessit, vti Philippus Lonicerus. Chronicorum Turcicorum tomo secundo: Chius, inquit, quam & Tio vocant, à Genuensibus diu habita, & multis superbis ædificijs, & hortis amœnis ornata, atque abundantia fructuum, vinique & gummi, quod mastiche dicitur, bonitate, multum celebrata, hodie, pro reliquis prouincijs Turcicæ tyrannidi subiectis (præterea, quod de lperatis defensione & auxilijs depositis armis, sponte in Turcarum deuenerit potestatem) tolerabilem habet seruitutem.

CHIOS.

CHIOS Maris Aegæi eiusdem nominis Insulae Ciuitas.

INDEX.
LIBRI QVARTI.

A.

10 ALOSTVM & Aldenardum in Neruijs à Gothis circa annum à partu virginis CCCCXI. castella fuisse exstructa, locumque à VVandalis dictum VVant, Meierus in Annalibus Flandricis auctor est. Ea namque tempestate, tanto numero Germani Rhenum transiuerunt, vt Belgicam omnem, aut submotis, aut victis incolis occupauerint. Qua de re D. Hieronymus ad Gerontiam; Innumerabiles, inquit, & ferocissimæ nationes vniuersas Gallias occupauerunt, &c.

15. AMORFORTIA.

ANSEATICI Teutonici fœderis, quia frequens, in multis variorum oppidorum descriptionibus mentio incidit, statui hîc semel eius societatis originem, causas, loca, quot etiam membris & ciuitatum numero constet, enarrare, &, in Hanseaticorum oppidorũ enarrationibus, Lectorem huc semper remittere. A quadringentis propemodum annis retrò, Hanseatica societas plurimarum conspicuarum ciuitatum, in laudabile S. Romano Imperio, cunctisque Regibus ac principibus Christianis gratum probatumque corpus coaluit, nõ in aliud, quàm vt cum animorum concordia, opum, bonorumque vim propulsarent, certisque legum & salutarium constitutionum medijs commerciorum mercatorumque vltrò citroq; commeantium securitatem conseruarent, securitatem, inquam, non quamlibet, sed optimis legibus disciplinæque regulis, varijs exornatam, eò tendentium, quò non tantùm inter commercia exercentes, morum honestioriisque vitæ, tum etiam sanctarum legum ratio constare, ac conseruari, sed & immoderata cupiditas, sine discrimine aut delectu, quaslibet res, ad quoslibet externos barbaros, in primis verò Christianis Principibus inimicos perferẽdi, damnosa licentia, moderatione cohiberi, ac ratione constringi, intraq; sua septa contineri posset.

Porrò illud laudabile, sociarum ciuitatum corpus, HANSA TEVTONICA, Gothico, antiquiori vocabulo, nuncupatum, ex conterminis vrbibus Balthici maris, Oceaniq; Germanici accolis, initio sumpto, à Finico sinu, ea parte qua Liuoniam respicit, ad tractum vsque Rheni coactum, quia prædictis suis salutaribus legibus, breui tempore pulcherrimi instituti propositique insignem docuit effectum, redditisque terra marique pacatis itineribus, honestis, ac disciplina ornatis commercijs, viam aperuit: Ab externis maximis Regibus, principibusque ita gratum, probatumque habitum fuit, vt illius subditos, Mercatores Hanseæ Teutonicæ appellatos, domicilij iuribus in suis Regnis cohonestandos, varijs etiam priuilegijs, immunitatibus, exemptionibus, libertatibusq; prouocandos existimarent. Quę res tamen, in diuersis regnis Emporiales Curias, sedesque (Contoria vocatas) constituendi occasionem dedit. Quarum quatuor potissimæ multo tempore fuerunt. Prima, eaque antiquior Brugis in Flandria, nobilissimo Belgiæ Comitatu. Altera Lundini, in Anglia ad Tamesin: Tertia Nouogardiæ, Magni ducis Moscouiæ ciuitate. Quarta, Bergæ in Norvvegiæ Regno. Tres priori loco nominatæ, etiamnum hodie extant quidem, sed turbato rerum statu, parum quietæ. Quarta verò ob non præstitam à Magnis Moscouiæ Ducibus securitatem, à centum propemodum annis, in vsu esse, frequentarique desijt. Etsi varijs de causis, vtilitate cæteris præstantior fuerit.

Quo autem istius dictæ Hanseaticæ societatis, Emporiorumque res stabiles, magisque firmæ essent, nec à quibusuis facilè turbarentur, aut temerè suis iuribus exuerentur, primis eius auctoribus operæ pretium visum fuit, alicuius magni, atque insignis principis vicini auctoritate, protectioneque res Emporiorum communes confirmare, stabilireque. Quam ad rem, cum magnæ societatis, Marianorum in Prussia quondam Magistri præ reliquis omnibus quam maximè idonei visi sunt, istis ipsis Hanseę societas protectionis honorem deferendum existimauit, nec id temerè, sed magnis magna consideratione dignis de causis.

Primùm quod societatis Hanseæ Emporiorumque res protegi, defendique eorum Magistrorum in primis interesset, propter vicinum Magnum Moscouię Ducem, ne illicitis, ac legibus olim Imperatorum, tum etiam salutaribus eiusdem Hanseæ constitutionibus contrarijs commerciorum exercitijs, vetita aduectione auri, argenti, ferri, cupri, ac similium rerum ad vsum apparatumque bellicum necessariarum eius potentia augeretur; inque vicinam Liuoniam iuris Marianorum Prouinciam armaretur.

Deinde, quod hic idem societatis Marianorum Magister, ea maris Balthici loca portus, ac fluminum ostia exitusque possideret, per quæ variarum mercium genera copiosa mercatorum asportatione, commerciorum beneficio, ad omnia externa regna Lusitaniæ, Hispaniæ, Angliæ, Galliæ, inferioriisque Belgicæ opulentissimas prouincias, sese quasi exundarent. Ideoque is esset, qui & ciuitatum sociarum & Emporiorum iura defendere, conseruareque osset.

Itaque & res ipsa edocuit, & probatæ Historiæ testantur, quo modo ciuitatum sociarum Emporiorumque iuribus saluis defensisque, non solum barbarorum vicinorum potentia, excrescere, vires, augmentaque sumere non potuerit, disciplinæque habenis moderata commercia, vbique gentium floruerint, sed & Christianorum Regum potentia, magna cum tranquillitate, pace, & quiete subditorum incrementa sumpserit.

Contrà verò, res ipsa loquitur, ac præsens deplorandus Liuoniæ status, omni commiseratione dignus, palam facit, Serenissimus etiam Polonorum Rex, ea, quæ ad manum est, experientia consequitur, quanto discrimine Christianæ Reipubl. à paucis annis quo omnis curà Hanseaticorum Emporiorum iura defendenda deposita fuit, Barbarorum non tantùm potentia, sed & fastus cum intoleranda superbia excreuit, eoque audaciæ peruaserit, vt neminem timendum amplius, sed quosuis armis crudelissimè infestandos putauerint.

Cæterùm, cùm in dubium trahi posset, verum tantorum bonorum cum adeò extremis malis calamitatibusque facta commutatio ex Emporiorum ruina, eorundemque iurium violatione, originem traxerit, operæ pretium est, paulò propius informari de legibus & disciplina sociarum ciuitatum Emporiorumque, ex multis, potissimas quasque constitutiones in medium proferendo.

At primo quidé eam, qua vetitum fuit periculo capitis, ne quisquam qui iuris Hanseatici non esset, emporia frequentaret.

Secundo, ne quisquam via regia relicta, per anfractus circumagando, vetitos prohibitosque portus frequentare auderet. Cur hoc? Ne isto prætextu, quid prohibitarum merciũ clam inuehendi pateret via, Emporiorumq; Præfidibus visitationis inuectarum, cuius generis merces, prohibitine, an liciti essent, media eriperentur, præscinderenturque.

Tertio, vt omnis commercandi ratio cum Barbaris, sola permutatione constaret, ne quisquam emptionis ac venditionis vsum exercere posset, idque ad cõseruationem executionemque earum legum Imperatoriarum post Gothicas excursiones promulgatarũ, quibus sit seuera prohibitio, ne non tantum Barbaris aurum non præbeatur, sed etiamsi apud eos inuentum fuerit, subtili auferatur ingenio.

Quarto, ne ad eosdem Barbaros quisquam metallorum genera, puta, cuprum, ferrum, ac similia tormentorum aliorumve armorum conficiendorum vsibus apta, aut talium artium opifices maquarios importare, introducereve auderet, prout hæc, istiusq; generis complures similes constitutiones inter salutares ciuitatum Emporiorumque leges inueniuntur. Quas quidem leges, constitutionesque salutares quoniam Emporiorum Præfecti Mercatores vltrò citroque commeantes ad amussim conseruare coegerint, in transgressores seuerè, animaduertentes non potuit Barbarorum excrescere potentia. Itaque vicini alma pace cum magna securitate fruentes, omnem hostilem Barbarorum impetum facilè euitarunt, suas verò Christiani vicini Reges ac principes vires potentiamque in immensum auxerunt.

At verò, postquam nuper nostra memoria, iacente iam prorsus ac deposita restaurationis Nouogardici Emporij spe, Britannica gens sibi fas esse putauit socijs Hanseæ, ciuitatibus impunè insultare, vt à quibus capite quasi destitutis, nihil metuendum amplius foret. Quomodo non tantum barbarorum legatos ad se euocare, eosdemque diuinis penè honoribus in Angliæ Regno excipere, deque inusitata, nec audita vnquam antea Residentiæ fede, non procul à S. Nicolai portu contrahere, concludere, eandemque iam viginti quatuor annorum frequentatione cõfirmare ausi fuerint, quia publicum, notoriumque est, eandemque audaciam & Daniæ Rex valdè ingratam habere, incusare, & coercere incipit, probatione alia non indiget.

An verò non etiam ista permissa circumnauigandi, inconsuetaque loca frequentandi licentia Barbaros omni genere armorum, magnaque tormentorum copia, nec non & auectione omnis generis metallorum locupletauerit, si quis negare volet, is ante probet necesse est, Barbaros, illorum copiam abundantiamque ante istam vsurpatam licentiam, habuisse, quod nemo facilè in se probandum suscipiet, cum publicæ Rom. Imperij salutares constitutiones, talium commerciorum vsum, sub grauissimis pœnis interdicentes, rei veritatem probent.

Manifestum ergo ex his est, quæ superiùs de præstantia, atq; excellentia Nouogardici Emporij, qua reliqua superasset, obiter dicta sunt; verissima esse. Ideoque Christianæ Reipubl. imprimis verò Serenissi. Poloniæ Regis interesse, vt ea Emporialis Residentia, loco commodo atque oportuno; pro horum temporum conuersione ac præsenti rerum Liuonicarum, quam Moscouiticarum statu, in integrum restituat.

Hæc ita in genere, de Emporiorum Hanseæ Teutonicæ initio progressu vtilitate, casu & restauratione breuiter dixisse sufficiat.

Ad tractum verò, siue situm Hanseæ Teutonicæ, eiusque membra, ac distributionem, tum denique etiam ciuitatum singularum

numerum & nomina quod attinet, res in hunc modum se habet.

Hansa Teutonica, vt suprà diximus, ab extrema parte Finici sinus qua Liuoniam respicit, initium sumens, & ad Rhenum vsque se extendens, multarum diuersarumque Prouinciarū tractum continet, qui Hansæ ambitum siue circulum, vt vocamus, complectitur, videlicet Liuoniam, Borussiam, Pomeraniam, Megalopoliam, Marchionatum Brandenburgen, Saxoniam, Holsatiam, Ducatus Lunenburgensem & Brunsuicensem; Episcopatus Magdeburgensem, Halberstatensem, Hildesheimēsem, Bremensem, Furdensem, Osnaburgensem, Monasteriensem, Padebornensem, Mindensem: Comitatus Schauvvenburgensem, Hoiensem, Oldenburgensem, Lippensem, Drepfeldensem: Item Ducatus Geldriēsem, Iuliacensem, Cliuensem, Montensem, & Zutphaniensem Comitatum, Trāsisulanas quoque Prouincias, & Frisiam Septemtrionalem.

Porrò, istorum Ducatuum, Episcopatuum, Comitatuum, ac Prouinciarum Ciuitates præcipuæ cum suis appertinentijs, subiectis oppidis, villis, pagis, castris, non omnes, sed certo numero quæ ex pacto, nominatim in societatem receptæ & admissæ, Iuris Hanseatici censentur. Diuiditur autem Hansa Teutonica in quatuor Regiones, Lubecensem, Coloniensem, Brunsuicensem, & Borussiæ prouinciam.

Lubeca, ex consensione, totius Hanseatici fœderis caput, ac suæ etiam Regionis primaria ciuitas sub se habet Vrbes Hamburgam, Rostochiam, VVismariam, Stralsundam, Luneburgum; Ex harum sex vrbium arbitratu conuentus, vel totius Hansæ, vel aliquarum, prout res exigit ciuitatum precipuarum indicantur, conscribunturque.

Habet autem Lubeca præter istas sex ciuitates, quas VVandalicas vocamus, sub se Pomeraniæ Vrbes Stetinū, Anclemium, Golnauam, Gribsvvoldam, Colbergam, Stargardam, Stolpam.

Colonia Agrippina, primaria secundæ Regionis ciuitas sub se habet, VVestaliam, Duisburgum, Embricā, VVarburgum, Vnam, Xammam; vrbes Cliuen, & Markenses. Monasteriū, Osnabrugam, Tremoniam, Susatum. Herfordiam, Paderbornam, Lemgouiam, Bilefeldiam, Lippiam, Cosfeldiam. Et has quidem VVestphalicas: Neomagium, Zutphaniam, Ruramundam, Arnhemia, Venlonam. Elburgum, Harderuicum, Gelricas ciuitates. Ex transisulanis, Dauentriam, Svvollam, Campos. In Frisia Septentrionali tres, Croningam, Bolsvverdam, &c.

Brūsvviga, primaria tertiæ Regionis Hanseatici ciuitas, has sub se cōtinet Saxonicas ciuitates, Magdeburgam, Gossariam, Embecam, Gottingam, Hildesheimium, Hannouerium, Vlsam, Euxtehudam, Stadam, Bremam, Hammelen, Mindam.

Gedanum siue Dantiscum, quartæ Regionis, & Hansæ primaria Borussiæ ciuitas, quæ Prouincia, & Ducatus vniuersus, cum omnibus ciuitatibus, opidis & pagis, Iuris Hanseatici est. Præcipuas ciuitates habet. Regiomontium, Colmariam, Thornam, Elbingam, Brunsbergam, & cum his tres in Liuonia ciuitates, Rigam, Dorpatum, & Reualiam, quæ germanico vtuntur idiomate, reliquis Prouinciæ incolis peculiari, ignota, & barbara lingua loquentibus.

De his sacri Romani Imperij socijs Hansæ ciuitatibus, multa præclarè gesta Crantzius, alijque Historici commemorant, præter ea, quæ earundem sociarum Ciuitatum Regestis siue Recessibus continentur, quæ omnia enumerare nimis longum est.

Constat, mediantibus his ciuitatibus maxima sæpe bella suppressa, earum quoque arbitrijs, vicinorum Regum ac Principum discordias sopitas, inobedientes ac refractarios in officio retentos fuisse, idq; vel S. Romani Imperij Augustis requirentibus, vel ipsorummet Principū, aliquando etiam communitatum submissione, ea compromissi forma, vt, si quæ contendentium partium, earum rerum, quæ quæ & iustæ visæ essent, vel suscipere, aut adimplere nollet, societas Hansæ tota in parentis, conuentaq; aut arbitrata obseruare volentis, partes transire; eius defensionem suscipere, eandemque consilio, opibus & armis iuuare posset.

Quomodo verò istius Hansæ Teutonicæ salutari concordia, ne Germania nostra, ipsa quoque Italia ab externis Principibus, exorbitantibus nouis impositionibus cōcuti posset, totis propemodum 400. annis auersum, prohibitumq; fuerit, quia notorium est, atq; ex ijs querelis, quas Imperij ordinibus in Comitijs Ratisponensibus, & postremis Augustanis sociæ ciuitates exhibuerunt, satis constat, nihil opus est ea fingillatim commemorare.

Tantum hoc vnum addam, ad pacem publicam, inque ipsis ciuitatibus concordiam conseruandam, ac ciuiles simultates, seditiones, intestinosque motus citra cædem & sanguinem compescendos, Hāsam Teutonicam adeò salutares ac sanctas habere leges, vt meliores excogitari nequeat, quas, si in vsum reducere liceret, haberemus haud dubiè Respublicas magis pacatas, & constaret Magistratibus sua auctoritas, subditorum quoque ac ciuium integra esset obedientia, quod nostræ etiam ætatis exemplis comprobari posset, nisi de Principum virorum erratis aliquid dicere, periculosum esset.

48. ARIMINVM, Romanulæ in Italia Op. munitum & elegans, cuius memoriam vsurparunt persæpè Liuius, Cæsar in Commentarijs, & Lucanus. A Vitige Gothorum Rege, quondam grauissima obsidione pressum, & à Ioanne Vitaliano Imperatoris Iustiniani præfecto, egregiè defensum, Procopius, Blondusque tradiderunt. Arimini concilium habitum, circa D. Hieronymi tempora, cui ipse præsens fuit, Leander ex alijs perhibet, cæterum ab Ecclesia Romana, id inde fuisse recisum.

22. ARNSPERGVM.

8. S. AVDOMARI FANVM Artesiæ vrbs munitissima opulenta, & præpotens, ædificijs pulcherrimis, ac sumptuosis decorata, Anno quinquagesimo nono, post fatalem Morini casum, Cathedrali Ecclesia exornatur, quæ Cameracensem antiquam Metropolitanam agnoscit: In noua Episcopatuum Belgij constitutione inchoata, cuius quidem inter cæteras hæc causa fuit. Confecto, quod cum Henrico Gallorum Rege Philippus Hispaniarum Rex, mortuo Diuo Carolo Quinto, & Maria Vngariæ Regina, ad ordinandam Prouinciam reuocaretur, surrogata sibi Margarita Austria, quæ pro absente, Belgium regeret, veritus, ne summotis, quod curaturum se promiserat, Hispanorum præsidijs, his, qui nouæ Religionis cupidi essent, fœminæ, quanquam fortissimæ, præfecturam in occasionem raperent, qua liberius grassarentur, nihil æquè cauendum sibi duxit, ab his, qui rebus præfecti erant, quàm vt darent operam, ne quid sacra detrimenti caperent. Quod, quo facilius fieret, vt noui, per celeberrimas quasque ciuitates ordinarentur Episcopi, ipse tunc à Paulo IV. Pont. Maximo, & obnixè petijt, & non multò post tempore, impetrauit. Nam, latissimè, tot prouincijs, tot vrbibus imperans, vix vnum, atque alterum suæ, ditionis Episcopum habebat. Tres itaque in suo Belgio Archiepiscopatus, siue Metropoles erexit, Mechlineam, Cameracum, Vtraiectum, & tredecim cathedrales sedes, quas trium Metropolitanarum suffraganeas esse voluit.

Mechlinensem, nouam Metropolitanam, nouis Episcopatibus præesse voluit Anuerpiensi, Gandauensi, Brugensi, Iprensi, Buscoducensi, Ruræmundensi.

Cameracensi Metropolitanæ subiecit Attrebatum, Tornacum antiquas Episcopales sedes, ex nouis verò, Audomarum, & Namurcum.

Traiectensi, Archiepiscopali, nouas attribuit sedes Episcopales, Garlemensem, Dauentriensem, Leouardiensem, Gruningensem, & Middelburgensem.

B.

87. BERGA, præcipua Norvvegiæ Vrbis, recta in Septentrionem inter montes posita, antiquissima est, vt, cuius Pomponius Mela, Plinius, & alij Græci scriptores meminerunt. Ita enim Mela Thule, Belgarum, inquit, littori apposita, est Graijs & nostris celebrata carminibus. In ea, quod Sol longè occasurus exurgit, breues vtique noctes sunt, sed per hyemen, sicut alibi, obscuræ; æstate, lucidæ, quod per id tempus iam se altius euehens, quanquam ipse non cernatur, vicino tamen splendore proxima illustrat: per solstitium verò nullæ quod tum iam manifestior non fulgorem modò; sed sui quoque partem maximam ostendat. Hæc Pomponij verba & vera sunt, & situm Thules, & eius dierum & noctium varietatem, & crepusculorum longitudinem, & Bergensem hanc vrbem sibi cognitam manifestè declarant, si illud; Longè occasurus, sic capiatur, vt intelligamus, Solem longo tempore circa Horizontem, velut occasurum, versari, & vix tandem occidere. Si sic legeremus. Quod sol longè occasurus breui exurgit, clarior esset, & apertior sententia. Nec mirandum si vocula desit, cùm Pomponianæ sententiæ initium mendosum esse; Becanus accuratè obseruauit. Pro eo enim, quod scriptum est, Thule Belgarum littori appositæ, legendum, Thule Bergorum littori oppositæ. Vadianus, cæterā parum ad rem facientia philosophatus, locum mendosum reliquit, nec excusari lectio potest, errore in ipsum Melam reiecto, cùm hic perspicuè demonstret, se optimè nouisse Thules à Belgarum littore immensum interuallum diei longitudine annotata. Ne verò quis putet me de recentiorum obseruatione mendum hoc tollere, atque idcirco putet, Bergos Pomponio non fuisse notos commentitiumque hoc esse, quod dico, Plinium audiamus: Sunt, inquit, qui & alias produnt, Scandiam, Dumnam, Bergos maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulem nauigatur Bergos, haud dubiè Plinius ex Pomponio, vel eius præceptoribus accepit, vt nihil dubitandum sit, quin Bergorū littus, non Belgarum; & oppositā non appositā, sit legendum. Ex quo & illud liquet, diligentiorem Melam fuisse, qui nosset Bergorum, qui populi Norvvegiæ sunt, littori oppositam Thulem. Cùm Plinius Bergos, à Norvvegia secludat, Berga autem siue Barga, vel Bergen vt Pirckhamerus, vel Berges vt Sigismundus ab Heberstein, vel denique Bergæ, vt speculum; dictio est Cimbrica, cuius interpretatio, vrbis situm, portus, capacisque nauium stationis, commoditatem haud ineleganti consideratione, ex Becani philosophia designat. Berg, siue Barg, earum vocularum vna est, quæ conuer sa, con-

, contrariùm notant. Primo suo significatu montem indicat. A Barg autem sit Bargen, siue Bergen quod est abscondere & occultare. Et quia, quæ conseruata volumus, maximè occultamus, transfertur vox ad conseruationē: Hinc dicimus, Scepēbergen, pro eo, quod est naues in tuta statione collocare, atq; ex eo, nomen Berg, ad portum, stationemq; nauium significandam, transiuit. Primi enim parentes, à diluuio in montibus se seruarunt ab vndis, ad cuius rei memoriam sempiternā, omne genus conseruationis occultationisq;, qua nos à periculis tuemur à montis nomine appellarunt. Quod si autem retrogrado modo, hāc dictionem Barg, legas, contrarium, & tamen idē designans sonabit. Grab. enim significat omninò deorsum, siue depressum, quo nomine, quoduis genus fossæ intelligitur, & inter alia sepulchrum. Hinc Bergen, portum etiam designat, eò quod in eo naues ab Oceani furore seruētur, & in tuto extra periculum, collocentur. Vtranque nominis rationem, Vrbis Bergēsis situs, accuratè defendit. Quippè, quæ montibus vndiq; altissimis cincta, amplissimo etiam portu, tutissimum nauibus recessum præbet. Antiquissima aūt hæc vrbs, cuius prisci illi Græci, & Pomponius meminerunt, hactenus sedes est Episcopalis, sub Metropoli Nidrosiana, & totius Norvvegiæ, siue Nerigi, vt cum Plinio balbutiam, nominis claritate, principatum tenet, mercatumque habet, vel celeberrimum, ita nostris hominibus, à piscibus, vēro induratis notissimum, quos illinc tanta copia exportant, vt toti propemodum Europæ cibaria præbeant.

DE ETYMOLOGIA CIVITATIS BERGENSIS IN NORVVAGIA SITAE.

Norvagiæ regno subiecta est Berga potenti
Vrbs mercatura sat bene nota sua.
Vrbibus hæc alijs Hansæ fœdere iunxit,
Non contemnendum quas decus, inter, habet.
Nec, quod inaccessos est inter condita montes
Temporibus priscis Berga vocata fuit.
Sed quod veliferis stadio est satis apta carinis
Nuafragio merces eripit atque grauí.

7. BETHVNIA elegans Artisiæ op. de cuius appellatione si quid loci coniecturæ nostrati relinquitur, salua aliter sentientiū, & acutiorum gratia, (quorum alij Bethuniam, alij, si dijs placet, Bethuliam finxerunt) ad eruendam nominis Bethuniæ, etymologiam; contenderem è Flandrica lingua, vti plurima apud Atrebates, ortum, apud quos, Thuyn; Thuynen, & Bethuynen; est, sepes siue sepimentum, & sepire, siue sepibus circundare, vt Bethunia sit, quasi locus circum septus, quæ primigeniæ fuēre fortasse loci munitiones. Sic Beuri, pagus Bethuniæ ad primum lapidē proximus è Flandrico idiotismo, Gallicè sonat, Lien asseure & bien contregardæ, quasi dicas, locum natura atque arte tutum, atque inaccessum. Nec situs, vtrobiq;, huic etymo, nec loci repugnat conditio, quæ talis est; vt nullas hostium fraudes, quæ per cuniculos cōstrui possint, Bethunia pertimescat, vt, cui mirabilis rupes; firmā & solidam stationem præbeat, quæ non huic tantum patriæ, sed & in toto hoc tractu vicinis multa commoda suppeditat. Efficit enim, vt domus integras, aulas, conclauia, concamerotas cellas, citra cēmentum, calcem, & lateres, naturæ beneficio, affabrè construant, excauantes, & scitè concamerantes ex solido saxo, oportuna ad habitandum loca. Vnde etiam vicini silices longè petunt, quibus plateas suas consternant. Hi autem vicissim grata permutatione, panem pro lapidibus præbent, dum Hebdomadatim cum suis frumentis Bethunienſe forum frequentant.

17. BOLZVARDIA vetus & Hanseaticum Frisiæ oppidum.

49. BONONIA, quæ quondam Felsina, Romanulæ, in Italia vrbs, scientiarum fons, arcanorum Imperatoris apiarium, perennis studij sedes, dicitur. Cuius primordium, in quàm diuersas sententias auctores grauissimi trahant, nimis longum foret hic recēsere: quod Leander in sua Italia prolixè commemorat. Quemadmodum & nobilissimos scriptores refert, qui honorificentissimā Bononiæ memoriam celebrarunt. Ita & varia Reip. forma, diuersaq; mutationes, non nisi prolixa narratione, recenseri possent, quod & idem Leander partim in sua Italia, partim peculiaribus libris, quos de Bononia quatuor & septuaginta conscripsit, omnium accuratissimè præstat. Præstantissima autem Academia valdè est celebris, quam Azo, legalium studiorum semper monarchiam tenuisse, Petrus Anchoranus veram studiorum matrem, Glossa verò l. final. C. de testa, legum nutricem appellat. Et gloss. proc. lib. Decretalium. ea quæ isthic præcipiuntur, Bononiensisque Academiæ alumnis inscribuntur, omnes alias vniuersitates obseruare debere confirmat. Hinc Gregorius PP. IX. suos Decretalium Epistolarum libros, Bonifacius VIII. librum sextum, Academiæ Bononiensi inscripserunt. Clemens V. in Concilio Viennensi decreuit, vt præter omnium liberalium artium studia, Hebraica, Arabica, & Chaldæa lingua, publicè traderētur. Sed nōnihil collapsam Academiam, Carolus Magnus, sic instaurauit, vt non tam ornasse, & promouisse, quàm instituisse credatur. Paulatimque, vt sit summorum Pontificum, & imperatorum munificentia, ita excreuit, vt bonorum studiorum mater & parens appellaretur: atque hoc ipsum nomen suum, non iam amplius ab authore, vt Cato scribit, nec à bonitate, & natura loci, sed ab optimarum artium studijs, retinere videatur. Nam, glossa in Clement. 1. de Magistris: Dicitur, inquit, Bononia, quasi super omnia bona, vel bonorum notitia, nimis amabilis. Constantinopolitanus Patriarcha Bessarion, vetustissimum Bononiense gymnasium negligentia, & seditionibus ciuium penè intermissum & collapsum, non modò ædificijs, vērumetiam institutis & melioribus salarijs instaurauit, ac restituit. Hieronymus Osorius ingenij excolēdi gratia, Bononiam potissimùm venisse se scribit, quia ex multorum sermone didicerat, nullam Italiæ ciuitatem esse cum Bononia literarum gloria, comparandam. Florent enim, inquit, ibi multi doctrinis græcis & latinis eruditi, multi, in omni philosophiæ genere excellentes, multi præterea, dicendi facultate præstantes, & in omni liberali doctrina summa cum laude versati. Quid dicam de vtriusque Iuris studio: cùm illud constet, Bononienses Iureconsultos, omnibus, qui se huic grauissimæ disciplinæ dediderunt admirabile semper acuminis &, prudentiæ lumen prætulisse, &c. Azonis tempore, decem millia studiosorum Bononiæ fuisse, Ordo refert. S.P.Q. Bononiēsis, quadraginta propemodum coronatorum millia, singulis annis in Professores exponere prædicatur.

24. BOPARDIA, post S. Goari Oppidum, sinistrum Rheni latus occupans, impignorationis iure, ad Archiepiscopatum Treuirēsem spectat. Vnde autem denominationem sortitum sit, si monumentis veterum semotis, recentiores coniecturas examinare placebit, non à Poppone Fuldensi Abbate (quid enim eius loci Gēnobiarchæ cum Bopardia negotij?) Non à Poppone Treuirensi Archiepiscopo septuagesimo sexto deducemus, cùm illius etiam tempore, immediatè adhuc, sub Imperio fuerit, sed à natura loci, portusque bonitate deriuatam appellationem dicemus, quasi Bon port, pro Boppart dicendum foret. Quo illius Epigrammatis auctor respexisse videtur, quod in Vestalium Virginum choro, ad S. Martinum extra muros, ibidem legitur, hoc titulo.

EPIGRAMMA, AD PIVM HVIVS CARMINIS LECTOREM, IOANNIS FLAMMINGI BONPORTVENSIS.

Multus in hoc quondam Christi pro nomine sanguis
Sanctorum effusus creditur esse loco.
Plura beatorum sunt corpora sancta reperta
Sub terra, multos quæ latuēre dies,
Inuentumq; fuit latijs Epigramma figuris,
Insculptum saxo, quod posuēre pij.
Ensis & appositus fuerat, quo cæsa feruntur
Corpora sanctorum, quando tulere necem.
Propterea hanc sacram, quicunque intraueris ædem,
Dic, precor, ætherea luce fruatur Iuo,
Quem cœlestis amor, pietas ac sancta coēgit
Ad Christi laudem, hunc sic reparare locum.
Qui modò neglectus senio foret, atque iaceret,
Si pius hunc iterum, non renouasset Iuo.
Sic igitur longos, locus hic, veneratur in annos,
Vnde Deo laudes, perpetuumq; decus. 1516.

Certè, si oportunitatem situs, vini abundantiam præstantiamque, si lignorum, & earum omnium rerū, quas vitæ necessitas postulat, abundantiam consideres, si oppidanorum elegantiam; vrbanos iucundosque sales, quibus suauissimè se exercere & reficere solent, consideres, non immeritò Boppardiam hanc nostram, à situs portusque bonitate, nuncupatam putabis.

In vetustis etiam literis inuenitur, Bopardiam sitam fuisse, in Comitatu Bertholdi, sub Henrico Imperatore quarto, Anno M. LXXX. Quis autem iste Bertholdus, aut quamobrem hic tractus, ita nuncupatus fuerat, Bopardiēsibus, in suis Archiuis inuestigandum relinquo.

Gaspar Bruschius centuria prima de præcipuis Germaniæ Mōnasterijs Mariæ montem Bodobrigium, vel Monasterium B. Virginis Mariæ in monte extra muros Boppardiensis ita describit: Paululum, inquit, à Rheno supra ciuitatem versus Hunnorum præsidia situm: Benedictinæ professionis Monialium à ciuibus eius vrbis primum cœptum ac conditum esse legitur: Priuilegia tum verò à Pont. Max. Gregorio septimo, subiectum S. Matthiæ Treuirensi Cœnobio, temporibus Henrici quarti Rom. Imperatoris. Postea verò à Frederico secundo Imperatore liberaliter donatum

natum est, qui Cœnobium collapsum instaurari curauit, & in tuitionem suam recipit, xx. Calend. Maij, Anno domini 1220. Circa quæ tempora donatum etiam legitur ab Arnoldo Treuirorum Archiepiscopo Ecclesia Nemingensi. Est huic monasterio vicinum aliud etiam Cœnobiolum Monialium, tertiæ regulæ S. Francisci, D. Martino nuncupatū. Et è regione eius, in altera Rheni ripa Campium, eiusdem ordinis ac professionis Franciscanæ Monasterium: quæ vtraque ex piorum hominum Eleemosynis & collationibus potiùs, quam principum munificentia emersérunt.

45 BRIXENA, Comitatus Tyrolensis opp. Cathedrali sede, multisque commoditatibus nobile, ad Isarum, siue Isacum fluuium, situm, qua, ex Germania, & potissimum Augusta in Italiam est iter. Vberrima, lætissimaque vineta, & agros benè cultos, ostendat.

12 BVSCODVCVM, primariarum Brabanticarum vrbium vna, quæ homines armorum vsu, & bonarū artiūcognitione præstantes, edere nūquam cessat. Inter quos Guilhelmus Enchefortius S. R. Ecclesiæ Cardinalis, creatus ab Adriano sexto, Gregorius Macropedius, eruditarum linguarum peritus, & non pauci alij. Pictor autem, quod visenda ipsius declarant, verè præstans & in arte mirus Hieronymus Buschius, de quo Dominicus Lampsonius, eius artis ad primè gnarus ita cecinit.

Quid sibi vult Hieronyme Boschi *Aspiceres? tibi diris auari*
Ille oculus tuus attonitus? quid *Crediderim patuisse recessus*
Pallor in ore? velut lemures si *Tartarea q, domos, tua quando*
Spectra Erebi volitantia coram *Quicquid habet sinus imus Auerni*
Tam potuit benè pingere dextra.

C.

4. CABALLONVM, siue, vt alij Cabállinum, in Gallia Lugdunensi oppidum, Ptolomæo. Cæsar Cabilonum vocat Chalons, ad Ararim situm, interpretatur Marlianus, & cum eo. Vigenereus, valdè famosum, historiarum monumentis, oppidum, olim habuit Comites, & sedes Regia fuit Guntrani, vt Franciscus Bello forestanus perhibet. Exinde, nundinis, quarum omnimoda esset immunitas, binis, ornata, vtrisque, ad totum mensem durantibus. Alteris, Brandonijs, alteris, ab Augusto Mense, nuncupatis. Sed Cabillono, post, magnis affecto cladibus, hæ quoque nundinæ, alio trāslatæ fuerunt. Primò, quidem Geneuam, quæ vrbs tum etiam regni Burgundici erat, Deinde, Lugdunum. Vbi nunc quoque habentur. Atqui nulla tamen huius translationis habita ratione, Cabillonius Nomarcha, vsurpat nundinarum, ac Mercatuum Magistri, nomen, id certè, ne prærogatiuam amittat suorum maiorum, Cùm neque alioqui Cabillonum antiquas immunitates amiserit. Nam & hodie, quo anni tempore illæ nundinæ habebantur, nemo Cabillonij Apparitor, seu Regius, aut alius, potest quenquam iure sistere, vel in eius bona manus injicere. Cabellonij præterea, Patriciorum aliquem sibi vicinum, in suæ vrbis ducem militarem, ab sese delectum, repræsentant, sistuntque non illi, qui nomine Regis, vrbi præest, sed vrbis Episcopo. Nam, antequam Burgundiæ Duces, Cabillonensem Comitatum sui iuris fecissent, acceptum à Comite Cabillonensi Ioanne, filio Stephani Comitis Burgundiæ, & Salinarum principis, anno M. CC. LVI. Episcopus erat præcipuus vrbis dominus, ac Patronus, & edicta vulgabantur, sub nominibus, Episcopi & Comitis, sed Episcopi, honoris, & prærogatiui causa, nomen præcedebat. Nunc, ciuitas pro dimidia tantùm parte, in dominatu est Episcopi, pro reliqua, ipsius regis. Et Episcopus, suum nunc quoque habet in vrbe Nomarcham, Et vrbis ipsa in duas diuisa iurisdictiones, partim Curiam habet iudicialem Castelli, quæ regia est, partim Episcopi & Canonicorū Cathedralis Ecclesiæ, in qua Episcopalis ille Nomarcha ius dicit.

Cabillonum olim Rempublicam habuit optimè institutam, & plateas, pro artificium varietate, distinctas, eamque vrbis partem, in qua Cerdones agerent, à Patriciorum, Magistratuum, simulque Ecclesiasticorum regione, seiunctam; Ciues autem omnes liberos ex quorum familijs, quæ antiquitate præcellerent, deligebantur ad Reipub. administrationem Senatores, quibus solis in conuentibus publicis, sententiæ dicendæ auctoritas esset. Nunc, Cabillonij Prætorem, seu, vt vocant, Maiorem habent, senatorem vrbis principem, isque in causis, ciuilibus, ius dicit, in ipsius vrbis Prætorio. Quod & in alijs Burgundiæ ciuitatibus, solenne, atq; vsitatum est. Olim autem, ciusmodi Maior, potestatem habebat, non modò rerum ciuilium, verum etiā criminalium, Sed eam qui sequuti sunt Nomarchæ, iustulerunt.

Permultæ sunt Cabillonij Patriciorum, ac Nobilium Burgundiæ magnificæ domus, olim enim Burgundiæ Duces, vt plurimum illic agebant: eòque factum est, vt Cabilloniorum plurimi, immunitatibus fruantur, soli nobilitati concessis. Et verò inter cæteros, Gallica lingua vtentes, Cabillonij, moribus sunt ornatissimis atque ob egregiam, in conuictu suauitatem, quam ipsa quoq; sermonis elegantia, & festiuitas commendat, omnium, qui Gallicæ linguæ ornatū studeant, longè disertissimi habētur. Cabillonum ab Attila Hunorum principe vastatum, à Gontiano Rege, restitutum fuit, Iique in Cœnobio illic S. Marcelli conditus, pro dignitate regia, Mausolæū habebat. Quod Caluiniani, Anno M. D. LXII, euerterunt. Aliam etiam vastitatem per Lotharium Loduici pij filium, sensit. Rursum tamen, restaurata vrbs, priores vires, & pulchritudinem recepit. Subiecta olim Marisconensium Nomarchiæ, nunc quoque mensura vini Matisconensi vtitur. Alioqui, rebus, in diuersum mutatis, Nomarchiam propriam habet.

5. CAMERACVM, vrbs Episcopalis & imperialis, in medio quasi Belgio sita, Clero, & Mercatura nobilis, sed, quam nunc Gallus aquilæ dolo eripuit. Illic S. Gaugerici quondam Collegium, editiore in loco (vbi nunc arx, tuendæ vrbi à Carolo V. ædificata) multis olim priuilegijs præstans, quorum conseruandorum causa, discordia orta inter ciues & Canonicos, de qua ita in Flandriæ Annalibus Meierus lib. xv. Ciuitas videns, grandia instare bella, munire oppidum suum cœpit, ex muris quorumcunq; hortorum etiam sacerdotum. Ad hæc Canonicis inhibent, ne post hac vinum vendant suis in cellarijs. At Canonici querelam ad Ducem deferunt, tutorem Ecclesiarum Cameracem. ratione Comitatus Flandrici, vti alibi narrauimus. Dux qui tunc agebat in Burgundia Philippo filio negotium dat, vt Ecclesiarum ministros tueatur. Philippus cum trecentis equitibus Hectorem mittit Sauosium eorum fines depopulatum: qui cum non segniter, quod imperatum erat, faceret, tandem bene mulctati Cameracenses, pacem facere coacti sunt, reparato, quod sacerdotibus intulerāt, damno, redemerunt que à Canonicis vini venditionem censu annuo centum Francicorum regiæ monetæ.

1. CANTVARIA, in Cantio, Angliæ Regno Vrbs elegans, Archiepiscopatus honore præfulget, cuius Antistes vniuersæ Angliæ Metropolitanus ac primas, penes quem etiā Reges coronandi ius existit. xx 1. Episcopos Comprouinciales sub se habet, Quorū Anglia xvii. Vallia autem iv. ambitu suo continet. Vrbs situ est præstans, fœlici prouentu diues, & aquis irrigua, vnde pascua ibidem plurima, & res pecuaria frequens.

In eius descriptione historiam Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi breuiter retulimus, de qua plura, contemporarij sui, qui eius vitam descripserunt, commemorant Hubertus de Hoscham, eius individuus comes, postmodum Cardinalis & Archiepiscopus Beneuentanus; Ioannes Salisberiensis Episcopus Carnoti: Guilielmus Cantuariensis; Alanus Abbas Tenchesbyriæ; & Benedictus Abbas S. Petri de Burgo.

34. CHILONIVM.

57. CHIOS, oppidum eiusdem nominis Insulæ in Mediterraneo Mari, inter Samum, & Lesbum, vnde sexaginta millia passuum distat, vt Plinius lib. 5. cap. 31. obseruauit, quam plerique Chiam, à Chione nympha, vt Robertus Stephani, alij, alijs nominibus appellitant, vt apud Plinium videre est, loco iam dicto, Sed vrbs ipsa, ab Italis quondam decorata magnificè, nunc Turco subest, negotiatione quam cum Græcis exercet, inclita, fructus suauissimos, graues vuarum botros, & præcæteris, poma aurea saporis præstantissimi, & quæ in delitijs habentur, ad forum Byzantinum affatim mittit, & confectas ex massa mastygijs, lagenulas, siue vt ceolos, ex quibus bibunt, qui gutturis aliquo malo laborant. Chij mulieres, à pulchritudine, venustate, & candore laudantur, quæ vt plurimum vestitu albo, vtuntur. Gemis alunt perdicis, incredibili copia, Coturnicem nuncupant, oculis, rostro, & pedibus rubris, sed plumis, aliisque perdices referunt, euolant, ac redeunt, quemadmodum hic passim columbæ, ac lautiores deinde mensas exornant.

28. COPENHAGEN, vide Hafnia.

26. CORONEBVRGVM, Nobilis & famosa Zelandiæ Danicæ Arx Frederici secundi opus ad fretum Orsundt, ex oppositio Scaniæ sita, vnde ad vicinas Daniæ vrbes visus iucundissimo prospectu panditur. Hinc, Insula conspicitur Huena, cum nobilissima Arce Vraniburgo, musarum, & elegantissimorum artificum dulce receptaculum. Hinc iucundum est, videre, onerarias naues, mundi diuitijs onustas, ex orientali oceano in occidentalem, & vice versa, vltro citroque commeare, in ancoris, deinde frequentissimo numero subsistere, & veluti opulentissimæ montium venæ aurum, non quidem infectum, sed purum, magna copia, ad Regium ærarium effundere. Hinc & Scanicæ conspiciuntur vrbes Helsinburgum, Landskronia, Elbogen, cum adiunctis sibi regijs arcibus.

In hanc autem Croniburgicam arcem, Pegasidum monitu hæc Ranzouianum Musæum.

Arx Croneburga mihi, quod dicitur, esse videtur:
Namque artium corona verè est omnium,

Imo

Imo aliquid maius, quàm dicitur, esse videtur,
Si rite rem, nomenque pensito simul.
Ergo mihi liceat si vertere nomina rerum,
Regni coronam verè eam esse dicerem,
Consuetudo tamen vincat, nomenque reseruet
Præsens, quod illi est inditum semelbenè.
Si tamen hanc cernent ita Rex FRIDERICE, nouatam
Per te, polutam pulchriusq, posteri
Agnoscant facile, tandemq, loquentur apertè:
Augusta id arce, nomen esse augustius.

29. CORONIA Scaniæ in Dania elegans & opulentum oppidum ex vicini oppidi ruinis, ad magnam celebritatem excreuit. Erat enim non ita pridem in finibus Gothiæ & Hollandiæ ciuitas Engelholmia, Christerni 2. Regis auspicijs condita, sub annum à nato Christo 1516. vel circiter, nunc pagus à Coronia versus Arctos & Septentrionem, distans miliaribus Germanicis 4. ab Helsingoburgo verò versus ortum æstiuum & boream, tribus tantum. Hæc à paruis initijs breui admodum tempore, mercimoniorum vsu, ac ciuium industria, in mediocrem creuit magnitudinem, & reliquis per Scaniam oppidis haud leue damnum inferre est visa. Oportuno enim loco ad Rhynam amnem percelebrem, haud procul ab eiusdem ostio vbi fese in mare exonerat, sita erat, vnde facillima esse potuit, quemadmodum in alias regiones occiduas, & Septentrionales, ita & in Hollandiam natigatio, quæ ab Holmensibus exercebatur acri nimis ac indefesso studio. Necesse autem habebant Hollandi pariter, & Gothi, ac Sueci sequi Helsingoburgum, aut Coroniam proficisci vellent, cum mercibus per Holmiam iter facere, vbi hodie etiamnum pons est præaltus, fluuio instratus, qui quicquid apportabat mercium, id ferè totum ab Holmensibus velut interceptum coemebatur, confluentibus eodem ijs quoque, qui meridiem versus habitantes Helsingoburgum prius, aut Coroniam, vel ad alias ciuitates viciniores, mercandi causa commeare soliti fuerant. Holmiæ enim & sua vendebant carius, & si quid emendum erat, id plerunque viliori precio veniebat. Atque hic tum salus ciuitate, præter quotidiana mercimonia, vnus erat mercatus anniuersarius & longè frequentissimus, Iunio mense ferè medio, quando B. Bothulphi festum celebrare solitum fuit, cui Diuo Templum Holmense erat consecratum. Cùm autem passim quererentur & Coronenses, & Malmogenses, & Helsingoburgij, de interceptis hoc modo mercibus, & commoditatibus suis interuersis, resque ad harum vrbium interitum spectare videretur, si quidem Holmensibus permittenda essent consueta his mercimonia glisceni malo obuiam eundem ratus Christianus III. Holmensibus omnibus Coroniam migrare iussis, ciuitatem in pagi formam redegit, mercatumque illum aniuersarium percelebrem, vna Coroniam transtulit. Anno Domini 1547.

35. CREMPA.

D.

25. DANIA.

26. DANICVM FRETVM, OR SVNDT.

MINORES DANIAE INSVLAE EX ALBIS INGRESSV IVXTA HOLSATIAM, DITHMARSIAM, IVTIAM, PER OCEANVM occidentalem, ad Schagen, promontorium Cimbricum ascendendo.

BVSEN, Dithmarsis vicina propinquitate nota, nam aquis, æstu maximo remissis, ex ducatu in Insulam vado securus patet transitus: Septa est tota aggeribus, quemadmodum omnes vicinæ reliquæ, vna excepta sacra. Tres continet pagos, quorum vnus parochiali campanaria eminet. Nomina habet: Busen, Husen, & VVerne.

TERRA SANCTA, heilige Lande, non eius conditionis est Insula, cuius sunt reliquæ, in occidentali Oceano, ad Cimbricam Chersonesum. Quæ omnes aggeribus communitæ & contra marinorum fluctuum impetum sunt circumuallatæ, præter vnicam hanc sacram, quæ præcelsis montibus, & inaccessis est vndique circumdata rupibus. Quondam multò, quam nunc amplior, vt septem fuerit parochijs distincta. Quod etiam hoc tempore, recedente mari, animaduerti facilè potest, dum exesum; & suppressum violentia maris, solum conspicitur. Octo miliaribus Eidersstadia, sed nouem ab ostio Albis dissita, ad Zephyrum Angliæ opposita vlnas 46. 38. alibi etiam 30. alta; accipiendo; vlnam ex sententia Seruij, pro ea longitudine, quæ est brachiorum vtrinque extensorum, Germanicè eine Klafter.

Sunt, qui scribant, ab Hilgone, loci Episcopo, Insulæ nomen impositum. Verior tamen eorum sententia est, qui à sacris Virginibus eam appellatam asserunt, quæ quondam in ea fuerint, quarum vestigijs, quæ nunquam gramine teguntur, etiamnum Incolæ exhibent. Quemadmodum & miræ altitudinis Cellam ostendunt. Qualis autem nunc, huius Insulæ situs sit, & conditio, ad Illustrem, Nobilem, & magnificum virum Regium, in Ducatibus Daniæ Gubernatorem, & Henricum Ranzouium, Georgius Bruick, abs Adolpho, Holsatiæ Ducæ Terræ Sanctæ Præfectus, ita scribit: Tota Insula binis separatis rupibus constat, vna rubet, altera cander. Prior, munimentum, Arx & præsidium Insulæ; vna tantum via conscendi potest, & instar muri rubentis, recta ex mari emergit, haud aliter atque Segeberga Holsatiæ, ad altitudinem sex, & quadraginta vlnarum supernè pingui solo, & fertili vbique contecta, duarum vlnarum vel vnius cum dimidia, alicubi etiam vnius altitudine: passus colligit, 6046. Hordeum ex se fundit, Fabas, Pisa, & filignis loco, hordeum Anglicanum, ea præstantia, vt duo modij tribus Eiderstadiensibus præstent, profert lactucam, raphanos, spinacium, cum olere Italico conferenda, serpentes, bufones, nec vlla Veneta animantia habet. Superbirent magis Veneti, si ipsorum Corfu, tali fœlicitate bearetur. Armenta hic magna, oues, vaccæ, equi, quales Frisia gignit. Quibus tamen hic liberè vagari non licet, alioqui dum gramina consectantur, ex rupibus in mare decidunt. Aer hic purus, atque salubris. Ecclesia in summitate est, familiarum quinquaginta, Incolæ trecentij gens industria, robusta sana, rei nauticæ perita, diues. Extra partium solum ad res magnas, & dignitates emergens. Diuersi generis auibus nidos, &, quæ inuestigari non possunt, domicilia rupes hæc alta præbet, quarum incredibiles greges in autumno turmatim huc conuolant, Grues, Cygni, Anseres, Annates, Mergi, Alaudæ, Colluriones, Turdi, Galeritæ, & similes multæ, quę incolis grata fercula præbēt. Aquę pluuialis in hac Insulę parte vsus frequēs, quam in Cisternis Italico, & belgico more, conseruare nunc discunt. Tuta insuper hic nauibus statio, capaci in portu, qui & summæ profuuditatis exhibetur, in quem aditus ad Austrum patet, qui quandoque centum, & plures onerarias naues, sinu suo confouet & à Borealibus, Zephyrique incommodis defendit, æstu marino maximo remisso, naues etiamsi grandiores hinc pelago committi possunt, cum altitudo trium vlnarum, semper maris altitudo remaneat. Neque alibi in Insulam paret accessus, quam ipso in portu, qui à Duce Adolpho, cui Insula paret, propugnaculis, & castro probè, munitus est, vbi Gubernatorem habet cum præsidio.

Altera autem Insulæ sacræ rupes, quæ candet, fabulosa est, vbi suauissimi fontes passim eructant. Cuniculi in ea dominium habent. Non est vti rubens, compascua, canabam tamen producit. Hic, ad boream & subsolanum, admiranda naturæ miracula, ex montium visceribus eruuntur, Metallum colore, & nitore aurum perfectum referens: Argentum rude rubrum Goldberg. Incolæ Mummergolde vocant. Metallica aurea est, quam erutam ad Adolphum Holsatiæ Ducem emittunt, quæ tusa, lota, tosta, & separata, aurum perfectum reddit, & tantam sulphuris quantitatem, vt hinc sumptus, qui in separationem impenduntur, colligi possint. Inueniuntur & in ijsdem venis nuces auellanæ, & candelæ cereræ in lapidem induratæ; magna copia, & conuersæ in metallicam auream, limanes, conchæ: Glessum etiam (Bernstein nuncupant.) Item minores arborum rami metallici, tanta subtilitate, quanta nullus argentarius faber, licet artificiosissimus, ex auro conficere posset. Sed, vt paucis concludam, multa regna, multas regiones, & Insulas per lustraui, nec vnquam similem huic sacratæ vidi, quæ naturæ beneficio eo situ est, vt nulla vnquam humana vi expugnari possit. Et, si lignis instructa foret, quæ ex vicina importantur Holsatia, dici de ea posset; Terra contenta bonis, non indiga mercis, &c. Fuit etiam hæc Insula sacra, halecum captura quondam famosa, sicuti & iam hoc tempore piscibus omnis generis abundat, præsertim ostreis; adeò præstantibus & magnis, quales Londini in Anglia, vel Venetijs in Italia vix inueniuntur.

EIDERSTADIA Peninsula, Eidera (quæ eam à Thietmarsis separat) Heuera; Oceanoque finita; tanta magnitudine est, vt XXII. parochijs haberetur. Vbi Slesuicensi Ducatui adhæret, vnius miliaris latitudinem obtinet. Sed quà in mare protenditur, latior. Longa miliaria quatuor. Pratis ac pascuis vndiquaque, viresci. Hinc, magnum ex re pecuaria quæstum facit, & bobus tanta magnitudine abundat, quales in vniuerso Septentrionali tractu vix alibi inuenire est. Imò, ne in Hollandia quidem, quod ij fatentur omnes, quibus ista Pronuncia est peruagata. Oppida duo exhibet, Gardingum mediterraneum, & Toeningum, ad Eidoram, abs Adolpho Duce, magnifica arce exornatum.

NORDSTRANDIA; elegans & haud contemnendæ magnitudinis Insula, Ducatui Slesuicensi vicina, cum quo continens olim fuit, 36350. iugera aggeribus concluſa continet, & extra aggeres 3200. soleā quasi, humani pedis forma refert, à meridie in Boream, occasumque protracta; ab ortu Hadstadiam, à meridie & occasu Eidersstadiam; à Septentrione verò, Oceanum occidentalem habens. In eius medio tractus quidam est, ceu limes; Moerdyc vocant, sublimior quidē, sed palustris, duo fermè miliaria ha-

ria habens in longitudine, in latitudine autem, ſtadia quatuor, ſex, interdum etiam octo, cuius pars humilior, colitur, altera licet ſit inculta, Inſulanis tamen ſufficientem ignis materiam præbet. Portus habet tutiſſimos decem, læta eſt & compaſcua, vt ab Eiderſtadiæ fertilitate multis in locis parum diſcrepet. Circumiacentes, atque Oceano quaſi innatantes Inſulas complures habet, quæ maris impetu quotidie minuuntur atque deficiunt, ex quibus præcipuæ, quintum populi ordinem conſtituunt. VVirichshard vocant. Iuxta has omnes Inſulas incredibilis piſcium multitudo piſcatores beat, eorum vt precium, aliquot auri tunnis æſtimetur.

AMERVM, Quinque miliaribus à terra Sancta diſtans, vnicam Parochialem Eccleſiam à S. Cleonete nuncupatam, in medio obtinet, Septentrionem verſus, compaſcua, piſcatoribus dives, fundit ex ſe tractum arenoſum, ad duo miliaria. Gloriantur Incolæ, quod ratimures, apud ſe nulli nec aliundè importati viuere poſſint. Andreas Vellæus has Inſulas ita appellitat; Mondoa, Fanoa, Roma, Forda, Silda, Amroma, Helglanda, quibus peninſulam addit, Langlegiam.

FVROE, miliari vnico ab Amerum ſeparata, duobus à Ducatus Sleſuicenſis continenti diſtat, miliaria duo longa, & vnum lata, tribus culta Parochijs, quarum elegantes ſunt, & magnæ Eccleſiæ Orientalior, Oſterlandfoer nuncupata: Media, ad formam Cathedralis conſtructa, S. Ioannis; Tertia, VVeſterlandfoer dicitur. Inſula tali ſitu genio, & conditione eſt, vt deperdita & ſubmerſa naufragijs bona, huc frequentius appellant. Æſtu marino remiſſo, ex continenti in eam vada acceſſus patet. Arx hic quondam Lehembeckop familiæ fuit, cuius nunc tantum vallum, & ruinæ ſuperſunt.

ZILDIA, vulgo Gilt/ Adolphi Holſatiæ Ducis Inſula, exiguo interuallo à duabus iam commemoratis diſtans, inter quam, & Amerum, vehemens & impetuoſum mare, Rodeſdeiff nuncupatur. Solum habet culturæ patiens in longitudine vnicum, in latitudine verò miliare medium colligit. Verſus Auſtrum promontorium ad miliare, Vatroep, nuncupatum longè extendit, ſed & aliud in Boream bifurcatum ad duo miliaria protudit, Auſtralius, Liſt, Aliud, Melhorn indigetant. In vtroque lucroſa piſcatorum exercitia. Parochiales conuentus quatuor Zildia exhibet, Moerſum, Rantum, VVeſterland, & Keitum. Habet hic curtim Gubernator Regius, Henricus Ranzouius, adeò præſtantem, vt nobiliori familiæ domicilium & neceſſaria ſuppeditare poſſet.

IORSANDIA, ad Borea ſubſolanum, à Zildia miliari diſtans, miliare medium, in longum & latum tenet: ouibus abundat.

RIMNIA, ſiue Rim, à Liſt, promontorio Zildiæ miliaris medij à Ripen, Iutiæ oppido, duorum miliarium interuallo diſtat, vnius miliaris & Parochiæ eſt, aggeres habet, colles arenoſos, & paſcua.

MONNOE, miliari ab Rimnia diſtans, exigua eſt, nam ad medium miliare longa ad quartam partem tantum lata, compaſcua eſt, & piſcatoribus ſedes, caſasque præbet.

FANOE, Boream magis, Zephyrumque reſpiciens, longa miliaria duo, & lata medium, in duas Parochias diuiditur. Quarum auſtralior, Suderhouet, vbi celebris piſcatorum frequentia, Borealis autem in ſpecie Fanoe dicitur. Ad hanc parochialem portus eſt, quem vulgo Nordhoue nuncupant.

NVMINDI, Abs Iutiæ oppido Rinckopen, miliaribus diſtat duobus. Hic ſitæ ſunt & aliæ, Landsfaſtholm, Kliter, & Numindt, vbi autem hæ Inſulæ propius ad Iutiam accedunt, vix iactu lapidis ab ea diſtant. Vbi & traiectus exiſtit.

Omnes autem iam commemorati occidentalis Oceani inſulares, ſicut & omnes ferè Dani, tam marinis quam fluuialibus piſcibus abundant. De quibus nouus eius Patriæ autor, Ioannes Keldingenſis, hunc in modum ſcribit: Eſt autem hæc Cimbrica tellus, omnis generis piſcibus abundans, quorum aliquot ſpecies hic recenſeri libet, vt inde Dei bonitas, qui dives eſt in omnes iunoteſcat, ſimulque Zonæ huius occidentalis commoditas, æſtimetur. Notiores igitur apud nos vtriuſque generis ſunt, Lucius, Carpio, Cyprinus Perca maior, Perculus, ſiue Melanurus, Alota, Crythrinus, Praſimus, Gobio, vulgariter Quapium, anguilla, ϕάγρος, cuius latinum nomen non inuenio, Germanicè Neſcher/ noſtra lingua Sterling/ Tencha, Fundulus, Salar, oculata. Item marini, Raia, Cancer, Tinca, Gladius, aſellus mollis, Solia maior, & minor, Lingulaca, Rhombus, halec, paſſer, concha, omnis generis, accipienſer, aliter Sturio, prægrandiores etiam belluæ Lutra, canicula, balena, & id genus plura.

Sunt in eodem hoc mari Orcades, Farre, Islandia, Regis Daniæ Inſulæ, de quibus in Noruegiæ deſcriptione dicendi locus erit.

INSVLAE A PROMONTORIO SCAGEN AD ORIENTALEM IVTIAE LATVS FIMBRICAM vſque.

SCAGEN, promontorium Cimbricum, nautis notiſſimum, in Boream longè excurrit, ignem perpetuum, nautis collucentem, Regis Daniæ ſumptibus, fouet. Infra Scagen, tribus, & quatuor miliaribus, Auſtrum vt aliquot ſunt paruæ, & inculte Inſulæ, quas propter Syrtes propinquas, nautæ procul vitare ſolent.

PICKERHOLMIA, TIRSCOLMIA, HERTZHOLMIA, ROM, Inſulæ ſunt exiguæ, ad ortum, VVeſitæ peninſulæ vicinæ.

HELMES, Inſula rotunda, & alta, Harca vnica circumiri poteſt, aliquot regias equas alit, ibidemque creſcit alium ſyluestre, & fruteta habet breuia quercina, vnde faſces, igni concitando, fouendoque idonei. Tres hic nobilium ſedes fuerunt, quas Rex Chriſtophorus eius nominis vltimus in fiſcum redactas ſolo adæquauit. Hinc recta in mare Balticum nauigia tendunt.

LESSOE, ad Auſtro ſubſolanum tribus ab Hertzholmia, ad ortum autem quatuor miliaribus à Schebu Vico Veſitæ diſtans. Inſula eſt trium miliarium, tres habet Parochias, & ſyluas, turri, tamque Eccleſiam, quàm naucleri ad euitandum pericula, obſeruant. Eſt etiam in eadem hac Inſula ad ortum, exiguus portus, & Incolæ huius Inſulæ parent Capitulo VViburgenſi.

Ad hoc Iutiæ latus poſt Leſſoe Inſulam, obuius eſt maximæ capacitatis, & altitudinis ſinus Limfoerdt, qui VVeſitam peninſulam à Iutia diſſipat, & ad occidentale, ſiue Britannicum mare, ſe extendit, à quo exigua continentis portione ſeparatur. Tam latis autem ſe pandit anfractibus, vt aliquot insignes Inſulas bene cultas ambitu ſuo contineat. Nam tribus ab Alburgo miliaribus ad occaſum Inſula iacet, Monaſterio Claragbi & ad ortum, OTTONIA eſt, cuius Cranzius meminit, lib. 14. cap. 19. in ſua Dania. Nunc autem hæc eadem TIRHOLMIA dicitur, quod nomen Tiram Heraldi Regis matrem indidiſſe ratiocinor, quæ poſt diſceſſum ex Iutia Imperatoris Ottonis, omnem à Sleſuico regionem Septentrionem verſus, vallo muniri curauit. Exat hodie in ea Inſula pagus, qui Obdij dicitur, quo in loco Iutios Imperatorem ſuperaſſe creditur. In hoc etiam ſinu, MORSOE eſt, quatuor miliarium inſula, in cuius littore Orientali oppidum eſt Nicoping, ex quo in prouinciam Peninſularem Hallingiam traijcitur.

Deſcendendo ex ſinu Limfordt, obuium eſt, promontorium Haſens, cui vicinæ ſunt Inſulæ aliquot, HELMES, de qua iam ante dictum eſt.

TVN, ab Arhuſia Iutiæ, abeſt miliaribus tribus, miliaris, & Parochiæ eſt vnius, ibi & KITTOLMIA, cum IORDHOLMIA. Iſthinc in ipſis faucibus ſinus Horſenſis tres aliæ ſunt, ALROE, GERNOE, VVors. Eſt & Endola, miliare longa medium lata, vnum Parochialem Eccleſiam; & ſyluas habet.

SAMPSVE duorum miliarium iuſti miliaris magnitudine, ex Iutiæ oppoſito ſita, frumentorum ferax, & amœna, quinque Parochialibus Eccleſijs, & multis decorata Pagis, cum vno Cœnobio. Dorotheæ Chriſterni tertij Regis Coniugis, vſu frumentariæ poſſeſſioni, poſt Randesheimium, conceſſa.

Inter Sampſoe, & TVN, ordinarius eſt nautarum curſus in Norueglam tendentium. Fuerunt olim in hac inſula tres Arces: VVisborg, Bottenborg & Haldt, quæ iam ante multos annos vetuſtate collapſæ ſunt.

AROE, in aditu Sleſuicenſis Ducatus ſita, vbi in Fioniam per Arſenſem, ſiue Ottenſem ſinum, ad oppidum Arcens, traijcitur. Quatuor eſt diſtincta Parochijs, Nimirum, Landkirchen, Burgh, Peterſdorff, & Badendorff. Quin & eleganti decoratur opidulo Burgh, & breui inde ſpatio Arce, Glambecenſi, cuius muri tantum ſuperſunt. Quam Adolphus Dux, ad cuius iuriſdictionem pertinet, reſtaurare nititur. Incolæ in hac Inſula multi.

QVAE INTER ZELANDIAM FIONIAM ET SCANIAM SVNT SITAE.

FARE, MASSOI SPROE, DVRHOLM, FANNE, ASSE, VVEDDERE, FEE, ROE, LINDHOLM, OEM, AGGERS, ECKHOLM, TOROE, CIOE, STRVNE, ARNAC, MVNCOE, LVOE. Hæ omnes fretum Græneſund, hinc inde paſſim occupant.

TASSINGA, inter multas alias inſulas, prope oppidum Fioniæ, Suineburgum, præcipua, miliare in longitudine habens, in qua, præter aliquot parochias, curia eſt Kettorp, ad Roſenkranzios, & Ranzouios, ſpectans. Ex hac inſula, ab oppido Aſcens, in Iutiam duo ſunt miliaria, ex Niburgo; in Zelandiam quatuor miliarium, per mare Balticum traiectus, alioqui admodum periculoſus, præſertim mari procellis exagitato. Nam cum Orientalis pelagi vnda, ex tot fluminibus ingiter illabentibus aucta, inter tam multas inſulas exitum quærens, in modum torrentis, velociſſimo curſu protrudatur, facilè contingit, vt ventis à diuerſa parte obluctantibus, fluctus in immenſum attollatur. Nautæque vndarum ambiguis vorticibus, periculoſè implicentur, vnde multi in hoc traiectu abſorpti feruntur, anno M. C. LXX. Epiſcopus Sleſuicenſis, in traiectu huius freti cum magno ſuorum familiarium numero, perijt, qui longo tempore poſt repertus, in monaſterio forenſi, in Zelandia ſepultus eſt. Anno M. D. XIII. Sereniſs. Daniæ Rex Ioannes, vix menſem ante obitum, profectus in Iutiam, incolis eius dicendi, & controuerſias dirimendi cauſa, cum Balticum mare traijceret, tempeſtate ſubitò exorta, cum Regia nauis variè luctantibus inter ſe ventis, atque fluctibus, quaſſata eſſet, in tanto fuit diſcrimine, vt cum ad oppidum Niburgum apuliſſet, aſcendiſſetque de naui in pontem, conuerſus ad mare, veluti mortem ſuam præſagiens, dixerit: Vale Balticum, vale, eam in nos hodie ſæuitiam exercuiſti, vt per te tranſitum nobis patere poſthac te nolle oſtenderis. Eſi omnes naues commodiſſime, inter Scaniam, Zelandiamque, per fretum, den Sund, nauigare ſoleant, tamen frequenter accidit, vt nauigia minora, quibus minus periculi eſt, ab inſulis, ac locis vadoſis, ex Holſatia, Lubeca, alijsque vicinis Regionibus ſoluentes, per hoc Balticum mare nauigationes ſuas inſtituant. Ita tamen, vt in oppido Nyburgh, conſueta vectigalia, ſoluere cogantur.

LANGELANDIA, ſeptem miliaria in longum extenſa, oppidum habet Rutkhoeping, & Regiam Arcem probè munitam Trancker, ac præter complures pagos, parochias XVI. & quædam nobilium prædia.

LALANDIA freto Groneſund à Zelandia, & exiguo traiectu à Falſtria ſeparata, frumentorum admodum ferax, in qua præter multos vicos, & Parochias, quatuor oppida ſunt. Arces etiam, & aliquot nobilium Curiæ.

FALSTRIA, miliaria quatuor longa, multas parochias, oppida duo regiasque arces, Nikeping, & Stubbekeping, complectitur. Ex hac Inſula iuxta Regis prædium, frequens in Germaniam traiectus, qui ſeptem eſt miliarium ad VVarnemundam, plurimum frumenti anno prouentu vicinis locis ſuppeditat.

MOENA, Zelandiæ, quaſi ſinu fota, & comprehenſa pagos ac parochias complures habet, & oppidum Stekoe, cum Regia Elmelund, altiſſimos inſuper montes, ex quibus creta effoditur.

SOLDHOLMIA, Inſula Amac, ad ortum oppoſita, producendo fœno eſt deſtinata, cum virenti gramine ſit tota veſtita.

AMAC, ſiue Amaggar, miliari cum dimidio longa, ſed non æquè lata, fertilitate, & leporum mirabili copia celebris, inſignem portus oportunitatem, Hafniæ Daniæ metropoli præbet. Pagos habet diuerſos, & melius præ cæteris cultos, quorum incolæ Germani, exceptis duobus, Arci proximis, Elizabeta Philip. Regis Hiſpaniarum filia, foror Caroli V. Imperatoris, cum circa annum M. D. XIV. Regi Chriſtiano ſecundo nupſiſſet, precibus à marito Rege obtinuit, vt ex Belgio, aliquot Coloni, in hanc Inſulam deducerentur, qui elegantibus eam hortis, pro gentis conſuetudine colunt, ex quibus eum fructibus, oleribusque ſuis, Hafniæ forum quotidie exornant. Sed de hac Inſula, in peculiari Hafniæ deſcriptione plura.

HVAENA, Nobiliſſimi viri Tychonis Brache, Domini de Knudſtrup, Aſtrologicis, omniumque diſciplinarum liberalium ſtudijs, & Vraniburgo arce, ab eo, Sereniſſimi Regis Daniæ Frederici ſecundi decreto, Aſtronimæ inſtaurandæ gratia, ædificata valdè famoſa.

QVAE SCANIAM BLECKINGIAM, HOLLANDIAM ET SVETIAM RESPICIVNT.

IN HOLLANDICO littore, complures ſunt Inſulæ, ac Scopuli ſine nomine, quorum ſeries ſe latè circa Noruegiæ littora, & promontorio extendit, ibi ANHOLT, ibi Nidingia.

ANHOLT, Inſula, quam tres occupant Eccleſiæ, duas in mare extendit rupes, quarum altera vnius ferè miliaris, nautis admodum noxia, vnde ortum eò loci prouerbium.

Leſſoe Nidingh vnd Anholdt.
Macken/ dat mannicher Seeman nit wirdt old.

NIDINGIA, Nidingh/ ab Anholdt octo miliaribus ſeparata, rupes eſt oblonga, quarta miliaris pars, ſaxa quædam eminent, quædam ſub aquis latitant.

LANDOE, & HANNOE duæ inſulæ, in Oceano orientali haud procul à Scaniæ littore ſita, eleganti ſtructura ſunt inſignes. Vlterius in eodem hoc mari procedente, Bornholmia, Gotlandia, Oſel, Mohneme occurrunt. Quarum Tacitus, ex ſententia Ranzouij meminiſſe videtur, cùm inquit: Nondum ſatis cognitis Populo Romano interioribus Oceani terris, Gothinos, id eſt, Gotland, Oſios, id eſt, Oſel, Burios, id eſt, Bornholm, &c.

BORNHOLMIA, quinque miliaribus à littore Auſtrali remota, præter multos pagos, aliquot Eccleſias habet, & arcem Santvvick, ſeptem miliaria in longitudine colligit, eius vniuerſos reditus, ob pacto olim cum Frederico primo inita, Lubecenſes aliquot annis collegerunt: ſed nunc, ante annos decem, Daniæ reſtituta. Hinc ad ortum, miliaribus quadraginta, ſita eſt Gotlandia.

GOTLANDIA, pinifera, in longitudine habens XXIV. miliaria, olim Regno Saetiæ, iam verò, à tempore Regis VVoldemari vltimi, Cotoniæ Danicæ ſubiecta. Fuit in hac inſula antiquiſſimum emporium VVisbu, oppidum elegans, ſed nunc tranſlata ad vrbes mercatura, viris opibusque attenuatum eſt. Magnitudinis veteris ſtructuræ, & priorem fortunam, rudera, fores, & feneſtræ ferreæ oſtendunt. Multas parochias, pluresque pagos, & iuxta VVisbu, arcem munitiſſimam habet. Iuxta quam, anno ſalutis 1566. circa diem S. Iacobi, cum Danica claſſis ſtatiua haberet, ſæuiſſima ingruente tempeſtate, ita diſiecta eſt, vt vndecim Danicæ naues, & Prætoria Lubecenſium, cum duabus alijs illiſæ littoribus omninò confractæ, perierint. In quibus multi viri nobiles, & Bartholomæus Tinappel, conſul Lubecenſis, cum alia militari, & nautica turba, ad ſeptem milia, miſerè perierũt. Quorum cadauera fluctibus, paulò poſt ad littus adiecta, in VVisbu, vicinisque locis ſunt ſepulta. Hæc Inſula, præter frumenti, caſeos, butyrum, variasque pelles, quas emittit; abietes etiam proceras, quarum frequentes ibi ſyluæ, ac proinde mala nauibus, lapides, ad ſtructuras vtiles, nec non calcem, copioſè emittit.

OSEL, longitudine miliaria quatuordecim, latitudine ſeptem adæquat. Quondam collegiata Canonicorum ſocietas totam poſſedit, ſaluo tamen iure, quod Daniæ Regi; tum ſemper competebat. Nunc, tota coronæ Daniæ incorporata, vbi Caſtrum Arenſburgh cum Regis præſidio, Incolæ, ad quatuor milia cenſentur. Inter quos nobiles XXX. octo parochialibus eſt diſtincta Eccleſijs, quarum nomina Schvvorne, Piua, Kårgel, Kirgis, VVolde, Kormel, Kilckan. Lubeca centum, Hafnia, octuaginta. A Liuonia XII. miliaribus diſtat.

MOHNEME, inter Liuoniam, & Oſel Inſulam, à qua ſeſquimiliaria diſtat, duo eſt longa, & lata miliaria totidem. Proinde, maior, eſt eiuſdem nominis alia, quam ſupra recenſuimus, atque hinc iſtos Inſulares, Maninos eſſe Taciti, multi exiſtimant.

Sed hoc coronidis loco adijciendum prius eſſe duxi, quòd Incolæ harum Regionum Septentrionalium fuerint, & adhuc ſint frigidi & ſicci, proceræ ſtaturæ, faciei pulchræ, boni coloris, iucundi, læti, ſuſpiciоſi, callidi, ac in negotijs prouidi, ſani, ſuperbi; amantes ſuorum, multum comedant ac bibant, benè coneoquant, ideoque diu viuant, ſanguine abundent, mores ſeueros habeant, & propter cordis calorem, ſint pugnaces & rixoſi, ament pericula, venationes & peregrinationes, ſuarum opinionum ſint defenſores, nihilominus iuſtitiæ memores, in omnibus linguis addiſcendis adprimè dociles, muſarum amantes, & pacta & contractus ſanctè obſeruent, multos habeant liberos, & quod fœminæ ipſo-

venationem præbet. Quemadmodum & marinos, dulciumque aquarum piſces, atque ſiliginem. Et quia palſim compaſcua, rei pecuariæ fouendæ, idonea.

FIMBRIA, Cimbrici nominis veſtigium vnica tantum litterâ immutata, refert, vnde quibuſdam, Cimbria parua, dicitur. Ex oppoſito Lubecæ, ſita, (Ita enim Chriſtianus Cilicius, eius diſtantiam, ſatis, vti apparet, remotam, aſſignat:) piſcatu, & grata fertilitate famoſa, cum vix vlla ſit in tota inſulæ terræ gleba, quæ ædificijs occupata non eſt, quin ſiliginem, & maximè quidem triticum copioſo prouentu producat, quod in Hiſpaniam ob grani præſtantiam, auehitur. Quatuor eſt diſtincta Parochijs, Nimirum, Landkirchen, Burgh, Peterſdorff, & Badendorff. Quin & eleganti decoratur opidulo Burgh, & breui inde ſpatio Arce, Glambecenſi, cuius muri tantum ſuperſunt. Quam Adolphus Dux, ad cuius iuriſdictionem pertinet, reſtaurare nititur. Incolæ in hac Inſula multi.

QVAE INTER ZELANDIAM FIONIAM ET SCANIAM SVNT SITAE.

FARE, MASSOI SPROE, DVRHOLM, FANNE, ASSE, VVEDDERE, FEE, ROE, LINDHOLM, OEM, AGGERS, ECKHOLM, TOROE, CIOE, STRVNE, ARNAC, MVNCOE, LVOE. Hæ omnes fretum Græneſund, hinc inde paſſim occupant.

TASSINGA, inter multas alias inſulas, prope oppidum Fioniæ, Suineburgum, præcipua, miliare in longitudine habens, in qua, præter aliquot parochias, curia eſt Kettorp, ad Roſenkranzios, & Ranzouios, ſpectans. Ex hac inſula, ab oppido Aſcens, in Iutiam duo ſunt miliaria, ex Niburgo; in Zelandiam quatuor miliarium, per mare Balticum traiectus, alioqui admodum periculoſus, præſertim mari procellis exagitato. Nam cum Orientalis pelagi vnda, ex tot fluminibus ingiter illabentibus aucta, inter tam multas inſulas exitum quærens, in modum torrentis, velociſſimo curſu protrudatur, facilè contingit, vt ventis à diuerſa parte obluctantibus, fluctus in immenſum attollatur. Nautæque vndarum ambiguis vorticibus, periculoſè implicentur, vnde multi in hoc traiectu abſorpti feruntur, anno M. C. LXX. Epiſcopus Sleſuicenſis, in traiectu huius freti cum magno ſuorum familiarium numero, perijt, qui longo tempore poſt repertus, in monaſterio forenſi, in Zelandia ſepultus eſt. Anno M. D. XIII. Sereniſs. Daniæ Rex Ioannes, vix menſem ante obitum, profectus in Iutiam, incolis eius dicendi, & controuerſias dirimendi cauſa, cum Balticum mare traijceret, tempeſtate ſubitò exorta, cum Regia nauis variè luctantibus inter ſe ventis, atque fluctibus, quaſſata eſſet, in tanto fuit diſcrimine, vt cum ad oppidum Niburgum apuliſſet, aſcendiſſetque de naui in pontem, conuerſus ad mare, veluti mortem ſuam præſagiens, dixerit: Vale Balticum, vale, eam in nos hodie ſæuitiam exercuiſti, vt per te tranſitum nobis patere poſthac te nolle oſtenderis. Eſi omnes naues commodiſſime, inter Scaniam, Zelandiamque, per fretum, den Sund, nauigare ſoleant, tamen frequenter accidit, vt nauigia minora, quibus minus periculi eſt, ab inſulis, ac locis vadoſis, ex Holſatia, Lubeca, alijsque vicinis Regionibus ſoluentes, per hoc Balticum mare nauigationes ſuas inſtituant. Ita tamen, vt in oppido Nyburgh, conſueta vectigalia, ſoluere cogantur.

LANGELANDIA, ſeptem miliaria in longum extenſa, oppidum habet Rutkhoeping, & Regiam Arcem probè munitam Trancker, ac præter complures pagos, parochias XVI. & quædam nobilium prædia.

LALANDIA freto Groneſund à Zelandia, & exiguo traiectu à Falſtria ſeparata, frumentorum admodum ferax, in qua præter multos vicos, & Parochias, quatuor oppida ſunt. Arces etiam, & aliquot nobilium Curiæ.

FALSTRIA, miliaria quatuor longa, multas parochias, oppida duo regiasque arces, Nikeping, & Stubbekeping, complectitur. Ex hac Inſula iuxta Regis prædium, frequens in Germaniam traiectus, qui ſeptem eſt miliarium ad VVarnemundam, plurimum frumenti anno prouentu vicinis locis ſuppeditat.

MOENA, Zelandiæ, quaſi ſinu fota, & comprehenſa pagos ac parochias complures habet, & oppidum Stekoe, cum Regia Elmelund, altiſſimos inſuper montes, ex quibus creta effoditur.

SOLDHOLMIA, Inſula Amac, ad ortum oppoſita, producendo fœno eſt deſtinata, cum virenti gramine ſit tota veſtita.

AMAC, ſiue Amaggar, miliari cum dimidio longa, ſed non æquè lata, fertilitate, & leporum mirabili copia celebris, inſignem portus oportunitatem, Hafniæ Daniæ metropoli præbet. Pagos habet diuerſos, & melius præ cæteris cultos, quorum incolæ Germani, exceptis duobus, Arci proximis, Elizabeta Philip. Regis Hiſpaniarum filia, foror Caroli V. Imperatoris, cum circa annum M. D. XIV. Regi Chriſtiano ſecundo nupſiſſet, precibus à marito Rege obtinuit, vt ex Belgio, aliquot Coloni, in hanc Inſulam deducerentur, qui elegantibus eam hortis, pro gentis conſuetudine colunt, ex quibus eum fructibus, oleribusque ſuis, Hafniæ forum quotidie exornant. Sed de hac Inſula, in peculiari Hafniæ deſcriptione plura.

HVAENA, Nobiliſſimi viri Tychonis Brache, Domini de Knudſtrup, Aſtrologicis, omniumque diſciplinarum liberalium ſtudijs, & Vraniburgo arce, ab eo, Sereniſſimi Regis Daniæ Frederici ſecundi decreto, Aſtronimæ inſtaurandæ gratia, ædificata valdè famoſa.

QVAE SCANIAM BLECKINGIAM, HOLLANDIAM ET SVETIAM RESPICIVNT.

IN HOLLANDICO littore, complures ſunt Inſulæ, ac Scopuli ſine nomine, quorum ſeries ſe latè circa Noruegiæ littora, & promontorio extendit, ibi ANHOLT, ibi Nidingia.

ANHOLT, Inſula, quam tres occupant Eccleſiæ, duas in mare extendit rupes, quarum altera vnius ferè miliaris, nautis admodum noxia, vnde ortum eò loci prouerbium.

Leſſoe Nidingh vnd Anholdt.
Macken/ dat mannicher Seeman nit wirdt old.

NIDINGIA, Nidingh/ ab Anholdt octo miliaribus ſeparata, rupes eſt oblonga, quarta miliaris pars, ſaxa quædam eminent, quædam ſub aquis latitant.

LANDOE, & HANNOE duæ inſulæ, in Oceano orientali haud procul à Scaniæ littore ſita, eleganti ſtructura ſunt inſignes. Vlterius in eodem hoc mari procedente, Bornholmia, Gotlandia, Oſel, Mohneme occurrunt. Quarum Tacitus, ex ſententia Ranzouij meminiſſe videtur, cùm inquit: Nondum ſatis cognitis Populo Romano interioribus Oceani terris, Gothinos, id eſt, Gotland, Oſios, id eſt, Oſel, Burios, id eſt, Bornholm, &c.

BORNHOLMIA, quinque miliaribus à littore Auſtrali remota, præter multos pagos, aliquot Eccleſias habet, & arcem Santvvick, ſeptem miliaria in longitudine colligit, eius vniuerſos reditus, ob pacto olim cum Frederico primo inita, Lubecenſes aliquot annis collegerunt: ſed nunc, ante annos decem, Daniæ reſtituta. Hinc ad ortum, miliaribus quadraginta, ſita eſt Gotlandia.

GOTLANDIA, pinifera, in longitudine habens XXIV. miliaria, olim Regno Saetiæ, iam verò, à tempore Regis VVoldemari vltimi, Cotoniæ Danicæ ſubiecta. Fuit in hac inſula antiquiſſimum emporium VVisbu, oppidum elegans, ſed nunc tranſlata ad vrbes mercatura, viris opibusque attenuatum eſt. Magnitudinis veteris ſtructuræ, & priorem fortunam, rudera, fores, & feneſtræ ferreæ oſtendunt. Multas parochias, pluresque pagos, & iuxta VVisbu, arcem munitiſſimam habet. Iuxta quam, anno ſalutis 1566. circa diem S. Iacobi, cum Danica claſſis ſtatiua haberet, ſæuiſſima ingruente tempeſtate, ita diſiecta eſt, vt vndecim Danicæ naues, & Prætoria Lubecenſium, cum duabus alijs illiſæ littoribus omninò confractæ, perierint. In quibus multi viri nobiles, & Bartholomæus Tinappel, conſul Lubecenſis, cum alia militari, & nautica turba, ad ſeptem milia, miſerè perierũt. Quorum cadauera fluctibus, paulò poſt ad littus adiecta, in VVisbu, vicinisque locis ſunt ſepulta. Hæc Inſula, præter frumenti, caſeos, butyrum, variasque pelles, quas emittit; abietes etiam proceras, quarum frequentes ibi ſyluæ, ac proinde mala nauibus, lapides, ad ſtructuras vtiles, nec non calcem, copioſè emittit.

OSEL, longitudine miliaria quatuordecim, latitudine ſeptem adæquat. Quondam collegiata Canonicorum ſocietas totam poſſedit, ſaluo tamen iure, quod Daniæ Regi; tum ſemper competebat. Nunc, tota coronæ Daniæ incorporata, vbi Caſtrum Arenſburgh cum Regis præſidio, Incolæ, ad quatuor milia cenſentur. Inter quos nobiles XXX. octo parochialibus eſt diſtincta Eccleſijs, quarum nomina Schvvorne, Piua, Kårgel, Kirgis, VVolde, Kormel, Kilckan. Lubeca centum, Hafnia, octuaginta. A Liuonia XII. miliaribus diſtat.

MOHNEME, inter Liuoniam, & Oſel Inſulam, à qua ſeſquimiliaria diſtat, duo eſt longa, & lata miliaria totidem. Proinde, maior, eſt eiuſdem nominis alia, quam ſupra recenſuimus, atque hinc iſtos Inſulares, Maninos eſſe Taciti, multi exiſtimant.

Sed hoc coronidis loco adijciendum prius eſſe duxi, quòd Incolæ harum Regionum Septentrionalium fuerint, & adhuc ſint frigidi & ſicci, proceræ ſtaturæ, faciei pulchræ, boni coloris, iucundi, læti, ſuſpiciоſi, callidi, ac in negotijs prouidi, ſani, ſuperbi; amantes ſuorum, multum comedant ac bibant, benè coneoquant, ideoque diu viuant, ſanguine abundent, mores ſeueros habeant, & propter cordis calorem, ſint pugnaces & rixoſi, ament pericula, venationes & peregrinationes, ſuarum opinionum ſint defenſores, nihilominus iuſtitiæ memores, in omnibus linguis addiſcendis adprimè dociles, muſarum amantes, & pacta & contractus ſanctè obſeruent, multos habeant liberos, & quod fœminæ ipſo-

næ ipsorum difficulter pariant, sintque formosæ, & in administratione rei familiaris tenaces & prudētes, ex Catharro autem morbo regio, angina, pleuritide, fistulis, aqua intercute vel ptisi plerumque moriantur.

DOCCVM Frisiæ oppidum, nunc Leouardiensis diœceesis in Dongerdelia situm, loco primum dumoso excitatum, quod loci & commerciorum commoditate inelegans, deinde oppidum excreuit. Amnem habet ex portu maris Schelbach, qui in Oceanum delabitur, ipsamque ciuitatem media quasi ex parte intersecat, ad nauigationem & negotiationem accommodum, Emporium olim fuit occidentalium mercium. Pontes habet duos ligneos, quorum alter silice stratus, nundinis & quotidianis ciuium inambulationibus celebratur. Anno 1582. nouis statuum contra Philippum Regem factionibus, murorum reparatione priscam muniti oppidi formam, quam sub Carolo Quinto amiserat, recipit. Forum habet oblongum & amplum, priuatis ciuium ædibus, & in medio domo negotationi dicata; ornatum. Duas habet Ecclesias parochiales, in vno cœmiterio constitutas, vnam S. Martino, alteram S. Bonifacio sacram. Cum Xenodochio benè dotati; D. Antonij Sacello, & magnifica S. Bonifacij Abbatia, Ciues industrij sunt, negotiatores callidi, & ad literarum studia idonei, quod ingenia plurima, quæ hanc patriam ortu illustrarunt, non obscurè confirmant.

E.

40. EISLEBIA, Germaniæ Saxonicæ in Comitatu Mansfeldensi oppidum.

29. ELBOGEN, Scaniæ Danicæ oppidum.

F.

30. FLENSBVRGVM celebre Holsatiæ oppidum, de quo strenui ac Nobilis Viri Henrici Rantzouij Regis Daniæ Camœnæ hæc Geographiæ amantibus lusēre.

Me Fleno struxit vicini in littore ponti
Nota satis non est cuius origo viri.
Ante fui sedes horum qui fallere pisces
Norunt, nunc domibus floreo magnificis.
Aptior haud vrbs est mutandis mercibus vlla,
Prædita sunt portus commoditate boni.
Arx mihi perpulchra est, sunt templa decore superba,
Regibus & Ducibus sunt data iura mihi.
Nunc me iure tenet pariter Fridericus & arcem
In Daniæ & Regno qui modò Sceptra gerit.

26. FRETVM DANICVM, OR, SVNDT.

G.

14. GOVDA, Hollandiæ oppidum in ostio aluei, Goudæ, cuius & nomen refert, ad flumen Isalam situm, Leida quarto distatum miliari, copiosum, diues, lautum, populo abundans, permultas in mœnijs turres, nouem verò in ambitu colligit portas. Xenodochia, Nosocomia, Orphanotrophia, & multa, nuncupata pietati loca, amplissimaque monasteria, ante, quàm Geusicis implicaretur tricis, ad admirationem exhibere solebat, quorū cōplura nunc, solo æquata, iacent. Sextum & vltimum in Statuum ordine, occupat locū. Suburbia habuit amplissima, in quibus plures, quā octingentæ domus, quæ nunc cum S. Oliuerij Ecclesia, & leproforio amplo diruta. Fœcunda eruditorum virorum genitrix, semper fuit, edidit enim Hēricum & Ioannem, scriptis illustres, quos Tritemius in suo illustrium virorum catalogo, memorat. Item, Guilhelmum, Hermannum, & Cornelium Aurelium, Historiographos, & poetas, Hermannum Goudanum Theologum & Iacobum poetam insignem. Et, præter hos, patrium hoc solum, ortu decorant. Cornelius Schoneus, quem edita poemata sua laudant, Raynerus Snoyus, qui de Christiana libertate opusculum scripsit & paraphrases in psalmos, quas Nicolus Hugonius latinitate donauit, Carmelitarum Prouincialis, in Vbiorum Metropoli Agrippina Colonia ordinis sui Cœnobio peculiare ornamentum. Et hi quidem omnes vita defuncti, celeberrimam nominis famam reliquerunt. Inde verò tempore, multorum auctor operum Cornelius Loos Callidius Goudanus apud Moguntinos inclaruit. Porro, dum in Goudæ descriptione men. inimus natantium glebarum, in eius oppidi foueis, promissimus de ijs, nos latius acturos in Indice. Itaque eius nunc benè memores, existimabamus, harum occasione, non inuenustām hic disputationem cum ijs instituri posse, qui Hollandiam & Campestrem Brabantiam, alienas esse, aduentitias & inquilinas Insulas, quæ inundatione, & amnibus eò deuectæ fuerint. Nannius siquidem in libris συμμικτῶν, eos falli existimat, qui in Batauica & Brabantia camporum planitie, fyluas fuisse, atque earum tempestatibus euersarum, ea loca, sepulcra esse arbitrantur, ductus auctoritate quadam Plinij libro naturalis historiæ XVI. cap. 1. Quo loco Nannius, Plinium docere constanter adfirmat, Romanos, dum circa Batauiam agerent, procul quasi ingentem hostium classem vidisse, cui, dum occurrerent conflicturi, non in aciem hostium, sed in arbores, vnà cum Insulis natantes incidisse, quæ ad proxima quæque littora rapiebantur, & nihil Romanorum classes metuentes, in Batauiam appulisse, atque illic (miserabile visu) omnes, vno casu, procubuisse. Cæterūm, quia hic cum mortuis dimicare non libet, de natantium globorum ratione, quæ in Goudæ foueis, quandoque conspiciuntur, & ad hanc nostram descriptionem meritò pertinent, pauca. Meminit quidem Plinius lib. 2. cap. 97. fluitant Insularum, quæ nunquam die ac nocte eodem loco visuntur, imò non ventis solum, sed etiam contis, vel quolibet impulsu, ceu remo nauicula, mouentur, verùm, causam earum non assignat. Natantēs autem insulas, triplices inuenio, alias Symplegades, hoc est, concurrentes Græcis appellatas, de quibus Plinius lib. 4. cap. 13. alias, ex Olao Magno, in Mari glaciali, errabundas: Ingentes sunt diremptæ glaciei crustæ, Tertium earum insularum genus, Plinius commemorat, lib. 2. cap. 95. quæ in lacubus natant. Quas non alia ratione, quàm ingentes terræ glebas, in Goudiæ foueis natare existimamus. Ratio autem, vt in ipso Hollandiæ fundo, ita in lacuum etiam natio natura versatur, quorum vapores, cum materiam à profundo glutinosam ac lentam eleuent, ea, cum innata circa margines vligine, glebis ac furculis incidentibus adglutinata, aliquo temporis spatio, crescit, & in multa aquæ altitudine, innatat. Rationem hanc Hollandica ignis pabula, confirmant: Ea namque regio, bituminoso cœno, ac massa constans, atram glebam suppeditat, ex qua lutum effoditur, quod accuratè, subactum, ac in aream diffusum, crassitudine palmari extenditur, & vbi paulatim consiterit, palmares in tesseras scinditur, ac deinde siccius redditum, in metas attollitur, quò integrè siccescat. Ita Hollandicum, ita Flandricum agitatur, & præparatur lutum, sed Hollandicum excellit, quod bitumine solo constare videatur, habens aliquando paruas etiam quasdam marcidi ligni reliquias, ligna omnia superans, caloris vehementia, ignis duratione, & prunarum ardore. Atri igitur illi cespites, & palmares cubi, in quibus suauiter bituminis vis dominatur, allatam, natantium glebarum rationem confirmant. In quibus, quoniam marcida radicum fila, & fibræ plerumque inueniantur, fateri nos cogunt, loca illa palustria, syluis olim abundasse. Vix autem credibile, quantam cespitum abundantiam Hollandia tam sibi, quàm exteris subministret, ita, vt vectigal tonnarum, quæ alio exportantur, ad incredibilem pecuniarū summam ascendat, cum tamen de singulis tonnis quarta & vicesima brabantici stuferi pars persoluatur. Ita Hollandi, territorium suum vendunt, & cespitum forma exportant. Id quod à centenis annis hactenus fecerunt, vt solum sit multò, quàm mare humilius. Et, quia periculum inde regioni imminebat, ne mare tandem, vniuersam absorberet, hinc, alia praxi, cespitum materiam, non de superficie sumunt, sed ex imo fundo exhauriunt, & retibus lutum pascantur, donec ad sabulosum fundum, viuam ebullientem aquam, deueniant.

H.

33. HADERSLEBIA, haud vulgare Slesuicensis Ducatus, oppidum, portu Fioniam, Daniæ, in Oceano Orientali, insulam respicit, quæ ob soli fertilitatem, aeriisque salubritatem & amœnitatem, inter præcipuas Regni Danici insulas numeratur, habens circumquaque plures sibi adiacentes numero propè 37.

28. HAFNIA, siue Copenhafnia, vrbis Zelandicarū præcipua, imò totius Daniæ Metropolis, ob magnitudinē, opulētiam, & maximam commoditatem portus, quem & incredibilis profunditas, & obiectus insulæ Amar, nauris tutissimum facit. Est autem vallo atque muris munitissima, cuius incolæ, Regibus suis semper addictissimi sunt habiti, & acerrimi priuilegiorum suorum defensores. Hinc, anno M. D. XXV. grauissima obsidione vltra annum pressi, non ante se hosti dedēre, quam extrema necessitate & fame cogerentur. Similem deinde obsidionem anno salutis M. D. XXXVI. vltra anni tempus tolerarunt, tanta pertinacia, vt frumenti & ciborioū penuria, coacti sunt ciues, & præsidiarij milites, felibus, canibusque vesci. Ciues longè dissitas & remotas negotiationes exercent, per vniuersum orientale pelagus. Item, in Norvvegia, Islandia, & Belgico, quo frumenta deportare solent. Est & hic celebris Academia, quam multis & continuis bellis collapsam, Rex Christianus tertius restauravit, anno 1539. amplissimis in eam collatis redditibus. Fredericus autem secundus restauratam, maioribus redditibus annuis insigniter promouit. Huic vrbi, quà mare respicit, proximè adiacet Arx Regia, crassissimis muris, tectis, præcelsisque pinnaculis, adeò in sublime fastigiata, vt ex mari multis miliaribus se conspicuam reddat. Quam præternauigantes nautæ more vetusto, sublimiora vela. Regis honorandi significatione quadam, de longinquo facta, demittere solent.

36. HAMBVRGVM, Stormariæ, quæ Holsatiæ pars, quondam Metropolis, Albis fluminis, Tacito meritò inclyti, aliorumque fluminum propinquitate, oportuno ad negotiationem loco sita, oppidanos diuites reddit, cuius varios casus, & ma-

mo Thetri sui additamento, in antiquo Tusciæ typo, folerter expressit) sed à Luca, mare recta petit. Necidem etiam est cum eo, quem Blondus à Liuio, Melam dici perhibet, cùm perperam legat, quia in castigatis Curij exemplaribus Macra legitur, qui ab Auseri est diuersus. Refert Platina in vita Alexandri secundi, hunc Pontificem, Ecclesiam & vrbem Lucensem, multis priuilegijs, vt in eorum annalibus apparet, insigniorem reddidisse.

29. LVNDIA, Daniæ elegans oppidum, ab Anglis prima fundatione incertis tamen historijs, excitatum perhibetur. Fuisse enim olim inter Anglos & Danos frequentissima commercia, eosque frequentes in Daniam comeasse Anglos, vel illud argumento esse poterit, quod Angli fuerunt eorum nonnulli, qui & primi per Daniam semina iaciebant Euangelij, & postea in hac gente religionem profitebantur, & propagabant Christianam. Ex Anglia certè in Daniam adduxisse scribitur S. Canutus Rex, Bernardum illum, qui Olaum pariter Trugoti filium Norvagiæ regem baptizauit, quem & Lundiæ (quæ haud dubiè ciuitas tum erat percelebris) sepultum scribit Saxo. Crantzius etiam Lundiæ Episcopum facit, quamuis id perperam. Et Anglus erat Gothebaldus, à Sueuone primo, sub annum Christi circiter 1000. in Daniam adductus; quem quidam Schaniæ Episcopum fuisse memorant, sed & id falsò: Et VVilhelmus Episcopus Roschildensis Anglus erat Anglus natione. Egimus item, & Richvvaldus, primi apud Lundenses, quorum Saxo meminit Episcopi, Ailnothus quoque qui S. Canuti Regis, & filij huius Caroli, Flandriæ Comitis, passiones ac exitus perquam tristes scripto complexus est. Anglum se fatetur ipse, & annos 24. in Dania versatum scribit.

Ob hæc itaque quotidiana Anglorum cum Danis commercia, ob eandem istius oppidi cum Londino Angliæ appellationem, plerique Anglos, primos eius fundatores existimant, quod Danicis periti historijs, rationibus etiam suis commoti, negant.

Peregregia collegiata Ecclesia Lundiam mirificè exornat. habet illa sub choro, quam latè is patet, Hypogæum, quemadmodum Saxo id nominat, Cryptam hodie vocant, vbi olim non minus quam in ipso templo sacra fiebant. In hoc (vt Saxo ait) Hypogæo Bernardus ille Anglus, de quo superius diximus, quiescit, incertum tamen hodie, qua Hypogæi parte. Birgerus, qui erat ex Archiepiscopis Lundensibus per Pontificem Romanum consecratis & confirmatis postremus, idemque inter Archiepiscopos numero XXVI. anno altero ante mortem (obijt autem is anno domini 1519.) horas B. Virginis in hac Crypta à se reparata, singulari diligentia instituit quotidie decantandas, additis ad sustentationem eorum, qui sacris illis operarentur, redditibus haud pœnitendis. Templo versus Austrum, adhærent Sacella duo, alterum orientalius B. Dionysio dicatum, & à Carolo Archiepiscopo XIV. exstructum, anno domini 1327. vel paulò ante: alterum magis ad Occidentem D. Georgij vulgò dictum, quod à Petro Lyckio Archiepiscopo XXII. conditum. Erico VIII. Rege, non minus celebre est, quàm Carolinum illud, seu Dionysianum. Eidem templo ad occasum iunguntur turres excelsæ duæ, similiter ex secto lapide, quemadmodum & templum ipsum constructæ. In harum altera campana olim erat Maria laura dicta, à Maria nimirum, & Laurentio, diuis præcipuis, quorum patricinio commendata erat Lundia. Hæc magnitudine sua longè excelluit Nolam eam, quæ Erfordiæ est, ob capacitatem celebris, quod testari possunt, qui vtranque viderunt, & mensi sunt. Verùm hæc Lundensis, incautius aliquando pulsata, cùm sui quadam parte sinderetur, ac rimā duceret, vt sonum redderet & inconuenientiorem, nec vsui amplius esse hic posset; Comminui eam Rex Fredericus II. curauit, atque Croneburgum transferri, anno Domini 1577. Ex qua postea duæ aliæ non contemnendæ magnitudinis campanæ fusæ sunt, quæ nunc Croneburgi visuntur suspensæ. Ad horologium venio Laurentianum, in quo est, quod obseruare fortè conueniat. Non distinguit quidem illud, sono peculiari ædito, horas singulas per tetradas, siue quadrantes, quod faciunt alia quædam per Daniam horologia, & idem hic fieri non magno negotio posset. Nec etiam (quod in Belgio passim vsitatum) præludia ostentat musica, quoties horæ seu Hediæ seu peractæ dandum est indicium, quibus rebus affici solent, quasque mirantur plebei, ac vulgus hominum, aliud autem quiddam est in automate eo, quod magis mirentur, ac ament docti. Situm est horologium, in inferiori templi parte, qua in turrim ascenditur, Australem, vbi tabula parieti affixa visitur quadrata, oblonga, vtcunque magna, circulis aliquot variorum colorum distincta, quorum, qui maximus est, diametrum habet pedum circiter 8. In qua quidem tabula, per cernos eius rei indices, & annus currens, & mensis, ac septimana, dies quoque singuli, ac horæ singulæ, in quibus agunt homines, monstrantur liquidissimè, eo etiam indicato si festum celebretur, seu fixum, seu mobile. Docetur item, quis luminarium solis ac lunæ motus, quæque horum in Zodiaco loca diebus singulis, & ad se inuicem habitudines. Et foris quidem in dicta tabula hæc spectantur: intus autem, machinis quibusdam, ad id fabrefactis res agitur. Quibus illud additum est, velut παράγγελμα, sed & id arte factum, vt quoties publicè signum datur horæ elapsæ, supra tabulam ipsam, qua templum spectat, duo concurrant simulachra (equites dixeris Cataphractos) quæ tot sese ictibus petunt, quot signa dat Nola maior, in turri suspensa, quæ horam indicat. In hac ipsa tabula, est id quod magis fortè mirandum, in medio velut in throno collocatum est Simulachrum Virginis Deiparæ sinu tenentis infantem. Ad latera huic ostia duo, ante pedes velut Theatrum, semicirculi forma, arcu huius spectatoribus obuerso. Intus Machina cum simulachris trium Magorum, quorum singulis singuli sunt famuli additi. Machina mota, ad eius, cui hoc negotium datum est, arbitrium, prodeunt simulachra. Ante alios quidem veluti Caduceator minitabundus, gladio vibrato pulsat ostium, quod sinistrum est virgini, eo aperto, ordine proceditur. Buccinis simul duabus sonantibus, quas inflare videntur, quæ iuxta vtrinque collocata sunt, totidem buccinatorum simulachra. Qui primus est Magorum, magnifico & planè Regio prodit per theatrum incessu. Ad virginis simulachrum vbi ventum est, reuereater ad hanc versus inclinat sese Magus, velut adorabundus, móxque conuersus progreditur, sequentibus alijs. Faciunt idem reliqui Magi, secundus & tertius. Famuli, quorum singuli singulos sequuntur dominos, immoti procedunt, nulla edita erga Virginem reuerentiæ significatione. Horum postremus, iterum intro receptus ad suas, ostium quod Virgini dextrum est, post se claudit, ita quidem, vt & clarior quidam sonus, eo occluso ad aures spectantium perueniat, quibus id iucundū spectaculum est.

Quod ad horologium attinet, cum in eo ars eluceat præcipua facile arguit, maiores rerum Mathematicarum fuisse haud inexpertos. Est enim id opus minimè nouum, quamuis certè non constat, quando, vel à quo, aut quibus auctoribus id fuerit confectum.

Præter horologium, de quo iam dictum, altare quoque in æde Laurentiana media spectatur, per quam magnificum, recēs tamen sub annum Domini 1577. exstructum, haud exiguis Ecclesiæ sumptibus procreante id, Nobilissimo viro Domino Hilario Grubbe, tutore, & Ecclesiæ Præposito, eodem Regni Danici Cancellario, ac Senatore prudentissimo, non ita pridem anno, &c. 58. ad 19. Nouemb. diem Hassniæ extincto. Est autem altare marmoreum totum peramplum & altum, ex marmore partim candido, partim nigro, versicolore etiam nonnullo, artificiosè admodum ordinato, atque polito expressit in eodem, præter alias quasdam effigies. Imaginibus quoque Regis Frederici II. & Sophiæ coniugis, horumque insignibus. Mediam tabulam occupant Simulachra Saluatoris, & discipulorum 12. mensæ velut assidentium, eo ritu, quo in primo sacrosanctæ cœnæ celebratione consedisse leguntur illi, subscriptis verbis institutionis cœnæ illius, prout apud Euangelistas leguntur, quorum omnium & Pauli similiter ac Petri, Mariæ quoque matris Domini, & Laurentij Martyris effigies iuxta collocatæ visuntur.

11. LYRV, Brabantiæ ad Netam fluuium oppidum elegans, D. Gummari corpore, boum nundinis, situsque fortitudine præclarum. Appianus,

M.

29. MALMOGIA, Scaniæ Danicæ oppidum.

3. MARCHENA.

4. MATISCONA, fama celebris, ad Ararium fluuium, qui Saona nunc dicitur, inter Lugdunensem, & Cabillonensem vrbes. Ciuitas est Episcopalis, Prouinciæ Lugdunensis, nomen retinens, in Comitatu Matisconēsi, & Francorum Regno sita, ad quam primus quidem Euangelium attulit D. Marcellus, primus Cabilloniorum Episcopus. Matisconiorum autem primus Episcopus, (vt quidem eorum fert sententia, qui diligentius rem istam indagarunt) fuit Placidius, qui sub Childeberto primo, eius nominis Rege, concilijs interfuit Aurelianensibus Nicetias. Secundus; Diuus iustus. Tertius & decimusquintus Brandonicus, cuius tempore à Lothario Matisconensis euersa est. Qui hodie id muneris gerit, Baptista Alimannius, officium præstat boni & sedulī Pastoris. Matisconense olim fuit Senatus Prætorius, & Comitialis, vnus ex ijs, qui quatuor in Regno Gallico, præcipui habentur, inrisdictionem habens & in Cabillonios, & in Lugdunenses. Atque hodie quoque ea ciuitas, Senatum habet Comitialem, & Prætorium, sed non tam amplum. Matisconiorum Comitum primus fuit Albericus Narbonensis, deinde Racolphus Albericī socer, hinc Leotaldus Racolphi filius, post Albericus Leotaldi, Guilhelmus deinde Comes, Alberici mortui duxit vxorem, successit Otto, postea Guerinus eis nepos, hinc Godefridus, Guido, Renaldus, Guidonis filius, Stephanus, & ad extremum Guilielmus Alamanus, qui Cluniaco vastato, & expilatis Ecclesiasticorum prædijs, palam à Cacodæmone sublatus è medio fuit. Eius filius Regnardus, cùm exitum patris vidisset miserabilem, atque horrendum, in monasticam se vitam coniecit, relicto filio Guilielmo: eaque generis series, ad tempora S. Lodouici propagata est, cum Ioannes Matisconensium Comes, & Eliza, eius vxor, ei

ium Comitatum vendiderunt. Quo euenit, vt S. Ludouicus, in Comitum Palatio, Dominicanorum cœnobium ædificaret.

39. MINDA, Episcopalis Saxoniæ vrbs perhonesta, aucta ea dignitate, primæua VVidekindi fundatione, à Carolo Magno, qui hunc Episcopatum instituit, quemadmodum & alios, Verdensem, Paderbornensem, Bremensem, Osnaburgensem, Salingstadensem, Hildesemensem & Halberstadensem, ad diuturnas populi seditiones compescendas. Quod intelligeret infrene Saxoniæ populum, ferocemque eius gentis animum, posse religione contineri atque mollescere, armis verò placari non posse. Cùm nullum omninò vinculum sit, quod politicas societates arctius colligat, quàm vna, & sola orthodoxa religio, quam à religando, Lactantius contra Ciceronem deducit. Quod quidem salutare vnitatis, & firmissimum Imperij munimentum ac vinculum, quando in Germania & Belgio, infausto nostro æuo, ruptum dissolutumque vidimus, quantis calamitatibus, florentissimæ politiæ implicatæ fuerint, nemo est qui nesciat. Proinde Carolus Rex, subacta, & in Prouinciam redacta Saxonia, octo Episcopis, non Ducibus, eam distribuit. Henricus Imperator pater Ottonis, cùm annus ageretur, post natum Christum 948. denicta Dania & Iutia, quæ veteribus Chersonesus Cimbrica dicebatur, armorum strepitu ac gladio, victos parere coegit, constituto apud Heidebam, quæ nunc Slesuicum dicitur, Marchione. Verùm, quia non est diuturna possessio, in quam gladio, nulla regionis habita consideratione, introducimur, Dani sumpta audacia, Marchionem suum, cum omni militum præsidio, trucidant. Hinc Otto Imperator, nouis deductis in Iutiam copijs, cùm hanc Danorum rebellionem vltus fuisset, obseruauit, robustissimam gentem melius mansuetudine, & religione, quàm ferro, sub iugo contineri posse, itaque, Marchionatus à patre institutum ius, passus est antiquari, & tres in Dania Episcopatus instituit, alterum Slesuici, alterum in Ripa, tunc non contemnendo oppido, tertium, in VVandalis Holsatiæ propinquis, in Oppido Oldenburgo.

43. MONACVM, Munchen, vrbs Bauariæ, ab Atterno condita, à Lodouico quarto ampliata est, iuxta Isarum (fluuium, qui non procul à Pleteingio se Istro associat) sita, reducta inde per Ernestum. Ptolomæus hanc Abadiacum vocat. Huius vrbis meminit Sigebertus. Tempore Ottonis primi per Henricum Bauariæ Ducem Monacum inceptum est, tempore verò Alberti Episcopi duo parochia habuit. Vrbs hæc sub Germaniæ ciuitatibus principibus subiectis, pulchritudine arcem sibi vendicat. Sunt tamen qui primitus salutis anno 1175. numero hanc vrbem inuestitam fuisse ab Ottone Duce Bauariæ scribant. Xenodochium verò illius anno 1208. auspicatum fuisse ferunt.

Hæc Franciscus Irenicus.

N.

23. NOVESIVM, insigne Diocœseos Colonien. oppidum, non quidem in ipsa Rheni ripa, sed intermedijs aliquot pratis, inter oppidum & fluuium positum, reliquijs S. Quirini, & longa Carolis audacis obsidione, nobile, multisque immunitatibus, & priuilegijs, ab Imperatoribus donatum, grauiter bello Colonien. affligitur, anno 1585. Neuvvenarius enim Comes, qui Truchsesij profligati Episcopi partes defendebat, aliquot signa peditum, equitumque turmas è Gelriæ oppidis & Berka, sub id tempus euocauit, ad Nouesium per insidias occupandum. Archiepiscopus Bauariæ Dux, quia hostes plurimum huic oppido insidiabantur, iam pridem præsidium Magistratui obtulerat, sed is suis viribus, oppidique fortitudinis fretus, illud repudiabat. Præterea, partem murii iuxta Rhenensem portam ciues, Senatus Imperio erant demoliti, vt vallum nouum ædificarent, sed & ciuium excubiæ, minus erant frequentes, negligentioresque, quàm esse solent. Non latuit hoc Neuvvenarium, quare copias suas Nouesium ducens 10. Maij, in tempestate nocte, parte illarum per riuulum, quo mola voluitur tranare, & sub ipsis mœnibus tacitè ad Monasterium vsque, cui Mons Mariæ nomen est, adrepere iussit. Quibus hoc mandatum erat admota scala, quendam (vt aiunt) muros ascendere, & quid in vrbe ageretur, explorare præcipiunt. Is tractum illum obambulans, neminem inuenit, eratque altum in oppido silentium, dato igitur signo, socios vocat, qui plurimis admotis scalis, muros superant, & in oppidum præcipites sese demittunt, portam confestim martulis, malleolisque, seris difiectis, aperientes. Neuvvenarius cum equitatu in suburbio portam obseruabat. Audito verò signo, & viam videns sibi patefactam, celerrimo cursu, in vrbem aduolauit. Ciues, equorum hinnitu atque strepitu hostiumque clamore excitati, arma quæque obuia rapientes, seminudos hostibus sese obijciebant. Equites, ad portam Honoris properantes, à collectis ciuibus, qui ex curribus vallum obiecerant, impediti, forum occuparunt. Ciues, diuersis locis extra ordinem pugnabant, quorum 14. circiter occiduntur, inter quos præcipui fuerunt Consul Stalius, Arnoldus Fratius, Henricus Schirmer, scholæ moderator, Melchior in Millédonck, & Hospes in Dulcken, alij multi è mœnibus sese demittentes, perque fossas natantes, ruadunt, hostes vrbe potiuntur. Res verò proditionis suspicione, minimè carebat. Dispositis excubijs, manè iam facto, in ciuium ædes ruunt, ciues capiunt, præciosa quæque diripiunt, & in vtriusque sexus homines, nullo discrimine, inaudita truculentia, desæuiunt, præter aurum & argentum signatum & non signatum factum atque infectum, præter omnem supellectilem, annonam, & mercimonia quæ hostis rapuit, insuper ciues suum, vxorum, & liberorum suorum corpora, intolerabili lytro redimere, armaque omnia penes hostes ipsos deponere debuerunt. Nec id satis erat, sed singulis penè septimanis præsidia mutarunt; vt prioribus præda iam onustis abeuntibus, noua succederent, quæ magis, magisque ciues depilarent. Opulentissima, & penè incredibilis erat præda, quam in hac vrbe Neuvvenarij milites inuenere, omnes enim rusticorum opes, omnium nobilium & monasteriorum thesauri, cimelia atque ornamenta, in quorundam ciuium Colonien sium diuitiæ, hic erant apud amicos depositæ; quod nulli tutiori loco, quàm Nouesio hæc concredebant. Ex solo monasterio Regularium, præter annonæ magnam copiam, præter ornamenta preciosissima, præter argentea vasa plurima, etiam XIX. calices argenteos atque deauratos, rapuere. Erat hoc monasterium primis fundatoribus in agro suburbano quondam ædificatum, & anno 1583. initio tumultus Truchesiani ab ipsis Nouesianis, ne quid ex eo ciuitas caperet detrimenti, dirutum; vt etiam campos suburbanos defenderent miseri, qui ne pomeria, ne mœnia, imò, ne forum quidem ipsum defenderunt.

O.

3. ORSAO.

53. OSTIAE portus. Vide portus Romanus in Indice.

P.

56. PANORMVS, maximè celebris, & vetustissima Siciliæ vrbs, quam vulgo, Palermo indigetant, Polybius in duas partes distinguit. Veterem, Palæopolin, Nouam, Neapolin nuncupat. Sed Thomas Fazellus, quatuor eius regiones, in sua descriptione constituit. Situ admodum iucundo, & agro vbere gaudet. Nam frumenti, vini, olei, segetis, & mellitarum arundinum, adeò fœcundus est, vt Liberum ac Cererem, omnesque humanæ societatis conseruatores Planetas, in eo honestando, liberaliter inter se contendisse, existimentur.

51. PERVSIA, vel vt Appianus Alexandrinus Perisia, mediterranea Tuscorum vrbs, de cuius initijs hæc Marius Podianus commemorat. Noe, ait, quem antiquitas Ianũ vocauit, in Italiam post vniuersale diluuium profectus, & in læuam Tyberis egressus colonijs XII. seu pagis, hoc situ, qui vmbria vocantur, conditis, vicum dein his in collibus ædificauit ex tugurijs, vti illorum temporum ferebat ratio nomine indicto, Turrenæ Augustalis, seu principalis, statutoque vt ad certum lunæ nouæ diem huc ad se, tanquam caput & regem honorandum singularum coloniarum Lucumones, seu præsides accederent. Is est locus, quem nunc Burneam corruptè, pro Turnea seu Turrena, Perusini nominant. Vallis subiecta, quæ inter hunc collem, & alium propinquum, in quo dein alia pars ciuitatis condita, vt dicemus, intererat, Vallis Iani dicta fuit, & nunc corruptè, Valianum appellatur. Hæc tantæ vrbis initia fuere 261. post vniuersale diluuium anno. Dein centumquoque & viginti annis elapsis, magno incremento loci altero in colle, qui contra erat, vbi nunc mons solis dicitur, ædificia quoque construxere Armenij Ianigeni Gryphonij, cum filijs & nepotibus huc ex Armenia profecti, comiterque ab Armenio Ianigena recepti; à quo collem hunc incolendum sumpsere, quem domicilijs exædificatum, Perusiam dixere, seu Gryphoniam, idem enim lingua Schytica significat, ipsamque gentem Perusinos, seu Gryphonios, ab insigni Gryphi, quod eius gentis Ianigenarum erat, & Perusini ad hunc vsque diem conseruarunt. Exin crescentibus indies ædificijs, 450. post Gryphoniorum aduentum an. qui ab vniuersali diluuio 860. fuit, ambo hi colles, vnà cum interiecta valle, mœnibus à Tarconte cincti, iussuque Tyrrheni Mœonij in Tetrapolim redacti, vt Appianus Alexandrinus tradidit. Eam vrbem indè plurimum auxere Pelasgi, qui Crotonem ceperant, vt Dionysius Halicarnasseus scribit. Trogum cum his auctoribus ita conciliari posse puto, vt eum Perusiam ab Achæis conditam ait, refectam auctamve dicere censeamus, C. Vibio Duce: frequenter enim condendi verbum, scriptores pro instaurando vel ampliando solent vsurpare. Cæterum, vniuersam istius vrbis historiam dare, vt nec huius loci, ita nec nostri esse instituti. Plura de eius magnificẽtia, statu etiam adflicto, præter Marium Podianum, quædam Iacobus Middendorpius, suis de Vniuersitatibus libris, & omnium accuratissimè Albertus Leander recenset, qui præclarissima etiam hic orta ingenia commemorat. Iureconsultos, & mitioribus literis comptos, item bellica claros virtute, summos statuarios, sculptores atque pictores, qui temporibus exactis Perusiæ splendori fuerunt. Has & similes delitias, qui gustare & pernoscere velit, iam commemoratos, præter antiquos classicos scriptores, consulat.

53. PORTVS ROMANVS, ac Ostium, veterem Latij ciuitatem à Claudio Imperatore factus est, vbi naues exonerare oportebat propter vadal, quo merces deinde Romam nauigijs paruis vel remis, vel funibus aduersò Tyberi subuehebantur. Huius autem portus stupenda & incredibilis magnificentia fuit muris velut brachijs erat circundatus (in quibus habitationes variæ) in arcus extructis, quo mare fluxu arenas expelleret, præter quos muris alij erant turriculis distincti, qui totũ portum ambiebant. Portas habuit, quarũ primaria Romam ducebat, larga Cannam & palmos sex cum dimidio. Templum forma rotunda, Aquæductum, portam secundam, largam cannam vnam palmos tres cum dimidio. Viam circum interiorem murum minoris portus, murum interiorem cum annulis ferreis alligandis nauigijs, quanto & spatio eidem muro infixæ erant columellæ Domus, in quas exponebantur merces, super columnas extructas, quæ columnæ distabant inter se cannas duas, palmum vnum cum dimidio. Porticum excipiendis minoribus nauigijs cannarum XXV. Os parui portus largum erat cannas LVIII. Canalis à fluuiolo portum vsque, largus Cannas XVII. cum dimidia, in quo duo parietes strati erant. Os parui portus largum cannas V. Palatium erat ipso in portu Regium à Traiano Imperatore olim extructum. Maiori portui moles erat obiecta, quã, quo stabilius fundaret Claudius Cæsar nauem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat aduectus, de qua naui Plinius, Abies, inquit, admirationis præcipuæ, visa est in naui, quæ ex Aegypto Caij Principis iussu, obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit. Qua naui nihil admirabilius visum in mari, certum est. CXX. M. modium lentis pro saburca ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus, latere læuo: ibi namque demersa est à Claudio Principe. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Os portus maioris orientem versus largum erat cannas L. Os autem occidentale latitudinis eiusdem. A porta Romam versus ad molem portus maioris longitudo, cannæ mille trecentæ septuaginta octo. Latitudo autem eiusdem portus, cannæ quingenta quinquaginta circiter. Hæc si descriptio cum priore, & pictura conferatur, dilucidior erit. Cannæ & palmi mensuræ sunt, quarum Architectis Romæ vsus est. In hoc portu fuit ædes Portumni, qui portubus præest, in cuius ædificatione portumnalia factæ sunt. Excitauitque idem Princeps marmoream in mari turrem, instar, Alexandrinę Phari, vbi nocturna lumina affixa viam nautis portum subituris, aperirent; quæ hodie marinis fluctibus cessit, vna cũ portu. Extant hodie in ambitu magnæ ruinæ ciuitatis Portuensis, cum templo S. Luciæ, quæ nunc est tertia dignitas post Ro. Quem locum hodie intersecat pars quota Tyberis, & riuus ipse vocatur Fluuiolus, huius verbis nemo ex veteribus scriptoribus, quod sciam, meminit, sed portus tantum meminere Ostiensis, qui postea, vt videtur, auctus est vndique ædificijs, & rerum maritimarum Conditorijs, quorum adhuc extant vestigia circum stagnum, quod adhuc illic extat.

44. POSONIVM, VVLGO PRESBVRG.

R.

35. REINOLDEBVRGA.

54. 55. ROMA.

53. ROMANVS PORTVS, vide Portus Romanus in Indice.

13. ROTERODAMVM.

46. SERAVALLIS, Marchiæ Taruisinæ, nobilissimum oppidum armorum bellicorum celebris officina, pannorumque & vini, & frumenti negotiatione, inclytum. Est velut Emporium, gentibus teutonicis, ædificatum optimè, lautoque populo, confertum. Percurritur Immesulo amne, aquis nitente: Plurimæ castellum ipsum officinæ, cingunt. Equidem & hoc quoque oppidũ, siue pulchritudinem, & diuitias, siue lautissimi populi frequentiam spectes, cum multis Italiæ ciuitatibus, certat: Agrum periucundum habet, vberemq; partim campestrem, partim collium, fertq; tum frumentum, & vinum, tum oleum suauissimum, aliosq; fructus optimos. Inter colles hic modicos, amœnissimæ conualles, & in ijs, lacusculi quidam aquæ clarissimæ, summa cum delectatione, spectantur. Hoc in oppido peramœno, Ioannes Antonius Flamminеus. Immolanus, vir, doctrinæ singularis, cum publico stipendio iuculento, vixit, cuius summæ virtutes, iam vniuerso litteratorum gregi, notissimæ sunt. Hæc, Leander, in sua Italia.

31. SLESVICVM, vulgò Schleswick/ præcipuum ducatus Slesvvicensis, quod ad Holsatium pertinet, oppidum. Germanicæ originis nuncupationem habet; ob situm, quem ad Sliam, in maris Balthici sinu, obtinet. Wick/enim, & oppidum, & incuruum maris recessum, siue sinum; & Vicum, etiam priscis Saxonibus sonat. Quemadmodum Goropius Bekanus, in suis Gotodanicis obseruauit, vt, dum dicimus Brunsvvicum, Ostervvicum, VVestervvicum, & alia cõplura loca, quibus nulli sinus sunt vicini. Eadẽ etiam ratione, & ad mare, & ad terram refertur, cum vtrobiq; illi locus significetur, ad quem è periculis quisquam secedere possit. Quemadmodum enim in mari, ad sinus incuruos, à procellis, & fluctibus declinamus: ita, in terrestri periculo, vnicuique ad vicinos suos, & cognatos est secedendum, quorum iusta quædam ad defendendũ sua multitudo, Vicus vocatus, à Wie/ quod cedo, & secedo, à periculo, Saxonibus vocatur. Ita Dantiscum, Danorum, Slesuicum, Sliæ. siue vicum, siue sinum, exprimit. Ex anonyma etiam historia, de vita Caroli Magni, videre est, Slesuicum, quondam, Schleßtorff nuncupatum. Is quippe historicus refert, inter Carolum Magnum, & Daniæ Regem Gotfridum, quem alibi, Gotricum nominant, controuersias fuisse, de finibus inter Daniæ Regnum, atque Saxoniam, quam sibi Carolus vendicabat conuentumque fuisse, vt vterque alteri, ad colloquium, sese obuium daret. Venisse Itaque Carolum in Hodingstede, Regem verò, in Slesstorff. Dissasum Regem à suis, detractasse colloquium, remque per Consiliarios actam, & conuenisse, vt Eigdora regni Danici, & Saxoniæ limes esset. Præfectura etiam rustica, antiquæ Angliæ, in qua oppidum Slesuicum situm est, Schleßherde nomen retinet. Est enim, Herde/ districtus, siue Territorium vnius iuris ditionis. Inde Schleßherde/ præfectura territorij ad Scliam. Negotiatione quondam celebris Slesuicum fuit, quemadmodum & mercatus erat frequens in peninsula, quæ Stapelholmij nomen habet: Stapel enim Saxonibus, est emporium, quod mercimonijs & negotiationibus frequentatur. Holm, verò peninsulam designat. Inde duo pagi ad Eigdoram, in illa peninsula siti. Suderstap, & Norderstapel. Extant adhuc eorum commerciorum vestigia, in Holdinstadio. Templum, nimirum quod ex Britannico cæmento extructum, Mercatoria domus ab initio fuit, postea verò mercatura deficiente, & incolis, ad Christi fidem conuersis, Deo dicatum fuit. Simile templum, ante paucos annos, videri poterat Slesuici, in oppidi peninsula (Holm) nuncupata. Condiderunt & Angli mercatores Slesuici, ad forum, templum S. Spiritus, cuius amœna turris adhuc superest, visunturque circùm vestigia tabernarum extructarum, in vsum mercatus, quem Angli exercebant. Sed, quando Dani, Cimbrico Chersoneso vastitatem, assiduis incursionibus, & populationibus induxerunt, & ostium etiam Sliæ, in grauissimis, superiorum temporum bellis, obstructum fuit. Transitus etiam freti, quod Krageſſund dicitur; inter Scandiam, Selandiam, Iutiam, ac Norvegiam compertus, frequentiores istæ negotiationes perierunt.

Confirmatis in Daniæ regno locisque vicinis, Christi Ecclesijs, & vbiuis locorum, salutari Dei verbo, personante, Sclaui acerrimè Christianos, Australis Iutiæ, persequuti sunt. Nam circa annum à Christo nato M. LXIV. Slesuicense oppidum, expugnant, atque diripiunt. Quo anno deuestata fuit Stormaria, atque Halsatia, castrum Hamburg penitus excisum, incolis passim vel occisis, vel in captiuitatem abductis. Fecerant etiam Sclaui VVinuli, maximam impressionem in Australem Iutiam, quę illis pessimè cessit. Nam, cum omnia populando, & deuastando ad ripam vsque processissent, à Magno Daniæ Rege, de Normandia Slesuigam redeunte, in campestribus Hedebui, hodie, Die Kroppenheyde/ nõ longè à Slesuico 15000. in regressu cæsa sunt. Natum hinc vulgare prouerbium, Du bist Kroppe noch nicht vorbey. Nam hic nequaquam de vallo, cuius Slesuici initium, quod Isthmum Cimbrici Chersonesi munit, tacendum videtur. Opus Danorum, (vulgo Dennewerck) nuncupat. Memorabile sanè opus, maximi laboris, & summa admiratione dignum, non minus, quàm in Peloponeso, & in Britannia, Seueri Imperatoris Romani vallum. Quod Anglo Saxonum vulgus, Seuers-wahl nominat, & Angliam à Scotia, interlabente etiam Ineda flumine dirimit. Incipit hoc vallum, à mari orientali, & desinit in paludes, apud Holdingstadium, quas æstus occidentalis Oceani, ad Threnam fluuium efficit. Primus hoc vallum ad fines regni sui muniendos, effecit Gotofridus, vel, vt alij eum nominant, Grotricus, post pacta conuenta cum Carolo Magno Imperatore, de finibus Daniæ & Saxoniæ. Ità enim Annonius lib. 4. Historiæ Francorum, scribit: Gotefridus limitem regni sui, qui Saxoniam respicit vallo munire constituit, eo modo, vt ab orientali maris sinu, quem illi Osterholdt appellant, vsque ad occidentalem Oceanum, totam Eigdoræ fluminis aquilonarem ripam, munimentum valli prætexeret, vna tantum porta dimissa, per quã carra, & equites emitti & recipi possent. Diuiso itaq; opere, inter duces copiarum, domum reuersus est. Huc vsque Annonius. Verum hoc vallum, multis in locis concisum, & attritum, & post hoc, quod Caroli Magni ætate, cõstructum fuerat, reparauit. Thyra, Regina Daniæ Gormonis Daniæ Regis, & Christianorum acerrimi persequutoris relicta vidua, Haraldi Regis mater, fœmina Christianæ fidei studiosissima, & prudentissima. Ne in posterũm, Germanis Saxonibus irruptionum, ac impressionum in Regnum Daniæ faciendarum facultas, patensque via esset. Fuit is Heraldus, quem Otto primus Romanorum Imperator, Christi fidem profiteri, & baptismum suscipere, vna cum Suenone filio, bonis rationibus coegit. Ex cuius nomine, etiam Episcopatus Fioniæ, Ottoniæ appellationem adeptus est. Monstratur adhuc hodie ab incolis locus Arcis, & habitationis eius Thyræ, prope pagum, Grotte Dennewerck.

were Sed, cum subsequentibus temporibus, Slaui, assiduis incursionibus, & deprædationibus atque incendijs, Australem Iutiam, quæ nunc est Ducatus Slesuicensis, vexarent. Ita, vt illa terra, fermè in solitudinem redigeretur. Et VVoldemarus Rex fortissimus & fœlicissimus, ductore Absolone Episcopo Roschildensi, bellum contra Slauos susceptum, dextrè confecisset. De quo iusta Saxonis Grammatici historia extat. Margarita Regina Daniæ, cui Nigræ nomen inditum fuit, mater Canuti Regis hoc opus Danorum tertio reparari, murisque & fossatis amplissimis illud firmari fecit, vti hodie adhuc cernere licet.

Porrò & illud silentio prætereundum non est, peninsulam illam Angliam, inter duos maris sinus, quorum orientalior, Flensburgum. Alter verò occidentalior, Slesuicum oppida, alluit, in hodiernum etiam diem, Angelen dici. Indeque testimonio Venerabilis Bedæ, Imperatoris Theodosij tempore egressos, vnà cum Saxonibus & Vitis, Anglos Britanniam occupasse; & simul nomẽ cum lingua, Insulæ intulisse. Cùm verò Reguli Vitarum & Saxonum de summa rerum, cum Anglorum Regibus certarent, victi tandem & Saxones, & Vitæ, id est Iutiæ, in nomen & potestatem Anglorum, comessendæ, quod Anglici regni, in Britannia, primordium fuit.

Slesuicenses demùm insignia habent, quæ in Scuto turritam exhibent arcem aquis instructam, cum Semilunula, Stella & clypeo paruo, cuius pars dextera rubri, sinistra verò, coloris est albi, qualia nobilissimæ Ranzouianæ familiæ sunt insignia. Vnde non levis suspicio solum Slesuicense, olim ad eam spectasse familiam, vel eiusdem auspicijs & intercessione, ciuilibus priuilegijs donatum. Et ita, ad perpetuam rei memoriam, ad declarandam gratitudinem, integrum Ranzouiorum insigne vsurpent in scuto, & cornua in galea.

S.

18. SLOTENVM, septem saltuum Frisicæ ditionis oppidum.
18. SNECA, Vestergouensis Frisicæ ditionis oppidum.
8. S. OVEOMARI.
17. STAVRIA in occidentali Frisia, ad littus maris Meridionalis sita, amplissimis quondam negotiationibus clara, & toto ferè orbe celebris, vt etiam ciuitas Regalis sit dicta, quæ imperij sui limites, Nouiomagum vsque extendebat. Vbi vetustissimo stylo, caracteribus ferè ignotis, longo & obliquo ordine, ad portus Christi legitur inscriptum, HVCVSQVE IVS STAVRIAE. Nunc quamuis continenti adhæreat, magna tamen ex parte instar Amstelredami fluctibus cingitur, habens ad orientem vastum lacum, ad occidentem mare mediterraneum, statio olim bene fida carinis. At nunc, temporum iniuria, frequentissimis marinis inundationibus, magna arenarum mole iniecta, portas ita præclusus & obstructus est, vt nauigijs vix sit peruius, vnde ciuitas negotiationis commoditatibus destituta, ad extremam calamitatem redacta, miserandum pristinæ dignitatis cadauer exhibet. Vbi monasterium Ecclesiarum & amplissimarum ædium ruinæ, quarum columnæ & vestibula deaurata fuerunt, inter vepres desolata iacent. Atque huius quidem vrbis interitus Amstelredamensium salus & gloria extitit, quo omnis eius negotiatio est translata. Oriundus hinc fuit Ioachimus Hopperus Iureconsultus & Theologus celeberrimi nominis scriptis, & Præsidis dignitate in Hispanijs apud Philippum Regem clarissimus.

Iuxta Stauriam, propè monasterium S. Odolphi Guilielmus Comes Hollandiæ anno 1345. cum octuaginta millibus, à Frisijs infœlici Marte cæsus est, quorum ossa ad annum vsque 1545. passim dissipata & inhumata iacuerunt, in quibus manifesta vulnerum & ictuum indicia apparebant. Quæ à Maria Regina Vngariæ anno iam dicto palustris, curribusque imposita Stauriam deuecta, & in domum mortuariam & cœmiterium sunt deposita. De quibus hæc Gerardus Nouiomagus cecinit.

Egressum Snecame excepit Stauria quondam,
Postibus ex auro, factis assueta domorum.
Limina fulcire, ac modo vix vestigia prisci
Splendoris retinet, fluctus perpessa furentis
Vicini Oceani, licet hic tamen ossa videre
Congesta in tumulum, Hollandorum principe cæso.
A Frisijs, pulchro pro libertate paratis,
Mortis adire domos, patrio vel viuere iure.

41. STELINVM, fuit olim vicus piscarius oblongus eis Viadrum fluuium qui hodie est Odera. Post susceptum verò Christianismum & destructam VVinetam, translato illuc emporio, cœpit amplificari & extendi, estque iam Metropolis totius Pomeraniæ, & habet amœnissimum situm, qui ab imo decurrentis Oderæ in aduersum cliuum erigitur, propugnaculis ac mœnibus roboratur.

8 STOCKHOLMIA, vrbs elegans, regia, & emporium Suecorum munita natura & arte. Et sita est in paludibus instar Venetiarum, inde sortita nomen, quod sita in aquis, fundamenta sint palis stabilita. Mare eam ingreditur duobus ramis tam largis aquis, vt naues onerariæ extensis velis & toto onere inuehantur. Hæc vrbs anno post Christum natum, 1407. insigni affecta est clade de cœlo. Nam fulmine tacta, penè tota conflagrauit. Perierunt in ipso incendio ad mille sexcentum homines. Fœminæ quoque plures & sine numero puellæ, nauibus res suas inuexerunt cum parrulis. Aderant & viri non pauci. Prius quàm verò soluerent, ingruebat promiscuum vulgus incendia declinans, & oppletæ naues tanta multitudine subsederunt, merseruntque omnem illam multitudinem.

52. SVLMO Pub. Ouid. Nasonis, lepidissimi Poetæ Italici patria.
26. SVOT, Danicum fretum.
21. SVSATVM.

T.

9. TORNACVM, antiquissima Galliæ Flandricantis ciuitas, quos Cæsar Neruios vocat. Existimant nonnulli, hanc eam esse, quæ Ptolemæo, Baganum, dicebatur, de cuius origine, varias & diuersas Auctorum sententias. Egidius Corrozetus, lib. 1. de vrbium origine refert, quas nimis longum foret, hic omnes commemorare. Scaldis fluuius eam intersecat. Fallitur Meierus, tomo 1. rerum Flandricarum, qui scribit, eam in totum quondam ciscaldanam, quæ nunc tantum orientali sui parte, Scaldem transit. Sed antiquissimi muri, & portæ ciuitatis, æquè adhuc visuntur vltra Schaldin accitra, & nouis muris, portisque circa annum Domini M. CC. II. auito nimium inhabitantium numero, prolata & propagata fuit ab oriente, vltra Scaldim, vltra verò Scaldim, anno Domini 1278. Munitissima, ampla, varijs mercimonijs florens, & opulenta est. Sanctissimos præstantissimosque viros Religionis Christianæ primos auctores habuit. Nam I. PIATVS, siue Piato, primus Neruiorum, siue Tornacensium Apostolus fuit, natione Italus, ciuitate Beneuentanus, cuius sancta prædicatione, plurima multitudo populi, Tornaci, ad Deum est conuersa. Vbi etiam sub Diocletiano, & Maximiniano, circa annum Domini 306. sacri martyrij lauream, morte cruenta est adeptus. Quiescit Sichinij, propè Tornacum, vbi in honorem martyris, & primi Tornacensium Apostoli, fundatum est Canonicorum Collegium.

II. SVPERIOR, Cum multis alijs Galliæ Episcopis, Concilio Colonienſi interfuit, in quo Euphrata Arianus, ex Cathedra Episcopali amotus est, eidemq; S. Seuerinus Aquitanus successit.

III. THEODORVS Martyr, vt quidam volunt,

IV. CHRISOLIVS Armenus, Piati, in doctrina Christi, collega, & ipse martyrij laurea decoratus Cominij ad Lisam, vbi & in collegiata Ecclesia quiescit.

V. ELEVTHERIVS.

VI. MEDARDVS, prius Veromanduorum & Nouiodunensium Episcopus, qui ad petitionem Cleri, populique Tornacensis mortuo Eleutherio, auctoritate Hormisdæ Pontificis, & S. Remigij Rhemensis Archiepiscopi, anno salutis 524. Episcopatum Tornacensem; cum Nouiodunensi administrandum suscepit, quo exemplo, illius successores, Nouiodunenses Episcopi, obtinuerunt successionem & administrationem Episcopatus Tornacensis, dictique fuere Nouiodunenses & Tornacenses Episcopi: non, quod Ecclesia Tornacensis fuerit suppressa & extincta, & Nouiodunensi subiecta sed quadam tacita, implicitaque vnione, vnus, idemque successiue fuerit, vtriusque Ecclesiæ Episcopus, idque duravit à morte Eleutherij, anno nimirum 524. vsque ad annum 1146. quo ad intercessionem D. Bernardi, Eugenius Papa, ipsius ante discipulus, hosce Episcopatus seiungens, Tornacensibus proprium Episcopum restituit, Anselmum Monachum, Medardi successorem, pro tempore Abbatem S. Vincentij Landunensis, virum vitæ spectatæ quem à se ordinatum, consecratumque Episcopum Tornacensibus misit. Itaque, annis decem & sex, vltra sexcentos, instar viduatæ, Ecclesia Tornacensis fuit, non habens proprium, sed communem, cum Nouiodunensi, Episcopum. Multi interim insignes, & clarissimi fuerunt vtriusque Ecclesiæ Episcopi, quorum aliqui in Diuorum ordinem adscripti, vt D. Modardus item D. Acharius, cuius consensu S. Amandus Episcopus Tongerensis, in ciuitate & Diœcesi Tornacensi, vices Pontificis agens, Pabulenses & Gandenses, Christum docuit, sed Gadenses potissimum, à Mercurij, & aliorum Idolorum cultu, auocauit. Ibique duo celeberrima construxit monasteria D. Petri Blandinense, & D. Bauonis Gandense, ipsique D. Bauoni, Hasbaniæ, Principi, Deum sincerè colendi, leges dedit. Truncinij ad Lisam stuium, Clericorum, siue Canonicorum societatem instituit, quæ multis post annis, in cœnobium, instituti Præmonstratensis est conuersa. Fuit & B Eligius, vnitarum Ecclesiarum Nouiodunensis & Tornacensis Episcopus, qui Flandrenses, Andouerpenses, Frisones, Sueuos & Barbaros, circa maris littora degentes, quos velut in extremis remotos, nullus adhuc prædicationis vomer impresse

600157989
i24778000X

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm